

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ІМЕНІ А. Ю. КРИМСЬКОГО НАН УКРАЇНИ

ГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ»

ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ГЕЛЬВЕТІКА»

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

МАТЕРІАЛИ

XVI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

30 листопада 2022 р.

Львів – Торунь
Liha-Pres
2022

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Співголови оргкомітету:

Антонюк Л. Л. – проректор з наукової роботи ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», директор Інституту вищої освіти ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», д.е.н., професор

Богомолов О. В. – директор Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, д.ф.н.

Кітченко В. О. – завідувач відділу Азіатського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, президент Української асоціації китаєзнавців, д.філос.н.

Члени оргкомітету:

Гальперіна Л. П. – професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», Провідний експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., професор; **Гончарук А. З.** – головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень; **Дроботюк О. В.** – директор Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), член правління ГО «Українська асоціація китаєзнавців», к.е.н.; **Льницький Д. О.** – професор кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ, д.е.н., доцент; **Кальченко Т. В.** – професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», завідувач сектору глобальної місії Китаю Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор; **Мавріна О. С.** – вчений секретар Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, к.і.н.; **Отрошенко І. В.** – провідний науковий співробітник відділу Сучасного Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, д.і.н.; **Радівілов Д. А.** – заступник директора з наукової роботи Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, к.ф.н.; **Черницька Т. В.** – доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», заступник директора Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., доцент; **Яценко О. М.** – заступник завідувача кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», провідний експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор.

Секретар оргкомітету:

Гобова Є. В. – молодший науковий співробітник Азіатського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, виконавчий секретар Української асоціації китаєзнавців, к.ф.н.

Інформаційна підтримка – журнал «Україна – Китай»

Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XVI міжнародної наукової конференції, 30 листопада 2022 р. – м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – 260 с.
ISBN 978-966-397-284-8

До збірника включені матеріали виступів наукових співробітників, викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів, які взяли участь у XVI Міжнародній науковій конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Київ, 30 листопада 2022 р.). Збірник містить матеріали секцій «Дослідження китайської цивілізації: історія, філософія, культура», «Китай в сучасному світі: міжнародно-політичний аспект», «Сучасна модель соціально-економічного розвитку Китаю», «Теоретичні та прикладні питання китайського мовознавства та літературознавства». Збірник призначений для всіх, хто цікавиться проблемами китаєзнавства, міжнародних відносин і регіоналістики.

УДК 008(510)(063)

ISBN 978-966-397-284-8

© Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, 2022

© Українсько-польське наукове видавництво
«Liha-Pres», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

Ганус С. О.

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ І ДЕРЖАВА У ФІЛОСОФСЬКИХ
ТА ВСЕСВІТНЬО-ІСТОРИЧНИХ ПОБУДОВАХ НІМЕЦЬКОГО
ПРОСВІТНИЦТВА ХVІІІ СТ. 9

Глушко Т. П.

СТАРОДАВНІ КИТАЙСЬКІ СТРАТАГЕМИ У СТРУКТУРІ
СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ 13

Гольцов А. Г.

ГЕОПОЛІТИКА ІМПЕРІЇ ХАНЬ 16

Гончаренко А. В.

ПРОБЛЕМА ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КИТАЙСЬКІЙ
ПОЛІТИЦІ ПРЕЗИДЕНТА США ДЖ. КАРТЕРА, 1979–1981 РР. 20

Гончарова О. О.

РОЗУМІННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В КИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ
ТРАДИЦІЇ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ 24

Каблова Т. Б.

ТРАДИЦІЙНА ПЕКІНСЬКА ОПЕРА У ДИСКУРСІ
ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ КИТАЮ ХХ СТ. 29

Капранов С. В.

КИТАЙСЬКЕ КОНФУЦАНСТВО У ПРАЦІ НІСІДИ КІТАРО
«ДОСЛІДЖЕННЯ БЛАГА» 33

Коваль Г. П.

ПОДІЇ В КИТАЇ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЕ НОВОСТИ»
В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ 35

Кретов П. В., Кретова О. І.

ІДЕОЛОГІЧНІ ЕКСПЛІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ
НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ 39

Лисенко А. В., Цимбал С. В.

ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ
СУЧАСНОГО ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ У ГОНКОНЗІ 44

Lu Bin RECYCLING AND UPCYCLING AS METHODS OF SOCIAL-COMMUNICATIVE DISCOURSE IN THE DESIGN OF ART INSTALLATIONS OF THE CHINA.....	48
刘昊天 浅谈中国陶瓷装饰艺术与吉祥文化寓意.....	52
Мао Ляньцзе ПРОЕКТНІ КОНЦЕПЦІЇ, ЩО ПОКЛАДЕНІ В ОСНОВУ СТВОРЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО КИТАЙСЬКОГО САДУ....	53
Михайлова Р. Д. КИТАЙСЬКИЙ ЖИВОПИС У ВЗАЄМОДІЯХ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ МИСТЕЦТВОМ	56
Рахно К. Ю. ЧЕРЕПИЧНІ ДАХИ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ КИТАЙСЬКОЇ СТОЛИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	60
Резнік І. С. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ КИТАЮ ЗА ДОКУМЕНТАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНИЦІ ТАЇСІЇ ЖАСПАР З ФОНДІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ	64
Смольницька О. О. СИМВОЛ ДРАКОНА В ПЕРЕКЛАДЕНІЙ ЯРОСЛАВОЮ ШЕКЕРОЮ КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІД НАЙДАВНІШОЇ ДО ІІІ СТОЛІТТЯ Н.Е.: ОРИГІНАЛИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	72
Сошніков А. О. ТЕРАКОТОВА АРМІЯ ЦІНЬ ШИ ХУАН-ДІ: ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА.....	77
Тянь Юань, Ван Динмин, Сун Люї, Нє Танвей ПЕРЕГЛЯД ДУМКИ ПРО «ЄДИНИЙ КИТАЙ» ІЗ ВІДВОЮВАННЯ ТАЙВАНЮ ЧЖЕН ЧЕНГУНОМ ТА ШИ ЛАНГОМ	80
Черниш Н. О. «ВЕЛИКА ПОДІЯ ЗА ОСТАННІ ВІСІМ РОКІВ»	84
Zhang Mingyue 中华传统民间乐器的对外译介——以《中国及其居民、风俗、习惯和教育》为研究材料.....	88

Ярмоліцька Н. В. ПРО ІДЕОЛОГІЧНУ ТА КЛАСОВУ БОРТЬБУ Й СТАНОВЛЕННЯ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В КИТАЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ.....	93
---	----

СЕКЦІЯ II. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Golod V. Yu. THE ROLE OF THE CHINESE ISLAMIC ASSOCIATION IN CONTEMPORARY CHINA	98
---	----

Гриценко А. А. ТРЕТІЙ ТЕРМІН СІ ЦЗІНЬПІНА: КОНТУРИ МАЙБУТНЬОЇ ПОЛІТИКИ.....	101
--	-----

丹妮洛娃 (Danilova Inessa Vitalievna) 90-2020年中乌国际关系研究的主要特点。	104
--	-----

Дебич М. А. СТРАТЕГІЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ КИТАЮ.....	106
---	-----

Джолос О. В. ДЕРЖАВНЕ ІНОВОВЛЕННЯ УРАЇНИ МАЄ ВІДБУДУВАТИ КОМУНІКАЦІЮ З КИТАЄМ.....	110
---	-----

Мателешко Ю. П. ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТІВ КОНФУЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ «М'ЯКОГО» ВПЛИВУ КИТАЮ.....	114
--	-----

Мільчев В. І. МІСЦЕ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР.....	118
--	-----

Palyonova H. S. THE LATIN AMERICAN VECTOR OF CHINA IN THE 21ST CENTURY	122
---	-----

Погорєлова І. С. КИТАЙСЬКО-КОРЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....	125
--	-----

Popkov V. V., Fuad Hamid CHINA, WORLD-SYSTEM AND WAR SITUATION.....	129
---	-----

Сергієнко Т. І. ІМІДЖ КИТАЮ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	133
---	-----

Сорокін А. А. УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОБРАТИМСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ М. КИЄВОМ ТА МІСТАМИ КНР НА ЗЛАМІ 1980–1990 РР.	136
Igor Soroceanu CHINESE MERCENARIES ON THE INTERNATIONAL ARENA: ILLUSION OR REALITY	140
Тесленко С. С. ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ТА КРАЇНИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ	147
Ціватий В. Г. ГЕОІСТОРІЯ ТА ГЕОПОЛІТИКА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (КНР) У РЕГІОНІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ, ТЕМПОРАЛЬНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ	149
Шамрасва В. М. УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КНР	155
Ямпольська Л. М. «ТАЙВАНСЬКЕ ПИТАННЯ» В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УНІТАРНОСТІ КНР У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	159
吴大辉 中国在俄乌冲突上的立场始终如一	163

СЕКЦІЯ ІІІ. СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Alekseyenko L. M., Tulai O. I. FINANCIAL POLICY OF CHINA IN THE CONDITIONS OF “DOUBLE CIRCULATION” MODEL	166
Андрощук Г. О. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КИТАЮ.....	170
António dos Santos Queirós CHINA, FROM NEW DEMOCRACY TOWARD ECOLOGICAL SOCIALISM AND ECOCIVILIZATION.....	177

Гонтар Д. А., Мантуленко С. В. КИТАЙСЬКА СТРАТЕГІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	180
Дружкова І. С. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ.....	184
Жданова Л. Л. ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИЙ СЕКТОР КНР У ГЛОБАЛЬНІЙ КОНКУРЕНЦІЇ.....	187
Zhmai O. V. ANALYSIS OF CHINA'S INTERNATIONAL TRADE IN THE FIRST 9 MONTHS OF 2022	191
Кириченко А. В. ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ В КИТАЇ...	195
Klus V. V., Yakubovsky S. O. THE IMPACT OF THE FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA	198
Меліхова Т. Л. УРБАНІЗАЦІЯ КИТАЮ: ФЕНОМЕН ЧИ ЗАКОНОМІРНІСТЬ?	202
Natsvlshvili T. M. THE PREREQUISITES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE GLOBAL ENVIRONMENT	206
Олійник О. М. ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЯ ПІСЛЯ 20-ГО З'ЇЗДУ КПК	210
Pavlov O. I., Pavlova I. O., Pavlov O. I.- junior CHINA'S EXPERIENCE IN MANAGING THE INCLUSIVE DEVELOPMENT OF RURAL-URBAN AGLOMERATION FORMATIONS.....	215
Рябініна Н. О. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ КИТАЙСЬКОЇ СУЧАСНОСТІ.....	219
Sun Wei DIGITAL EDUCATION IN CHINA: A SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS	223

Яценко Л. Д. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ В КНР: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	226
---	-----

СЕКЦІЯ IV. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Вечоринська Т. В. ЕТАПИ ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ СТУДІЙ ВСЕСВІТНЬОЇ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	231
--	-----

Гаврилюк Н. А. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ ...	235
---	-----

Дашченко Г. В. ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ТАНСЬКОЇ ПОЕТЕСИ ЛЮ ЦАЙЧУНЬ (劉采春, IX СТ.).....	238
---	-----

Ісасва Н. С. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У ДЗЕРКАЛІ ЖИВОПИСУ ЛІ ЦЯНА	242
--	-----

Мерзлюк Д. О. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЗУЛЬТАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ.....	245
---	-----

Регешук Т. М. АЛЮЗІЇ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ КАЗЦІ «СОРОМ'ЯЗЛИВА КВІТКА» (“含羞草花语与传说故事”).....	249
--	-----

Семеніст І. В., Федюк В. Ю. КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРЕСУ ЛУ СІНЯ ДО ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ).....	251
---	-----

Цао Цзін ІДЕЙНО-ХУДОЖНЯ ЦІННІСТЬ НАРОДИХ ПІСЕНЬ ПІВНІЧНОЇ ШЕНЬСІ У РОМАНІ ЛУ ЯО «ЗВИЧАЙНИЙ СВІТ».....	255
--	-----

СЕКЦІЯ І. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

УДК 930.2(430)"17"+930.1+:930.83:94(510)
DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-1>

Ганус С. О.

ORCID: 0000-0002-4840-953X

*старший викладач кафедри модерної історії України
та зарубіжних країн*

*Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ І ДЕРЖАВА У ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ВСЕСВІТНЬО-ІСТОРИЧНИХ ПОБУДОВАХ НІМЕЦЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА ХVІІІ СТ.

Ключові слова: німецьке Просвітництво, німецьке сходознавство, китайська цивілізація, китайська держава, філософія історії, всесвітньоісторичний процес.

Великі географічні відкриття вже у 1-й чверті ХVІ ст. проклали шлях до віддалених земель, у т.ч. до Східної Азії і мали своїм природним наслідком усвідомлення побудови світу як системи. Її складові, як то держави, народи і цивілізації, постійно взаємодіючи, уподібнюються своєрідній мозаїці, окремі камінці котрої творять органічну єдність у багатоманітні. У ХХ ст. ці епістемі формують основу теорій та пояснювальних моделей світ-системи (Ф. Бродель, І. Валлерстайн, С. Амін, Дж. Аррігі, Т. дус Сантус, А.В. Коротяєв тощо). Але уявлення про єдність людства з'явилися не у ХХ ст., а значно раніше – у добу Просвітництва ХVІІІ ст., коли досвід відкриттів та освоєння культурно-історичних надбань Сходу налічував вже понад два століття. Вже тоді було на часі систематизувати накопичені знання у певні узагальнюючі побудови, котрими стали схеми всесвітньої історії, групування народів світу за расово-антропологічними та мовно-географічними критеріями.

Горизонт історії був розсунутий далеко за межі Європи і біблейського Сходу. Класик світ-системного підходу А.Г. Франк (1929–2005), розробляючи гуманоцентричну альтернативу європоцентризму, стверджував, що «всесвітня історія має бути відображенням і репрезентацією повного розмаїття людського досвіду та розвитку, що виходить за обмежені рубежі «Заходу» [9]. Історики філософії схильні навіть

вбачати паралелі між етичним вченням І. Канта та ідеями китайських мислителів-класиків [7, s. 168]. Мотивом для нас стало й те, що окремі трактування феномену Просвітництва грішать площинністю, приміром, у таких пасажах, як приписування йому намагань виправдати колоніальну політику з позицій субстанційного переважання Заходу, котрий, нібито, сприймав себе носієм освітньої, цивілізаційної місії стосовно відсталих незахідних народів [4, с. 136]. Але ж таке розуміння сформувалося у XIX ст. вже за зовсім інших політичних та соціокультурних передумов.

Старт знайомству Німеччини з Китаєм у XVII ст. був покладений єзуїтами-місіонерами Йоганном Шреком (1576–1630) та Адамом Шаллем фон Белле (1592–1666). Шрек, сповнений усвідомлення історичної значимості майбутньої подорожі до Піднебесної, писав 18 січня 1616 р. своєму доброму знайомому, медикові та аптекарю папського двору Йоганнесу Фаберу, що він не готовий навіть задля власної безпеки і комфорту «відмовитися від цієї великої місії... і заповзти в якийсь куток без жодного сенсу чи користі для себе та інших» [8, s. 85]. Значну роль у популяризації знань про Китай у Європі відіграв Атанасій Кірхер (1602–1680), так само єзуїт, інтелектуал унікальної обізнаності та вчений-полімаст, автор чисельних праць у різних галузях знання. У Китаї, найшвидше, він не був. Але його компілятивна ерудитська монографія, відома у скороченому варіанті назви як «*China Illustrata*» (1667), може упевнено вважатися стартовою у царині європейської синології. До речі, вона містила першу карту Китаю, котру побачив європейський читач [6, с. 66].

У сучасних трактуваннях плідна робота європейських місіонерів і вчених тих часів оцінюється достатньо високо, оскільки, на думку Е. Цеттла, завдяки їхнім талантам адаптуватися та бути друзями, вони зблизили народи та культури. Ретрансляція європейської культури в Китаї та китайської культури в Європі в основному є їхньою заслугою [8, s. 82]. У своїх книгах і листах місіонери змальовували захоплюючу картину історії та культури Китаю, викликаючи у Європі живий інтерес і захоплення цією далекою цивілізацією Сходу. Відтак, ці контакти ми можемо вважати динамічним початком пізнавального інтересу до Китаю в Німеччині, котрий перетворився у модус регулярного освоєння культурно-цивілізаційної спадщини Східної Азії.

Ці спостереження дають змогу спростувати твердження, що стійке шанування китайської культури в Німеччині має імпульсом філософські та математичні студії геніального Готфріда Вільгельма Ляйбніца (1646-1716). Утім, його заслуги у синології таки чималі. Для нашої теми важливими є не тільки ляйбніцеві етико-філософські та культурно-пізнавальні викладки, сфокусовані на китайських цивілізаційних

надбаннях. Скажімо, прусський мислитель вважав вельми повчальною конфуціанську етичну традицію для європейців. А зі впливом онтологічного дуалізму начал «ян» та «їнь» пов'язують відкриту Ляйбніцем двоїсту систему обчислення в арифметиці, котра заклала основи сучасної мови програмування [2, с. 37]. Не менше, а може й більше значення має монадологічне філософське вчення Ляйбніца. Воно підводить до розуміння цивілізації як сукупності монад, котрі є «атомами природи», або «елементами речей», які наділені відмінностями, адже «у природі ніколи немає двох істот, одна з яких була би в усьому як інша». Крім того, монади перебувають у стані безперервних змін, котрі складають їхню іманентну природу. Використавши формулу «множинності у єдності чи у простому» та маючи на увазі, що Всесвіт сам по собі становить монаду [3, с. 9–17], Ляйбніц зі своїх позицій підходить до феномену світ-системи, вплітаючи, таким чином, Китай та його цивілізаційні надбання у його рамки.

У своєму грандіозному всесвітньо-історичному компендіумі *«Ідеї до філософії історії людства»* (1784-1791) видатний німецький просвітник Йоганн Готфрід Гердер (1744-1803) висловлює переконання про самоцінність різних епох у розвитку культури, як і народів, котрі є її носіями, безвідносно до якихось еталонних значень, тим більше європоцентристських. Сторінки цієї праці, присвячені Китаю, сповнені пафосними метафорами, на взірець «однієї з найдавніших і націкавіших країн на усій Землі». Ця земля «за давністю своєю і культурою сама іменує себе першою з країн, квіткою, котра росте в осерді світу» Терпляча старанність людей перетворила дикі нагір'я і пустелі у родючі землі, а різні її частини поєднані в єдине ціле досконалою системою шляхів і каналів. Характеристики державного ладу Китаю подаються як наочний прояв пошани сина по відношенню до батька, що тотожне пошані підданих по відношенню до глави держави. Закони, створені як втілення моральних принципів, дивовижна релігійна і світоглядна терпимість перетворили Китай в очах Гердера у взірець досконалого державного устрою, рівного котрому він більше не знаходить. [1, с. 391–392].

Характеристику китайських сюжетів у творчості німецьких просвітників можемо продовжувати через розгляд праць Й.В. Гьоте, А.Л. Шльоцера, А.Г.Л. Геєрена та інших. Але мусимо згадати інше – стійку моду на китайську естетику у Європі, котра одержала найменування *шинуазрі*, від франц. *Chinoiserie*, тобто буквально – китайщина. Ставши варіантом стилю рококо, шинуазрі втілювався у спорудах та інтер'єрах у китайському стилі, шаленому попиті на китайські товари – тканини, аксесуари, посуд і предмети розкоші. Для удоступнення цих товарів у 1752 р. була створена «Королівська прусська

азійська емденська торгова компанія», перед котрою ставилось завдання встановити торговельні зв'язки з Китаєм через Кантон [6, с. 66]. Захоплення традицією чаювання призвело до появи у палацово-паркових ансамблях «чайних будиночків» чи «китайських павільйонів». Так у 1755–1764 рр. за ескізами прусського короля Фрідріха II (1712–1786) у потсдамському парку Сан-Сусі був споруджений «Китайський чайний будиночок».

Позитивне і навіть захоплене сприйняття Китаю, його суспільних та державних форм, культури є аргументом тому, що уявний Схід у дусі просвітницького універсализму, толерантного ставлення до «іншості» частенько представлений як джерело запозичення досвіду вдосконалення людини, суспільства і держави на засадах раціональності та гармонії у самій Європі. Ми можемо упевнено казати, що ця парадигма представлена у поглядах багатьох представників просвітницької філософської та історичної думки. Для учених та філософів доби Просвітництва Китай втілює ідеал суспільства, заснованого на розумі та людяності. З цих позицій світ-системні теорії можуть сприйматися як відроджені і модифіковані просвітницькі ідеї, представлені у цілому ряді відомих і призабутих творів XVIII ст.

Література:

1. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. Пер. с нем. Москва: Наука, 1977. 703 с.
2. Лейбниц Г.В. Письма и эссе о китайской философии и двоичной системе исчисления. Предисл. В.М. Яковлева. Москва: Ин-т философии РАН, 2005. 404 с.
3. Ляйбніц Г.В. Монадологія. Пер. з франц. П. Бортусяк. Львів: Café philosophique, 2017. 132 с.
4. Сергеева О.А. Теории и практика межцивилизационного взаимодействия: концепция современного Китая. В: Вестник Московского гор. пед. у-та. Серия «Философские науки», 2010. № 1(2). С. 125-141. URL: [https://www.mgpu.ru/uploads/adv_documents/2673/1485780152-VestnikSeriyaFilosofskieNauki1\(2\)2010.Pdf#page=125](https://www.mgpu.ru/uploads/adv_documents/2673/1485780152-VestnikSeriyaFilosofskieNauki1(2)2010.Pdf#page=125)
5. Хренов П. «Die kulturelle Eroberung Europas»: история становления германского ориентализма в европейской культуре нового времени (XVII-XVIII вв.). В: Государства Центр. и Вост. Европы в исторической перспективе: сб. науч. статей; под ред. Р.Б. Гагуа. Вып. 6. Пинск: ПолесГУ, 2022. С.36-39. URL: https://rep.polesu.by/bitstream/123456789/24819/1/Die_kulturelle.pdf
6. Цвук А.В. История становления и развития китайско-германских отношений в XVIII – сер. XX вв. В: Вестник Российского ун-та дружбы народов. 2016. № 1. С. 65-71.

7. Driesch Hans und Margarete, Fern-Ost. Als Gäste Jungchinas. Leipzig: F.A. Brockhaus Verlag, 1925. 314 s.

8. Aus Johannes Schrecks Briefen: 1616, 18. Jan., an Faber; Rheinfelden → Rom. In: Zettl E. Johannes Schreck-Terrentius SJ 1576 – 1630. Gelehrter und China-Missionar, Sein Leben und Werk. Konstanz: HTWG Konstanz, 2016. 122 p.

9. The World System: Five Hundred Years or Five Thousand? Ed. by Andre G. Frank and Barry K. Gills. London: Routledge, 344 p. URL: http://abuss.narod.ru/Biblio/WS/ws-5000_1.htm

УДК 1:165.192

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-2>

Глушко Т. П.

ORCID: 0000-0002-8759-7975

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри філософії

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

СТАРОДАВНІ КИТАЙСЬКІ СТРАТАГЕМИ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Ключові слова: Китай, стратагеми, соціально-філософський дискурс, конкуренція, бізнес, економіка, дипломатія, політика.

Давня китайська цивілізація сформувала тридцять шість, досить відомих у сучасному світі, моделей конкуренції в якості універсальних інструментів розв'язання проблем, що отримали назву стратагем. Сміслові навантаження цього терміну передбачає, перш за все, своєрідну хитрість, метою якої є введення опонента в оману, засобами продукування неочікуваних рішень, з метою отримання суттєвої конкурентної переваги. Сутнісною особливістю стратагем є їхня алгоритмічність, яка розкривається у визначенні певної послідовності дій, що орієнтовані на досягнення прихованої мети.

Важливо зважати, що сам цей феномен суттєво відрізняється від звичного для нас поняття «стратегія», оскільки може мати як тактичне, так і стратегічне значення та відповідні рівні застосування [1]. Відповідно, стародавні китайські стратагеми постають як когнітивно-поведінкові формули міжособистісної та міждержавної взаємодії, які,

в силу своєї метафоричності, можуть бути наповнені будь-яким змістом та являють собою своєрідне мистецтво перетворення «безнадійної» ситуації у достатньо виграшну. У такий спосіб, їх соціально-філософське осмислення на рівні економічних, дипломатичних та політичних процесів є важливим аспектом для розвитку інтелектуальної культури будь-якого суспільства.

Згідно сучасних дослідницьких розвідок, феномен стратагем існує в культурній спадщині Китаю не менше трьох тисяч років [1; 2], хоча з повною точністю визначити дату створення трактату «36 стратагем» («三十六計»), який має підзаголовок «Таємна книга військового мистецтва», достатньо складно. Хронологічно його відносять приблизно до династії Мін, хоча у трактаті немає безпосередньої вказівки на автора чи дату його написання. Авторство в різний час приписувалося як відомому військовому стратегу, автору трактату «Мистецтво війни» – Сунь-цзи, за яким все ще визнається суттєвий вплив на розробку цих стратагем, так й китайському політику періоду Трицарства – Чжуге Ляну. Разом з тим, більшість сучасних дослідників схиляється до думки, що цей трактат вийшов з усної та письмової традиції й має безліч варіантів та авторів.

Як бачимо, тридцять шість стратагем є продуктом тисячолітнього дослідження у сфері військової справи та дипломатичної боротьби, а також у сфері аналізу феномену економічної конкуренції, які протягом розвитку самого китайського суспільства активно застосовувалися у міжнародних відносинах як на економічному, так й на політичному рівнях розвитку китайської державності. Ці стратагеми продовжують з успіхом застосовуватися у військовій справі, політиці, міжнародній дипломатії та бізнесі й сьогодні. Разом з тим, ці моделі стратегічної поведінки все ще досить поверхово проаналізовані в сучасному українському філософському дискурсі.

Найбільш відомими дослідниками даного феномену, чії роботи, станом на сьогодні, адаптовані українською мовою, є швейцарський китаїст Г. фон Зенгер та американський спеціаліст з бізнес-стратегій К. Кріппендорф. Так, Г. фон Зенгер здійснив детальний опис стратагематики та звернув увагу на її активний розвиток і розповсюдження в сучасному китайському суспільстві та власне майже в усьому східноазійському регіоні – Тайвані, Японії, В'єтнамі, Південній Кореї, а також запропонував всебічний когнітивно-змістовний та морально-етичний аналіз цього здобутку китайської інтелектуальної культури. Тоді як К. Кріппендорф більшою мірою сконцентрував увагу саме на можливостях застосування стратагем в економічному контексті, й більш вузько – у сфері розвитку ефективних бізнес-стратегій. Зокрема, дослідник наголошує, що всі конкурентні взаємодії дійсно

складаються з обмеженої кількості схем, котрі являють собою «дієвий інструментарій для визначення стратегічних варіантів» [2, с. 9].

Також, не дивлячись на досить значну кількість стратагем, Г. фон Зенгер продемонстрував можливість їх систематизації та класифікації, вирізняючи серед них шість груп, як то *стратагеми маскування* («Обманути імператора, щоб перепливти море» або «Використати для нападу чужий ніж»); *стратагеми втечі* («Цикада скидає свою золоту шкірку, щоб втекти від переслідування»); *стратагеми пристосування до постійних змін* («Мудра мавпа на горі спостерігає за битвою двох тигрів у долині»); *стратагеми непрямой дії* («Зчинити гамір на Сході, щоб напасти на Заході»); *стратагеми-містифікації* («Виглядати божевільним, зберігаючи здоровий глузд»). При цьому деякі з них можуть одночасно підпадати під декілька таких класифікаторів.

Крім того, кожна зі стратагем являє собою своєрідну стратегічну мудрість та є важливим матеріалом не лише для вивчення китайського світогляду, економічного та політичного менталітету й стилю мислення в цілому, а й для аналізу цих універсальних метафоричних схем на предмет перспектив їх застосування в стратегічних пошуках сучасної України, котра потребує виваженого підходу до осмислення подальшого свого історичного поступу – як на рівні соціально-економічних рішень, так і політичних стратегій.

Отже, для нас даний аспект інтелектуальної культури давнього Китаю є досить важливим, оскільки дозволяє проаналізувати можливості екстраполяції цих стратегічних розробок на соціально-економічні та політичні перспективи сучасного українського суспільства, але, не наслідуючи при цьому історичні приклади їх реалізації, а навпаки, напрацьовуючи власну традицію роботи з такими універсальними схемами, зокрема зважаючи на особливості українського господарського та політичного менталітету. Таким чином, вивчення стратагем та досвіду їх застосування як у військовій справі, на яку власне, першочергово, вони були орієнтовані, так й у вимірі розвитку економічної політики, бізнес-процесів та дипломатичних і політичних орієнтирів, може стати важливим елементом розвиткової стратегії нашої країни для забезпечення більш ефективного використання інтелектуальних інструментів у сфері соціального управління.

Література:

1. Зенгер фон Г. 36 стратагем для керівника. Харків : Фабула, 2021. 168 с.
2. Кріппендорф К. 36 стародавніх китайських стратегій, щоб перемогти конкурента. Харків : Vivat, 2020. 228 с.

Гольцов А. Г.

ORCID: 0000-0001-7696-3223

доктор політичних наук,

доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

ГЕОПОЛІТИКА ІМПЕРІЇ ХАНЬ

Ключові слова: Хань, імперія, геополітика, експансія, «варвари».

У Ханьській імперії в руках «Сина Неба» (імператора) зосереджувалася вся вища законодавча, виконавча і судова влада. Саме імператор визначав стратегію зовнішньої політики. На початковому етапі розвитку імперії Хань її зовнішня політика здійснювалася загалом на основі «теорії рівних партнерів». Величезна Ханьська імперія підтримувала відносини з широким колом сусідніх країн та племен: могутніми об'єднаннями юечжів і сюнну, тибето-бірманськими племенами, давньокорейською державою Чосон і в'єтською державою Наньюе. Згодом імперія розширила коло своїх зовнішніх партнерів, особливо на заході. Така формально рівноправна зовнішньополітична лінія проводилася з метою зміцнення позицій Хань в геополітичному просторі Східної Азії. Насправді імперська влада та освічена еліта країни вважала «Піднебесну» незрівнянно вищою, ніж будь-які інші країни та народи.

Принаймні з 198 р. до н.е. між імперією Хань та її сусідами уклалися «договори про мир, засновані на родичанні». Такі договори означали рівноправ'я сторін, що дало підстави Сима Цяню навіть називати «Серединну імперію» і хуннську державу шаньюя Моде «рівними державами» – «ді го» [2 с. 270]. За цих умов сусідні правителі, зрозуміло, не іменували себе «слугами Сина Неба», не брали на себе зобов'язань виплачувати данину і не відправляли і односторонньому порядку заручників до ханьського двору, що стало пізніше звичайною практикою. Водночас, згідно з цими договорами, крім багатих подарунків, китайські імператори зобов'язувалися віддавати своїх доньок за правителів сюнну. Такі договори іноді могли містити навіть принизливі для Хань умови.

Воєнні успіхи імперії Хань надали їй можливість проводити стосовно сусідніх країн і народів геополітику з «позицій сили». Претензії

ханьського імператора бути владикою всього світу нібито підтверджувалися в реальних міждержавних відносинах. Була модернізована стара концепція переваги «серединних держав» над «варварською» периферією, протиставлення «людей Серединного царства» («чжунго жень») навколишнім «варварам чотирьох країн світу» («си і») стало теоретичною основою політики Ханьської імперії по відношенню до сусідніх країн та народів [2 с. 271]. Ця концепція наклала відбиток на всю практику міждержавних і дипломатичних відносин імперії із сусідніми народами і віддаленими «зовнішніми державами». Різко змінилася мова переговорів і звернень до сусідів. З часів У-ді ханьські послани при переговорах підкреслювали перед «варварами» переваги і авторитет «Серединної імперії», а звернення ханьського двору до іноземних правителів набули ультимативного характеру. «Син Неба» – імператор Хань оголошувався повелителем світу, а решта країн та народів – його рабами чи данниками. Тому непокоря «зовнішніх варварів» ханьському імператору трактувалася як злочин, а воєнні походи імператорських військ розглядалися як легітимні каральні експедиції проти непокірних рабів.

Для Ханьської імперії актуальним довгостроковим зовнішньополітичним завданням залишалася боротьба з кочовими народами, що досить часто здійснювали напади на китайську територію. Для реалізації цього завдання Хань постійно прагнула посварити між собою кочові народи, послабити їх у міжособних війнах, запобігти їх нападам на Піднебесну імперію. Така геополітика отримала назву: «боротьба з варварами руками самих варварів». Відомо, що головним завданням відправленого на схід китайського чиновника Чжана Цяня було підготувати ґрунт для потенційного стратегічного союзу із західними державами для спільних дій проти хунну (сюнну) – завдати їм ударів з двох сторін. Для реалізації цілей своєї експансіоністської геополітики імперія Хань неодноразово вдавалася до дипломатичного тиску, підбурювання змов, здійснення переворотів у «варварських» протодержавах тощо.

У період посилення імперії в залежність від неї потрапили навіть окремі племінні об'єднання сюнну. Так, їхній шаньюй Бі у своїх посланнях до ханьського імператора називав себе його «слугою», відправив сина як заручника і особисто прибув з візитом до імператорського двору; він навіть погодився на призначення до його країни постійного ханьського чиновника з військовим загоном «для управління сюнну», а також на здійснення жертвоприношень ханьському імператору [2 с. 271]. Проте такі успіхи імперської експансіоністської геополітики були тимчасовими.

У ханьську добу був розроблений спеціальний ритуал прийому послів, що мав на меті підкреслити підпорядковане щодо ханьського імператора становище будь-якого правителя, котрий відправив посольство. Увесь церемоніал представлення іноземних послів імператору був розроблений таким чином, щоб принизити їх країни. При дворі надавали великого значення ретельному виконанню встановлених правил, жорстко слідували за тим, щоб послання, які привозилися іноземними послами, були написані із використанням відповідних формулювань. Якщо таких «вірнопідданських» формулювань не було, то їх «вставляли» при перекладі китайські чиновники. Показово, що ця традиція зберігалася в китайській дипломатичній практиці навіть в XIX ст. Натомість послі імператора в інших країнах (як повноважні представники «Сина Неба») повинні були допускати щодо себе ані найменшого приниження. Принизливий ритуал прийому іноземних правителів та послів при ханьському дворі, покликаний підкреслити вищість імперії, в окремих випадках не відповідав реальному стану справ у взаємовідносинах між державами, тобто імператорська влада видавала «бажане за дійсне». Але для масової геополітичної свідомості китайського суспільства вищість «Піднебесної» над рештою світу залишалася непохитною. Подібна геополітична свідомість прищеплювалася й населенню сусідніх і навіть віддалених країн.

Іноземні послі мали обов'язково перебувати з дарами. Ханьська імперія також відправляла багаті дари (золото, шовк, залізо та ін.) Дари від іноземних правителів позначалися спеціальними термінами: «гун» («підношення»), «сянь» («жертвоприношення») чи їх сполучення «гунсянь» [2 с. 273]. При цьому ханьський двір такі «підношення» іноземних послів та правителів розглядав як ознаку виявлення покірності, хоча це могли бути лише звичайні «подарунки ввічливості», ніяк не пов'язані із визнанням залежності від Хань з боку того правителя, що їх надіслав до імператорського двору. У стосунках з кочовими протодержавами та племенами вартість подарунків імператора часто перевищувала вартість їхніх дарів. Тобто, у таких випадках подарункова дипломатія з боку Ханьської держави означала, по суті, купівлю миру в кочівників. Була навіть розроблена відповідна зовнішньополітична доктрина «цзімі» («стримування», «сковування»), котра передбачала відправлення щедрих дарів правителям саме тих народів, котрі становили небезпеку для Китаю [1 с. 5]. Така гнучка і маневрена політика мала певні успіхи. Але для реалізації геополітики «стримування» подібними засобами витрачалися значні ресурси. Водночас, «варвари», отримуючи цінні дари від Хань, вимагали їх дедалі більше.

За Ханьської імперії взяття заручників в односторонньому порядку стало звичайною нормою у відносинах із сусідніми країнами і народами.

Реальне становище заручників визначалося силовим потенціалом їх рідних держав. Заручникам намагалися прищепити китайську культуру і систему цінностей з тим, щоби вони після повернення додому були китайськими маріонетками, провідниками китайського політичного впливу у своїх країнах і на сусідніх землях. Таким чином, влада Ханьської імперії намагалася використовувати заручників для проведення своєї традиційної геополітики «підкорення варварів руками варварів».

У період могутності імперії Хань експансіоністська геополітика розроблялася та здійснювалася на основі досить детальних розвідувальних даних. Так, перед нападами на південні царства імператорські чиновники організували детальну розвідку транспортних шляхів, природних ресурсів, економічного та демографічного потенціалів об'єктів агресії. Особлива увага приділялася вивченню правлячої політичної еліти, сімейних взаємовідносин у царських родинах з тим, щоби виявити можливості приведення до влади покірних Хань правителів і встановлення імперського панування.

Нерівноправна зовнішня політика офіційно проголошувалася навіть щодо абсолютно незалежних від Хань держав, у розвитку мирних відносин і союзництві з якими імперія була кровно зацікавлена. Уже в ті часи реальні відносини Хань із сусідніми державами і народами іноді суттєво відрізнялися від класичної імперської концепції панування «Піднебесної» над рештою світу.

Таким чином, на різних етапах свого розвитку Ханьська імперія проводила як експансіоністську, так маневрену геополітику (поєднання наступальної, стримувальної та оборонної). Згодом, через внутрішнє послаблення імперії й, водночас, посилення агресивних нападів ззовні геополітика Хань набула переважно оборонного характеру.

Література:

1. Китай и соседи в древности и средневековье / отв. ред. С. Л. Тихвинский, Л.С. Переломов. М. : Гл. ред. вост. лит. изд-ва «Наука», 1970. 276 с.
2. Межгосударственные отношения и дипломатия на древнем Востоке / отв. ред. И. А. Стучевский. М. : Гл. ред. вост. лит. изд-ва «Наука», 1987. 311 с.

Гончаренко А. В.
ORCID: 0000-0003-4281-8735
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

ПРОБЛЕМА ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КИТАЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ ПРЕЗИДЕНТА США ДЖ. КАРТЕРА, 1979–1981 РР.

Ключові слова: США, КНР, Китай, Дж. Картер, американсько-китайські відносини, зовнішня політика.

Встановлення офіційних дипломатичних відносин між США і КНР 1 січня 1979 р. детермінувало розширення двосторонніх контактів та обмінів. Головним мотивом прихильників американсько-китайського союзу в США було наполегливе прагнення активізувати саме військові зв'язки з Пекіном. Прихильники зміцнення військового співробітництва між обома країнами в американському істеблішменті робили наголос на тому, що китайська армія не придатна для ведення сучасної війни. Навіть якщо Китай буде закуповувати зброю і технології на Заході, вважали вони, для переходу армії КНР на сучасні рейки потрібно тривалий час.

На думку архітекторів зовнішньої політики США активізація американсько-китайських відносин у військовій сфері мала вирішити наступні завдання:

- посилити засоби стримування, якими володіє Китай;
- посилити оснащеність Китаю звичайними озброєннями, надавши йому вдосконалену зброю і військову техніку;
- змусити СРСР зосередити 45-50 дивізій на китайському кордоні, що спричинило б скорочення радянських сил в Європі;
- підкреслити пряму зацікавленість США в безпеці Китаю, окресливши гарантії з боку Вашингтона щодо надання військової допомоги Пекіну в разі виникнення збройного конфлікту між КНР і СРСР;
- обмежити можливість маневру для Радянського Союзу в іншій частині земної кулі, посилити тиск на переговорах про обмеження стратегічних озброєнь та інших двосторонніх переговорах, змушуючи

його враховувати загрозу збільшення американської військової допомоги Китаю;

- перешкодити зближенню КНР і СРСР, підтримуючи напруженість між Пекіном і Москвою, залучити китайське військове командування до політики зближення з США, яку реалізовує Китай [2, с. 141].

Одним з перших результатів активізації військових контактів між обома країнами було створення США і КНР у 1979 р. у Сінцзяні центрів електронного спостереження за ядерними полігонами у СРСР та МНР замість тих, що були закриті в Ірані після ісламської революції [1; 4, с. 413].

Практична реалізація планів посилення американсько-китайського військового співробітництва пов'язувалася з візитом до КНР міністра оборони США Гаральда Брауна (1977–1981 рр.) в січні 1980 р. Напередодні цього візиту, наприкінці 1979 р., він отримав вказівку провести широкі консультації з китайським високопосадовцями з метою розробки спільних військово-політичних дій щодо СРСР. Фактично візит Г. Брауна до Китаю поклав початок офіційним контактам між керівниками військових відомств США і КНР.

Аналізуючи американсько-китайські відносини наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Г. Браун відзначав, що в період перебування при владі адміністрації президента США Джеймса («Джиммі») Картера (1977–1981 рр.), поряд з економічними зв'язками і співпрацею в галузі технології та сільського господарства, активно розвивалося «геостратегічне співробітництво» [5, с. 133].

Міністр оборони США розробив схему активізації американсько-китайських військових зв'язків:

- спільне обговорення проблем глобальної стратегічної ситуації на рівні міністрів закордонних справ і оборони;
- паралельні дипломатичні та стратегічні дії сторін;
- обмін науковими спеціалістами у військових проблемах;
- передача Китаю фундаментальної технології «подвійного використання»;
- продаж військового спорядження;
- передача компонентів систем озброєнь;
- надання в незначних розмірах важливих систем озброєнь, спочатку оборонних, а потім і наступальних;
- субсидування або кредитування продажу зброї;
- спільне військово-планування і створення неофіційного або формального військового союзу [5, с. 134].

Необхідно зазначити, що Г. Браун розглядав військово-співробітництво з Китаєм як «незначне» та таке, яке «не зайшло» далеко. Він вважав, що США необхідно підтримувати політичні контакти з КНР,

розширювати економічні зв'язки, але зберігати на поміркованому рівні військові відносини. При цьому американський міністр оборони підкреслював, що обидві країни не є союзниками і існує можливість повернення до стану ворожості ще до кінця століття [5, с. 217].

Під час свого візиту до КНР Г. Браун проінформував китайське керівництво про готовність США перейти «від пасивних до активніших форм співпраці в області безпеки, включаючи паралельні дії в області оборони, які доповнюють один одного». Він також наголосив на готовності США розширити військове співробітництво з КНР у разі активізації антирадянської політики Пекіна [3, с. 334; 4, с. 414].

У травні 1980 р. Вашингтон з візитом у відповідь, під час якого американські високопосадовці підтвердили свої зобов'язання, відвідав міністр оборони КНР Сюй Сянцян (1978–1981 рр.). Сторони домовилися, що США почне постачання Китаю технологію подвійного призначення та допоміжне військове обладнання (засоби зв'язку, транспортні літаки) [1; 4, с. 414].

На думку Г. Брауна, військовим співробітництвом двох країн були охоплені наступні області:

- 1) спільне вивчення глобальної стратегічної ситуації, розстановки сил у різних районах світу, інформування один одного про свої плани і наміри;
- 2) обмін візитами для обговорення професійних військових питань, різних аспектів військової доктрини і методів її реалізації на практиці;
- 3) розширення загальних контактів і співробітництва між оборонними відомствами США і КНР [6].

До цього також необхідно додати активізацію продажу і розширення асортименту поставок з США до Китаю обладнання подвійного призначення, яке могло бути використано у військових цілях, а також заохочення Вашингтоном своїх союзників до поставок зброї Пекіну.

Не дивлячись на активізацію американсько-китайських військових зв'язків, у геополітичній стратегії адміністрації президента США Дж. Картера Пекіну відводилася обмежена роль. На цьому наголошувалося, зокрема, в посланні президента конгресу про ситуацію в країні від 21 січня 1980 р. та в інших документах уряду.

Наприкінці 1980 р. в американських засобах масової інформації з'явилися відомості про зміст секретної директиви № 59 президента Джеймса Картера, згідно з якою командування збройних сил США планувало застосувати щодо КНР концепцію ядерного стримування. Відповідно до цієї директиви частина стратегічного арсеналу США була орієнтована на об'єкти на території Китаю. Це свідчило про те, що остаточний вибір у китайській політиці Вашингтону ще не був зроблений. Після поразки Дж. Картера на президентських виборах 1980 р. в

американському істеблішменті активізується дискусія стосовно розробки нових підходів у зовнішній політики США щодо КНР.

У грудні 1980 р., напередодні інавгурації нового президента США республіканця Рональда Рейгана (1981–1989 рр.), Гарольд Браун, аналізуючи американсько-китайські військові контакти, зазначав: «Військові зв'язки з китайцями треба розвивати дуже обережно, бо Китай не схожий на індустріальні демократичні суспільства... У нього не така мета, як у нас». Далі Г. Браун пояснював, що Китай нібито «підштовхує США до ведення війни проти СРСР» [2, с. 145].

Таким чином, не дивлячись на те, що американсько-китайський альянс після встановлення дипломатичних відносин з КНР у 1979 р. адміністрацією президента США Дж. Картера почав набувати чітких форм, він не призвів до створення військового і політичного блоку між цими країнами на практичній основі. Якщо під час попередніх контактів Пекін домагався від Вашингтону загострення конфронтації з Москвою, то після активізації американсько-китайських військових зв'язків ситуація змінилася. Тепер уже США прагнули повернути КНР до активної участі в своїх антирадянських акціях.

Література:

1. Богатуров А. Д. Великие державы на Тихом океане. История и теория международных отношений в Восточной Азии после Второй мировой войны (1945–1995). URL: http://militera.lib.ru/research/bogaturov_ad/05.html
2. Давыдов А. С. Идеология и прагматизм в китайской политике США : дис. ...канд. ист. наук: 07.00.03. М., 2005. 247 с.
3. Занегин Б. Н. Политика в отношении Китая. Современная внешняя политика США. М. : Наука, 1984. Т. 2. С. 302–340.
4. Косов А. П. Китайская политика администрации Дж. Картера. *Наука – образованию, производству, экономике: материалы XVIII(65) Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных, сотрудников и аспирантов, Витебск, 13–14 марта 2013 г. В 2 т. Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2013. Т. 1. С. 412–415.*
5. Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. 288 p.
6. Los Angeles Times. 1980. 14 January.

Гончарова О. О.

ORCID: 0000-0001-6810-6942

кандидат філософських наук, докторант

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

РОЗУМІННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В КИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Ключові слова: Китай, темпоральність, час, філософія, культура.

Питання природи часу, закономірності його перебігу, особливості транзиту між модусами минулого, теперішнього та майбутнього в свідомості людини постають одним з наріжних каменів, на якому стоїть конструкція цивілізаційного світу. Питання темпоральності – тобто питання плину часу – тісно пов'язані з тим, як людина інтерпретує для себе реальність, які закономірності може з неї вичленувати і, звідси, які типи діяльності і який їхній характер вона буде втілювати в життя. Іншими словами, певна модель темпоральності представляє собою конструкт, у який вкладаються окремі життєві факти, і у цьому конструкті оформлюється і відповідна нарративність життя з усіма вкладеними у цей нарратив сенсами. Отже, факти життя можуть бути одними і тими самими, однак від того, в яку темпоральну конструкцію ми їх вкладаємо у нашій свідомості, залежить, яку світоглядну системну картину в цілому ми з них отримуємо, як ми їх інтерпретуємо і які факти чи події народяться як наслідок такої інтерпретації. Наше розуміння природи і характеру плину часу напряду формують нашу реальність, адже події і визначений характер взаємодії людей, що передують ним, не падають з Неба (хоча китайці, безумовно, посперечалися б з цією тезою), а є наслідком колективної духовної творчості.

Китайська філософська традиція представляє собою унікальну та стабільну світоглядну модель, яка передбачає і своєрідний погляд на закономірності плину часу. Цей погляд передбачає глибоке розуміння темпоральної природи реальності, сприйняття її як нерозривного потоку, континууму, в якому людина має зайняти не центральне, але визначене своє місце для того, щоб вміти в цьому потоці орієнтуватися. Різноманітні філософські школи Китаю пропонували і різні інтерпретації цієї темпоральної моделі. Дослідимо найбільш поширені із них.

Давня натурфілософська китайська традиція, яка виступає базисом усіх наступних філософських шкіл та систем, представляє час як цикл вічної, постійно помираючої і постійно оновлюваної природи. Ця натурфілософічність, покладена в основу китайського розуміння часу, представляє собою часткову відповідь на питання, чому Китай, попри його окремішність від Західного світу, консервативність та зосередженість на внутрішнє споглядання, не зазнав стагнації, деградації та розпаду, а забезпечив собі заздрісну стабільність та опору на внутрішні ідеали. За історико-філософською думкою мислителя Карла Ясперса, китайська цивілізація, поряд із цивілізаціями Давньої Індії та Давньої Греції, є формувальною ланкою так званого «осьового су» -історичного проміжку, в якому різні світоглядні парадигми, попри їхню очевидну окремішність та незлиття однієї з одною, представляли собою три паралельні точки зору на дійсність. Кожна з них бачила у дійсності свої аспекти, робила свої акценти на закономірності у ній, але всі разом вони представляли собою три способи інтерпретації реальності, які по-різному «говорили» про одне і те саме. Китайська цивілізація і її культура, яка робить акцент на злиття людини і природи, на світ як деяку тотальність, інтерпретує реальність як постійний і закономірний коловорот. Це спостерігається як в природних циклах, так і у філософії даосизму з її акцентом на понятті «дао» – шляху, який виходить із себе і повертається в себе, представляючи собою дійсну сутність, справжню природу речей. Цей коловорот дійсного і час, постійно повертаючись до своїх витоків, тому Китаю не властива стагнація – час тут «рухається», у нього є задана векторність, але ця векторність при тому є цілком передбачуваною. З цієї базової світоглядної передумови випливають і інші характерні для китайської цивілізації темпоральні орієнтири і відповідні їм соціальні практики. Так, цілком зрозумілим і логічним постає конфуціанський мотив поваги і служіння старшим, адже саме люди літнього покоління накопичують життєвий досвід, який є так званим «завтрашнім минулим» і «минулим завтра», вічно актуальним. В історичному аспекті зрозумілим стає орієнтація на ретроспективність і ностальгію за певним «золотим віком», який варто тільки у повній мірі «пригадати» для того, щоб жити гармонійно і щасливо. Цей «золотий вік» пов'язаний з витокami китайської цивілізації, коли люди (враховуючи особливості первинного міфологічного типу світогляду) максимально «вбудовувалися» в лоно природи, відповідали її ритмам, не суперечили їй і відчували потік часу.

Конфуціанська філософська модель у своїй інтерпретації темпоральності робить акцент на понятті пам'яті. Пам'ять виступає як транзит у «досконале минуле», яке одночасно є і «досконалим май-

бутнім», якщо пригадування перекласти на тло повноцінної соціальної практики. Збереження хронології, принципу ієрархії та підпорядкування, простежування причинно-наслідкових зв'язків у подіях дозволяють оформити час як певний неперервний континуум, в якому досвід минулих поколінь постійно «перезапускається» наново. Тому Конфуцій і говорив про час карколомних історичних подій як про вид прокляття: вони руйнують усталену гармонію, вносять хаос, ламають визначену структуру часу і інколи можуть слугувати загрозою втрати хронології. Іншими словами, внаслідок карколомних історичних подій соціальний календар ризикує «обнулитися»: нові уряди можуть піддатися спокусі проголосити себе єдиними реальними, до яких в історії нібито не існувало нічого суттєвого, а, отже, часовий континуум буде порушено, а орієнтація людини в часі буде спотвореною. Цей стан штучного «обнулювання» є неприродним, а тому хибним, ведучим до низки поразок і помилок. Тому вкрай необхідне збереження історичної пам'яті, яка одночасно є нагадуванням про аналогію перебігу часу в природі, про його циклічність, стабільність і вивіреність.

З даоської ж точки зору часовий континуум, звичайно, зберігається, однак акцент робиться не стільки на широкому соціальному бутті в циклічному часі, скільки на переживання цієї циклічності в індивідуальній людській свідомості. Згідно даоської інтерпретації часу та реальності, для того, щоб відчувати темпоральний потік, людина має адекватно у нього вбудуватися, не привносячи у нього нічого зайвого, метушливого, дискретного. Принцип недіяння і споглядання дао як істинної сутності речей означає, на нашу думку, цілковите розчинення свідомості у темпоральному потоці. Тут є простір для відкриття інтуїції як такого способу осягнення реальності, коли дійсна сутність речей дозволяє зробити прогноз їхнього розгортання у майбутньому, яке у «згорнутій» версії існує і в теперішньому, і в минулому. Тому даоси робили такий акцент на пізнанні дискретного моменту, який має пережитися як вічність. Часовий континуум відчувається саме в цьому переживанні – в осягненні незмінної сутності речей в дискретних моментах їхніх перетворень. Континуальність часу у розумінні даосів проявляється і у їхньому захопленні ідеєю безсмертя як практики досягнення людиною вічності.

В цілому можна сказати що циклічна континуальність представляється головною ідеєю розуміння темпоральності в китайській філософській традиції. Вона стає тим конструктом, в який вбудовується цивілізація і окремі соціальні практики. В цілому таке розуміння часу дає людині екзистенційне відчуття цілковитої безпеки, психологічного комфорту, забезпечує її всебічну адаптивність і вивільнення ресурсів для розвитку, який, втім, представляється нам не прогресивним

і стрибкоподібним сходженням до певної окресленої раціональної мети, а гармонійно вбудованим у стабільні природні цикли з їхніми закономірностями.

Говорячи про сучасність, ми констатуємо: сучасна темпоральна парадигма техногенного світу з його приматом прогресу різко вибивається з традицій класичної китайської філософії. Головна різниця, на наше переконання, полягає у закладеній футурологічній меті. Якщо метою сучасного техногенного прогресу людства виступає ідея людського комфорту, тобто спрощення життя, вивільнення ресурсу часу від рутинних практик заради практик креативних (в ідеалі), то ідея класичної китайської темпоральності полягає у гармонійному вбудуванні людських практик в лоно закладених і вивірених природних циклів. Ідея прогресу, на перший погляд, має чітко виражений висхідний характер, вона ніби наближає нас до вивіреного «світлого» майбутнього, в якому людський комфорт і вивільнений від рутини ресурс часу постають як визначені маркери. Однак цей же орієнтир приховує в собі і протилежну «сторону медалі» – ризик деградації та стагнації. Комфортне життя, без напружень, навантажень, сповнене тільки мотивацією певних бажань, є завуальованим плеканням неприродної розбещеності та волюнтаризму. Цікаво тут, як в одній темпоральній парадигмі ми, якщо придивимося, бачимо два паралельно діючі вектори у зворотних напрямках: один спрямований вперед до неприродного «щасливого» (під питанням) надлюдського майбутнього, інший – до низхідного розпаду і «неприродної» тваринності (тобто – вектор назад, до надтваринної хтонічності). У той же час китайська філософська традиція вбачає слідування природнім циклам, в яких людина, безумовно, залишається природною істотою, і тому має підпорядковуватися ним, однак у неї залишається простір для розвитку, який, втім, не має перевищувати гармонійної міри.

Китайська філософська традиція тлумачення часу несе в собі глибокий потенціал та актуальність, оскільки може бути переосмислена у дискурсі сучасних глобальних екологічних проблем, психологічних аспектах збереження ментального здоров'я та протидії стресу, може навіть здобути свого нового тлумачення в контексті сучасної прозахідної темпорологічної концепції часу, так званого стилю життя «слоу лайф» – ідеї усвідомленого уповільнення життя, що передбачає вміння насолоджуватися моментом, переживати його як ерзац вічності та вміння знаходити міру у прагненні здобуття успіху та у потребі відпочинку. Саме акцент на природних циклах і орієнтація на ідею «вічного повторення» робить китайське розуміння темпоральності таким ресурсним та рекреаційним як для окремої людини, так і для великих соціальних утворень та для держав взагалі. В сучасну епоху

інформаційного обміну та практики переосмислення культурних надбань з усього світу таким шансом отримати нові тлумачення дійсності через концепти китайської класики, на нашу думку, не слід нехтувати.

Література:

1. Волкова П. Китай 1. История искусств. Лекция для Высших курсов сценаристов и режиссёров. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rhe4SNtlMTs> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Волкова П. Китай 2. История искусств. Лекция для Высших курсов сценаристов и режиссёров. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Q2NHtptg2gE> (дата звернення: 11.11.2022)
3. Волкова П. Китай 3. История искусств. Лекция для Высших курсов сценаристов и режиссёров. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6kNN9oH1wHM> (дата звернення: 13.11.2022)
4. Волкова П. Китай 4. История искусств. Лекция для Высших курсов сценаристов и режиссёров. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3Xsf03Mdc7s> (дата звернення: 13.11.2022)
5. Еремеев В. Е. Время в китайской арифмосемиотике. *Музыка и категория времени: сб. материалов 5 конференции «Григорьевские чтения»*. М. : АСМ, 2003. С. 67–81.
6. Сидихменов В. Я. Китай: страницы прошлого. М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1987. 448 с.
7. Яншина Э. М. Формирование и развитие древнекитайской мифологии. М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1984. 248 с.

Каблова Т. Б.

ORCID: 0000-0002-6664-5288

кандидат мистецтвознавства, доцент,

професор кафедри музично-теоретичних дисциплін

*Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва
м. Київ, Україна*

ТРАДИЦІЙНА ПЕКІНСЬКА ОПЕРА У ДИСКУРСІ ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ КИТАЮ ХХ СТ.

Ключові слова: пекінська опера, реформи, мистецтво, ідеологія.

Історичне становлення музичної культури Китаю невідривно пов'язане з політичними реформами, які визначили основні аспекти розвитку та обґрунтувало пріоритетні вектори його становлення. В 1940-х роках почалася мистецька реформа пропагована Комуністичною партією, яка визначила два пріоритетних завдання:

- 1) трансформація традиційних форм мистецтва;
- 2) створення нових форм.

Варто наголосити, що центральним став постулат щодо мистецтва, а саме, кожна форма мистецтва має у собі ідеологічний контекст в тому сенсі, що вона народжена, втілює та виражає світогляд. Це є прямим відбиттям класики марксистської ідеї про те, що буття визначає свідомість – і, як наслідок, художні форми, як вираження свідомості, вказують на форми буття. Йдеться про те, що ідеологія потребувала створення нових форм, які б підсилювала ідеологію та сприяли створення нового виміру існування як безпосередньо формотворчої складової мистецьких об'єктів, так й переосмислення їх змістового наповнення. В традиційних підходах, особливо західної етномузикології, цю реформу трактовано просто як використання традиційних форм у політичних цілях або як напад на традиційні форми. Але якщо розглянути більш детально, то стає очевидним, що такий підхід неправильно трактує філософську основу реформи та занадто спрощує її політичну програму. Як наголошує Холм [3, с. 11], реформа Мао Цзедуна, була певним нападом на традиційні музичні форми з метою врятувати ці форми від нападів тих, хто в той час пов'язував усі традиційну китайську культурну у такому вигляді з феодалізмом і китайською культурною закритістю та застиглістю, й намагався створити якісно новий музичний твір. Тоді це дозволяє розглядати

реформу як стратегію реалізації по суті консервативної мети: збереження, в даному випадку, багатовікової традиції, яка таким чином стає мотивацією до змін.

Найбільш затребуваним жанром у китайській музичній культурі була опера. Саме вона стала тим базисом з якого почалася нова реформована музична традиція.

Доцільно наголосити, що реформа опери почалася в районах Китаю, задовго до 1949 року. Мао Цзедун наказав своїм працівникам культури «вдихнути нове життя в старі опери» та «розповсюдити їх по всій країні» [1, с. 51]. Це проводилося під гаслом, що використання традиційних форм потребує часткового оновлення, але за умови збереження та продовження традиції китайської культури. Це було обґрунтовано в його «Бесідах на Яньаньському форумі з літератури та мистецтва» від Травень 1942 [4], де мистецтво підлягло певній кодифкації: так, було виокремлено проблемне коло належності мистецтва до відповідної соціальної групи. Й наголошено, що література і мистецтво для людей, а не для імперіалістів, буржуазії, феодалів тощо. Акцентовано, що треба взяти спадщину та найкращі традиції в літературі та мистецтві, які мають стародавні корені у Китаї та інших країнах, але метою все одно має бути служіння масам народу. При цьому «без відмови від використання літературних і художніх форм минулого, але в наших руках ці старі форми, перероблені та наповнені новим змістом, також стати чимось революційним на службі народу» [4, с. 11–12].

Такий підхід обумовив звернення до вже існуючих форм, як базису просування сучасної ідеології, а головне дозволив відійти від того, що члени Партії вважали «мистецьким глухим кутом» [3, с. 11], й, таким чином, віддавали перевагу політиці, яка займалася лише створенням нових форм. Тобто звернення до використання традиційних форм для революційних цілей забезпечило легітимацію, необхідну цим формам для продовження існування. Суттєвим лишається те, що створення нових творів визначалося як важливий крок у трансформації китайської культури та суспільства. Але згідно з масовою соціальною лінією ці нові твори теж мають виходити з розуміння аудиторії, для якої пише творець.

Традиційна китайська опера найчастіше виконувалася в контексті, що не забезпечував задоволеності керівництва країни. Звернення виключно до політичних тем та засилля елементів оновлення спровокувало відсутність інтересу глядачів і виконавців до реформи опери. У відповідь на це уряд послаблює контроль, і традиційна опера знову процвітає, але вже за рахунок реформ. Цей, здавалося б, непослідовний підхід, який призводить до хвилеподібної або циклічної моделі участі уряду в реформі опери можна зрозуміти як результат діалектичного

погляду: протиріччя (у цьому випадку традиційна опера і сучасне життя); вирішення протиріччя (заклик до реформи) стає одним із елементів наступного протиріччя (реформа і бажання аудиторії); і так далі. У такому вигляді політика уряду не є ні непослідовною, ні циклічною; вони є результатами практичної програми постійного руху, щоб протистояти різним проблемам різних моментів.

Є, однак, інше пояснення: часті зміни в політиці є наслідком не філософської діалектики, а внутрішньопартійної боротьби за владу між тими, хто просуває реформи, і тими, хто виступає за традиційну оперу. Логічно припуститися думки, що обидва ці пояснення по суті правильні в тому, що обидва процеси, які вони описують, діяли протягом всієї історії Нового Китаю; незважаючи на це, той чи інший має тенденцію домінувати в будь-який момент часу. Домінування діалектики над боротьбою за владу безпосередньо пов'язане з політичною стабільністю всередині керівництва.

Така ситуація обумовила три лінії розвитку Пекінської опери: традиційної Пекінської опери, «новоскладені історичні п'єси» (xinbian lishiju) та «сучасні опери» (xiandaixi), які в цілому складають основу розвитку вокально-сценічного дійства протягом більш ніж 50 років історії Пекінської опери. Водночас саме традиційна Пекінська опера, склалася як яскраве відбиття політики уряду щодо традиційних форм мистецтва та динаміки проведення цієї політики.

Історія дає нам зручну дату 1949 року – дату приходу комуністів до влади – як розумну відправну точку, оскільки події з того часу відбувалися під впливом Комуністичного режиму та проблеми, з якими стикається традиційна Пекінська опера, були структуровані та зрозумілі через дискурс, в якому домінував цей режим. Маючи (до 1949 року) історію понад 150 років, Пекінська опера, безумовно, пройшла через кількість змін і розробок до визволення. Однак це були загалом повільні та непомітні зміни інновації з боку певних виконавців (наприклад, додавання ерху до оркестру Пекінської опери), або постійний розвиток «шкіл» виконавців (люпай), які моделювали себе за європейським зразком.

Суттєво, що проблеми, з якими зіткнулися представники оперної галузі та урядові реформатори на початку та в середині 1950-х років, є тими самими проблемами, що постали у 1980-х та 1990-х роках, і стосуються трьох взаємопов'язаних питань:

1) зміст: виходячи з того, що мистецтво і політика нероздільні, проблема полягає в тому, щоб розрізнити «регресивні» або «феодалні» елементи традиційних п'єс Пекінської опери від елементів, які є «прогресивними» або «революційними»;

2) аудиторія: незважаючи на їхню готовність сприйняти революцію та реформування китайського суспільства, аудиторія Пекінської опери була віддана традиційній опері і тому протистояла всім, крім найтонших змін. У цій тязі традиції ми бачимо важливість визначення жанру в ідентичності художньої форми та в ідентичності її аудиторії;

Ідентичність Пекінської опери для її глядачів включала певні параметри, які, якщо їх реформувати після певного моменту, означали не жанрову реформу, а жанрове знищення. Ця аудиторія просто не вірила, що знищення їхньої улюбленої експресивної форми було необхідною частиною будівництва Нового Китаю;

3) традиції виконання: більшість виконавців Пекінської опери мало значний шлях учнівства та важко здобутого професійного досвіду; й перспектива радикальних змін у своїй вокальній формі лякала їх.

Але це не стримало розвиток традиційної опери й результатом нововведень були: запровадженні західні інструменти в оркестр (включаючи струнні інструменти та деякі дерев'яні духові), створюючи змішаний оркестр з інструментами пекінської опери як головні»; нові техніки акомпанементу. Збільшилося вставки хорової музика, інтермедії та рух до більшого використання народної мови у вокальній музиці.

Проте більшість виконавців і глядачів віддали перевагу почути відомі традиційні п'єси у їхніх відомих версіях. Варто зазначити, що ці спроби інновації Пекінської опери не включали традиційні п'єси Пекінської опери, а натомість адаптовані до п'єс у стилі Пекінської опери поза традицією виконання Пекінської опери. Отже, у цьому сенсі це була реформа через доповнення, а не через заміна – тобто це не сталося за рахунок традиційної гри.

Література:

1. Ма Вей. Концепція форми в музиці Китаю і Європи: аспекти композиції та виконавства : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Одеса, 2004. 173 с.

2. Маркова О. Інтонаційність музичного мистецтва: наукове обґрунтування та проблеми педагогіки. Київ : Музична Україна, 1990. 182 с.

3. Holm D. "Folk Art as Propaganda: The Yangge Movement in Yan'an" in *Popular Chinese Literature and Performing Arts in the People's Republic of China 1949-1979*, Bonnie S. McDougall, ed.. Berkeley : University of California Press. Pp. 3–35.

4. Mao Zedong 1979 "Tong yinyue gongquozhe de tanhua: yijiu wuliu nian bayue ershisi ri" (Talks With Music Workers, 8/24/56) in *Renminyinyue (People's Music) 1979/9:2-5*.

Капранов С. В.

ORCID: 0000-0003-0320-0991

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник Азіатсько-Тихоокеанського регіону
Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

КИТАЙСЬКЕ КОНФУЦІАНСТВО У ПРАЦІ НІСІДИ КІТАРО «ДОСЛІДЖЕННЯ БЛАГА»

Ключові слова: конфуціанство, китайська філософія, японська філософія, Нісіда Кітаро.

Видатний японський філософ Нісіда Кітаро (西田幾多郎, 870–1945) у своїх працях користувався західним понятійним апаратом і посилався переважно на західних філософів. Особливо це стосується його раннього періоду, коли японські інтелектуали загалом захоплювалися західною культурою. Проте навіть у першій книзі Нісіди «Дослідження блага» (善の研究, 1911) ми натрапляємо на звернення до східних традицій. Те, що такі звернення є рідкісними, робить їх тим цікавішими для дослідника. У цій доповіді ми зосередимося на зверненні Нісіди у згаданій праці до китайського конфуціанства. Наш вибір обумовлений тим, що зазвичай говорять про вплив дзен-буддизму на думку Нісіди, і практично ніколи не згадують у цьому контексті про конфуціанство. А проте для цього є підстави. Адже Нісіда зростав у родині, де плекали традиції вченості, характерні для доби Едо. Перші знання про конфуціанство майбутній філософ отримав, ймовірно, від діда – знавця китайської класики. По закінченню сільської школи (1882 р.) Нісіда Кітаро навчався у м. Канадзаві, яка в той час була центром конфуціанської вченості, під керівництвом Інокуці Мотоку (井口孟篤, бл. 1811–1884), учня відомого конфуціанця Ясуї Соккена (安井息軒, 1799–1876). Нісіда у віці 12–13 років вже давав приватні уроки з «Мен-цзи» [1, р. 5–11]. Пізніше його вчителем був інший конфуціанський вчений – Міяке Сінкен (三宅真軒, 1853–1933), відомий знавець книги «Лунь юй» [1, р. 22]. Тож не дивно, що у працях Нісіди, і, зокрема, у «Дослідження блага», можна знайти згадки про конфуціанських мислителів та цитати з їхніх книг. Розгляньмо їх докладніше.

Почнемо з Конфуція. Його у «Дослідженні блага» згадано тричі, усі три рази – у частині III «Благо». Перший раз – у главі 6 «Теорії етики, II». Тут Конфуцій, разом із Буддою, названий як приклад людини, що реалізувала ідеал і завдяки цьому стала моральним авторитетом [2, р. 158]. Далі, два рази ми зустрічаємо цитати з «Лунь юя». У главі 9 «Благо (теорія діяльності)» Нісіда цитує висловлювання Конфуція «Їсти грубу їжу, пити воду, спати, поклавши голову на зігнуту руку – в цьому також є насолода» [2, р. 179; 3, р. 136]. Цю думку він наводить у контексті обговорення евідемонізму Аристотеля. У главі 11 «Мотивація доброї поведінки (форма блага)» зустрічаємо інше висловлювання Конфуція: «Я слідую бажанням мого серця, не порушуючи правил» [2, р. 193; 3, р. 35]. Конфуцій говорить це, описуючи свій життєвий шлях: зазначеного стану від досягнув лише у віці 70 років. Нісіда цю деталь пропускає, вочевидь, тому, що в ті часи всі освічені японці добре знали «Лунь юя». Зазначена цитата стоїть у «Дослідженні блага» в одному ряду з реченням ведійських мудреців-риши «Tat twam asi» («Ти єси Те») та словами апостола Павла «І живу вже не я, а Христос проживає в мені» (Гал. 2, 20), ілюструючи думку, що «ми досягаємо сутності доброї поведінки лише коли суб'єкт зливається з об'єктом» [2, р. 193].

Крім «Лунь юя», Нісіда звертається ще до одного конфуціанського канону – «Чжун юн». У ньому він знаходить подібність до вчення Аристотеля про «золоту середину». Про це йдеться у главі 10 «Індивідуальне благо» тієї ж самої частини [2, р. 184]. Варто зазначити, що Нісіда дотримується традиційної версії, згідно з якою автором цього тексту є онук Конфуція Цзи Си (子思, 483–402 до н.е.).

Проте Нісіда не обмежується канонами. Ми зустрічаємо у «Дослідженні блага» також ім'я видатного конфуціанця Сюнь-цзи (荀子, бл. 310 – після 238 до н.е.). У главі 6 частини III Нісіда наводить його вчення як приклад теорії авторитету в етиці, порівнюючи його з Томасом Гоббсом (1588–1679) [2, р. 157]. З пізніших конфуціанських мислителів Нісіда згадує Ван Янміна (王陽明, 1472–1529). Цю згадку ми знаходимо у частині III «Благо», главі 1 «Поведінка, розділ I», де розглядається співвідношення між мисленням і волею. У цьому контексті Нісіда звертається до тези Ван Янміна про єдність знання та дії [2, р. 132].

Як бачимо, до конфуціанства Нісіда звертається лише у зв'язку з етикою, що цілком відповідало ставленню до цього вчення в добу Мейдзі. Крім того, він часто порівнює мислителів-конфуціанців і самого Конфуція з західними філософами, у чому виявляється панівне становище західної думки в тогочасній Японії.

Література:

1. Yusa M. Zen & Philosophy: An Intellectual Biography of Nishida Kitano. Honolulu : University of Hawai'i Press, 2002. XXVI+484 p.
2. 西田幾多郎. 善の研究. 東京 : 岩波書店, 2001. 256 頁.
3. 論語. 金谷治訳注. 東京 : 岩波書店, 2004. 406+24 頁.

УДК 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-8>

Коваль Г. П.

ORCID: 0000-0003-4104-4571

вчитель історії та географії, старший вчитель

Новосафронівська гімназія Новоодеської міської ради

Миколаївської області

с. Новосафронівка, Миколаївська область, Україна

ПОДІЇ В КИТАЇ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЕ НОВОСТИ» В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Ключові слова: Китай, одеські газети, події, угоди, війська, імператор, міста, армія.

Послаблення імператорського Китаю, посилення європейських держав, їхнє бажання до поширення своєї колоніальної політики призвели до широкомасштабної агресії цих країн та США проти Китаю. Події в кінці XIX – на початку XX століття розвивалися з величезною швидкістю та калейдоскопічною різноманітністю. Розглянемо події в Китаї, висвітлені на сторінках газети «Одесские Новости» в це час. В газеті «Одесские Новости» новини з Китаю публікувалися в рубриках «Телеграми «Одесских Новостей» от наших корреспондентів по містах». «Від «Російського Телеграфного Агенства» по містах», «Закордоном. Китайські справи».

Принц Чинг і Лі-Хун-Чанг 31 грудня (13 січня) ще перебували у очікуванні інструкції імператорського двору. Обидва вже були впевнені, що мали бути уповноважені надати негайно підпис. Чинг заявив був, що доказом того, що двір мав наказати підписати ноту, могла бути обставина, що принца Чунга вже було призначено для поїздки в Берлін, щоб висловити там жаль китайського уряду щодо вбивства Кеттелера [1].

Проти перенесення дипломатичних переговорів з Пекіна Японія була заявила американському уряду такі заперечення: для участі в конференції поза Китаєм довелося б залучити таких китайських державних чоловіків, які в цю хвилину Китаю необхідні; крім того, не можна обійтися було при обговоренні такої конференції без знайомства з китайськими місцевими умовами, які мали представники держав [1]. Імператорський двір наказав був китайським уповноваженим підписати спільну ноту держав [1].

Три італійські броненосці стояли у відкритому морі перед бухтою Санмун. Серед китайців ходили чутки, ніби Італія мала намір отримати станцію на північ від Санмуна [1].

За даними «Siecle», китайські газети підтверджували ухвалення мирних умов. Винагорода мала сплачуватися по тридцять мільйонів таелей щорічно протягом 60 років. Принц Чинг та Лі-Хун-Чанг заявили були, що імператор висловив бажання прискорити переговори та підписати мирний договір. Двір хотів повернутися до Пекіна наприкінці лютого [1].

Чинг 2 січня в Пекіні підписав був спільну ноту держав. Лі-Хун-Чанг підписав її 3 січня [2]. Принц Чун був із візитом у німецького посланця. Їхня розмова, казали, дала була сприятливий результат. Призначення Чуна імператорським посланцем із місією до Німеччини було схвалено. Принц Су, ймовірно, мав супроводжувати його до Європи [2].

За чутками в Пекіні, повідомлялося Лі-Хун-Чанг страждав на брайтову хворобу. У його стані відбулося покращення 2 січня. Стало йому також краще 3 січня. Чинг повідомив двору, що він протестує проти припущеного начебто призначення Чжаньчжидуна уповноваженим замість Лі-хун-Чанга і бажав призначення Шена, який мав догодити іноземцям. Але посланці, незважаючи на неприявні іноземцям погляди Чжаньчжидуна, нічого не могли мати проти його призначення. Більшість посланців одержала була від своїх урядів повідомлення, що переговори мали бути ведені в Пекіні, тому що будь-яке інше місце на різних підставах прийнято бути не могло [2].

З Пекіна передавали, що імператриця відправила послання, в якому заявляла, що згодна допустити найсуворіше покарання лише стосовно чиновників, зазначених у загальній ноті. Таким шляхом передбачалося покласти межу подальшим розмовам, оскільки посланці що неспроможні записувати до списку нових осіб, тим часом вони планували подати новий список з 100 осіб. Японський посланник у Лондоні повідомляв з Лондона, що держави досі були не встановили розмірів винагороди. Що ж до перегляду торгових договорів, то мають на увазі більше розширення доступу країни для торгових цілей, ніж забезпечення фінансових вигод іноземним купцям.

Управління залізничної лінії Пекін-Ханькоу вимагало від Китаю 30 мільйонів винагороди, оскільки у зв'язку з останніми подіями лінія буде закінчена двома роками пізніше [2].

Усю європейську пресу, а також російську обійшла на початку січня звістка лондонського «Times» про «угоду», укладену між начальником військ у Мукдені татарським генералом Шенгом і генералом Коростовичем, представником генерала Алексеєва [2]. Російський посланник Гірс протестував в Пекіні проти поведінки англійців, які не хотіли дозволити росіянам роздавати рис та пшеницю серед китайської армії у Британському кварталі [3].

Французькі залізничні інженери пробили 3 січня в західній міській стіні пролом, щоб через неї провести залізницю з Баодінфу в передмісті Цюфт. Залізниця з Тяньцзіня мала підійти лише до огорожі татарської частини міста; вокзал мав бути побудований біля тих воріт, через які свого часу проникли були англійці.

Комісія з оборони посольств, що складалася з фахівців, обговорювала заходи щодо здійснення сьомої статті спільної ноти, в якій йшлося про постійну посольську варту та зміцнення дипломатичного кварталу [3].

Шандунський губернатор Ян-Ши-Кай отримав був наказ вирушити до Пекіна і взяти участь у переговорах про мир. Вважали, що він не має виконати цього наказу [3].

Російський посланник у Пекіні Гірс, почувши про те, ніби Росія уклала особливий договір з Китаєм, що, якби це було так, він не підписав би загальної ноти держав. Він не вірив, щоб Росія мала намір утримати фактично Маньчжурію, але з іншого боку він вважав, що необхідно протягом деякого часу охороняти залізницю. Він заперечував, що Росія порушила своє слово, розраховуючи на Тяньцзинську концепцію. Він вважав, що Тяньцзінь насправді є іноземним містом. Росія відчувала необхідність на користь своїх торговельних зносин опанувати певну територію. Росія мала зробити із цієї території дуже цінне володіння, яке принесло б користь і російським, і китайцям. У всякому разі, він не вважав цей факт територіальним захопленням [3]. Чи потрібні історичні аналогії сказаному.

За словами «Американської Газети», серед маньчжурів з'явився був зовсім новий настрій: багато з них хотіли просити прийняти їх у російське підданство або просити російський уряд вжити заходів до забезпечення продовольства населення Маньчжурії, оскільки там, незважаючи на багатий урожай 1900 року, майже поголовно бідують під Цицикаром, де страшенно подорожчали були всі життєві припаси [4].

Після полудня 5(18) січня іноземним посланцям було вручено мирний протокол і імператорський указ, що відносився до нього. У той же

час китайські уповноважені вручили були посланцям телеграму імператора, в якій було висловлено бажання, щоб форти Таку не були зриті, а були б зайняті іноземними військами, щоб забороні ввезення зброї було покладено відомий термін і каральні експедиції були припинені; крім того, імператор пропонував своїм уповноваженим поставити посланцям такі питання: яку площу буде утримано на посольства; скільки людей буде залишено для охорони посольств після вилучення військ; якою, ймовірно, буде витрата на військові операції і, нарешті, коли іноземці мають намір повернути китайцям урядові установи в Пекіні? Про покарання винних імператор не згадував [5]. Газета Morning Post повідомляла з Пекіна, що там були розклені на стінах наступні розпорядження союзної влади. 1) Міські ворота повинні були замикатися з настанням ночі; 2) заборонялося збиратися на вулицях на вулицях після настання темряви у числі більше трьох осіб; 3) гральні будинки та місця для продажу опіуму закривалися; 4) носіння зброї заборонялося; 5) негайно повинні були бути вжиті заходи для швидкого поховання небіжчиків. Кореспондент запевняв, що ворожий рух іноземцям посилювався в Китаї внаслідок поведінки союзних військ [5].

Газета «Mercury» запевняє, що здоров'я Лі-Хун-Чанга швидко погіршувалося, і з дня на день очікувалася його смерть [6]. За даними з Нью-Йорка, вашингтонський уряд вирішив був звернутися до держав з нотою, в якій планував запропонувати державам умовитися щодо видалення міжнародних військ з Пекіна до Тяньцзіна. У Пекіні мало бути залишено стільки військ, скільки потрібно для охорони посольств. Потім китайському уряду мали бути дані гарантії в тому, що як тільки міжнародний мирний договір буде підписаний, негайно буде евакуація всього Китаю, не виключаючи і Маньчжурії. Незалежно від того, чи приєднаються держави до цієї пропозиції, американські війська віддаляться з Пекіна навесні, як тільки це дозволить погода [7].

Кореспондент «Standard» повідомляв із Шанхаю: За чутками, Куей-Чун, маньчжурський віце-король Це-Чуена, відправив доповідь у Сінанфу, в якій наполягав на негайному поверненні двору до Пекіна. Тоді вдова імператриця викликала Лу-Чуан-Ліна і сказала йому: «Куей-Чун, якого я вважав патріотом, вимагає, щоб я кинулася прямо в пащу тигра».

За словами агенства Лаффана, начальники союзних військ заснували у Пекіні нові суди з китайськими суддями, які призначалися у кожному окрузі військовою владою. За загальною угодою було вирішено смертну кару застосовувати за участь у боксерському русі, за завдання ран чи вбивство, за напад на поліцію союзних військ або її представників, за опір владі, замах на вбивство, грабіж та розбійництво.

Смертні вироки мали бути підписані місцевим начальником союзних військ [8]. Таким чином, ми бачимо, наскільки цікавими, багатоманітними та стрімкими були події в Китаї в кінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Література:

1. Одесские Новости. 1901. № 5172, понедельник, 1 января.
2. Там само. № 5173, среда, 3 января.
3. Там само. № 5174, четверг, 4 января.
4. Там само. № 5175, пятница, 5 января.
5. Там само. № 5176, суббота, 6 января.
6. Там само. № 5177, понедельник, 8 января.
7. Там само. № 5178, вторник, 9 января.
8. Там само. № 5179, среда, 10 января.

УДК 101:821.581-312.9'06 (045)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-9>

Кретов П. В.

ORCID: 0000-0003-2593-3731

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

Кретова О. І.

ORCID: 0000-0002-3947-4479

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри слов'янської філології,

зарубіжної літератури та методики навчання

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

ІДЕОЛОГІЧНІ ЕКСПЛІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ

Ключові слова: Китай, наукова фантастика, Лю Цисінь, ідеологія, дискурс.

Стрімкий розвиток сучасної китайської цивілізації є безсумнівним, і до нього прикуто пильну увагу всього світу – як на рівні геополітичних,

економічних, соціальних, технологічних його аспектів, так і на рівні тих викликів, які він продукує для сучасної футурології. Не викликає також сумнівів і те, що цей розвиток є цілком амбівалентним у всіх згаданих площинах, що, на нашу думку, визначається фундаментальною суперечністю чи то парадоксом, пов'язаним з формами асиміляції тезаурусу концептуальних смислів умовного Заходу умовним Сходом (Китай) та когнітивними й ментальними деформаціями, цим обумовленими. І в цьому сенсі, на відміну від західної традиції, сучасна китайська фантастика іманентно ідеологізована, оскільки претендує на запровадження регулятивів діяльності людства в цивілізаційному масштабі. Власне йдеться про стару колізію між західним індивідуалізмом, який ініціює рух і розвиток від людини як соціальної та інтелектуальної монади, й колективною свідомістю Сходу, яка апелює до соціальної уніфікації і логіки взаємодії спільнот як великих груп – культур і цивілізацій. Так чи інакше, розгляд філософського та ідеологічного змісту трилогії «Пам'ять про минуле Землі» (2006–2010) найпопулярнішого в Китаї та на Заході китайського автора Лю Цисіня видається актуальним, оскільки його творчість формує громадську opiniю [1].

У Сяоя в оглядовій статті про особливості розвитку сучасної китайської наукової фантастики відзначає, що фантастичний дискурс у літературі після виникнення КНР у ХХ ст. виконував завдання науково-популярної пропаганди, був утилітарним і прикладним, за своїм статусом знаходився на маргінесі літератури [2]. Дослідник вказує, що після першого та другого етапів розвитку китайська наукова фантастика у сучасному контексті завдяки своїй ««транскордонності», імовірно, перетвориться на тексти загального характеру, а також заповнить лакуну, утворену в результаті втрати гуманітарними науками своєї мови» [2, с. 101]. На нашу думку, особливості, пов'язані з ідеологізованістю фантастичного дискурсу, нікуди не поділися в країні, де напрямки розвитку культури регулюються політико-ідеологічними інструментами. Крім того, варте особливої уваги зауваження дослідника щодо «втрати своєї мови» гуманітарними науками. Очевидно, йдеться саме про формування фантастичними жанрами новітніх дискурсу і наративу, які б дали змогу сформулювати, оприлюднити і впровадити новий порядок денний, горизонт смислів насамперед для масової свідомості та колективної уяви, що з необхідністю означає формування ідеологічних конструкцій. Західна модель фантастичного дискурсу відпочатку спирається на уяву, яка, за замовчуванням, вільна виходити не лише за межі фізичної предметності матеріального світу та його законів, але і соціальних чи культурних форм опису реальності, таких, наприклад, як міф чи релігія. Свобода уяви, оперта на індивідуалізм людини як автономного творця та деміурга власної

творчості, завжди жила літературну традицію Заходу. Східна традиція з огляду на прагматичні риси міфологічної картини світу, уяву, імовірно, схильна інтерпретувати скоріше інструментально, ніж онтологічно – вона не створює світи, але є інструментом орієнтації в наявній та передбачення майбутньої соціальної чи технологічної реальності принагідно до сучасного китайського фантастичного дискурсу. Розуміючи граничну умовність і схематизм подібного розмежування, ми апелюємо до парадоксального поєднання традиційної колективної свідомості, технологізованої соціальності та заперечення антропоцентризму в західному варіанті, притаманні сучасній китайській фантастичній літературі. На нашу думку, причиною цього є питомий міфологізм східної свідомості [3], який виражається через ритуалізованість, що надає уяві своєрідного «модульного», структурованого, інструментального характеру, робить її частиною когнітивних налаштувань свідомості, витісняючи на другий план її екзистенційний і катарсичний потенціал. І от саме тут, на нашу думку, і криється головна вразливість подібного підходу – рецепція реальності поза дескриптивними формами мови та когнітивними механізмами свідомості постає як наратив або навіть перформативний наратив. Тобто подібна фантастика більшою мірою проєкційно моделює реальність, ніж виконує рекреаційні естетичні чи екзистенційні завдання. Таким чином, вона є насамперед функціональною і може бути розглянута як функція ідеології.

Сучасний китайський фантастичний дискурс у випадку трилогії Лю Цисіня прекрасно ілюструє передбачення майбутнього цивілізації, фундоване на подібному описі реальності. Ідеться про так звану «теорію темного лісу», яку зазвичай пов'язують з йогою трилогією. «Жах вічної ночі» (назва одного з розділів третьої частини трилогії), який фантаст пов'язує з тим, що «космос, неначе криве дзеркало, в багато разів підсилює темний бік людства», анітрохи не корелює з геометричним «холодом безкінечних просторів» Паскаля. Наголошуємо, що у варіанті Лю Цисіня йдеться про колективні, родові страхи людства як спільноти, вперше відрефлексовані в міфології, коли хаосу навколо людина спробувала протиставити впорядковані структури ритуалістики, з яких постали культура та цивілізація. Паскалівський жах трансцендентного, сказати б, «вертикальний», онтологізований екзистенційно в системі «Я – універсум», що характеризує західну традицію, на відміну від «горизонтального», «плаского» остраху «чужих» як ворогів у китайській. Класика західної science fiction у різних піджанрах (А. Азімов «Академія», Г. Герберт «Дюна», К. Саймак «Місто», С. Лем «Сума технології», «Солярис», «Голем XIV» тощо), кіберпанку (Б. Стерлінг, В. Гібсон, Ф. Дік та ін.) відпочатку спираються на окремість

рецепції, опису й переживання реальності людиною, за якої специфічно людська точка зору не може бути розчинена в будь-яких соціально-групових чи техногенно-цивілізаційних альтернативах. Сама по собі метафора темного лісу, як і парадокс Е. Фермі, інваріантом-ілюстрацією якого вона є, свідчить лише про антропогенну інтерпретацію «становища людини в космосі» (М. Шелер) як воно тлумачиться наприкінці першої чверті ХХІ ст. внаслідок розвитку інформаційно-комунікативних технологій та глобальної кризи наукової експертизи як підстави наукової картини світу. Китайський новітній фантастичний дискурс, який, згадаймо, претендує на статус мови новітньої гуманітарної науки (У Сяоя) легко відкидає індивідуалістичний антропоцентризм як невластивий підставам як національної історико-культурної традиції, так і настановам новітнього наукового образу світу. Новітня наука, втрачаючи опертя на емпірично-фактуальну предметність об'єктів дослідження, через принцип антропності переходить до математичних моделей, репрезентованих чи то в теоретичних побудовах (які можуть набувати позірно метафізичного характеру для буденної свідомості – наприклад, космологічні об'єкти такі, як великий атрактор, горизонт подій, Ланіакєя тощо) у фантастичному наративі. Таким чином, дискурс наукової фантастики має легітимізувати і наповнити соціальними меседжами та регулятивами колективні уяву і свідомість, інсталуєючи їх у символічний смислогенеративний ландшафт людей та спільнот, зокрема й ідеологічний. Беручи до уваги травматичну історичну традицію Китаю щодо рецепції технологічної та наукової переваги Заходу, песимізм щодо першого контакту з позаземним розумом є не лише ментальним конструктором (архетип, імпринт, гештальт), але й частиною ідеології, розглянутої як катехізіс, компендіум імперативів і догматичних настанов, оскільки він укорінений в культурі. Узагальнюючи, можна припустити, що це вказує на ідеологічне підґрунтя меседжу трилогії та новітнього дискурсу китайської фантастичної літератури. Апокаліптична космоопера, якою є третя частина трилогії, змальовує загибель не те що культур і цивілізацій, галактик і кластерів, але і всесвітів і навіть вимірів.

Загалом новітній китайський фантастичний дискурс концептуалізує технологізм як підставу майбутнього, інструмент соціальної модернізації, також збитковий характер традиційного гуманізму, наслідком якого, мало не неминучим, є соціально-технологічна дистопія, і, що промовисто, людські спільноти, які діють механістично як певна цілісність, математична множина. Персонажі є показово «пласкими», не «об'ємними», оскільки наратив не скерований на людей, а на події з класами, великими числами, спільнотами. Люди в таких текстах нагадують юнітів зі стратегічних комп'ютерних ігор. Причому саме це,

за думкою Цисіня, має дати надію на умовну «прекрасну землю» (як недосяжний платонівський ейдос), що видається доволі парадоксальним. Образ майбутнього, який формує новітня китайська фантастика може бути розглянутий як елемент маніпулятивних технологій у сфері масової свідомості, тобто як ідеологічний тригер. Наголосимо, що наші міркування стосуються виключно філософського та ідейного змісту проблематизованих питань, ми жодним чином не претендуємо на естетичне оцінювання художньої вартості згадуваних текстів та традиції в цілому.

Література:

1. Cixin Liu. The Worst of All Possible Universes and the Best of All Possible Earths : Three Body and Chinese Science Fiction. *Tor-Com*. Oct. 30, 2014. URL:<https://bit.ly/3l6G1PU> (accept 14.10.2022).
2. Xiaoxia Wu. On the development characteristics of chinese contemporary science fiction. *Chinese studies*, 2020, 1: 99–108. URL: <https://doi.org/10.15407/chinesest2020.01.099> (accept 14.10.2022).
3. Yue Wang. Aesthetic value of myth-making in modern chinese literature. *Chinese studies*, 2019, 1:5–10. URL: <https://doi.org/10.15407/chinesest2019.01.005> (accept 14.10.2022).

Лисенко А. В.

ORCID: 0000-0002-4233-3909

бакалавр

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Цимбал С. В.

ORCID: 0000-0002-7367-5354

кандидат філологічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ У ГОНКОНЗІ

Ключові слова: традиційний китайський поховальний обряд, сучасний Гонконг, урбанізація, уніфікація, історичні зміни, вартування, оплакування.

Традиційний поховальний обряд – це складна та багатокомпонентна практика, насичена різноманітними деталями, приписами та заборонами. Проте, незважаючи на відносну стійкість таких обрядів у всіх культурах світу, їх все ж таки не оминають економічно-політичні та історичні зрушення, що сильно позначається на їх структурі та компонентах. Яскравим та репрезентативним прикладом тут постає традиційна китайська поховальна культура міських районів Гонконгу, яка сильно трансформувалась за останнє століття.

Як і будь-який ритуал, китайське традиційне поховання у Гонконзі мало основні принципи та правила. Передусім серед них виділялось табу на смерть у межах домівки. Вважалося, що це «забруднює» будинок. Проте, звісно, таку подію, як смерть неможливо передбачити. Тому, якщо це все ж таки ставалося, тіло намагались перенести за межі дому якнайшвидше. Але оскільки тогочасні гонконгські домівки мали вузькі коридори та сходи, а китайські традиційні труни були доволі громіздкими, їх транспортування спричиняло стукіт і шкрябання об стіни, які вважались передвісниками смерті, тому цього усіяко намагались уникнути. Так, до 1950–років була досить поширена практика будівництва траурного навісу (喪棚 song3 paang4) із бамбука для того, щоб небіжчика можна було транспортувати прямо із вікон або балкону на землю [3, с. 109]. Водночас у традиційному Китаї та,

зокрема, Гонконзі також широко побутувала традиція повернення останків померлого на батьківщину для поховання (歸葬gwai1 zong3) [5, с. 61].

Свою систему правил та приписів також має і процес підготовки до поховального обряду, зокрема виготовлення труни. Як правило, традиційна китайська труна зазвичай виготовлялась із деревини округу Лючжоу Гуансі-Чжуанського автономного району [5, с. 60]. Дошки для китайських трун могли бути грубо обтесані, мати товщину 10,16–2,7 см. Зовнішня сторона стовбура, із якого виготовлялась дошка, залишалась вигнутою, водночас внутрішня сторона видовбувалась із середини [3, с. 113]. Окрім виготовлення труни, готуючись до поховання, зокрема потрібно було вибрати місце для нього, яке повинно було узгоджуватися із усіма правилами феншуй (風水fung1 sei2) [2, с. 338].

Структура поховального обряду у Гонконзі включала в себе три етапи: вартування, власне похорони та оплакування. Вартування полягало в тому, що усі члени родини перед тим, як поховати небіжчика, збирались біля нього та співали протягом декількох ночей сутру для смерті (倒頭經dou2 tau4 ging1), яка супроводжувалась голосінням [1, с. 144].

Найбільш багатий на деталі та ритуали етап – поховання. До традиційних компонентів поховань у Гонконзі обов'язково входили обряди «несення прапору» (擔幡daam1 faan1) та «купівлі води» (買水maai5 sei2). Обидва ці обряди виконувалися старшим сином чи онуком померлого (якщо не було прямих нащадків, то прийомними синами), що символізувало те, що померлий мав нащадка чоловічої статі, який би успадкував його майно. Сама ж структура поховання поділялась на два етапи: мале поховання (小殮siu2 lim6) та велике (大殮daai6 lim6). Суть першого полягала в ритуальному купанні, одяганні трупа; друге ж було пов'язане із процесом покладення небіжчика у труну [5, с. 63]. Далі проводились церемонії прощання та спалення жертвних грошей (冥鏹ming5 koeng5) і паперових муляжів (紙紮zi2 zaat3) [5, с. 64]. Як правило, традиційні похорони не передбачали подальше проведення небіжчика після церемонії прощання [5, с. 63].

Після оплакування та погребіння тримали траур 49 днів, кожного сьомого дня виконуючи обряд «молитви за душу»: за безперешкодне входження до підземного царства і і затишне життя в чистій землі західного краю (打齋daa2 zaai1). Деякі сім'ї могли його виконувати протягом ста днів [1, с. 144]. Згідно із стародавніми звичаями, родичі померлого залежно від спорідненості повинні були дотримуватись певного етикету в убранні. Так, в Гонконзі ще до 1950-х і 1960-х років

для жінок було звичайним носити білі, сині або зелені вовняні розетки у волоссі на знак трауру [3, с. 105].

Виокремимо основні чинники та наслідки трансформації поховального обряду:

1. Масова імміграція до Гонконгу після громадянської війни у Китаї. Внаслідок цього, після закриття китайсько-гонконгського кордону 1949 року, останки багатьох людей не могли бути повернені у рідні місця. До того ж виростало нове покоління китайців, яке вважало Гонконг своєю батьківщиною. Тож, традиція повернення останків померлого на батьківщину для поховання поступово зникла.

2. Епідемія інфекційних захворювань, проти якої 1947 року муніципальна рада прийняла законопроект про нові правила управління похоронним бюро, основний зміст яких був пов'язаний із санітарними нормами та звуковою гігієною. Так, у траурних залах із опівночі до шостої ранку заборонялась гучна музика, виконувана на шумових музичних інструментах. Ця заборона скасувала традицію голосіння за померлим [5, с. 61–62].

3. Британська експансія. Багато гонконгців перебували під впливом християнської культури. Відтоді елементи поховального обряду в західному стилі поступово почали проникати у китайський традиційний обряд. Наприклад, зараз деякі китайці інколи використовують західні труни для перенесення небіжчика, бо вони мають більш тонкі дошки та, відповідно, є менш громіздкими [3, с. 113]. Зокрема такий вплив спричинив виникнення обряду супроводження друзями та рідними труни із небіжчиком до місця поховання (扶靈 fu4 ling4) [5, с. 60]. У сучасних же реаліях померлого транспортують у катафалку, натомість інші члени родини їдуть у орендованому автобусі [1, с. 146].

4. Зростання чисельності населення. Через це для простих китайців на той час було дуже складно отримати ділянку на громадському кладовищі, не кажучи вже про відповідність із правилами феншуй, які, як наслідок, зовсім перестали відігравати свою роль. Так, із 1940-х років гонконзький уряд почав активно заохочувати та популяризувати кремацію (цьому також сприяли низькі ціни на неї), завдяки чому вона стала поширеним явищем [2, с. 323–326].

5. Індустріалізація, урбанізація та модернізація, які викликали наступні зміни. По-перше, як і власне розгалужені родинні зв'язки, так і їх важливість скоротились, що зумовило спрощення правил щодо траурного вбрання. По-друге, статус жінки із 1970-років у родині почав зростати, що обумовило її частішу участь у таких обрядах як «несення прапорів», «купівлі води», а також супроводженні труни із небіжчиком [5, с. 64]. По-третє, через брак часу в людей на проведення похоронів, численні похоронні служби набули популярності. Підлаштовуючись

під запити клієнтів, вони скоротили структуру поховального обряду до двох днів. Так, перший день отримав назву вартування (守夜sau2 je6), у якому об'єднались обряд «молитви за душу», співання сутри для смерті, а також спалення жертвних грошей та паперових муляжів. Другий день – це власне поховання (出殯seot1 ban3), яке вмістило в собі «велике поховання», «несення прапорів», «купівлю води» та вечерю в ресторані. Елементи обряду також видозмінилися. Так, зараз в крамницях можна купити паперові муляжі літаків, автомобілів або телевізорів, які, очевидно, є атрибутами ХХІ століття. Задля оптимізації своєї роботи, ритуальні служби винайшли так звані «ритуальні пакети», які представляли собою стандартизовані набори похоронних послуг. Незважаючи на те, що певні ритуальні служби все ще спеціалізувались на певних локальних обрядах, у загальному масштабі таке комерційне нововведення значно сприяло уніфікації усього поховального ритуалу [1, с. 144–149]. Також, у 1950–60 роках остаточно зникають традиції будівництва тимчасових траурних навісів. За словами Б. Д. Вілсона, цьому слугували декілька факторів: по-перше, зросла висота будівель, по-друге, вартість довгого бамбуку, по-третє, практика закривання веранд і балконів зробила вікна занадто малими, щоб труни могли пройти крізь них; і наостанок – збільшення заторів на дорогах. Їм на зміну прийшли плетені кошики або носилки [4, с. 117].

Отже, традиційний поховальний обряд у Гонконзі зазнав помітних змін. Те, що не могло піти на компроміс із реальністю, зникло зовсім, дещо збереглося, а дещо трансформувалося та набуло нової форми. Ми можемо сказати, що основними тенденціями видозміни поховального обряду є рух у напрямку спрощення, комерціалізації та уніфікації.

Література:

1. Chan. Y. W. Packaging Tradition: Chinese Death Management in Urban Hong Kong. *Asian Anthropology*. 2003. V. 2, Iss. 2. P. 139–159.
2. Chan. Y. W. Where to Die? Death Management and the Politics of Death Space in Hong Kong. *Religion, Place and Modernity Spatial Articulations in East and Southeast Asia* ed. / Michael Dickhardt; Andrea Lauser. Leiden, 2016. P. 312–342.
3. D. Waters. Chinese Funerals: a Case Study. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*. 1991. Vol. 31. P. 104–134.
4. Wilson B. D. Chinese Burial Customs in Hongkong. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*. 1960–61. Vol. 1, P. 115–123.
5. 周子峰. 第二次世界大战后香港华人殡葬文化的演变. *河北师范大学学报/哲学社会科学版/ JOURNAL OF HEBEI NORMAL UNIVERSITY (Philosophy and Social Sciences)*. 2020. Vol. 43, no. 4. P. 59–66.

Lu Bin

ORCID: 0000-0002-4650-1746

Postgraduate Student at the Department of Environmental Design

Kharkiv State Academy of Design and Arts

Kharkiv, Ukraine

RECYCLING AND UPCYCLING AS METHODS OF SOCIAL-COMMUNICATIVE DISCOURSE IN THE DESIGN OF ART INSTALLATIONS OF THE CHINA

Key words: art installation, design, China, recycling, upcycling.

Over the past two decades, the rapid development of China's economic condition has significantly accelerated the prosperity of cities and the improvement of people's lives. However, in this period of time, the problem of increasing waste in modern society remains very acute, which artists and designers constantly pay attention to. The accumulation of garbage and the almost ignoring of this problem, which is accompanied by the deterioration of the ecological state of the country, causes indignation among artists and attempts to draw attention to the glaring situation, which only grows every day, through the means of art. All the efforts of artists are directed to the definition of their own concepts in various materials and techniques of form formation. A new vision of waste in the form of art installations, created on the basis of upcycling and recycling methods, allows not only to demonstrate the new life of garbage in the form of works of art, but also to acutely identify the problem of waste enrichment. All this points to the criticality and seriousness of the social and ecological consequences of this issue and, as a result, contributes to the growth of public consciousness. In this context, it is worth noting that the socio-communicative function, which is related to the social activity of a creative person who creates the design of art installations, allows to present to a wide range of citizens innovative author's concepts that become a socio-cultural phenomenon of the urban space of China and form a socio-cultural reality non-standard methods.

The author V. Kornienko also points out in his article about the influence of culture on the sphere of "society". The researcher emphasizes that: 1) the information and communication process is related to the purposeful transfer of information, its perception, understanding and assimilation; 2) the importance of theoretical studies of types and forms of culture owes its origin to the activation of processes of intercultural exchange, the

increase and deepening of contacts between various cultures; 3) the cultural aspect of the phenomenon of communication between the creator and the viewer who belong to different cultural communities is of great importance; 4) the significance of the integration of modern humanitarian knowledge, its mutual enrichment of various sciences. The author emphasizes that the nature of communications significantly affects the determination of its goals and problems [2].

For example, the concept of the Phoenix Project art installation by the author Xu Bing demonstrates, based on the upcycling method, the hidden truth about garbage, about the enrichment of waste through the inclusion of various metal waste (tools, scrap metal, remnants of construction debris) in the overall composition of the artwork. The unusual image of the legendary magical phoenix, traditional for China, is formed as a social challenge of the contrast between the primitive life of migrant workers and the most modern environment (Fig.1a). The semi-abstract image of the phoenix indicates a socio-cultural gap that is clearly visible between different social groups. In addition, the idea of the proposed work of art clearly testifies to the problems of modern China, in which the grandiose scale of the new progressive processes of construction and development of cities is combined with the problems of the presence of outdated buildings that can barely withstand the load of time. It is worth noting that at the international level, China's problem of accumulation of solid household waste from old demolished buildings and waste from new construction is ahead of the USA in its indicators as of 2005.

A clear example of non-traditional display of acute problems of the People's Republic of China is a large-scale art installation made of recycled urinals, sinks and toilets in Shiwang Park in the city of Foshan, Guangdong Province (Fig.1b.). The overall composition of the art installation has the additional function of an artificial waterfall, where water pours from 10,000 pieces of plumbing equipment. According to the concept of the author, Shu Yong, the shocking installation with a length of 100 meters and a height of 5 meters should have a relaxing and calming effect, which creates the sound of water. The deep provocative content of the work of art points to the pollution of the environment with various unnecessary things, the term of which has long passed. Spectators, contemplating this work of art, not only perceive its superficial appearance, but can also form their own attitude to the design concept.

The analysis of the visual material showed that through a person's perception of artistic works, his artistic taste is formed, and the aesthetic form of the art installation, built on the basis of the upcycling method, also allows not only to focus attention on the problem of local pollution, but also to become a specific element of the expression of socio-cultural issues

of China. A vivid example is the design of an art installation built from fragments of holographic polyester film and monofilament. The brightness of the art installation, created taking into account the upcycling method, combines material and cultural components that are transformed through the utilitarian function of the elements of the work of art into a spectacular one (Fig.1.c.). The reflective material of the elements of the art installation together with the force of the wind make the composition of the art object saturated with air, light, and aesthetic. In this case, the harmonious combination of the power of nature with the light materials of the work of art and its free asymmetric composition create the impression of unity with nature and set a person to psychological peace.

Fig. 1. Formation of the design of art installations based on secondary materials

Therefore, the analysis of the design of art installations created by the methods of recycling and upcycling allows us to conclude that the socially significant concepts of Chinese masters reveal the content of environmental problems by various specific means. Among the main means of expressing profound ideas, the following can be named: defining the image of national characters through non-standard recycled materials; provocativeness; emphasis on the aesthetic manifestation of the idea of unity with nature. The communicative function, in this case, allows us to reveal the internal relationship between the artist and society through the broadcast of China's acute problems.

Bibliography:

1. Bondarenko V. V., Kryvuts S. V. Pytannia ekolohii v systemi mis-koho seredovyscha / ADVANCES OF SCIENCE: proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv : MCNIP. 2018. P. 72–73. [in Ukrainian].
2. Kornienko V. V. Communication processes as the basis of the existence of culture. *Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts*. No. 4. 2015. P. 53–58 [in Ukrainian].
3. Recycling vs. Upcycling: What is the difference? URL: <https://intercongreen.com/2010/02/17/recycling-vs-upcycling-what-is-the-difference/>
4. Suopeng Zhang, Mingli Zhang, Xueying Yu, Hao Ren. What keeps Chinese from recycling: Accessibility of recycling facilities and the behavior. URL: https://www.researchgate.net/publication/299074048_What_keeps_Chinese_from_recycling_Accessibility_of_recycling_facilities_and_the_behavior
5. Tarasov V. V., Kryvuts S. V. Art Therapy and Traumatic Post-War Experience: PTSD Studios American. *SWorld Journal*. 2021. Issue № 7. Part 5. P. 91–99.

刘昊天

ORCID: 0000-0001-8632-8303

利沃夫艺术学院研究生

浅谈中国陶瓷装饰艺术与吉祥文化寓意

关键词：中国文化，装饰艺术，吉祥文化

中国的传统文化对中国的陶瓷、中式艺术的影响是非常深远与积极。从古至今散发着它特殊的艺术魅力，影响着各个朝代的陶瓷艺术，每个时代由于地理环境、传统习俗、审美要求以及生活习惯的不同方式，导致了陶瓷艺术形式与装饰的特点也发生了巨大的变化。直至今日，陶瓷艺术经过了千年的艺术沉淀，就其本身来说，已经不单单是一件艺术品，而是历史的见证与社会的缩影。

中国上下5000年的历史，吉祥文化作为集中缺一不可的重要影响部分，影响着人们的生活。吉祥文化的产生是人类发展中的普遍现象，但由于各个国家与民族的传统习俗与生活环境有所不同，在图腾吉祥文化所体现的形式与内容也出现了千差万别。而在中国，吉祥文化崇外来说，最早体现的是在部落图腾上。一直延伸到人们的衣食住行等方面，其内在寓意从直观美好愿望的简单诉求延伸到预示着好运长寿、发财、幸福、子孙满堂等等文化，由此形成了具有历史意义的吉祥文化。人的一生中都会有生老病死，跌宕起伏，无论是工作、生活、恋爱、学习，我们都有十顺利着诗意，酸甜苦辣，喜怒哀乐，错综复杂伴随着人生。但人们总是希望一直顺利平安，从心理上得到一种满足，得到精神的慰藉。从古代，人们改造自然的能力要比现在的人有限的多，他们对一种神灵的崇拜就会更加强烈。在这种文化需求上，吉祥文化应运而生，它虽然不能解决具体的实际问题，但起到了内心的调和作用。用当代人的话来说就是极限文化已具有了潜在市场，它肥沃的土壤已具备开发。从时间上来看，它继承了千年，而没有被时代所抛弃。直至今日，老百姓依旧所推崇越来越繁荣，究其原因，吉祥文化一直是最接近人的文化，它是在普通大众的生活中滋长的。人们逢年过节都会有各种各样的祈求平安祥和的仪式。纵观吉祥图案带陶瓷装饰上的运用，我们可以看出不同历史朝代由于人们的所处环境与生活习惯的不同，使得创作内容有所改变，它丰富了陶瓷艺术，给陶瓷艺术注入了新鲜血液，也同时体现着各个朝代的文化背景，见证着朝代的更

迭。中国吉祥文化是东方文化一处独特而宝贵的财富，它内涵丰富，形式多样，流传久远，是其他艺术形式难以替代和比拟的。中国5000年历史以来，人们盼望吉祥幸福远远不止我们吉祥图案，在陶瓷服装上的艺术品就不会停止，而会更加创新与发展。暑假的作品会贴近百姓的生活，更服务于大众

【参考文献】

1. 葛兆光，中国思想史，复旦大学出版社，1997，
2. 张道一，中国的吉祥文化，浙江工艺美术，2003.4
3. 谢志明，陶瓷装饰中吉祥图饰的发展例说，佛山陶瓷，2008.6
4. 徐海伦，浅谈传统吉祥图案与陶瓷装饰，艺术随笔，2007.1
5. 余镇华，吉祥图案在陶瓷装饰中的运用，景德镇陶瓷，2007.3

УДК 72.0

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-13>

Мао Ляньцзе

ORCID: 0000-0003-4616-1689

аспірант кафедри дизайну середовища

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

ПРОЕКТНІ КОНЦЕПЦІЇ, ЩО ПОКЛАДЕНІ В ОСНОВУ СТВОРЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО КИТАЙСЬКОГО САДУ

Ключові слова: концепція, традиційний китайський сад, дизайн, ландшафт.

«Сад – це форма мистецтва, пов'язана як з природою, так і з культурою» [6]. Мистецтво формування китайського саду глибоко пов'язане з традиційною культурою та китайськими філософськими ідеями. У Китаї конфуціанство, даосизм та буддизм є трьома важливими складовими, що вплинули на формування китайської культури. Особливістю формування вірувань у Китаї є асимілятивне ставлення до релігії. І, стосовно дизайну саду, конфуціанська геометрія через буддизм і даосизм поєдналася з містичним розумінням природи. Істотний внесок у розуміння сенсів, що закладаються у дизайн традиційного саду й принципи формування його просторів внесла монографія дослідниці Меггі Кесвік «Китайський сад: історія, мистецтво та архітектура» [3]. Автор вказує, що у китайському мистецтві створення

садів було реалізовано головний принцип китайського живопису – зображати красу природи не через реалістичне наслідування природних прототипів, а завдяки відтворенню сутності природи. Ця ідея знаходить продовження і в інших публікаціях, де вказується, що на меті ландшафтного мистецтва Китаю є лірично та художньо лаконічне представлення природи, де природність посилюється штучними ефектами [5].

Значну увагу історії розвитку садів Китаю приділили як китайські, так і європейські та американські дослідники [1, 2, 4]. У роботах науковців виділено складові, що визначають формування середовищного наповнення саду: каміння, вода, рослини, архітектура, література. Їх взаємозв'язок ґрунтується на гармонійному співіснуванні, де кожен робить свій унікальний внесок в атмосферу саду. Найяскравіше такі відносини ілюструє аналогія із людським тілом. «Камінці утворюють кістки саду, вода – це кров, а рослини – це плоть та одяг. Архітектура слугує врівноваженню та доповненню природних пейзажів і показує відносини людини з природою. Тим часом література та поезія допомагають створити в саду поетичну, художню атмосферу» [6].

Позначаючи проектні концепції, що визначають формування традиційного китайського саду, необхідно виділити як провідну єдність людини та природи. Реалізується позначена концепція через прагнення створення такого простору, де об'єкти, що створені людиною, гармонійно інтегруються у природне оточення і розглядаються як його ключовий компонент. Принциповим у реалізації цієї концепції є те, що архітектура саме доповнює ландшафт, а не навпаки [5]. Окрім житлових будівель, це можуть бути будиночки для інтелектуальних занять, павільйони та альтанки, тераси тощо. Такі споруди не тільки вносять візуальне розмаїття у ландшафт, але й мають цілком конкретне утилітарне призначення: дати можливість відвідувачам насолоджуватися краєвидами незалежно від погодних умов.

Істотна особливість китайського традиційного саду у тому, що організація садового ландшафту будується з урахуванням концепції подоби природі. Це штучне формування виразного рельєфу завдяки створенню пагорбів, скель, водойм тощо. Особливе місце у мистецтві ландшафтного дизайну китайського саду займають каміння. Вони виступають у ролі обов'язкового елемента, що формує скелет саду, створюючи враження природних скельних утворень.

Також концепція подоби природі реалізується у прагненні уникати, по можливості, довгих прямих ліній, суворих геометричних форм, з уявлення того, що вони входять у суперечність із природними обрисами. Тому традиційному китайському саду характерна асиметрична збалансованість планування.

Важливу роль у дизайні традиційного китайського саду грає концепція формування візуальних ефектів. Вона будується на основі поєднання композиції об'єктів саду та лінії огляду й реалізується техніками запозиченого пейзажу та пейзажу в рамі. Можливість подолати відчуття обмеженого простору дає використання техніки запозиченого пейзажу, коли в такий спосіб зіставляються точка та лінія огляду, завдяки чому зовнішній ландшафт з'являється у полі зору. Обрамлені пейзажі обмежуються кордонами простої і темної рамки для створення переднього плану композиції, змушуючи погляд людини фокусуватись на головному елементі. В якості таких обрамлень зазвичай виступають архітектурні елементи: двері та вікна або отвори критих проходів, відзначені вертикальними опорами даху.

Наступна концепція, що визначає організацію традиційного саду, базується на принципі дотримання пропорційного взаємного розташування елементів саду. Вона ґрунтується на тому, що кожен елемент повинен бути розташований таким чином, щоб перебувати у гармонійному поєднанні із тими пропорційними системами, які задіяні для формування пейзажних видів.

Особливою є концепція щодо флорального наповнення саду. При формуванні рослинних композицій перевага надається тонкощі та стриманості. Такий підхід передбачає, що в певних зонах саду може квітнути лише один вид рослин у певний сезон. Або може бути два квітучі види, але один з них є чагарником, а інший трав'янистим багаторічником. Рослинність для саду підбирається таким чином, щоб підкреслювати зміни, пов'язані з перебігом сезонів року, але, крім того, велика увага приділяється використанню рослин, що мають символічне значення.

Таким чином до провідних концепцій, що визначають формування традиційного китайського саду, відносяться наступні: єдність людини та природи, подоба природним ландшафтам, застосування візуальних ефектів, пропорційна відповідність елементів саду та стриманість у формуванні рослинних композицій.

Література:

1. Engel, D. H. *Creating a Chinese garden*. London: Croom Helm, 1986. 160 p.
2. Johnston, R. S. *Scholar gardens of China: A study and analysis of the spatial design of the Chinese private garden*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1991. 351 p.
3. Keswick M., Jencks C., Hardie A. *The Chinese Garden: History, Art and Architecture*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2003. 240 p.

4. Peng, Y.G. Analysis of the Traditional Chinese Garden.) Beijing, PRC : China Architecture and Building Press, 1986. 140 p.

5. Rinaldi, B. M. The Chinese Garden: Garden Types for Contemporary Landscape Architecture. Basel : Birkhäuser Press, 2011. 176 p.

6. Warner, Zachary K., "Chinese Gardens: Solutions for Urban Nature Deficit" (2020). All Graduate Plan B and other Reports. 1501. <https://digitalcommons.usu.edu/gradreports/1501> (дата звернення: 15.10.2022).

7. Zhang, D. Classical Chinese Gardens: Landscapes for Self-Cultivation. Journal of Contemporary Urban Affairs, 2(1), 2018 P. 33–44. URL: <https://doi.org/10.25034/ijcua.2018.3654> (дата звернення: 07.10.2022).

УДК 7.03.73/75

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-14>

Михайлова Р. Д.

ORCID: 0000-0002-7264-0205

доктор мистецтвознавства, професор,

професор кафедри дизайну інтер'єру та меблів

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКИЙ ЖИВОПИС У ВЗАЄМОДІЯХ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ МИСТЕЦТВОМ

Ключові слова: китайська художня культура, образотворче мистецтво, живопис, етапи розвитку.

Впродовж багатьох століть представники образотворчого мистецтва Китаю практично не мали творчих контактів з європейським світом. Впливи з боку інших культур виникали як наслідок завоювань та колонізацій, що обумовлювали певні явища в китайській художній культурі. Такі умови склалися у XVII ст., коли в Китаї утвердилася маньчжурська династія Цін, у XIX ст., коли Росії вдалося здійснити на Китай активний економічний тиск шляхом дипломатичних угод, наприкінці XIX ст., коли Японія домоглася успіху у японсько-цінській війні 1894–1895 рр. У XX ст. Сінхайська революція 1911–1913 рр., падіння імперії й проголошення Республіки, створили підґрунтя для культурного впливу Радянського Союзу та Європи.

Першим європейським художником, який залишив свій слід у китайському мистецтві, був Джузеппе Кастільоне (1688–1766) – італійський місіонер-єзуїт, який зумів привабити до себе увагу китайського нобілітету настільки, що був призначений придворним художником та архітектором імператора Цянлуна (1711–1799). Від часів Кастільоне, відомого в Китаї як Лан Шинін, західна архітектура та живопис не переставали цікавити китайську творчу аудиторію [1, с. 156–163].

У XIX ст. захоплення західною цивілізацією як зразком більш сучасного й раціонального життя, призвело до появи на Шанхаї об'єднання прихильників європейської культури, поширення якого відбулося у середовищі митців Нанкіну, Сучжоу, Усі, Кантону (Гуанчжоу). Ідеї «Шанхайської групи» розкривав живопис, який поєднував європейські та китайські риси. Новий для Китаю, він розвинувся у межах традицій «гохуа», звернувшись до таких засобів європейського мистецтва, як геометрична перспектива, світлотіньове моделювання об'єму, психологізм, інтерес до людини. Очільником зазначеної школи став Чжао Чжицянь – останній великий «художник-літератор», а згодом - митці родини Жень. У XX ст. живопис гохуа, завдяки таким видатним майстрам, як Ци Бай-ши, Сюй Бейхун, Цзян Чжаохе, їх послідовникам, до яких належали Е Цянь-юй, Чжан Дин, Пань Юн, поповнився новаторськими ідеями.

З початку XX ст. нову хвилю творчих контактів китайського мистецтва з Європою зумовила можливість отримати освіту у європейських вишах та живе спілкування з європейськими митцями. У Європі навчалися Сюй Бейхун, Лінь Фенмянь, Лю Хайсу, Янь Веньлянь. Західні програми застосовувалися у вишах Пекину, Ханчжоу, Нанкіна, Учання, Сучжоу, Шанхаю.

Картина змінилася після створення у 1949 р. КНР. З початку 50-х рр. мистецтво Китаю розвивалося у суворо регламентованих межах політичних і ідеологічних реформ, коли Комуністична партія Китаю поставила перед китайським мистецтвом завдання політичного виховання народу. Лідер китайського народу Мао Цзедун поставив перед діячами мистецтва завдання - ідеалізацію комуністичного майбутнього, проголосивши основним методом – реалізм, а зразком - мистецтво СРСР. Поворот Китаю до ізоляції від світу автоматично повертав мистецтво до давніх правил і схем, його «консервативності». Пошуки нових засобів виразності у живописі гохуа, розпочаті Сюй Бей-хуном та Цзян Чжаохе, або художні рішення у постичному та ліричному аспекті, як у творчості Чжоу Чангу, Хуан Чжоу, були недоречні. З середини 50-х рр. гохуа повернувся до архаїчних традицій пейзажу та жанру квітів й птахів. Окремі спроби осучаснити твори введенням у традиційне зображення новобудов, виробничих елементів,

шосейних доріг, як на сувоях Лі Сюн–цая, виглядали неприродно. Більш продуктивною виявилася спроба переосмислення традицій, як це вдалося майстру пейзажу Лі Кежаню, а також оновлення засобів шляхом опанування олійним живописом, як у майстерних за виконанням роботах У Цзо-жень, Дун Сівень. Змістовно-образний ряд творів піддавався змінам дуже повільно, хоча зміни в душі європейської системи все ж відбувалися: додалися історичні, соціальні, військові сюжети, натюрморт, портрет тощо. На середину ХХ ст. у мистецтві КНР, де співіснували декілька офіційно санкціонованих підходів - китайський ортодоксальний, «соцреалізм» та синтезований із західної й китайської традиції. Вони реалізовувалися у стилістиці «революційного романтизму», «поетичного мистецтва», «мистецької героїки». Найбільше поширення отримали зображувальні прийоми соцреалізму, звернення до якого посилювали культурні обміни китайських художників з митцями країн соціалістичного табору та СРСР. У вишах СРСР навчалися Чюань Шаньши, Сяо Фен, Лі Тяньсян, Го Шаоган, Чжан Хуачин, Лінь Ган, Ван Девей, Чинь Чжен, Гао Хун, Хе Кунде, Ван Лючю, Юй Чжанхун, Хоу Імін, Цзинь Шаньї, Чжань Цзяньцзинь. В Пекіні та Ханчжоу викладали та керували майстернями радянські фахівці. Учень відомого радянського художника К. М. Максимова був, наприклад, Цзинь Шаньї, послідовний прибічник соцреалізму. В результаті цих тенденцій, попри суворий регламент, засвоєння китайськими майстрами радянського офіційного мистецтва дало поштовх до оновлення традицій. Методики, запроваджені Ло Гунлю, Дон Сивеном, У Цзоженом збагатили китайське мистецтво образно-стилістичною різноманітністю, західноєвропейським й радянським історичним досвідом. Про це свідчить доробок таких художників, як Янь Венлянь, Люй Шибай, Чжан Шухун, Вей Тянлінь, Юй Бень, Лі Жейнянь, У Гуаньчжун.

У період «культурної революції» 1966–1976 рр., характер мистецтва, його стиль, мовні засоби, художнє трактування подій, зазнали суттєвих змін. Посилення політичного контролю над усіма сферами людської активності, постійний партійний контроль за діяльністю художників, змінили картину розвитку китайського живопису. Провідним завданням стало увічнення вождів, діячів партії, народних обранців, портрети яких виконувалися в душі офіційних світлин. Культурною революцією було припинено і взаємні китайсько-європейські та китайсько-радянські культурні стосунки, до яких додалися дипломатичні конфлікти між КНР та СРСР 1960–1980х рр. У пошуках творчої свободи китайські митці переселялися до Тайваню, Гонконгу, Сингапуру, Південно-Східної Азії, Гавайїв, Європи, США.

Закінчення культурної революції у 1976 р. та «нова реальність» повернули до мистецького життя Китаю гуманістичні настрої. Цікавість митців до історії народу та його сучасних буднів стали провідними темами у творах Ду Цзянь, Гао Ягуан, Су Гаолі, Лінь Ган, Пан Тао, Чжань Цзаньцзинь, Чжу Пайчжень, Цзинь Шаньї. Ряд митців, такі як У Гуань Чжун, Вей Чимей, Ло Ерчжень, То Муші, Цао Далі передавали у творах особисті почуття та переживання, повертаючи у мистецтво романтику, поезію, сентименти, неприпустимі під час культурної революції. Середина 80-х рр. відзначилася у мистецтві Китаю тенденцією, що отримала назву «нові віяння 1985-го року». Її відрізняла відкритість, ідеологічне звільнення й прогрес у мистецькій сфері у напрямку «відчинених дверей». Він передбачав опанування всіх зображувальних засобів шкіл Європи від класицизму по постмодернізму, розширення мистецького кругозору.

В результаті таких змін десятиліття 1990–2000-х рр. стало часом позитивних трансформацій: китайський реалізм набув складного «високоорганізованого» характеру, де реалістичні прийоми знайшли місце у модерністському дискурсі, органічному синтезі модерних та новітніх стилістичних рішень, прийомів, способів художнього мислення, нового пластичного синтезу, як, наприклад, творчість Хе Цзяіна.

Засвоєння й «асиміляції» нових методів в мистецтві Китаю ХХ – початку ХХІ ст. набуває динамічності, відкритості, діалогу з глядачем. Переосмислення та переробка радянських, західноєвропейських та світових традицій, не означає відмови китайського мистецтва від національного спадку. Вміння наблизити традиційний живопис до життєвих реалій, нового укладу - не лише принципова відмінність сучасного китайського мистецтва, а й визначення його перспектив, де головний вектор - це багатосторонні взаємні творчі обміни із сучасними творчими спільнотами різних країн.

Підсумовуючи, відзначимо, що китайський живопис нині має досить значний досвід взаємодій з європейським світом. Він охоплює період від ХVІІ до початку ХХІ ст., впродовж якого було реалізовано етапи знайомства (ХVІІ ст.), вивчення (ХІХ ст.) та опанування (ХХ ст.) системою європейських мистецьких традицій, відмінних від китайських. На етапі, що охоплює кінець ХХ – початок ХХІ ст. засвоєння й асиміляція нетрадиційних для Китаю методів відбувається як творче переосмислення радянських, західноєвропейських та світових традицій у напрямку національного спадку, що є загальносвітовою тенденцією, притаманною культурі ХХ–ХХІ ст. в цілому.

Література:

1. Михайлова Р. Образотворче мистецтво в україно-китайській культурній дипломатії. Культурна дипломатія: стратегія, моделі, напрями. *Культурологічний альманах*. К. : Ун-т ім. Драгоманова. 2017. Вип. 5. С. 156–163.

УДК 72.01.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-15>

Рахно К. Ю.

ORCID: 0000-0002-0973-3919

*доктор історичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного сектору етно-
графічної (антропологічної) керамології
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному
с. Опішне, Полтавська область, Україна*

ЧЕРЕПИЧНІ ДАХИ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ КИТАЙСЬКОЇ СТОЛИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: дах, черепиця, покрівельна кераміка, глиняні фігурки, обереги, Заборонене Місто, Китай.

Черепичні дахи були найбільш оригінальним, прикметним і впізнаваним елементом традиційної китайської архітектури, що формували образ імперського міста. У Китаї черепиця виступала важливою складовою частиною будівлі і повинна була виконувати низку специфічних сакральних завдань. Серед іншого, на дахову глиняну пластику в традиційному китайському суспільстві покладалися цілком конкретні функції маніфестації суспільного статусу будівлі, захисту її від зла та конструювання щасливого буття в ній, що спиралися на давні космологічні уявлення. Проте масштабні політичні катаклізми, що спіткали Китай у другій половині ХХ століття, виявилися загрозою для зображень і символів добрих сил. Як вказує канадійсько-китайська письменниця Джуді Фун Бейтс, чимало апотропеїчних фігурок постраждало внаслідок Культурної Революції, сумнозвісного соціально-політичного руху 1966–1976 років: «Під час однієї з наших прогулянок Кун вказав на декоративні черепичини вздовж гребеня даху кожного будинку. Вони були прекрасно виліпленими й детальними, але там, де вони повинні були виступати над дахом в елегантній спрямованій вгору

кривій лінії, вони зазублювалися й обтиналися. Колись кожен край завершувався орнаментальним драконом, поставленим, аби стерегти дім від злих духів. Але під час Культурної Революції уряд визнав ці символи контрреволюційними й рекомендував червоногвардійцям розбити ці залишки минулих забобонних вірувань Китаю» [2, с. 199].

Крім того, з черепичними оздобами дахів старого Пекіна здійснювалися й інші ідеологічно вмотивовані маніпуляції. Зокрема, 1 квітня 1969 року Комуністична партія Китаю скликала свій Дев'ятий партійний з'їзд, аби відзначити «велику перемогу Великої Пролетарської Культурної Революції». Як спостерегло чимало пекінських дотепників, він почався на квітневий День дурнів. Саме тоді, коли остання революція Мао Цзедуна досягла свого надіру, стали просуватися плани демонтувати Ворота Небесного Миру. Білі мурахи послабили покривельні балки стародавніх воріт, і існувало побоювання, що обвал поставить під загрозу недоторканні тіла Голови та його близького товариша по зброї, маршала Ліня Бяо, бо ж обоє регулярно з'являлися на подіумі воріт для масових зібрань, якими позначалася Культурна Революція від свого першого публічного святкування 18 серпня 1966 року.

Спорудження нових Воріт Небесного Миру в 1969–1970 роках відбувалося, подібно до багатьох заходів доби маоїзму, в державній таємниці, вся будівля трималася під покривом «для ремонту». Перебудування було конкретним прикладом добре відомих афоризмів Мао Цзедуна, що «минуле мусить слугувати теперішньому, іноземне мусить слугувати Китаю», а «старе мусить дати дорогу новому»: дерево для нової споруди походило від знесення Воріт Дунчжі Мень у східному Пекіні, які були збудовані в 1436 році. Коли 10 000 золотополів'яних черепиць-люлі були випалені для нового даху, ключова зміна відбулася зі стародавнім візерунком: драконячий мотив первісної черепиці був заміщений соняхами – ботанічним символом мас, які звертаються до сонцеликого Мао за життєдайною енергією. Розроблена художницька робота на карнизі нових воріт і сам черепичний дах були також вивірені, знищивши візерунки, базовані на суворому кодї, приписаному в архітектурних підручниках династії Цин для ворітних будівель, і замінивши їх узором, зарезервованим виключно для палацових зал. Тепер як зовні, так і за враженням, яке вони справляли, Ворота Небесного Миру стали еквівалентом імперської аудієнц-зали в Забороненому Місті [1, с. 170–171].

Символіка черепиці характерно проявилася в творчості сучасної китайської художниці Інь Сючжень, що працює в жанрі скульптури та інсталяції. Наприклад, у своєму творі під назвою «Зруйноване місто», побудованому в Столичному педагогічному університеті 1996 року, Інь взяла 1400 черепичин, щебеню та інших предметів просто з того місця,

де було знесено будівлю у Пекіні, і, використавши особисті речі, такі як набір з чотирьох дерев'яних стільців, перетворила це все на інсталяцію, яка відобразила сутність міста, втраченого в процесі модернізації. Тривка й упорядкована черепиця, що концентрує й зміцнює «Зруйноване Місто» китайської столиці, як гадають культурологи, є вічним символом захисту, що невіддільний від патріархальної влади. Характерний образ черепиці є невід'ємним компонентом виду Пекіна з повітря, вона також може бути визнана одним із більш конденсованих символів міста, який добре запам'ятовується завдяки своїй виразності. У Старому Пекіні саме ці не порушені черепичини зличували місто та його багатоманітні громади в гармонійну архітектурну й політичну єдність. Кожен, аристократ або людина незнатного походження, здавалося, є під захистом черепичних дахів Великого Неба (хуантянь). Зроблена Дональдом Менні в останні дні імперського Китаю (1912) світлина, названа «Години відпочинку», показує місцевих мешканців у Пекіні, старих і молодих, що відпочивають у зимовий час під черепичним дахом церемоніальних воріт. Цей знімок добре ілюструє те, що китаєзнавець Джеффри Майер казав про Пекін як «сакральне місто». У дуже конкретний спосіб структура міста Пекін робила ясними для всіх рівнів їхні місця в космічній та суспільній ієрархії. І якщо це не приносило свободи, як урбанізм у торгових містах середньовічної Європи, то принаймні, давало різновид безпеки і певну кількість миру за прийняття приписаної ролі. Саме таку атмосферу можна знову знайти на світліні, зробленій Брайаном Брейком у соціалістичному Китаї в 1960-х років, де люди роблять покупки з вуличної ятки під імператорськими міськими ворітьми, що не були зруйновані. Для культурологів обидві світліни представляють Пекінську громаду, що знаходила притулок під церемоніальними воротами «Великого Неба» – чи то за династії Цін чи в соціалістичній державі Мао. Прості люди, як видно, завжди подаються як такі, що знаходяться під таким захистом у будь-який історичний період. Це тому, що традиційний або старий Пекін є горизонтальним містом із ключовими віхами на керівних висотах, аби забезпечити ідентичність і напрям просторового впорядкування. Тому в «Зруйнованому місті» Інь Сючжень є цей всеохоплюючий черепичний дах, який служить противагою нав'язливому «чужоземному пилові» глобального капіталізму, що поширюється на щоденне життя люду Пекіну. «Чужоземний пил», тобто цемент, бетон, є пластичним і аморфним, в той час як глиняна черепиця є солідною й твердою, тому імперська сила здатна протистояти навалі «чужоземного пилу». Та навіть ця стійка черепиця є, можливо, тим, що визначають як постмодерний «культурний залишок», що більше не домінує в сьогоденнішньому Пекіні. Призначенням черепичного покриття в інсталяції

«Зруйноване місто» є знаходження свого шляху одним із «культурних імпульсів».

Старі міські стіни й двосхилі вкриті черепицею дахи в палацовому стилі в Пекіні є символами, найхарактернішими для унікальної китайської культури, що є непіддатливою для зовнішніх впливів. Здається, ніхто не здатен зруйнувати ці «культурні залишки», навіть Голова Мао, «незмінний лідер» китайської революції. У роботі Інь Сючжень черепиця покликана не тільки протистояти «чужоземному пилові» глобального капіталізму, але також утримувати від розпаду розтоптане місто/домогосподарство. Відчуваючи, що загроза походить із зовнішнього світу, люди в Пекіні свого часу пропонували зібрати цеглини стін доби Мін, аби відродити імперську мрію, славу й безпечно пристановище, якого можна досягти тільки під керуванням патріархальної чи державної влади. У середині 1990-х років Пекінський уряд вже вимагав, аби гостроверхий і вкритий черепицею дах в імперському стилі був доданий до майже всіх нових висотних будівель, враховуючи думку, що «усвідомлюваний образ старого міста може знову проявитися». Ця сама ідея також, мабуть, змусила Інь Сючжень створити своє «Зруйноване місто», в якому визнання захисту від патріархальної, імперської чи державної влади виглядає правдою, від якої мисткиня не може відмовитися. Це може начебто суперечити її тематичним інтересам як феміністичної захисниці довкілля, проте китайська культура є складною й парадоксальною, як спостеріг Генрі Кіссінджер. У випадку Інь Сючжень, «цим особливим містом» є Пекін, у якому вона «артикулювала» на патріархальності й фемінності. У її інсталяції в той час як «руки» черепиць (символу патріархальності) простягнуті навсібіч, щоб захистити щитом дім і родину від будь-якої зовнішньої небезпеки чи руйнування, квінтесенцією цього захищеного будинку (символу жіночності) є те, що Кіссінджер вихваляє як «невгамовну мету китайського життя». «Китайське життя», представлене в «Зруйнованому місті» Інь Сючжень, виглядає однозначно сповненим конфліктів і пристрастей [3, с. 68–71].

Таким чином, традиційні черепичні дахи Пекіна, які спершу таврувалися комуністичною владою як культурний пережиток, зосередження буцімто застарілих релігійних вірувань, або зазнавали спроб перетлумачення в дусі маоїстської ідеології, з часом повернули собі втрачені позиції як туристична окраса столиці, втілення самотності та стародавності китайської культури. Сучасні китайські митці використовують образ традиційного черепичного даху, щоб продемонструвати зв'язок між пам'яттю та культурною ідентичністю у столиці, підкреслити мінливість і крихкість людського середовища.

Література:

1. Barmé Geremie. The Forbidden City. London : Profile Books Ltd., 2008. XVI, 251 p.
2. Bates Judy Fong. The Year of Finding Memory: A Memoir. Toronto : Random House LLC, 2010. 304 p.
3. Xiaoping Lin. Children of Marx and Coca-Cola: Chinese Avant-Garde Art and Independent Cinema. Honolulu : University of Hawaii Press, 2010. 312 p.

УДК 930.253:821.581

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-16>

Резнік І. С.

ORCID: 0000-0002-1781-9296

кандидат історичних наук,

завідувач сектору просвітньої та виставкової роботи

відділу використання інформації документів та комунікацій

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України

м. Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ КИТАЮ ЗА ДОКУМЕНТАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНИЦІ ТАЇСІЇ ЖАСПАР З ФОНДІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Ключові слова: ЦДАМЛМ України, Китай, Таїсія Жаспар, художниця, фонд, архівний документ.

Документи української художниці, письменниці і громадської діячки Таїсії Павлівни Жаспар (Филипович) (1912–1986), що зберігаються в її особовому фонді №1123 та в інших фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) є цінним джерелом, що містить низку цікавих даних про історію і культуру Китаю та про українсько-китайські культурні взаємозв'язки у першій половині ХХ ст.

Життя і творчість Таїсії Жаспар оповиті таємницями, загадковістю і легендами про її зв'язки зі спецслужбами в українській та закордонній пресі, щедро прикрашеними реальними і вигаданими фактами. Елегантна дама невисокого зросту, рухлива, кокетлива, говірка і, водночас, – таємнича, привертала до себе неабияку увагу чоловіків і спецслужб кількох держав.

Таїсія Жаспар.
1930-ті рр. м.
Шанхай. ЦДАМЛМ
України, ф. 1123,
оп. 1, од. зб. 25.

Значний інтерес для дослідження зв'язків України з Китаєм становить її особовий фонд №1123, що зберігається в ЦДАМЛМ України та містить 30 од. зб. за 1936–1989 рр. Таїсія Филипович народилася у Тобольську, після революції її родина втекла від війни до китайсько-

го м. Харбіна, яке стало одним із найбільших осередків російської еміграції, а в 1930 р. вона одружилась з білогвардійським екс-офіцером Юрієм Хомяковим та переїхала до Шанхаю – головного ділового та фінансового центру Далекого Сходу. Тут вона працювала в редакції російськомовної газети «Шанхайська зоря», викладала у школі для емігранток та залучала робітниць з емігрантського середовища для роботи у фотостудіях, ресторанах, нічних клубах тощо.

Таїсія Жаспар відома як талановитий графік, засновниця першої професійної школи для жінок у Шанхаї (1932 р.), благодійного притулку для бідних дівчат із діаспори (1936 р.) та організаторка художніх виставок. Як керівник благодійної організації вона спілкувалася з впливовими шанхайцями та поступово увійшла до місцевої еліти. Наприклад, її друзями були відомий артист Олександр Вертинський і британський мільярдер Віктор Сассун. У 1937 р. вона вийшла заміж за консула Шанхайської французької концесії Андре Жаспара – двоюрідного брата Шарля де Голля, що суттєво підвищило її статус і дало можливість вільно займатися улюбленою справою – живописом.

Художню освіту здобувала у приватних художніх студій М. Кичігіна і В. Подгурського у Шанхаї (1945 р.) та в Академії Шаньєр у Парижі (1946–1947 рр.). На творчості мисткині суттєво позначився вплив китайського живопису та східної художньої стилістики. Основ-

ний жанр, у якому вона працювала, – графічний портрет, оскільки з юності її цікавили сильні та незвичайні особистості. Проживаючи у м. Шанхай від 1930 до 1945 р., художниця змальовувала різні типиці цікавих людей, які їй зустрічались, а також збирала разом із чоловіком колекцію традиційного китайського живопису, частина якої (430 сувоїв) у 1957–1960 рр. була подарована нею Київському музею східного та західного мистецтва (нині – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків). Жоден мистецький і світський захід тогочасного Шанхаю не відбувся без участі знаменитої мисткині та громадської діячки. З 1937 по 1947 рр. вона була постійною організаторкою та учасницею виставок портрета. У 1939, 1945, 1949 рр. відбулися її персональні виставки у Шанхаї, а з 1941 р. вона була членом Товариства громадян СРСР у Шанхаї.

Від початку 1940-х рр. вона шукала шляхи повернення на батьківщину і отримала дозвіл у 1952 р. Живучи в Китаї, вона ідеалізувала радянський лад, однак її фантазії вмиг були розвіяні вже під час подорожі поїздом до СРСР: її вразили бідність, дефіцит житла й атмосфера закритого суспільства.

Кожен із тисяч емігрантів, які поверталися до СРСР, перебували під наглядом спецслужб: одних вербували, інших арештовували, за рештою наглядали. Випадок Жаспар був особливим, оскільки вона завжди перебувала у центрі антирадянської публіки в Китаї. Вона постійно перебувала під наглядом агентів КДБ, які присвоїли їй псевдонім «Католичка» та накопичили 5 томів агентурних донесень під назвою «Справа-формуляр Жаспар Т.П.». Зокрема, у Шанхаї доноси на неї писали подруга-емігрантка Наталія Ільїна і учениця-художниця Віра Трофименко.

Після переїзду до Києва у лютому 1952 р. вона працювала у графічній секції Спілки художників СРСР, продовжила брати активну участь у виставках та створила цілу галерею образів сучасників, видатних діячів культури і науки та низку портретних серій. Серед найвідоміших її портретів – «Китайські діти» (1945), «Китайська дівчинка» (1950); серія – «Жінки Шанхаю» (1949). Життя художниці обірвалося 25 листопада 1986 р. у Києві.

У фонді Таїсії Жаспар містяться документи, від листування з Радою міністрів СРСР до промови на відкритті виставки і відгуків мистецтвознавців про її колекцію, які висвітлюють весь процес передачі цінної колекції китайського мистецтва до Музею Ханенків (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 18, арк 1-12, 1959–1970 рр.). Серед особистих документів художниці варто відзначити оригінал її членського квитка Товариства громадян СРСР у Шанхаї (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 17). Серед матеріалів про діяльність Таїсії Жаспар у Спілці художників України – документи про

її лекцію для членів СХУ «Месяц в Шанхае», прочитану на початку 1980-х рр.

Також у ЦДАМЛІМ України зберігаються документи про відомих китайських історичних осіб. Наприклад, цікавим документом є лист Таїсії Жаспар до Сун Цзін-лін (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 11, арк. 1, 15 лютого 1972 р.). Сун Цзін-лін (Розамонд Сунг Чін-лін) (1893–1981) походила з політично впливової родини Сунг і відома передусім як віце-президент КНР (1959–1972), Почесний президент КНР (1981) та дружина одного з найбільш шанованих у Китаї політичних діячів, «батька нації», засновника Китайської республіки (1912–1949) Сунь Ят-сена (1866–1925). Вона взяла собі християнське ім'я Розамонд і здобула західну вищу освіту в Уесліанському коледжі (Джорджія, США) – першому ВНЗ у світі, який видавав вчені ступені жінкам (з 1836 р.). У ЦДАМЛІМ України є і фото Сун Цзін-лін, вміщене у журналі «Жінка нового Китаю» (1955 р.) поряд з перекладом вірша поета Павла Тичини «Сун Цзін-лін, китайська жінко...» на китайську мову, виконаного Ге Баоцюанем.

У фонді №1123 також відклавось листування Таїсії Жаспар з ученицею Вірою Трофименко, яка жила у Шанхаї (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 12). У листах трапляються численні згадки про Китай і різні події у Шанхаї.

Серед фотодокументів перш за все відзначимо індивідуальні та групові фото Таїсії Жаспар 1936–1949 рр. на художніх виставках, у художній студії, поряд зі знайомими (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 25, 26, 27).

Цінну інформацію для дослідників містять й альбоми 1936–1938 рр. з кількома сотнями індивідуальних та групових фотографій Таїсії Жаспар (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 25–28). На них зображені різні райони Шанхаю та інших міст Китаю, оточення художниці, експозиції виставок, відомі китайські політики та діячі мистецтва. Жоден мистецький чи світський захід тогочасного Шанхаю не відбувся без участі знаменитої мисткині та громадської діячки. Відтак, ці світлини є цінним джерелом для вивчення соціально-побутового та культурно-мистецького життя Китаю 1930-х рр., а також емігрантського середовища.

Фотокопії портретів, написаних Таїсією Жаспар, є джерелом візуальної інформації про зовнішність та одяг китайців різного віку, які зустрічались художниці в Шанхаї. Серед них – портрети «Китаєць з трубкою» (1949 р.), «Портрет жінки» (1949 р.), «Біля роялю» (1948 р.), Чжен Цзін-хуа (1952 р.) (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 1, арк. 5, 8, 11, 12).

Т. П. Жаспар. Китаєць з трубкою. 1949 р
ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 1, арк. 8.

Т. П. Жаспар. Портрет жінки. 1952 р. ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 1, арк. 11.

Т. П. Жаспар. Біля роялю. 1948 р.
ЦДАМЛІМ України, ф. 1123, оп. 1,
од. зб. 1, арк. 5.

Т. П. Жаспар. Чжен Цзінь-хуа.
1952 р.
ЦДАМЛІМ України, ф. 1123,
оп. 1, од.зб. 1, арк. 12.

Не менш цікавими є оригінали написаних олією на полотні картин Таїсії Жаспар періоду її проживання в Китаї, що зберігаються в музейній колекції ЦДАМЛІМ України. На них можемо побачити зразки китайських костюмів 1940-х рр., інтер'єр кімнат, чудові краєвиди і архітектуру Пекіна і Ханчжоу.

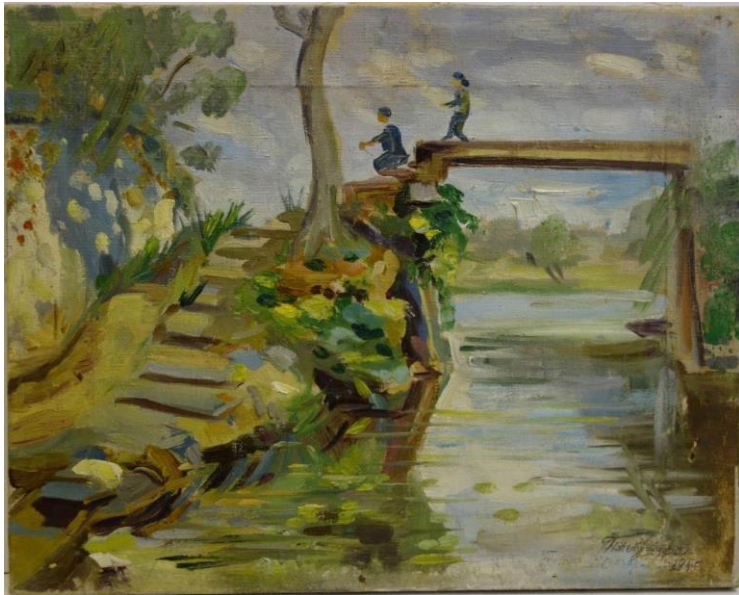
Т. П. Жаспар «Автопортрет». Пол., ол. 1944 р.

Т. П. Жаспар «Біля рояля». Пол., ол. 1948 р.

Т. П. Жаспар. «Пекин». Пол., ол. 1944 р.

Т. П. Жаспар «м. Ханчжоу (Китай). Мосток». Пол., ол. 1945 р.

Оригінали і фотокопії графічних портретів сучасників Таїсії Жаспар також відклались у фондах № 358 мистецтвознавця Івана Врони (ф. 358, оп. 1, од. зб. 733) та № 700 «Твори образотворчого мистецтва з художніх виставок України» (ф. 700, оп. 1, од. зб. 159–162).

Отже, архівні документи Таїсії Жаспар з фондів ЦДАМЛМ України та її твори є цінним та достовірним джерелом інформації для дослідників (істориків, культурологів, етнографів, журналістів, мистецтвознавців) про історію, природу і культуру Китаю 1930–1940-х років, про життя української діаспори у Шанхаї, а також про деякі аспекти українсько-китайських культурних взаємообмінів.

УДК 821.581 Шекера

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-17>

Смольницька О. О.

ORCID: 0000-0001-9864-1727

кандидат філософських наук, член ІСОМ,

провідний науковий співробітник

Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського

м. Київ, Україна

СИМВОЛ ДРАКОНА В ПЕРЕКЛАДЕНІЙ ЯРОСЛАВОЮ ШЕКЕРОЮ КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІД НАЙДАВНІШОЇ ДО III СТОЛІТТЯ Н.Е.: ОРИГІНАЛИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Ключові слова: символ, архетип, дракон, китайська література, переклад.

Дракон (лун, 龍 [10]) – це один із найважливіших персонажів і символів китайської міфології та культури взагалі, він часто згадується в різних контекстах і в художніх творах, і у філософських трактатах. Імовірно, що саме китайський дракон найбільше асоціюється в європейській рецепції з культурою Піднебесної. З огляду на це цікаво дослідити ключові риси згаданого образу-символу чи архетипового символу в дискурсі та перекладах української китаїстики Ярослави Шекери (1982–2019) (деякі публікації про неї: [1-6]). Відповідно, **мета** – проаналізувати символ дракона у вибраних віршах і трактатах від найдавнішої китайської літератури до III ст.н.е. (як визначила Я. Шекера у своїй хрестоматії [7]). Пропонується звзити корпус літератури в цьому дослідженні з огляду на те, що дракон – дуже багатий на смисли архетиповий символ. **Завдання:** простудіювати

символ дракона як міфологічний, інтроверсійний (ознаку творчого натхнення) тощо, у тому числі в його еволюції. Цитати з поетичних творів наводяться в перекладах Я. Шекери. Роботу здійснено в рідній діяльності Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського(КЛММР), у тому числі заходів, присвячених цій китаїстці, особисто знаній авторці пропонованого дослідження [6].

Перш ніж досліджувати, яким постає цей символ у перекладах і наукових розвідках Я. Шекери, слід визначитися, якого саме дракона варто проаналізувати. Бо в китайській міфології є Цар-Дракон чи Божество-Дракон (тобто його можна назвати верховним), а також різні менші дракони (які можуть прислужувати духу чи царю-дракону), не кажучи про драконоподібних чи змієподібних істот [10]. Із текстів стає зрозуміло, що китайська рецепція дракона часто відрізняється від європейської. Є рогаті дракони, є й безрогі, водяні, земні, летючі тощо [10], а також «іконографія» китайського дракона супроводжується перлиною, за якою ганяється це створіння, а супутник – китайський фенікс [10]. Є «гібридні» міфологічні створіння, які мають і драконові риси. Наприклад, це позитивний і дуже цікавий «одноріг» Цілінь. Його зовнішність: «Зображається як кінь чи олень, покритий лускою, що має голову дракона з одним чи кількома рогами. Його іноді включають замість тигра в перелік чотирьох шляхетних китайських тварин поряд з драконом, феніксом і черепахою» [9].

Загальновідомо, що дракон у Китаї означає імператорську владу. У зв'язку з цим він згадується у віршах – як-от у стародавній китайській поезії, цикл «Із гімнів Шан», вірш «Ластівка»: «Ген десять колісниць, з драконом має прапор» (примітка китаїстки: «Йдеться про стяг із вишитим золотим драконом – символ імператорської влади» [7, с. 49]).

Дракон – *атрибут творення Всесвіту*, це архетип, який з'являється зі сфери *несвідомого*. Це помітно в даосизмі. Наприклад, у трактаті «Хуайнань-цзи», I розділ «Про первинне *дао*», сказано: «Підіймаються дракони» [7, с. 160].

Дракон сусідує і з *постаттю поета*, його *натхненням*. Найперший китайський поет *Цюй Юань* (屈原, 339-278 до н.е.) [7, с. 111] писав про політ душі («Скорбота вигнанця»): «Уклякаю, землі виливаю печалі стражденно; / Я натхнення отримав – душа моя чиста і чесна. / Нехай коником – з яшми дракон, колісницею – фенікс, / Я на бистрому вітрі піщаним у небо мандрую!» [7, с. 121], і далі: «У Сяньчи дам водиці нефритовому я дракону» [7, с. 121]. Яшмовий і нефритовий дракони – додаткові образи завдяки обраним поетом сакральним епітетам. Але дракон тут наявний і як *імплікатура*, бо вище сказано: «Батога геть жорсткого відкласти Сіхе я попрошу...» [7, с. 121]. За приміткою: «Сіхе (羲和) – за легендою, мати десяти сонць, що по черзі виходили на небо.

Сіхе ж у деяких легендах фігурує і як візниця сонця, що поганяє шістьма драконами» [7, с. 121]. У вірші не згадано дракона, але читачі, знаючи міф про Сіхе, здогадувалися, що її батіг поганяє саме цих істот. Отже, у цьому випадку дракон – це небесна тварина. В аналізі цього міфу – докладніше в іншому джерелі: «Правити шестіркою драконів – образ, що походить від солярного міфу, згідно з яким сонце здійснює свій денний шлях у колісниці, запряженій шістьма драконами *чи* (蚩)» [8, с. 10]. Отже, дракон – *супутник Сонця*. Дракони Чи – безрогі [10]. В іншому творі – «Судженнях відлюдника» Вана Фу, цитуються слова Конфуція: «Осідлати шестірку драконів і небом управляти!» [7, с. 180] (пояснюється, що мова й тут іде про Сіхе [7, с. 180]).

Далі поет каже про свою духовну мандрівку: «Водянії дракони моста побудують хай разом» [7, с. 126]. Тут дракони знову – водяні божества. Але у вірші «Володар хмар» (II, із «Дев'яти пісень»): описано саме *небесного* дракона: «Де ж це той дух спочива хмаровий? Мешкає у голубім та й палаці; / З Сонцем і Місяцем разом у небі всюди та й світло ясне розливає. / Він в колісниці правує драконом, плащ зодягнув та й розшитий барвисто...» [7, с. 128]. Оригінальний міфологічний вірш «Хебо» (VIII), де в ліричного героя з'являється партнерка – творча співрозмовниця, їхні супутники, зокрема, водяні дракони: «Ми мандруємо разом з тобою та й на світлій стрімкій Хуанхе... / .../ Сидимо ми на возі – як в човні, та й покритий він лотоса листям, / Два дракони запряжені в нього, плавно мчать та й безрогі дракони» [7, с. 129]. Героїв – пара, так само – пара драконів. Вони безрогі, тобто не можуть зашкодити людям, а також це особливий підвид дракона. Про заголовного героя вірша сказано: «За легендами, Хебо – дух ріки Хуанхе (河伯 річковий дядько), який прославляється у вірші; це пісня-діалог, яку виконують жрець, одягнений самим Хебо, та жриця, що “грає” його кохану. Щодо ролі жінки в цій пісні, думки дослідників розійшлися. Одні вважають, що жінка – то дух річки Ло (вона протікає в пров. Хенань і впадає в Хуанхе); вірш оспівує кохання двох духів. На думку інших духи в пісні зумисне граються, і врешті Хебо одружується з жінкою» [7, с. 129]. Отже, вода – це стихія, яка забирає до себе, шлюб із божеством означає смерть як офіру в цьому світі та воскресення в потойбіччі, а дракони – виразники архетипів. На мою думку, цей вірш яскраво виражає сприйняття китайського мистецтва Еросу і Танатосу. Описаний підводний світ – так само міфологічний, це багатство загробного життя: «А покій твій з луски прудких рибок, та й з дракона – палац покриває» [7, с. 129] (виникають асоціації з русалчиним царством, а сам Хебо схожий на водяника).

Інший автор, *Сун Юй*, відомий «Дев'ятьма міркуваннями», де сказано про естетичність ритуалу (ода «Гори високі Тан»): «Коли той, хто

здійснює жертву, виконає служіння і всі до кінця слова й молитви докаже, тоді лише ван, зійшовши на свою прикрашену яшмою колісницю (він четвіркою в неї запряже і драконів), з китицями на тіарі і з пір'ям, увіткнутих у бунчуки, які майстерно підібрані до знамен, звелить заграти на струнах» [7, с. 148]. Тут естетичне – атрибут сакрального, і один із символів – дракон. Про святу фею в однойменній оді сказано: «Стала граційною, мов спритний дракон, який ширяє високо, осідлавши хмару» [7, с. 150]. Тобто дракон тут означає чесноти, у тому числі естетичні. Цікаво, що цей маскулінний символ тут і фемінінний.

Отже, у стародавній літературній традиції Китаю дракон – водяний символ, універсальний і локальний (божество річок, дощу та ін.). Автори часто не називають імен цих драконів (вище наведено міфологічну класифікацію), проте реципієнти розуміли, про який саме «підвид» ідеться. Неназивання різновиду дракона було пов'язано і з магічними практиками, евфемізмами, страхом розгнівити божество зайвим згадуванням. Проте з наведених текстів від найдавнішої доби до III ст. помітно, що найбільше згадуються водяні та небесні дракони. Обидва – атрибути божеств. Китайський дракон тут пов'язаний із владою, в інших контекстах – з поетичним натхненням, символом свободи, а також виражає сферу несвідомого. (Політ душі, творча свобода – мотив, наявний і у віршах Я. Шекери). В одному контексті це маскулінний, в іншому – фемінінний персонаж (краса, спритність і грація феї порівнюються з драконом). Майстерні переклади Я. Шекери наближають українського читача до розуміння специфіки китайської літератури, зберігаючи форму та водночас надаючи доступність текстів. Китаїстка була дуже уважною до джерел. Одночасно можна казати про її авторський дискурс багатьох питань – у тому числі розробки символу дракона. Робота має перспективу продовження з огляду на багатий матеріал.

Література:

1. Смольницька О. О. Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери: суголосність із перекладами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Кримськотатарська філологія: мова та література. Тюркологія та сходознавство*. 2020. Т. 31(70). № 1. С. 42–51.

2. Смольницька О. О. Китайські мотиви у поезії та образотворчій діяльності Віри Вовк і Ярослави Шекери: архетипне дно та символи. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали*

XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2020. С. 111–116.

3. Смольницька О. Мандала у творчості Ярослави Шекери: синтезування архетипів. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 1. С. 242–260.

4. Смольницька О. О. Місяць як архетиповий символ у китайській художній літературі від найдавнішої доби до Середньовіччя (дискурс Ярослави Шекери). *Китаєзнавчі дослідження*. – Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, ГО «Українська асоціація китаїстів», ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2022. №1. К. : Вид. дім «Гельветика», 2022. С. 67–82. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/199/186>

5. Смольницька О. О. Образ-символ хризантеми в перекладацькому і дослідницькому дискурсі української китаїстки Ярослави Шекери: компаративний та архетипний аналіз. *Питання Сходознавства в Україні. Тези доповідей VI Всеукраїнської дистанційної науково-методичної конференції з міжнародною участю 25 травня 2022 р.* Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Факультет іноземних мов. Харків – 2022. С. 99–101. URL: https://drive.google.com/drive/folders/16UqoU-6WXrsGQM11riHawADSUV_pmr2?usp=sharing (дата розміщення: 26.05.2022).

6. Смольницька О. Ярослава Шекера: журавлі безсмертя. URL: <https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820> (дата розміщення: 29.10.2019).

7. Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н.е.) / Упоряд. Н. В. Коломієць, Я. В. Шекера. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 256 с.

8. Хрестоматія китайської літератури (III – VI ст.) / упорядник Я. В. Шекера. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 194 с.

9. Цзілінь. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Цзілінь> (дата останнього звернення: 30.08.2019).

10. Chinese mythology. *From Wikipedia, the free encyclopedia. Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_mythology (accessed: 25.09.2022).

Сошніков А. О.

ORCID: 0000-0002-3019-5131

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

ТЕРАКОТОВА АРМІЯ ЦІНЬ ШИ ХУАН-ДІ: ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА

Ключові слова: Стародавній Китай, теракотова армія, Ціні Ши Хуан-ді.

У березні 1974 року китайськими селянами, що копали колодязь, була випадково виявлена нині легендарна Теракотова армія – від 7 до 9 тисяч глиняних піших і кінних воїнів, вагою 135 кілограмів кожен, виготовлених із обпаленої глини та пофарбованих у 12–15 кольорів, вишикуваних у бойовому порядку неподалік гробниці свого володаря і засипаних піском.

Відомості про незвичайну знахідку негайно надійшли до археологів, і таким чином наукове вивчення унікальної пам'ятки почалося. Знахідка селян отримала офіційну назву «Яма № 1 з керамічними фігурами солдатів та коней» (оскільки при подальших розкопках виявились і коні, і навіть колісниці!). Вона знаходиться понад один кілометр від східної стіни мавзолею Цінь Ши Хуан-ді. Незабаром у безпосередній близькості від неї виявили другу, а потім і третю ями. Отже, на східних підступах до мавзолею розташовувався цілий військовий табір із кераміки. Вишикувані в строгому порядку, теракотові гвардійці повинні були охороняти цінського імператора і після його смерті. У руках вони тримали справжню зброю, якою цінці зуміли завоювати весь Китай.

Зараз навколо теракотової армії точаться запеклі наукові дискусії – дослідники шукають етнічне коріння творців глиняних воїнів імператора Цінь Ши Хуан-ді. Так, наприклад, німецький археолог Лукас Нікел зі Школи сходознавства та африканістики Лондонського університету вважає, що «родичів» глиняних воїнів треба шукати на заході, у еллінізованих сусідів Піднебесної. Власне, теракотова армія – це переробка грецької скульптури для імператорських потреб. Як доказ своєї гіпотези Лукас Нікел намагається спертися на відомі згадки

12 статуй у творах стародавнього історика Сима Цяня та інших китайських авторів.

Сима Цянь, «Ши-цзі»: «[Цінь Ши Хуан-ді] зібрав зброю з усієї Піднебесної в Сяньян і виплавив з неї дзвони та вішала для них, а також дванадцять металевих фігур вагою тисячу дань кожна, які встановив у своїх палацах» [2, с. 65].

З цим повідомленнями дивним чином перегукується текст Діодора Сицилійського, який писав про завершення східного походу Олександра Македонського: «Вирішивши тут покласти край своїм походам, він насамперед спорудив вівтарі 12 богам заввишки 50 ліктів, потім велів обвести ровом простір, втричі більший, ніж той, що займав табір; рів викопати шириною 50 і глибиною 40 футів. Груди викопаної землі були використані на будівництво високої стіни за ровом. Кожному піхотинцю наказано було влаштувати намет із двома ліжками в 5 ліктів кожна; вершники мали, крім того, сколотити по парі ясел удвічі більших за звичайні, і відповідно збільшити розміри всіх предметів, які збиралися тут залишити. Все це він робив, бажаючи надати табору вигляду житла героїв і в той же час залишити тубільцям сліди того, що тут знаходилися люди величезного зросту, які мали надприродну силу» [1, с. 95].

Незважаючи на те, що Діодор Сицилійський не пише безпосередньо про створення статуй, можна припустити їх існування, адже вівтарі у греків майже завжди були поруч із зображеннями богів. Тим більше незрозуміло, що це за вівтар заввишки 50 ліктів, швидше, такою могла бути висота грецьких статуй.

І все ж грецький вплив на майстрів глиняних воїнів, що створювали їх для Першого імператора Китаю, викликає сумніви. Адже навіть якщо китайці і виявили грецькі скульптури, вони б не змогли їх відтворити без спеціальних навичок. Тим більше, неможливо з нуля створити велетенську армію теракотових воїнів (їх зараз вже виявили в кількості близько 10 тисяч штук).

Природно, що самостійно китайці епохи імперії Цінь теж не могли створити таке потойбічне військо, інакше це був би єдиний подібний прецедент у світі, коли люди не мають традиції створення антропоморфних статуй таких розмірів і в такій кількості, за кілька десятиліть цю традицію отримують. Самим грекам знадобилася майже тисяча років, щоб виробити свої чудові скульптурні навички – від ранніх архаїчних бовванів до пластики рівня Праксителя.

Цікаво ще те, що китайська традиція монументальної скульптури після створення теракотової гвардії Цінь Ши Хуан-ді на якийсь час переривається, наступні імператори династії Хань комплектували свої потойбічні армії фігурами воїнів істотно менших розмірів. Лукас Нікел та інші дослідники насамперед звертають увагу на статуї так званих

«акробатів і силачів», знайдених на території гробниці Цінь Ши Хуан-ді. Ці фігури мають більш якісне опрацювання фактури тіла, анатомічних особливостей, на відміну більшості теракотових воїнів. Але все ж таки цим фігурам ще було дуже далеко до скульптурних форм високого еллінізму.

Всі теракотові воїни завмерли у напружених фронтальних позах, така статичність була властива грецьким статуям лише за часів архаїки – у VII-VI століттях до н. е., акробати та силачі більше схожі на твори стародавніх єгиптян, а не греків. Мабуть, у цій самій статичності поз і є відповідь на питання – хто створював статуї китайського імператора? Безперечно, що це були не греки, це були майстри з Передньої Азії, колишньої Перської імперії, вони могли жити будь-де – у Вавилоні, Сузах, Персеполі. У скульптурах, створених на Далекому Сході, читається стилістика стародавнього Межиріччя. Ці майстри проникли не тільки в Китай, вони створили майже всю образотворчу культуру на півострові Індостан.

Мортімер Вілер свого часу припустив, що майстри з Персії переселилися на Схід через переможні походи Олександра Македонського, причин для цього могло бути багато, хтось пішов в Індію або Китай просто рятуючись від війни, хтось переселився, не знайшовши застосування свого майстерності в новому світі еллінізму, створеному божественним Олександром.

Безперечно, теракотова армія імператора Цінь Ши Хуан-ді створювалася під контролем іноземних майстрів, оскільки самі китайці не мали подібної художньої традиції і отримати її в стислий термін не могли. Але ці майстри не були греками і не мали стосунку до елліністичного світу, оскільки їх традиція базувалася на досягненнях цивілізацій Передньої Азії, а чи не Стародавньої Греції. Швидше за все, це були ремісники з Перської імперії, розгромленої Олександром Македонським, у пошуках кращої долі вони подалися Схід – до Індії та Китаю. Вони принесли туди не тільки своє мистецтво створення монументальних антропоморфних зображень, але передали китайцям та індусам й інші свої знання, наприклад, у галузі архітектури – у Китаї на межі нашої ери з'являються цегляні та кам'яні споруди, де використовувалися такі раніше невідомі тут елементи як арка та купол, а також у галузі точних наук – математики, астрономії тощо.

Література:

1. Арриан. Поход Александра / перевод с древнегреческого М. Е. Сергеевко. Москва – Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1962. 384 с.

2. Сыма Цянь. Исторические записки (Ши цзи). Т. 2 / перевод с китайского и комментарии Р. В. Вяткина и В. С. Таскина ; под общей редакцией Р. В. Вяткина. Издание 2-е, исправленное и дополненное под ред. А. Р. Вяткина. Москва : Восточная литература, 2003. 567 с. (Памятники письменности Востока : Осн. в 1965 г. Редколегия : Г. М. Бонгард-Левин (пред.) и др. ; XXXII, 2).

УДК 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-19>

Тянь Юань

доцент

Центр дослідження України Уханського університету

Ван Динмин, Сун Люї, Нє Танвей

студенти

Уханський університет

Ухань, Китай

ПЕРЕГЛЯД ДУМКИ ПРО «ЄДИНИЙ КИТАЙ» ІЗ ВІДВОЮВАННЯ ТАЙВАНЮ ЧЖЕН ЧЕНГУНОМ ТА ШИ ЛАНГОМ

Ключові слова: єдиний Китай, Чжен Ченгун, Ши Ланг, приєднання Тайваня.

Материковий Китай і Тайвань контактують тисячі років. Коли голландці вторглися на Тайвань у 1624 році, на острові вже жили тисячі ханьців. Китайські пірати і морські торговці, що діють на Тайвані, встановили тут свій режим управління.

У 1644 р. династія Мін впала. Чжен Ченгун розлучився зі своїм батьком і розпочав боротьбу на стороні Мін проти династії Цін. С 1659 по 1660 рр. Чжен повів декілька боїв с армією Ціна. Під тиском несприятливої ситуації Чжен Ченгун вирішив відступити на Тайвань, "думаючи, що буде військова база для наступних наступов".

В тому часу колишній співробітник Хе Бінь прийшов до Чжен Ченгуна. Хе отримав згоду від Чжена таємно збирати військову інформацію та податки с китайських торговельних кораблей. Протягом багатьох років перебування на Тайвані він провів численні польові дослідження та склав топографічні карти Тайваню, включаючи водні шляхи Луермена, що сприяло успішній висадці Чжен Ченгуна на Тайвані [3, с. 97].

У 1661 році, в перший день третього місяця зі китайським календарем, Чжен Ченгун успішно провів понад 20 000 солдатів і 400 військових кораблів через протоку з Кінменя. Він прибув до Луермена 1 квітня, молячись, щоб "приплив був високий і дав нам пройти". Опівдні різко піднявся приплив, і успішно дістався острова. Голландці попросили миру, а Чжен Ченгун наказав голландській армії негайно капітулювати: "Острів завжди належав Китаю." Місто Провинтія здалося швидко, тільки на четвертий день після висадки Чжен Ченгуна.

Згодом Коксинга оточив форт Тайвань. Обидві сторони протягом восьми місяців були в жерсткому протистоянні. Врешті-решт у голландців закінчилися боєприпаси і продовольство. Вони вирішили, що "найкращий вихід -- сдати фортецю і покинути острів без бою і забрати со собою, що мають" [4, с. 76]. У лютому 1662 року голландські колоністи підписали капітуляцію.

Після цього Чжен Ченгун створив префектури і повіти відповідно до континентальної системи, збільшив сільськогосподарське виробництво, а також здійснював морську торгівлю. Після вступу Чжен Цзіна на посаду на Тайвані була ведена конфуціанська культура, що призвело до інтеграції культури Тайваню та материка. Однак принципова відмінність між Чжен Цзіном і Чжен Ченгуном полягає в тому, що Чжен Ченгун вважає, що "Тайвань вже давно знаходиться під управлінням китайської влади, і є китайською землею"; в той час як Чжен Цзин сказав, що "Тайвань знаходиться далеко за кордоном, не на території Китаю".

Після цього імператор династії Цин Кансі боровся за возз'єднання Тайваню протягом 22 років. Він вважав: "Тайвань -- це населення з провінції Фуцзянь, і його не можна порівнювати з Рюкю і Кореєю". Щоб зберегти політичну стабільність Китаю, відновити народне господарство і уникнути війни між обома сторонами протоки, він використовував мирні способи переговорів, щоб закликати до капітуляції Чжен Цина.

З 1663 по 1680 рік Кансі одинадцять разів направляв чиновників для мирних переговорів. Всі вони закінчилися невдачею [9, с. 14–17]. Після багатьох безплідних "переговорів і ласкавих слів" відвоювання Тайваню силою стало неминучим.

Ши Ланг у 1664 році був призначений генералом Цзінхай очолити відвоювання Тайваню. Він провів щонайменше шість офіційних військових операцій і через 20 років відвоював Тайвань в 1683 році. В тому процесі зіграли його тверда рішучість, ефективне військово-спорядження, досвід, гнучкість, військова грамотність і мужній військовий стиль.

По-перше, Ши Ланг був наполегливим і безстрашним, мав тверду рішучість і впевненість повернути Тайвань. Спочатку він хотів мстити

Чженській сім'ї, але потім усвідомив, що державна справа важніше, треба вести себе справедливо до тайваньського народу. Імператор Кансі віряв Ши Лангу і прийняв різні політичні та економічні заходи для підтримки його під час возз'єднання Тайваня до центральної влади.

По-друге, Ши Ланг мав багатий досвід ведення морської війни і відповідно реальних ситуацій вибрав незвичний маршрут і час, відмінних від Чжен Ченгуна, що запеспечило перемогу. Влітку, 8 липня 1683 року Ши Ланг вирушив з острова Туншань, південніше, ніж Амой. 10-го Ши Ланг відправив корабель з назвою "швидкий птах" до храму Ньян Ма. 12-го зайняв Острові Хуцзін і Тунпан. 16-го Ши Ланг розпочав масівну атаку. Зранку піднявся тайфун зі сходу на захід, а впівдні напрямком вітру змінився на користь цінської армії, яка повністю розгромила минську армію вщент. В битві Пенху зі цінського боку було вбито 329 солдатів і поранино понад 1800. А зі минського боку – 12 000 людей. Потопило 159 військових кораблів, 35 кораблів потрапили в полон. Майже вся чженська армія знищила. Таким чином, Шин Ланг змусил Чжен Кешуана здатися [13, с. 55].

По-третьє, після відвоювання Тайваню Ши Ланг наполягав, щоб Тайвань залишився під управлінням центральної влади династії Цин. Спочатку Кансі недостатньо розумів важливість Тайваню. "Тайвань -- це маленька земля, яка нагадує кулю, снаряд. Від нього нічого не виграє, і нічого не втрапить, краще відмовитись від його захисту". Ши Ланг написав важливу доповідь імператору, наполягаючи на тому, що "Придбавши землю, необхідно її охороняти. Як же можна кинути її?" Він говорив, що "Тайвань -- це острів скарбів з родючою землею, багатий продуктами, прекрасними пейзажами і людьми". "Це слухує захистом південно-східного Китаю". Ши Ланг глибоко розуміє агресивний характер голландських колонізаторів. Він передбачив, що, як тільки династія Цин покине Тайвань, голландські колоністи обов'язково окупує Тайвань і використовуватимуть Тайвань як базу для нападу на прибережні райони материка Китаю. Фуцзянь, Чжецзян та інші провінції будуть у небезпеці. Ши Ланг твердо переконував: "Тайвань не повинен бути залишений назавжди". "Відмова від нього призведе до катастрофи, яка триватиме вічно". Зрештою, Кансі прийняв думку Ши Ланга і в 1684 році створив на Тайвані префектуру і три округи, які належали провінції Фуцзянь. Водночас на Тайвані було встановлено Генеральний штаб, де дислоковано 8000 військовослужбовців. А острів Пенху став базою для генерала-ад'ютанта і гарнізона чисельністю 3000 військовослужбовців. Таким чином, Ши Ланг здійснив великі подвиги в ім'я об'єднання країни і благополуччя тайваньського народу [11, с. 21–22].

Чжен Ченгун і Ши Ланг мали різні цілі щодо повернення Тайваню. Перший боровся за єдність території Китаю, тоді як другий – за об'єднання Китаю під владою династії Цин. Їх подвиги мають зв'язок з ідеєю "Великої єдності" "одного Китаю".

Ідея "Великої єдності" виникла в період Чуньцю і воюючих держав. У той час занепадали чжоуські ритуали, різні васальні держави часто боролися за свої інтереси, що приносило важкі лиха в життя людей. Багато мислителів висували ідею об'єднання світу, яка відображала потреби суспільства і прагнення людей до миру і розвитку.

У працях стародавніх філософів термін "мир" згадувався багато разів. Гуань Чжун домогся того, щоб "Дев'ять королів збиралися для пошуку єдиного вирішення питань". Термін "Велика єдність" вперше з'явився в книжці "Чуньцю". Його початковий намір полягав у тому, щоб усе суспільство управлялося ієрархічно, тобто, щоб суспільство мало єдину політичну владу, об'єднану сукупність національностей, а також єдині культурні ритуали та звичаї.

Після того, як Цинь знищила шість королівств, думка об'єднання світу перетворилася в реалію. Династія Цинь ефективно сприяла інтеграції регіонів Хуася за допомогою ряду заходів, таких як стандартизація відстані між колесами, ієрогліфів, мір та ваги. Династія Хань прийняла пропозицію Донг Чжуншу "Скинути Байцзя і домінувати в конфуціанстві", За його теорією, в об'єднаній країні повинна бути єдина територія, ідеологія і усвідомлення, всі жителі повинні діяти за єдиним календарем, дотримуватися єдиної норми одягу, ритуалів, що забезпечило інтеграції варварів в культуру цивілізованого Китаю і сприяло об'єднанню китайської нації.

Ідея об'єднання продовжувала розвиватися і передалася до сучасного Китаю як концепція "одного Китаю". Обидві сторони протоки прийшли до консенсусу в тому, що з давніх часів населення Тайваню, їх етнічні групи та соціальна культура були тісно пов'язані з материком і давно стала невід'ємною частиною китайської цивілізації. Повернення Тайваня до Батьківщини є загальним бажанням усього китайського народу.

Література:

1. 遼鹏.从全球视角看郑成功收复台湾[J].南方论刊,2021(01):39-41. 第40
2. 李细珠.大陆学界有关荷西殖民时期台湾史研究述评[J].福建论坛(人文社会科学版),2015(02):103-111. 第107
3. 郭海南.历史上的今天——郑成功收复台湾[J].台声,2022(04):96-97. 第97
4. 苏文菁.郑成功收复台湾始末[J].东方收藏,2012(05):15-17. 第16

5. 李细珠.郑成功的历史贡献及其时代意义——纪念郑成功收复台湾355周年[J].统一论坛,2017(05):74-77. 第76
6. 彭丰文.中华民族共同体意识的历史文化根基[J].前线,2022(10):45-48. 第45-46
7. 刘余莉,程丽君."大一统"与新时代铸牢中华民族共同体意识[J].中南民族大学学报(人文社会科学版),2022,42(08):20-28+181-182. 第20-23
8. 杨亲华.中国共产党坚持一个中国原则的历史考察[J].两岸关系,2021(07):13-18. 第13-14
9. 王政尧.简论清初收复台湾[J].清史研究,1995(03):11-21+100.
10. 张力.清王朝收复台湾记要[J].海洋世界,2000(08):32-33.
11. 施宣圆.施琅"复台"和"保台"的历史功绩——兼驳施琅是海盗、叛将、汉奸论[J].探索与争鸣,2006(05):19-23.
12. 王雪岩."汪洋万顷之隔, 波涛不测之险"——施琅收复台湾的气象水文分析[J].南京晓庄学院学报,2020,36(03):96-102.
13. 陈思.从军事角度比较郑成功与施琅的两次征台之役[J].台湾研究集刊,2014(05):48-57.

УДК 821.581

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-20>

Черниш Н. О.

ORCID: 000-0002-2384-1481

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

«ВЕЛИКА ПОДІЯ ЗА ОСТАННІ ВІСІМ РОКІВ»

Ключові слова: Рух четвертого травня, поетика, веньянь, байхуа.

Ху Ши (胡适) до своєї статті 1919 року «Розмови про нову поезію» [1] додав такий підзаголовок: «Велика подія за останні вісім років» (八年来的一件大事). Що це за велика подія? Скоріше за все Ху Ши має на увазі появу нових віршів на байхуа. Ми ще називаємо подію 1919 року – Рух четвертого травня (五四运动) – це патріотичний рух китайського народу у Пекіні та інших містах, складовою частиною якого був Рух за нову культуру, нову літературу, нову поезію. Саме

в цей час сталася поетична революція, яка поставила під сумнів традиційну китайську поезику, яка почалася з реформи поетичної мови. Як пише китайський дослідник Се Мян [2], це було не просто поетичне новаторство, не просто реформа у звичайному розумінні. Поетичне новаторство мало безліч прикладів у довгій історії класичної поезії Китаю. Кожний такий приклад, зрештою, рухав розвиток класичної поезії, і кожний поступ також змушував давню китайську поезію сягати новим життям. Але новаторство у поезії не є її реформа.

Джерелом китайської поезії є «Книга пісень» 《诗经》, у цій збірці відобразилася історія, приблизно з 12 ст. до н.е. до 7 ст. до н.е. Приблизно через 300 років після «Книги пісень» народилася друга зірка китайської класичної поезії. Це поява поета Цюй Юаня (屈原). Поема Цюй Юаня «Лі Сао» 《离骚》 сягає корінням у багатий ґрунт культури князівства Чу (楚), яке подарувало світу безсмертні Чуські строфи 《楚辞》, багаті на емоції та нові, барвисті ритми. У ранній китайській поезії було багато таких поетичних трансформацій, подібних до того, як Чуські строфи замінили «Книгу пісень». Наприклад, розвиток поезії Юефу (乐府) періоду епохи Хань (汉) і формування поезії «п'яти слів» (五言诗), все було наповнено народним колоритом. Унікальний стиль поезії південних і північних династій (南北朝诗歌) – поява паралельної форми та ритмічної прози (骈偶和声律). Усе це повністю підготувало до золотого віку китайської класичної поезії – епохи Тан (唐). Хоча Танська поезія досягла піку розвитку класичної поезії, це ще не був остаточний розвиток поезії. Поява віршів у жанрі Ци (词), тобто віршів, написаних на мелодії, які співалися, створила нові ритми, відмінні від ритміки традиційної поезії. Поезія Ци була більш вільною, живою, розкішною, вона більш підходила для співу, її унікальний внесок у класичну поезику виразності і сьогодні привертає увагу шанувальників класичної китайської поезії. Поезія Ци епохи Сун (宋词) досягла такої вершини, такої досконалості, що здавалося, поезія досягла своєї межі. Але всі мистецькі трансформації здійснювалися всередині наявної естетичної традиції. Вони розширили виразну силу поезії, збагатили поезію новими методами передачі емоцій. За тисячі років свого розвитку китайська класична поезія створила безпрецедентні вершини поезії в історії людського мистецтва та стала гордістю китайської цивілізації.

Стародавні китайці говорили: «за всіма змінами незмінною залишається сама сутність» (万变不离其宗). Від «Книги пісень» до народних популярних пісень на місцеві мотиви епохи Юань та епохи Мін зовнішню форму віршів спіткали дивовижні зміни, але внутрішній дух цієї поезії та її художнє мислення залишилися стійкими й послідовни-

ми, отже, класична поезія ніколи не зазнавала докорінних змін. Іншими словами, усі нововведення в поезії, в літературній думці, в мистецтві класичного Китаю до Руху за Нову літературу Четвертого травня 1919 року, усі нововведення здійснювалися без заперечення традиційних норм, до того ж без жодних сумнівів у вже сформованих традиційних нормах літературної, поетичної чи філософської традиції. Тобто був суворий поетичний канон. Хоча за тисячі років свого розвитку в поезії відбулося багато серйозних художніх змін, але її зміст, наповнений настроями усамітнення, споглядальності, філософічності, що протистоять «грубій» реальності, сенс, що перевищує безпосередній тематичний зміст і який в основному виражає почуття порівняно вузького кола поетів, способи поширення такої поезії серед обмеженого кола освічених людей (文人) із глибокої давнини залишалися незмінними. Хоча в процесі розвитку суспільного життя мова поезії у відриві від повсякденної розмовної мови змінювалася, вона все одно залишалася письмовою мовою веньянь (文言) й незмінною спадщиною культури.

У Китаї лише в другій половині XIX століття виникли сумніви щодо свого поетичного світу, яким Китай завжди дуже пишався. Насамперед причиною цих сумнівів є сама поезія, досягнення якої довели поезію до межі свого розвитку. Як пише китайський вчений Се Мян, ця абсолютна вершина класичної поезії не дозволяє тим, хто прийшов пізніше, відкрити очі перед її сліпучим блиском [2]. Іншими словами, коли досконала поезія стає абсолютно недосяжною нормою, це означає, що ця норма породжує свою власну естетичну кризу. Перед цим поетичним блиском уява всіх послідовників втрачається, губиться, розсипається. Поетові тільки залишається діяти по-старому, створюючи нескінченні наслідування дивовижним фантазіям попередників у їх прекрасних висловлюваннях і словесних оборотах. А коли творчість є розкішню обраних, єдиною можливістю залишається наслідування, повторювання зразків поезії знову і знову та технічна відточеність, але вже без того блиску думки, образу, натяку, чим славилася вона раніше. Така поезія вже не може створювати щось нове. Багато хто з поетів помічав, що писати вірші майже неможливо.

Проблема китайської поезії після поетичних вершин династій Тан і Сун полягає в тому, що поезія, мабуть, добігла кінця, їй залишається лише слідом за попередниками розмірковувати про життя. Хоча в такій атмосфері все одно знайшлися талановиті поети – такі як Ван Шічжень (王士禎 1634 – 1711), маньчжурський поет Налан Сінде (纳兰性德 1655–1685) та Хуан Чжунцзе (黄仲则 1749~1783). Вони були талановитими поетами свого часу. Поезія одних увібрала в себе чарівність поезії Тан, у інших у поезії відобразилася чарівність Суньських Ци, все

одно виходило хоч і технічно досконала, але однаково – імітація: «це вже було...». На шляху реформ китайської поезії виникає багато протиріч. Є сумніви, коливання, якась нерішучість щодо того, чи можливий художній розвиток. Ці сумніви проявилися в літературній думці Китаю, вони відносяться до протиріччя між естетичними категоріями і змістом мистецтва, його сутністю. У чому специфіка існування мистецтва? Яким чином через мистецтво людина може доторкнутися до глибинних структур буття людини та суспільства? Думки про таке протиріччя були давно, але ніколи не призводили до повної художньої революції. Стійкість та інерція китайської культури виявилися тут цілком.

У середині XIX-го століття нарешті настав час змінити цю ситуацію. Се Мянь пише, що тяжкий стан Китаю – ось справжній початок китайської поетичної революції [2]. В часи національного лиха неможливі романтичні та піднесені міркування. Література має розбудити людину, література може переробити людську душу та переламати хід падіння країни. Але традиційне навчання літературі та поезії у Китаї мало інші завдання: література як **відгук** на події свого часу, а не як **рушійна сила** свого часу. Передові мислителі на той час висловлювали безліч ідей щодо перетворення поезії. Соціальна криза пізнього періоду династії Цин змусила поставити під сумнів стару поезію, що проіснувала тисячі років. Щоби змінити слабку державу Середньої імперії китайські вчені (文人) розуміли, що поезія й література можуть служити інструментом для пробудження людей, але коли вони зіткнулися зі старою поезією, вони раптово виявили, що зв'язок між старою поезією й реальним світом дуже далекий. Поезія вже не спроможна висловити нові ідеї, і не може передати більш складне повсякденне життя й емоції звичайної людини. Як пише Се Мянь, у цей час поети по-справжньому відчували зло традиційної китайської поезії – вона стала перешкодою на шляху змін наявного становища в Китаї [2]. Проте план поетичної реформи зіштовхнувся із труднощами в процесі своєї реалізації. Чого поети-реформатори не очікували, так це природнього зіткнення між старою формою та новим словом. Класична поезія з п'ятьма чи сімома словами в основі рядка, виявилася не здатною прийняти нові ідеї через нездатність прийняти нові слова. Причина невдачі реформи вірша криється в класичній китайській мові, яка не збігалася з повсякденною розмовною мовою. Спроба поетів-реформаторів того часу створити «нову» поезію з огляду на передумови збереження старої форми і стилю зазнала невдачі. І тільки на початку XX століття в тому числі завдяки Руху Четвертого Травня було кинуте поетичний виклик традиційній поезії, який переступив через усю XX століття й досі не закінчився. Поезія XX століття спричинила

сильний опір традиційній китайській поезиці. Нова поезія досягла значного успіху, хоча багато художніх питань ще чекають на своє вирішення.

Ось чому Ху Ши у своїй статті 1919 року «Розмови про нову поезію» написав: «Велика подія за останні вісім років», велика подія після Сінхайської революції 1911 року. Будівництво нової поезії в Китаї ХХ століття почалося заново з урахуванням багатьох невдалих дослідів поетичної революції кінця ХІХ століття. Саме Ху Ши став провідною фігурою нової літературної революції в Китаї. Він усе ж таки зміг прорватися через міцний бар'єр старої поезії на відміну від своїх попередників.

Література:

1. 胡适作者。谈新诗 – 八年来的一件大事 / 胡适作品集 / 中华典藏。URL: <https://www.zhonghuadiancang.com/shicixiqu/13021/257518.html>
2. 谢冕, 孙玉石, 洪子诚等著。百年中国新诗史略——《中国新诗总系》导言集。北京大学出版社。2010年。405页。

UDC 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-21>

Zhang Mingyue

ORCID : 0000-0002-3504-1625

俄语笔译硕士在读

山东大学

中国山东

中华传统民间乐器的对外译介——以《中国及其居民、风俗、习惯和教育》为研究材料

关键词：比丘林；汉学家；中华传统乐器；翻译方法

比丘林在介绍乡饮酒礼时，提到了由乐工组成的演奏队伍，其中涉及到一些乐器名称的翻译。史书中有对乡饮酒礼乐队规模的记载，据嘉庆朝、光绪朝《大清会典》和民国初年《清史稿》所录：“云锣一，

方响一，琴二，瑟一，箫四，笛四，笙四，手鼓一，拍板一”¹（7，3008）
涉及到乐器翻译比丘林采取了多种方法。

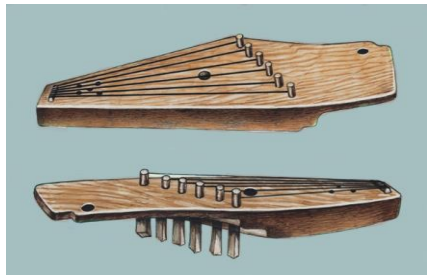
乐器翻译一览表：

笙	Гармоника
笛	Флейта
箫	Гобой
古筝	Гусли
鐮（钹的一种）	Сэ (видь кимвала)
云锣	Висячие блюда
手鼓	Литавра
拍板（代替音叉）	Дощечки (вместо камертона)

一、 比丘林将古筝译为“гусли”，本例采用的翻译方法是近似翻译法，近似翻译是将源语文化素所表达的文化实在翻译成译语文化中与之最为近似的文化实在。古筝，弹弦拨鸣乐器，是汉族古老的民族乐器。形制为长方形木质音箱，弦架“筝柱”（即雁柱）可以自由移动，一弦一音。²古斯里琴（如图2“古斯里琴”所示），旧时俄罗斯拨弦乐器，属于齐特拉琴（古希腊的一种弦乐器），该乐器记载于11世纪的书面文献中。古斯里呈翼状，琴身凿成扁平的长椭圆形，琴弦拉紧呈扇形，沿正面板延伸并与之平行。（5，161）在过去，古斯里是世俗职业、民间文化以及节日场合使用的一种乐器，它被用来为史诗的表演伴奏。

图表 1清 冯超然《月下抚琴图》

图表 2古斯里琴

¹ 赵尔巽. 清史稿[M]. 北京：中华书局，1976.

² 王秀萍著. 中国民族乐器编新乐出版社. 2013.12, 第161页

古筝和古斯里在构造和选材上的区别，拨动琴弦发出的音符在听觉上存在一定差别。译者用古斯里琴代替古筝属于对原文进行强改编（Сильная адаптация），即在译语中寻找代替源语词汇的同义词。然而，古筝和古斯里琴在外形和功能上虽有所相似，不同点在于，两种琴弹奏的音乐在声音和韵味方面有很大不同：古斯里琴演奏时主要是拨动琴弦，这使得弹奏出的音乐缺少连贯的美感。而古筝的演奏拨弦和扫弦相结合，从而营造出一种行云流水的氛围感。用古斯里直接代替古筝，无法将原文文化素所代表的文化意象全方位的展现给俄罗斯读者。

二、比丘林将云锣译为“Висячие блюда”，本例采用的翻译方法是创译，是指译者为达到某种特定的翻译目的（如满足译文接受者特定的需求），抛弃原文的意义和形式，创造性的对原文进行重新处理的翻译方法。（3，86）云锣（如图3“云锣”所示），出现于唐代，又名云璈，又称九音锣。云锣不仅在民间流行，也在宫廷宴乐中使用。据《三才圖會》记载：“云锣即云璈也，以铜为小锣十三，同一木架，下有长柄，左手持而右手以小槌击之。”（4，1607-1609）由于俄语中不存在类似的乐器，于是比丘林创造性的用“Висячие блюда”来表示，根据达里词典对блюдец一词的释义，该词指“带有凸起边缘的小盘子，通常在其上放置杯子”。（如图4“19世纪блюдце”所示）那么“Висячие блюдец”译为汉语指的就是“悬挂的小盘子”。

图表 3 云锣

图表 4 世纪блюдце

虽然云锣中的小铜锣与19世纪俄罗斯的托茶杯的盘子很相似，但是“悬挂起来的盘子”可能会对俄语读者造成困惑。两者不论是在意译或是形式上新的译文与原文几乎没有多少关联。

三、 笙，起源于我国汉族的古老吹奏乐器，它是世界上最早使用自由簧的乐器，并且对西洋乐器的发展曾经起过积极的推动作用。笙最早就通过“丝绸之路”传到波斯，根据文献记载，钱德明曾于1777年将中国的笙带回法国，西方乐器制造家们根据笙的发音原理制造出管风琴的簧片拉手，并进一步创制出风琴、口琴和手风琴等自由簧族乐器。（2，321）不仅如此，欧美的一众著名词典众口一词：“中国笙……18世纪传入俄国，是引起欧洲发明使用自由簧片乐器（包括手风琴、六角手风琴、（簧）风琴及口琴）的重要原因之一。”¹首先，有必要澄清“гармоника”一词的用途。在几乎所有的器乐文献中，这个词的典型定义就是指簧片气动式乐器。不仅如此，该词也表示一种特定的风箱水平运动的全音阶乐器，右手键盘上有一排或两排键，左手键盘上有一小组低音、和弦按钮。《俄罗斯民间乐器演奏史》一书中，作者对俄罗斯民间传统乐器“баян”和“аккордеон”、中国的“笙”、西欧的“小风琴”、“列加琴”，口琴以及欧洲各式各样的“手风琴”等乐器的总称用“гармоника”一词表示。（8，187-202）可见比丘林在翻译“笙”这一乐器使用的方法是概括化法，即将源语文化素表达的下位概念翻译成上位概念，把源语文化实在笼统地表达出来。

四、 比丘林在处理“拍板”采用补偿法。拍板简称“板”，是中国特有的碰奏体鸣乐器。据《乐书·俗部》记载：拍板长阔如手掌，大者九板，小者六板，以韦编之。<...>圣朝教坊所用六板，长寸，上锐薄而下圆厚，以檀若桑木为之，岂亦祝敌之变体欤。（1，卷132）这一段对拍板构造的描述可以看出，该乐器由木板制成。拍板主要依靠板之间的碰撞发声，所以拍板至少有两块及以上组成，比丘林相应的用Дощечка的复数表示。达里词典对Дощечка的释义为“небольшая тонкая доска”，即小薄板。但是这个词并不能使俄罗斯人联想到乐器，因此在翻译的过程比丘林加入文内注释“вместо камертона代替音叉”，从而最大限度地恢复原文中由于语言社会文化等差异而损失的各种意义和审美价值。

五、 比丘林将手鼓译为литавр，清史稿中有一段对手鼓的记载：“木匡冒革，面径九寸一分二豪，腰径一尺二分四釐。以柄贯匡，持而击之。”（7，卷一百八志）鼓框木制，鼓面用皮革制成，直径20-50厘米不等，鼓侧一边设有短木柄，一手持短木柄，一手击打鼓面。据记载乡饮酒礼使用的“琴、瑟、箫、笛、笙同中和韶乐，云锣、方响、板同丹陛大乐，手鼓同清乐。”（如图“清朝手鼓”所示），该手鼓

¹ 《不列颠百科全书简编》转引自孟文涛《中国的笙与西洋的簧乐器》，《中国音乐》1983年第期

为清代宫廷宴飨清乐中使用，该鼓与乡饮酒中的手鼓相同。大俄罗斯百科全书对 *литавр* 一词的释义为：一种敲击式的膜鸣乐器，皮面由木头圈固定再用金属环套住，并可用几个螺丝钉调节松紧度，演奏者借此来调节定音鼓的音高。器身为锅炉形金属制、木制、粘土制等，器膜为皮革，该乐器大小不一，有单层和双层之分，用特殊的小木棒、木槌或手击打鼓面。（如图“19世纪俄罗斯 *литавр*”所示）该词源自于意大利语，为 *timpano* 的复数形，即“定音鼓”。在古典时期(1750-1825年)，打击乐器的使用越来越普遍。定音鼓早期是无法调音的，而这一时期的定音鼓可以转动每跟螺栓来改变声音的高低。但此过程却是慢且棘手的。因此，想在一个鼓上迅速改变音高是难以做到的，这就是定音鼓和其他鼓的区别。因此将手鼓译为 *литавр* 并不合适，不如将其译为 *бубен*（铃鼓）。铃鼓虽然与手鼓有一定区别，铃鼓有发声的金属片，晃动的时候有响声，但是铃鼓也属于手鼓的一种。运用的翻译方法是近似翻译法（*приближенный перевод*），即在译语中找到类似物来代替外语的语义实际，这种译法的优点是：虽然这种近似物不能完全代表原文中的文化意象，但是对受话人来说所表达的意向很清晰。（Тимко, Н.В, 2007:136）

图表 5清代宫廷宴飨清乐使用手鼓

图表 6 世纪俄罗斯 *литавр*

参考文献

1. 陈旸. 乐书·乐图论. 共200卷, 卷132.
2. 巴尼斯. 超越时代的乐器[M] 1961.
3. 《不列颠百科全书·简编》转引自孟文涛《中国的笙与西洋的簧乐器》，《中国音乐》[J]. 1983（1）

4. (明) 王圻, 王思义. 三才圖會. 共106卷, 图用三卷.
5. 王秀萍著, 中国民族乐器简编, 新华出版社, 2013.12, 第161页
6. 熊兵. 翻译研究中的概念混淆[J]. 华中师范大学, (2014) 03-0082-07.
7. 赵尔巽. 清史稿. 民国十七年清史馆铅印版 共536卷, 卷一百三志.
8. Имханицкий. М. И. История исполнительства на русских народных инструментах. М.? 2018.
9. Тимко, Н. В. Фактор «культура» в переводе / Н. В. Тимко. Курск. гос. ун-т. 2-е изд., дополн. Курск : Курск. гос. ун-т., 2007.

УДК 94:323,4

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-22>

Ярмолицька Н. В.

ORCID: 0000-0002-1922-3496

кандидат філософських наук,

науковий співробітник філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ПРО ІДЕОЛОГІЧНУ ТА КЛАСОВУ БОРТЬБУ Й СТАНОВЛЕННЯ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В КИТАЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Ключові слова: ідеологічна боротьба в Китаї, класова боротьба в Китаї, становлення соціалістичного ладу в Китаї.

Мабуть є закономірним інтерес, який проявляли радянські дослідники до становлення соціалістичного ладу в Китаї, адже він тісно переплітався із політикою яку вів СРСР. Зауважимо, що підтримка радянськими ідеологами «завзятої революційної боротьби китайських трудящих, їхнього опору імперіалістичній агресії» на шляху соціалістичного розвитку Китаю, була досить вагомим. Однак, слід зазначити, що певний час радянськими синологами майже не досліджувались процеси, які відбувались в державному ладі Китаю. Тільки на початку 80-х років ХХ ст. розпочалися активні дослідження історії становлення основ суспільно-економічного, політичного, конституційно-правового ладу в Китаї [1, с. 3–5].

Звертаючись до історії становлення «початкової стадії соціалізму» в Китаї слід зауважити, що більшість радянських науковців вказували на

період з 1949–1952 рр., коли було визначено основні завдання демократичної революції і підготовлені політичні та економічні умови для переходу до індустріалізації країни, а також були висунуті плани планомірного наступу на капіталістичні елементи міста та села, для поступового переходу народного господарства на шлях побудови соціалізму. Основний перехід до соціалістичного будівництва в Китаї відбувся в період 1953–1957 рр., коли першочерговим завданням стало здійснення індустріалізації країни й створення нової соціалістичної промисловості. Важливим етапом здійснення генеральної лінії партії повинна була стати реалізація першого п'ятирічного плану прийнятого в 1955 р. Завданням першої п'ятирічки передбачалось перетворення Китаю з відсталого аграрної країни в соціалістичну державу з розвинутою економікою і культурою. Однак, вже перші роки п'ятирічки виявили гострі протиріччя між потребами прийнятої програми індустріалізації та малими можливостями сільського господарства. Все це створило серйозні труднощі для реалізації програми індустріалізації країни. Згодом такий курс був оцінений в Китаї як помилковий, викликаний штучним прискоренням соціально-економічних перетворень. Як відмічали радянські дослідники, всі ці проблеми могли бути вирішені лише шляхом планомірного розвитку народного господарства та послідовного вирішення всього комплексу народногосподарських і соціально-економічних завдань, на основі врахування специфічних умов Китаю і перевіреної практики досвіду економічного будівництва в соціалістичних країнах [2, с. –17].

Важливим кроком побудови соціалізму в Китаї стало прийняття у 1954 р. Конституції. Як відмічали радянські дослідники, вона була створена на основі широкого використання досвіду державного будівництва в СРСР та інших соціалістичних країнах. Як відзначав один із керівників КПК Лю Шаоци, «проект Конституції є не тільки результатом народно-визвольного руху в нашій країні, але й результатом міжнародного соціалістичного руху». Конституція 1954 р., проголошувала КНР державою народної демократії, закріплювалась керуюча роль комуністичної партії в державі і її керівництві Єдиним народно-демократичним фронтом. Ставились завдання «мирним шляхом ліквідувати експлуатацію та побудувати квітуче і щасливе соціалістичне суспільство» [1, с. 19]. Загалом, Конституція проголошувала боротьбу китайського народу за побудову соціалістичного суспільства, в систему органів влади покладались принципи демократичного централізму, колективного керівництва, участі народних мас в управлінні державою.

Після прийняття Конституції була сформована нова система державних органів, прийнятий ряд нормативних актів, а також ряд законів

направлених на проведення в життя конституційних положень. Однак, як зазначав російський дослідник Л. Гудошніков, такі дії обмежувались рядом факторів – супротив окремих політичних сил, які намагались насаджувати культ особистості, диктаторські методи правління, мілітаризацію державного і суспільного життя. В результаті з кінця 50-х років ХХ ст. й до початку «культурної революції» конституційна політична система КНР пройшла складну еволюцію в бік відходу від принципів соціалістичного демократизму [3, с. 84–117]. Найважливіші конституційні положення відмінялись партійними рішеннями без винесення на обговорення цих питань в державні органи. Прикладом цього була «комунізація» села, яка співпала із введенням «великого стрибка», вона фактично ліквідувала сільські низові представницькі органи [1, с. 22]. Вважається, що тільки після третього пленуму ЦК КПК одинадцятого скликання (грудень 1978 р.) в КНР розпочався новий етап в соціально-економічному розвитку країни, який охарактеризувався відходом від форм і методів «казарменного комунізму» й поверненням до форм багатокладної економіки. XIII з'їзд КПК (1987 р.) остаточно узагальнив досвід та уроки розвитку країни на шляху соціалізму, особливо після десятиліть «культурної революції». На цьому з'їзді був розроблений план практичних кроків по втіленню в життя значних реформ, а також висунута основна лінія КПК в побудові соціалізму із китайською специфікою, що представляло собою творчий розвиток теорії наукового соціалізму в умовах Китаю [2].

Загалом, в публікаціях радянської доби історія КПК висвітлювалась, як історію боротьби між марксистсько-ленінськими інтернаціоналістичними силами та дрібнобуржуазним, великодержавно-шовіністичним крилом, яке виступало в різних іпостасях. Це наклало певний відбиток на розвиток справи революції в Китаї, і тільки коли марксистсько-ленінському напрямку в партії вдавалось отримати перевагу над протилежною тенденцією, тоді революція та справа побудови соціалізму мали успіхи в країні [1, с. 87]. Згодом, КПК змогла виробити національну програму, яка базувалась на принципах марксизму-ленінізму, на принципах права всіх націй на самовизначення та федеративний устрій держави. Такі успіхи в національному будівництві були безпосередньо пов'язані з тим, що в певні роки КПК притримувалась генеральної лінії, яка визначила соціалістичний напрям розвитку Китаю [4, с. 4–11].

Слід зазначити, що в Китаї немає однопартійної системи, скоріш в ньому відбувається багатопартійна система співробітництва і політичних консультацій під керівництвом Комуністичної партії Китаю (КПК). Окрім КПК в Китаї існує вісім політичних партій, яких назива-

ють демократичними. Це: Революційний комітет Гоміндана Китаю (Мінґе, заснована в січні 1948 р.); Демократична ліга Китаю (Міньмен, створена в березні 1941 р.); Асоціація демократичного національного будівництва Китаю (Міньцзянь, була створена в грудні 1945 р.); Партія Чжигундан Китаю (Партія прагнення до справедливості, створена в жовтні 1925 р. в Сан-Франциско); Товариство «Цзюсань» (Товариство «3 вересня», створене в травні 1946 р.), Ліга демократичної автономії Тайваню (Таймен, створена в листопаді 1947 р. в Сянгані). Всі демократичні партії Китаю в політичному відношенні підтримують керівництво КПК, яка в державній владі є правлячою партією [1, с. 90].

Також слід зазначити, що певний час в науковій літературі радянського періоду прослідковувалась критична оцінка політики китайських керівників, особливо ідеї Мао Цзедуна. Як зазначали радянські науковці, засилля дрібнобуржуазних елементів в країні і партії, безграмотність значної частини членів партії полегшували поворот в політиці. Цим скористались маоїсти, вони грали на вкоріненних давніх ідеях китаєцентризму, гіпертрофованому уявленні про роль Китаю в світі. Спочатку маоїсти намагались нав'язати свою ідеологічну платформу лідерству соціалістичної співдружності, комуністичному та національно-визвольному руху, а марксистсько-ленінське вчення, досвід соціалістичних держав підмінити «ідеями Мао». Коли ж цей задум не вдався, Мао Цзедун та його група спробували розколоти табір соціалізму, комуністичний та національно-визвольний рух, в якому головний фронт був розвернутий проти СРСР. В таких умова значних провалів у зовнішній та внутрішній політиці Китаю мав місце розкол в КПК, загострилась боротьба між різними угрупованнями, а «культурна революція», по суті, стала політичним переворотом групи Мао, покликаним встановити в країні військово-бюрократичний режим одноосібної диктатури [5, с. 6–8]. Як відмічав російський дослідник М. Капіца, «Ідеї Мао» підмінили матеріалістичну діалектику софістикою й еклектикою, матеріалістичне розуміння історії – волонтаризмом, теорією класової боротьби і революції – мілітаристським трактуванням революційного процесу [5, с. 171]. Для ідеологічного виправдання боротьби маоїстів за владу і гегемонію під лозунгом «класової боротьби» всередині та зовні країни вимагалось теоретичне обґрунтування їхньої тези про неминучість загострення та продовження класової боротьби як в країні, так і на міжнародній арені. В пошуках такого обґрунтування маоїсти звернулись до матеріалістичної діалектики, сформулювали антинаукову «концепцію руху і розвитку», так звану «діалектику роздвоєння єдиного». Створення цієї «концепції» стала складовою частиною загального наступу маоїзму на позиції марксизму в КНР й означало поглиблення ідеологічної боротьби [6, с. 79–80].

Підсумовуючи, слід констатувати, що за радянських часів проблематикою Китаю займалися спеціалісти різних наукових напрямів, однак всі ці дослідження зводились до критики маоїзму, антикомунізму та націоналізму. І це не дивно, адже більшість наукових праць представників радянського співтовариства була ідеологічно заангажованою, що заважало надавати науково адекватну оцінку реконструкції історії становлення КНР.

Література:

1. Государственный строй Китайской Народной Республики. Москва : Издательство «Наука». Главная редакция восточной литературы, 1988. 232 с.
2. 40 лет КНР. Москва : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1989. 565 с.
3. Гудошников Л. М. Политический механизм Китайской Народной Республики. Москва, 1974. 208 с.
4. Великодержавная политика маоистов в национальных районах КНР. Москва : Политиздат, 1975. 126 с. (Ин-т Дальнего Востока Академии наук СССР).
5. Капица М. С. КНР: два десятилетия – две политики. Москва : Политиздат, 1969. 352 с.
6. Яценко Г. Н. Идеологическая борьба в КНР (1957–1964). Москва : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1977. 107 с.

СЕКЦІЯ П. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

UDC 339.9(510)+338.2 (510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-23>

Golod V. Yu.

ORCID: 0000-0002-2853-0359

Ph.D. in Economics, Junior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF THE CHINESE ISLAMIC ASSOCIATION IN CONTEMPORARY CHINA

Key words: Chinese Islamic Association, Chinese Muslims, the Hui ethnicity, the Uyghur ethnicity.

On September 20, 2022, Xinhua news agency reported on the meeting of Wang Yang¹ with the newly-elected leadership of the Chinese Islamic Association [Xinhua]. The Chinese senior leader stressed the importance of the official political direction and further strengthening the Chinese position on developing Islam in China. Wang's meeting with the Association came with the backdrop of the UN Human Rights Commission's recent report that highlighted human rights violations against Uyghur Muslims in Xinjiang. Beijing defended its crackdown against Xinjiang, explaining the move was aimed at containing the East Turkistan Islamic Movement (ETIM) which is linked to radical groups such as al-Qaeda and the Islamic State. China also advocates the sinicization of Islam with the policies of the Chinese Communist Party (CCP). In this context, the role of the Chinese Islamic Association is particularly important.

The Chinese Islamic Association (中国伊斯兰教协会, the CIA) is the official government supervisory organ for Islam in the People's Republic of China [Wikipedia]. It is responsible for interpreting government policy

¹ Wang Yang, a member of the Standing Committee of the Political Bureau of the Communist Party of China (CPC) Central Committee and chairman of the National Committee of the Chinese People's Political Consultative Conference.

toward Chinese Muslims and for representing their interests to the government, as well as for directing Islamic education in China. As Chinese leadership in Central Asia becomes more of a focus and Chinese and Arab economic ties have strengthened, the CIA has played a significant role in China's soft power campaign. According to Mickey Spiegel, Consultant to Human Rights Watch to the U.S. Commission on International Religious Freedom [Human Rights Watch], the CIA serves as the state's instrument of control and executes the government's religious policy relating to Islam.

The major strategies of the CIA over the years have been lauding the uniqueness of Chinese Islam and its compliance with Party ideology while urging caution against foreign influence. This ideological campaign has expanded since 2016, with calls to "Sinicize" the country's religions.

In 2001, the CIA established the Religious Affairs Guidance Committee (教务指导委员会) to conduct and publish interpretations of Islamic scripture and law in accordance with government policy. The new project, known as *Jiejing* (解经, interpreting scripture), includes two main directions: the compilation and distribution of state-sanctioned religious opinions in the form of sermons; and the revision and standardization of the curriculum and textbooks at the Islamic Scripture Academies (伊斯兰教经学院), where imams are trained and licensed.

The CIA claims to represent all Muslims in China, but in fact the Hui people's interest are prioritized [Glasserman]. As Glasserman explained, the CIA is a principally scriptural modernist organization. The Hui dominate the scriptural modernist movement and the Uyghurs are mostly Sufi or at least Sufi -influenced. The CIA publications, including the standardized textbooks for the Islamic Scripture Academies, support the historical narrative of the Hui Muslims.

The CIA is located in Beijing, and there are hundreds of local district, city, and province-level Islamic Associations. The Hui are scattered across China, but the majority of Uyghurs live in Xinjiang. The Hui and the Uyghur nationalities constitute 0.84% and 0.81% of the total population of the PRC [National Bureau of Statistics], respectively, but in the current 270 member CIA Committee, Hui hold 79% of the seats and Uyghurs hold 17% of the seats, with 4% being held by other ethnic groups [CIA]. This dynamic can easily create a pro-Hui, anti-Uyghur agenda.

The CIA in its rhetoric, as well as in *Jiejing*,^g explains to all Chinese Muslims that they have inherited a long tradition of patriotism (爱国爱教 loving country, loving religion). The political loyalty to China is articulated in Islamic terms. The separatism in Xinjiang has been identified as a major impetus for starting *Jiejing*. The CIA was always politically loyal to the government in order to earn greater support and resources to advance its interests. *Jiejing* began to be read at mosques on Fridays and holidays.

However, according to Włodzimierz Cieciora, a Polish historian working mainly on the 20th century Sino-Muslim Hui elites, the CIA's real influence and decision-making has become increasingly difficult to gauge since Xi Jinping's rise to power. The current head, Yang Faming (杨发明) [CIA], an imam from Ningxia, the first representative from the Chinese Northwest in this position in decades, is very cautious to tread his steps carefully.

The CIA plays a significant role in international relations with Muslim states and societies. As an example, the CIA has adopted a three-pronged approach defending the governmental policy in Xinjiang for an Arabic-speaking audience: defending the uniqueness of Chinese Islam and warning of the threat of foreign influence; engaging in "Hajj diplomacy"; and conducting exchanges with Muslim leaders and Islamic institutions [Naser, Al-Tamimi]. Since the launching of the Belt and Road Initiative (BRI) in 2013, Beijing has used Islamic soft power to build relations in Central Asia and across the Muslim world. The growing strategic importance of Muslim countries to China make them the latest targets of Chinese Islamic soft power, and the CIA plays its building-relation role.

The CIA in Xi Jinping's government system plays a political, security and ideological role with the aim to promote patriotism and inter-ethnic harmony, denouncing the "three forces" of separatism, terrorism and religious extremism. In other words, the CIA, along with regional Islamic organizations, serve as a perfect instrument of Muslim's assimilation into Chinese society.

Bibliography:

1. 汪洋会见中国伊斯兰教协会新一届领导班子. Xinhua. Available at http://www.news.cn/2022-09/20/c_1129018230.htm
2. *China: Religion in the Service of the State, 'Statement to the U.S. Commission on International Religious Freedom.* Available at <http://www.hrw.org/news/2000/03/15/china-religion-service-state>
3. *Hui Muslims in China. Chapter 3. Making Muslims Hui: Ethnic Bias in the New Curriculum of the China Islamic Association.* Aaron Glasserman. 2016.
4. The official web-site of the Chinese Islamic Association. 协会领导. <http://www.chinainislam.net.cn/about/xhld/1/>
5. 中华人民共和国国家统计局, 人口普查公报. <http://www.stats.gov.cn/>
6. Naser M. Al-Tamimi, *China-Saudi Arabia Relations, 1990–2012: Marriage of convenience or strategic alliance?* (London: Routledge, 2014) 60–62.

Гриценко А. А.

ORCID: 0000-0003-1415-8098

аспірантка,

головна консультантка відділу зовнішньої політики

Центр зовнішньополітичних досліджень

Національного інституту стратегічних досліджень

м. Київ, Україна

ТРЕТІЙ ТЕРМІН СІ ЦЗІНЬПІНА: КОНТУРИ МАЙБУТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Ключові слова: Китай, міжнародні відносини.

XX з'їзд Комуністичної партії Китаю знаменував цементування одноосібної влади генерального секретаря та голови Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіна та епілог десятирічного переформатування політичної системи Китаю. Результатом з'їзду стало переобрання Сі Цзіньпіна на безпрецедентний третій термін на посаді генерального секретаря партії та новий склад Постійного комітету Політбюро КПК (ПКПБ), куди увійшли партійні функціонери, лояльні генсеку.

У перший день з'їзду Сі Цзіньпін виступив із доповіддю «Високо нести великий прапор соціалізму з китайською специфікою та разом всебічно будувати сучасну соціалістичну країну» (高举中国特色社会主义伟大旗帜为全面建设社会主义现代化国家而团结奋斗) [1].

Майбутня п'ятирічка буде присвячена реалізації основних цілей, заявлених у доповіді:

1. **Партійне будівництво**, посилення партійної дисципліни, що спрямоване на зміцнення позицій партії у державі підвищення та авторитету серед суспільства.

2. **Ідеологізація:** Китай продовжить реалізовувати ідеї Сі Цзіньпіна про «соціалізм з китайською специфікою нової епохи» (中国特色社会主义), продовжувати китаїзацію марксизму, що має зрештою призвести до реалізації «китайської мрії» (中国梦) про відродження величі китайської нації. Намір посилити партійну дисципліну можна розглядати як спробу відреагувати на існуючі та прийдешні виклики (уповільнення економіки, суперництво зі США, загроза продовольчої кризи тощо). Об'єднання народу під керівництвом КПК, партійна ідеологія, а також боротьба з корупцією – ідейно-соціально-політичні завдання,

покликані мобілізувати як партію під керівництвом Сі Цзіньпіна, так і суспільство під керівництвом партії.

3. **Всебічний розвиток та модернізація держави** за схемою «п'ять в одному» (五位一体) та «чотирьох всебічних аспектів» (四个全面): за збереження першорядного фокусу уваги на економічному будівництві, стимулювати розвиток політичного, науково-технічного, освітньо-культурного, соціального, екоцивілізаційного суспільства; розвивати будівництво товариства «сяокан» (小康社会), суспільства середньої заможності при поглибленні всебічних реформ.

Таким чином, третя п'ятирічка Сі буде спрямована на вирішення внутрішніх проблем і збереження контролю над внутрішньодержавною обстановкою на тлі зовнішніх криз, що розвиваються.

Однією з найважливіших завдань, які Сі Цзіньпін закликав визначити як мету КПК – **модернізація збройних сил** до 2027 року – сторічного ювілею заснування НВАК, що передбачає не лише якість та кількість конвенціонального озброєння, а й реконструкцію системи керівництва та командування для того, щоб перетворити НВАК на армію світового рівня, а також ядерний арсенал. Таке завдання свідчить про те, що усвідомлюючи недосконалість збройних сил, Бейцзін прагне досягти паритету зі США, як у конвенційних озброєннях, так і у ядерних силах стримування. Можна зробити висновок, що на даному етапі КНР не готова до агресії і будь-яким наступальним маневрам.

Сі Цзіньпін заявив, що військовий сценарій вирішення «тайванського» питання розглядається як крайній захід. Можна припустити, що військову силу буде застосовано Китаєм у разі, наприклад, визнання незалежності Тайваню із боку США чи однієї з американських союзників. Однак, на тлі дестабілізації світової обстановки внаслідок вторгнення Росії в Україну такий сценарій бачиться неприйнятним.

Відтак, перспектива вторгнення на Тайвань у наступні п'ять років здається малоймовірною ще й тому, що Бейцзін буде зосереджений на вирішенні внутрішніх проблем, контролі ситуації в регіонах, де потенційно може спалахнути полум'я сепаратизму (СУАР, Тибет), стабілізації економіки та зниження взаємозалежності зі США. Це передбачає розвиток сфери технологій, зниження залежності від імпорту тих чи інших комплектуючих, розвиток національного науково-технічного потенціалу. Також можна очікувати активнішої роботи з реалізації фінансових ініціатив, наприклад, створення альтернативної фінансово-економічної системи з юанем як резервної валюти, що пропагується в рамках БРІКС.

Головний висновок як із промови Сі Цзіньпіна, так і з фінального документа з'їзду полягає в тому, що економічне зростання та всебічна модернізація залишаються ключовими пріоритетами для КПК. Загаль-

ний план щодо побудови модернізованої соціалістичної держави складається із двох етапів, а саме: з 2020 по 2035 рік здійснити соціалістичну модернізацію; з 2035 по 2050 рік перетворити Китай на багату і могутню, демократичну та цивілізовану, гармонійну та модернізовану соціалістичну державу. Майбутнє п'ятиріччя визначається ключовим періодом, який започаткує цей процес.

У зовнішній політиці в наступні п'ять років навряд чи можна очікувати кардинальних змін, як і жорстких, агресивних дій, які були б ініціюючими. Риторика, однак, однозначно стане жорсткішою, відповідно до принципів «дипломатії бойових вовків».

У рамках геополітичної конфронтації зі США Китай активізує роботу з нарощування та зміцнення пулу союзників. У цьому контексті цікавим є факт, що в промові Сі Цзіньпіна китайський гранд-проект «Один пояс, один шлях» був згаданий не в розділі про міжнародні відносини, а в частині, присвяченій регіональному розвитку Китаю. Це може сигналізувати про концентрацію уваги Бейцзіна на найближчому оточенні, зокрема регіонах Центральної та Південно-Східної Азії. При цьому, вірогідно, Китай інтенсивніше розвиватиме відносини з іншими країнами Глобального Півдня, особливо в багатосторонніх форматах на кшталт БРІКС. У своїй зовнішній політиці КНР використовуватиме колишню концепцію «спільноти єдиної долі людства» (人类命运共同体), що передбачає гармонійне співіснування різних цивілізацій за відсутності однозначного світового гегемона.

Література:

1. 高举中国特色社会主义伟大旗帜为全面建设社会主义现代化国家而团结奋斗—习近平同志代表第十九届中央委员会向大会作的报告摘要

Високо нести великий прапор соціалізму з китайською специфікою та разом всебічно будувати сучасну соціалістичну країну – витяг з доповіді товариша Сі Цзіньпіна від імені ЦК КПК 19-го скликання з'їзду.

丹妮洛娃 (Danilova Inessa Vitalievna)

研究生, 文化学博士, 哲学系

Nizhyn师范大学, Gogol

塔拉斯·舍甫琴科大学中国研究所。

90-2020年中乌国际关系研究的主要特点。

关键词：1990-2020年中乌国际关系研究特征

研究的意义：乌克兰总统L.M. 1992年Kravchuk访华和总统的访问
博士 1995年的库奇马。作者确定了可能的前景
乌克兰与中国的合作。

马塔：调查并揭示“1990-2020年中乌国际关系研究的主要特征”这一主题。

研究对象：披露1990-2020年中国国际关系研究主要特征的计划。

1990年代关于乌中关系历史的第一篇广义科学著作是李锋研究员的论文“现代条件下中乌经济合作的发展”。作者着重介绍了两国之间经济联系的形成过程以及两国经济和科学技术合作的主要趋势。研究人员认为，这是对两国经济体系分析的一个特殊场所，是相辅相成的。试图分析两国之间经济合作的新方向和形式。论文证明了该论文的来源基础，包括已发表的文献资料，乌克兰语和中文期刊。该研究的主要规定反映在作者的文章中。中国研究员林志华在过去20年中在中国进行的经济改革的背景下研究了两国之间的经济合作。这位科学家特别重视对华乌克兰对外贸易状况及其影响因素的分析。

在1990年代后期，出版了许多有关乌中关系的出版物。洪恰鲁克的文章“中乌：未实现的机遇和失去的前景”概述了两国之间的战略合作方式，并指出了互利合作的主要障碍。据该研究人员称，1992-1998年为乌中关系的发展奠定了坚实的法律基础。他说，在两国领导人之间的关系中，存在着相互信任的气氛，两国人民之间存在着相互友谊。但是，正如A. Honcharuk所指出的那样，由于所有协议的声明性质，所有这些优势仍未实现，并且来自现有贸易营业额的利润被第三国拦截。同时，作者科学地证实了加强中乌两国之间双边合作的可能性，特别是在高科技经济的科学密集型领域：火箭与太空，航空。在V. Chumak和S. Nikishenko的文章“透视伙伴关系问题”

乌克兰在远东和东南亚地区”

通过乌克兰与亚太国家合作的角度，特别分析了乌克兰和中国之间的经济和人道主义关系。 文章的作者强调，中国一直是并且仍然是一个有影响力的亚洲国家，是联合国安理会常任理事国，并准备与乌克兰保持友好关系，加深和发展在州际层面上的相互了解。

乌中关系的研究人员关注两国的进出口潜力。 因此，于·库恩 (Yu. Kuhn) 研究了从中国到乌克兰的商品和服务进口问题。 海杜科夫和李星谈到了中乌在各个领域的合作前景。 他们非常注意文化和教育领域国家之间关系的可能发展。

史学着眼于乌克兰和中国建立伙伴关系战略因素。 答：巴里斯卡在中国关于独联体国家的总体外交政策战略的背景下，考虑了乌克兰与中国建立战略伙伴关系的主要因素。

结论：

着眼于乌中贸易和经济关系的V. Velychko研究了近代和古代中国经济发展的各个方面。

因此，本文研究了O. Kiktenko专著《乌克兰中国研究史论文集》所涵盖问题的某些方面。 十八-二十世纪上半叶：“研究，材料，文献”，其中考察了1990年代乌克兰中国学派的形成。

文学：

- 1.) : 《苏联十月革命和国内战争时期的旅俄华人组织组织活动》，《社会科学辑刊》198年第3篇，第121。
- 2., , 李鹏, 郝宇青编着着：《新中国初期“留苏潮”与思考》，华东师范大学出版社，2012年，第33-34。。83. 第，第145页。
- 3., , 李鹏, 郝宇青编着着：《新中国初期“留苏潮”与与思考》，华东师范大学出版社，2012，第228-238高行健高行健。
4. 《花艺出版社》（广州花城出版社）811981。（高新疆。现代小说艺术的第一次探索。华晨出版社，广州，1981年）。11。 O。对一种现代戏剧的追求。北京中国戏剧出版社871987。（高新疆。当代戏剧的追求。中古西局出版社，北京，1987）。12。高行健。没有主义。 991996。（高新疆。不知道。天地Car体公司，香港，1996）。13。法国黎明出版社991997Гa（高新疆。关于作家的作品。法国《黎明》出版社，1997年）。O。北京851985。（高新疆。一只叫红唇的鸽子。一本小说。北京出版社，北京1985）。15。高行健。给我买鱼竿。 88短篇）。北京联合文学出版社881988。

Дебич М. А.

ORCID: 0000-0002-5999-3989

*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент,
завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти*

*Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук
України*

м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ КИТАЮ

Ключові слова: стратегія інтернаціоналізації, міжнародні студенти, мобільність, Шанхайський рейтинг, транснаціональна вища освіта.

Культурна історія найбільшої держави Сходу належить до найтриваліших у світі. Згідно з історичною традицією реалізація всіх реформ має розпочинатися зі змін освіти, процвітання якої у працях китайських філософів здавна асоціювалося з добробутом народу.

Д. Звейг та С. Росен простежили розвиток інтернаціоналізації вищої освіти. У 1978 р. уряд Китаю на чолі з Деном Сяопіном прийняв рішення щороку відправляти на навчання за кордон три тисячі студентів і науковців для підготовки спеціалістів і вчених. Він припускав, що 5% можуть не повернутися на батьківщину. Насправді станом на 1997 р. на батьківщину повернулися тільки 32% з 293 000 студентів, які поїхали за кордон на навчання впродовж 1978–1997 років за рахунок державного фінансування. Ще нижчим виявився відсоток науковців, які здобули ступінь доктора філософії за кордоном. Щоб подолати наслідки відпливу інтелекту у 1995 р. була запропонована програма «Служи країні без повернення». Китайські спеціалісти почали працювати як консультанти, лектори, проживаючи за кордоном [8]. Це рішення про відправку студентів на навчання за кордон знаменувало початок епохи відкритості в Китаї та міжнародного вектору розвитку вищої освіти.

Аналітики виділяють кілька етапів і факторів, що сприяють виходу Китаю на міжнародний ринок освітніх послуг, в тому числі з 1978 р. проведення політики реформ і відкритості (розширення автономії закладів вищої освіти з правом міжнародного обміну); вивчення і запозичення зарубіжного досвіду в освіті; з середини 1990-х років програми створення університетів світового рівня; після 1998 р. стрімкий розвиток вищої освіти; з 2001 р. вступ до Світової організації

торгівлі (СОТ), вихід на міжнародний ринок освітніх послуг; після 2007 р. стимулювання міжнародного обміну в сфері науки і освіти, активізація процесу інтернаціоналізації закладів вищої освіти.

Характеризуючи цільові пріоритети розвитку транснаціональної вищої освіти в Китаї Чу Їн виокремив національний, інституційний та особистісний рівні їх розгляду. На його думку, «на національному рівні найбільш важливими є соціально-економічний та суспільно-політичний аспекти розгляду. Соціально-економічний аспект розвитку транснаціональної вищої освіти полягає у зростаючій зацікавленості Китаю як держави у підвищенні якості та кількості висококваліфікованих фахівців з вищою освітою, які набувають можливості отримати освіту міжнародного рівня вдома, у своїй країні» [2, 269].

У Китаї кількість міжнародних студентів швидко збільшувалася: 2008 р. – 223 000. чол.; у 2013 р. – 356 499 чол.; у 2017 р. – 442 773 чол.; у 2019 – 492 185 чол. Відсоток міжнародних студентів від загальної кількості студентів у 2014–2015 навчальному році у Китаї – 1,2% [7]. З 4,6 млн міжнародних студентів (2017) у Китаї навчалася 10% студентів. Відсоток міжнародних студентів по відношенню до загальної кількості студентів складав 1,1% [6].

Найбільша кількість міжнародних студентів з таких країн: Південна Корея (70 540); США (23 838); Таїланд (23 044); Індія (18 717); Пакистан (18 626); Росія (17 971); Індонезія (14 714); Казахстан (13 996); Японія (13 596); В'єтнам (10 693) [6]. Вхідна мобільність із цих країн підтверджує якість освітніх послуг та швидкий розвиток системи вищої освіти в цілому. Кількість дорослих з вищою освітою становить 20% і є нижчою середнього показника по країнах ОЕСР – 43% у віковій групі 25–34 років [5, с. 45].

Слід відзначити, що китайські студенти обирають для навчання розвинені країни світу (США, Австралія, Велика Британія), а заклади вищої освіти Китаю приваблюють на навчання студентів не тільки з країн регіону. Популярність країни підтверджена високим показником міжнародних студентів від загальної кількості міжнародних студентів світу.

Вступ Китаю до СОТ (2001) і активне просування на зовнішніх ринках відкрили новий етап інтернаціоналізації китайської освіти та додали новий імпульс розвитку транснаціональних освітніх програм у Китаї, насамперед спільних програм китайських і зарубіжних закладів вищої освіти. Крім того, нова ставка була зроблена на експорт китайської освіти, причому не тільки як інструмент розширення китайського впливу шляхом використання «м'якої сили», але й як потенційне джерело збільшення доходів китайських закладів вищої освіти.

Натепер інтернаціоналізація китайської освіти охоплює: мобільність китайських студентів і викладачів за кордон; запрошення іноземних викладачів, професорів і наукових працівників; навчання іноземних студентів як за власний рахунок, так і через велику систему грантів; розвиток спільних освітніх програм із зарубіжними закладами вищої освіти, система подвійних дипломів, модульне навчання за кордоном; упровадження іноземних підручників та двомовних програм в освітній процес; відкриття зарубіжних мовних центрів (і на їх базі здійснення більш широких освітніх програм) [1].

З 1999 р. Міністерство освіти Китаю щорічно проводять Китайський міжнародний освітній виставковий тур. У ньому постійно беруть участь представники понад 20 країн світу. Незважаючи на значне зростання кількості студентів, що виїжджають на навчання, Китай продовжує проводити цей захід. У китайських закладах вищої освіти відбувалися значні зміни в освітніх програмах. Почалося повсюдне впровадження іноземних, насамперед англomовних підручників в освітній процес та спільних програм із зарубіжними закладами. У закладах реалізують такі програми: спільні / подвійні ступені, франчайзинг зарубіжних програм, онлайн навчання та дистанційні освітні програми. Розповсюдженими є схеми навчання «2+2», «3+1», «1+3», «4+0», які припускають навчання китайських студентів протягом одного – трьох років у Китаї і від року до трьох років за кордоном. Студенти можуть навчатися і в Китаї, але отримати диплом зарубіжного університету. Для іноземних студентів існує два види стипендій (грантів): повна і часткова [1]. Отже, політика інституційних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти спрямована на впровадження викладання англійською мовою для залучення іноземних студентів.

Однією з форм інтернаціоналізації є пропаганда мови і культури за кордоном. Інститути Конфуція і 473 класи Конфуція пов'язують між собою різні країни і університети, надаючи студентам можливість зарубіжних стажувань не тільки мовних, але з вересня 2012 р. і наукових для написання докторських і кандидатських дисертацій. Перший інститут Конфуція був відкритий 21 листопада 2004 р. в столиці Республіки Корея Сеулі.

Китайський центр послуг для наукових обмінів (*англ.* Chinese Service Center for Scholarly Exchange, CSCSE), створений у 1989 р., є громадською організацією при Міністерстві освіти Китайської Народної Республіки. Центр займається міжнародними освітніми послугами, підтримує студентів, які здійснюють міжнародні обміни та співпрацю, відіграє важливу роль у міжнародному розвитку китайської вищої освіти [4].

Інтернаціоналізацію вищої освіти характеризує швидке зростання спільних освітніх і наукових програм китайських і зарубіжних університетів, збільшення освітніх обмінів і зростання кількості міжнародних студентів у Китаї і китайських студентів за кордоном. Інтернаціоналізація включає збільшення академічної мобільності професорсько-викладацького складу і розвиток мережі поширення китайської мови за кордоном. Інтернаціоналізація освіти є інструментом для модернізації країни або адаптації Китаю до умов світового ринку освітніх послуг. У рейтингу Шанхайський (2022) представлено 8 університети у топ-100 [3].

Основними складовими національної стратегії є: студентська мобільність (вхідна / вихідна); програми англійською мовою; міжнародний обмін персоналом; інтернаціоналізація освітніх програм; програми спільних / подвійних ступенів; транснаціональна освіта (зарубіжні філії у Китаї) [1].

Особливостями інтернаціоналізації вищої освіти Китаю є: стипендіальні фонди для підтримки мобільності; використання англомовних підручників передових університетів світу; програми заохочення для повернення студентів на батьківщину; розвиток регіональної співпраці; популяризація китайської мови у світі через Інститути та класи Конфуція [1, с. 175].

Література:

1. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід : монографія. Ніжин : ПП Лисенко, 2019. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Debych_M_2-12-2019_monogr_disert.pdf
2. Чу Їн. Транснаціональна вища освіта в Китаї: цільові пріоритети, нормативні та організаційні засади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 8(112). С. 263–278. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/27-2.pdf>
3. 2022 Academic Ranking of World Universities. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2022>
4. Chinese Service Center for Scholarly Exchange (CSCSE). URL: <http://www.cscse.edu.cn/publish/portal0/tab133/info8919.htm>
5. Education at a Glance 2017: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2017. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/eag2017_eng.pdf
6. Institute of International Education Project Atlas Infographics 2017. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/China>
7. Institute of International Education Project Atlas Infographics 2020 <https://iie.widen.net/s/rfw2c7rrbd/project-atlas-infographics-2020>

8. Zweig D., Rosen S. How China Trained a New Generation Abroad. UN Public Administration Network. 22.05.2003. 7 p. URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN022360.pdf>

УДК 654.1

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-27>

Джолос О. В.

ORCID: 0000-0001-8069-1013

кандидат наук із соціальних комунікацій,

доцент кафедри телебачення і радіомовлення

Навчально-науковий інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНЕ ІНОМОВЛЕННЯ УРАЇНИ МАЄ ВІДБУДУВАТИ КОМУНІКАЦІЮ З КИТАЄМ

Ключові слова: іномовлення, мультимедійна платформа, комунікація, національні інтереси.

2022-го року, в результаті збройної агресії Росії, Україна опинилася на вістрі світової інформаційної та світоглядної боротьби. Сучасні військові конфлікти окрім мілітарної мають потужну інформаційну складову. І на передовій інформаційної війни в міжнародному вимірі стоїть іномовлення.

З початку російського вторгнення в Україну китайські медіа неодноразово звинувачували в однобічності висвітлення війни, але причина цієї ситуації полягає в тому числі і в недостатній ефективності діяльності українського державного іномовлення, а саме відсутності контенту китайською мовою.

Дослідження, присвячені теорії та практиці іномовлення, природі і трансформації його функцій в умовах війни, актуальні і відповідають суспільній потребі в ефективності діяльності медіа. Адже виникнення перших іномовних інституцій, було зумовлено конфронтацією політичних режимів, напруженою військовою ситуацією, міжнародним економічним протистоянням. Розвиток іномовлення і його функцій завжди залежав від необхідності інформаційного впливу або пропаганди однієї країни на іншу та від ефективності цього впливу. Одним

з головних завдань іномовних компаній є інформування іноземних аудиторій про політичне, культурне та економічне життя власних країн, роз'яснення позицій з важливих внутрішніх і зовнішніх питань. Водночас невід'ємним обов'язком іномовлення є захист національних інтересів та підтримка позитивного іміджу держави у світі

Тож з метою захисту національних інтересів, мінімізації пропагандистської діяльності іноземних мовників, викриття дезінформації, а також задля подання правдивої інформації та формування позитивного іміджу України у світі, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про систему іномовлення України» від 08.12.2015 р. № 856-VIII [1]. Відповідно до закону систему державного іномовлення України складають Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» та державне підприємство «Мультимедійна платформа іномовлення України», яке займається телемовленням.

1 жовтня 2015 року розпочав супутникове мовлення український державний телеканал іномовлення UATV – це цілодобовий телеканал іномовлення, який адресований широкій іноземній аудиторії. Станом на 2022 рік телеканал UATV було трансформовано в два телемовники: телеканал FREEDOM (старт проєкту 10 березня 2022 року)- супутниковий телеканал та присутній в соціальних мережах, що транслюється російською мовою на закордонну російськомовну аудиторію а також телеканал ДОМ (розпочав мовлення 1 березня 2020 р.) – супутниковий телеканал, присутній в соціальних мережах, що мовить українською на аудиторію тимчасово окупованих територій України. Також в структурі вітчизняного іномовлення працюють два комунікаційні канали на сервісі ютуб та соціальній мережі Facebook: UATV ENGLISH та UATV ARABIC – фактично це соціальні медіа для англійської і арабської аудиторій світу.

Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» – єдине державне інформгентство України новини якого виходять українською, російською, англійською, німецькою, іспанською, французькою, японською та польською мовами. Кореспонденти агентства працюють в 10 країнах світу: США, Канаді, Німеччині, Франції, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Польщі, Латвії, Туреччині.

Як бачимо українське державне іномовлення не продукує ніякого контенту китайською мовою і не має кореспондентської присутності в Китаї. Відповідно ми маємо негативні наслідки такої ситуації в медіапросторі цієї країни.

Керівник секції Азійсько-Тихоокеанського регіону Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння Юрій Пойта під час брифінгу в Media Center Ukraine заявив, що позиції української держави практично немає в китайських медіа.

"Ми спостерігаємо досить тривалий час, яким чином українська влада намагається комунікувати з Китаєм. Українського голосу в китайських медіа фактично не існує", – розповів він. Експерт зазначив, що здебільшого Україна в китайських медіа розглядається виключно як зона впливу РФ, яка тимчасово опинилася під контролем США, і де "Росія лише захищає свої інтереси". Пойта нагадав, що між китайськими та російськими медіа підписані договори про співпрацю, і надалі процес стає лише інтенсивнішим [2].

Про брак державної інформаційної стратегії України в Китаї йшлося і у виступах експертів під час круглого столу Української платформи з сучасного Китаю «Як китайськомовні медіа висвітлюють війну в Україні», одним з організаторів якого виступив Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. Зокрема Євгенія Гобова зазначила, що відсутність людяності у китайських репортажах щодо України викликана...відсутністю достатнього розуміння України в Китаї. Китайські експерти по Україні не володіють українською мовою та розглядають Україну як частину колишнього СРСР, а не як самостійну країну, ігнорують ті соціальні та політичні зміни, що відбулися за останні десятиліття. Журналісти в свою чергу спираються на їх неточні та нерелевантні коментарі щодо поточної ситуації [3].

Олексій Коваль підкреслив, що китайські репортери часто не мають доступу до безпосередніх джерел інформації щодо війни в Україні зокрема через відсутність взаємодії з українського боку – китайським ЗМІ не довіряють, ставляться до них обережно, якщо не упереджено. Також присутні технічні перепони для роботи китайських журналістів, зокрема вони подекуди не можуть отримати візи щоби потрапити до країни. Через це для китайських ЗМІ в Україні зараз працюють іноземні журналісти-фрілансери, наприклад, з Європи. Олексій зазначив, що останнім часом з китайської сторони помітно намагання дотримуватися об'єктивної подачі матеріалу і прагнення до балансу позицій. Проте не варто очікувати від китайських ЗМІ якоїсь «проукраїнської» позиції. Загалом важливою проблемою є те, що китайський медіа маркет «насичений» російськими джерелами інформації, які поширюють пропаганду, завдяки величезним і багаторічним капіталовкладенням з боку росії. Крім того, відносини України з Китаєм були на низькому рівні до початку вторгнення, відповідно і робота китайських репортерів в Україні була обмеженою. На його думку, Україна і українське бачення в Китаї не репрезентоване і українці мають знаходити свої способи комунікації з Китаєм [3].

У висновках за результатами роботи круглого столу «Як китайськомовні медіа висвітлюють війну в Україні» були зазначено зокрема наступне: «Бракує державної інформаційної стратегії України в Китаї

(у висвітленні війни зокрема), відсутні представницькі офіси українських інформагенцій, на відміну від російських. Необхідно вжити термінових заходів щодо налагодження інформаційної політики в Піднебесній та тісного співробітництва з новою генерацією китайських експертів з України, які розглядатимуть Україну як частину Європейського простору поза зони впливу росії...» [3].

Це завдання стосується в першу чергу системи державного іномовлення України. Адже саме іномовлення має всебічно інформувати закордонні аудиторії про перебіг війни та її вплив на ситуацію в Україні, в контексті захисту і просування національних інтересів України у світовому інформаційному просторі.

Література:

1. Закон України «Про систему іномовлення України» від 08.12.2015 р. № 856-VIII. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-viii/>

2. Голосу України фактично не існує в Китаї й така позиція навряд чи зміниться найближчим часом – Пойта. <https://suspilne.media/268946-golosu-ukraini-fakticno-ne-istue-v-kitai-j-taka-pozicia-navrad-ci-zminitsa-najblizcim-casom-pojta/>

3. Як китайськомовні медіа висвітлюють війну в Україні – онлайн круглий стіл на Українській платформі з сучасного Китаю. <https://sinologist.com.ua/yak-kytayemovni-media-vysvitlyuyut-vijnu-v-ukrayini-onlajn-kruglyj-stil-na-ukrayinskij-platforni-z-suchasnogo-kytayu/>

Мателешко Ю. П.

ORCID: 0000-0001-5327-8354

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТІВ КОНФУЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ «М'ЯКОГО» ВПЛИВУ КИТАЮ

Ключові слова: Інститут Конфуція, «м'яка сила», публічна дипломатія, культурна дипломатія, Китай.

Останні два десятиліття, посилюючи свою «м'яку силу», Китай активно реалізовує власну модель культурної дипломатії. Одним з головних інструментів зовнішньої культурної політики КНР є Інститути Конфуція, які відповідають за поширення китайської мови та культури у світі. Ці інституції, що утворюють глобальну мережу, є некомерційними культурно-освітніми центрами при зарубіжних навчальних закладах-партнерах.

Перший у світі Інститут Конфуція був заснований у Сеулі (Південна Корея) в листопаді 2004 р., а в кінці 2019 р. у 162 країнах та регіонах світу, які розташовані на 5 материках, функціонувало вже 550 Інститутів Конфуція. В Україні сьогодні діє 6 таких закладів (у Харківському національному університеті ім. В.Каразіна (заснований 2008 р. [4]), Київському національному університеті ім. Т.Шевченка (створений 2009 р. [2]), Київському національному лінгвістичному університеті (відкрито у 2013 р. [5]), Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К.Ушинського (почав діяти з 2014 р. [7]), Вінницькому національному технічному університеті (заснований у 2021 р. [1]), Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В.Гнатюка (створений 2021 р. [3])), а також Школа Конфуція в Запорізькому національному університеті (розпочала роботу в 2017 р. [10]) та Музичний центр Конфуція при Національній музичній академії України ім. П.Чайковського (заснований 2019 р. [6]). Приблизно така ж кількість китайських установ функціонує в Польщі, Румунії, Португалії, Угорщині та Білорусі [11].

Головними завданнями Інститутів є розвиток спілкування китайською мовою, поглиблення розуміння китайської мови та культури

у світі, а також сприяння міжлюдським обмінам між КНР та іншими державами [11]. Типовий Інститут Конфуція здійснює такі види діяльності: організація курсів із вивчення китайської мови та проведення тестування на знання цієї мови; підготовка та атестація викладачів китайської мови; підтримка наукових досліджень у галузі Китаєзнавства; проведення науково-просвітницьких заходів, спрямованих на просування китайської мови та культури; організація студентських і викладацьких стажувань у Китаї та консультації щодо навчання у КНР.

Останніми роками через збільшення інтересу до китайської культури в усьому світі в Інститутах Конфуція організуються курси з китайської літератури, історії та філософії, а також спеціалізовані курси – культура чаю, бойове мистецтво тайцзи, аналіз «Лунь Юю» («Бесіди і судження Конфуція») тощо [9, с. 692]. Слід зазначити, що зростає кількість і спеціалізованих установ. Так, сьогодні функціонують Інститут Конфуція з науки та техніки в Білорусі, Інститут Конфуція з традиційної китайської медицини у Великій Британії, Інститут Конфуція з бізнесу у Франції, академічний Інститут Конфуція у Німеччині та ін. [9, с. 692–693].

Хоча Інститути Конфуція є китайським аналогом Британської ради, Гете-Інституту, Французького інституту та Інституту Сервантеса, вони залежать від своїх урядових структур більше, ніж європейські інституції [12]. Водночас ці установи переважно знаходяться в закордонних навчальних закладах, в той час як їх західні аналоги – ні.

Управління системою інститутів тривалий час знаходилось у віданні Канцелярії Міжнародної ради китайської мови (Ханьбань), яка була підконтрольна Міністерству освіти КНР. До складу Ханьбань входили офіційні представники департаментів Держради КНР. Основні завдання цього органу – сприяння викладанню китайської мови як іноземної, особливо за кордоном, контроль за системою тестування та сертифікації з китайської мови, пропаганда китайської культури. Одним з головних джерел фінансування Інститутів Конфуція були (і залишаються) кошти державного бюджету Китаю. Створення установ за кордоном відбувалося за безпосередньої участі посольств КНР, зокрема їхніх радників з питань культури та освіти.

У 2020 р. у структурі управління Інститутами відбуваються певні зміни. Цього року уряд КНР перейменував головну установу Інститутів Конфуція, відому як Ханьбань, на Центр мовної освіти та співпраці. З метою забезпечення фінансової та іншої підтримки Інститутів у цьому ж році в КНР створили Китайський міжнародний освітній фонд – неурядову некомерційну організацію, що складається з університетів і корпорацій. [12]. Незважаючи на формально незалежний

статус цієї інституції, в експертному середовищі поширена думка, що створення та функціонування мережі Інститутів Конфуція досі контролюється державними структурами Китаю.

Мережа Інститутів Конфуція є щільною та централізованою. Виділяють кілька її рівнів: 1) Центр мовної освіти та співпраці (колишній Ханьбань), який виступає центральним вузлом всієї діяльності установ; 2) приймаюча установа-партнер; 3) взаємозв'язок між приймаючими установами Інститутів в одному регіоні; 4) зв'язок між провідним китайським університетом та кількома іноземними приймаючими установами; 5) взаємозв'язок між приймаючою організацією китайського партнера та іншими приймаючими організаціями; 6) засновані при загальноосвітніх школах Класи Конфуція, які часто пов'язані з місцевим або регіональним Інститутом [8, с. 339].

Через тісний зв'язок Інститутів із державними структурами КНР, у засобах масової інформації та інших джерелах часто присутня недовіра щодо суто культурно-гуманітарної місії цих установ. Інститути були предметом суперечок після їх появи в університетських містечках США у 2005 р., зокрема через їхній вплив на академічну свободу та відсутність прозорості. Вони привернули додаткову увагу до себе також за останні кілька років, коли відносини США та Китаю погіршилися. Деякі члени Конгресу стверджували, що Інститути можуть відігравати певну роль у зусиллях Китаю впливати на громадську думку за кордоном, вербувати «агентів впливу» в кампусах США, а також брати участь у кібершпиунстві та крадіжці інтелектуальної власності. Представники КНР заперечують ці звинувачення, зазначаючи, що Інститути стали жертвою американського «менталітету холодної війни». Тим не менше, деякі федеральні закони почали обмежувати фінансування навчальних закладів, в яких розташовані Інститути Конфуція. За останні чотири роки багато університетів США розірвали свої контакти з цими інституціями. У серпні 2020 р. адміністрація Трампа визначила Центр Інституту Конфуція США, який є куратором Інститутів Конфуція в США, як «іноземну місію» КНР. Таке формулювання вимагає від Центру регулярно подавати інформацію про свою діяльність Державному департаменту. [12].

Загалом Інститути Конфуція як інструмент «м'якої сили» Китаю сприяють успішному просуванню китайської мовної та культурної дипломатії в усьому світі. Завдяки діяльності цих інституцій розширюються культурно-освітні контакти КНР за кордоном, формується потенційна база іноземних студентів для китайських вишів і, зрештою, посилюється «м'яка сила» Китаю на міжнародній арені. Важливо також відмітити, що мережа Інститутів Конфуція, цільовою аудиторією якої є молодь, працює на довгострокову перспективу.

Література:

1. Інститут Конфуція Вінницького національного технічного університету : офіційний сайт. URL: <https://confucius.vntu.edu.ua/> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Інститут Конфуція Київського національного університету ім. Т.Шевченка. URL: <https://philology.knu.ua/instytut-konfutsiya/> (дата звернення: 15.11.2022).
3. Інститут Конфуція Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/Confucius_Institute/ (дата звернення: 15.11.2022).
4. Інститут Конфуція Харківського національного університету ім. В.Каразіна: офіційний сайт. URL: <https://confucius.karazin.ua/> (дата звернення: 15.11.2022).
5. Київський національний лінгвістичний університет : офіційний сайт. URL: <https://knlu.edu.ua/> (дата звернення: 15.11.2022).
6. Музичний центр Конфуція при НМАУ ім. П. Чайковського. URL: <https://knmau.com.ua/muzichnij-tsentr-konfutsiya/> (дата звернення: 15.11.2022).
7. Освітньо-культурний центр «Інститут Конфуція» Університету Ушинського. URL: <https://pdpu.edu.ua/ko/osvitno-kulturnij-tsentr-institut-konfutsiya> (дата звернення: 15.11.2022).
8. Трофименко М.В. Інститут Конфуція як механізм реалізації публічної дипломатії Китайської Народної Республіки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія.* 2016. Вип. 15. С. 335–345.
9. Чжан Х. Інститут Конфуція – інструмент зовнішньої політики КНР. *Беларусь в сучасному світі / Беларусь у сучасным свеце : матеріали XX Міжнарод. науч. конф., посвящ. 100-літтю освіти в Беларусі. гос. ун-та (Мінск, 29 окт. 2021 г.) / Беларус. гос. ун-т. Мінск : БГУ, 2021. С. 690–696.*
10. Школа Конфуція в Запорізькому національному університеті. URL: <http://sites.znu.edu.ua/confucius/> (дата звернення: 15.11.2022).
11. Chinese International Education Foundation: official website. URL: <https://www.cief.org.cn/> (дата звернення: 14.11.2022).
12. Lum T., Fischer H. Confucius Institutes in the United States: Selected Issues. *Congressional Research Service.* May 20, 2022. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11180.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).

Мільчев В. І.

ORCID: 0000-0003-4432-3322

доктор історичних наук, професор

Аньхойський педагогічний університет

м. Вуху, КНР;

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

МІСЦЕ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР

Ключові слова: КНР, КПК, «Один пояс – один шлях» (BRI), think tanks.

Проголошена в 2013 р. вищим керівництвом КНР, в особі Сі Цзіньпіна, ініціатива «Один пояс – один шлях» (ОПОШ; BRI) була замислена як спроба зміни парадигми світового розвитку, утвердження нового статусу країни на міжнародній арені, й являла собою нову глобальну зовнішньополітичну стратегію Піднебесної.

Характерна риса підходу голови КНР до ролі в цьому аналітичних центрів (АЦ) виявилася тоді ж, у 2013 р., коли він закликав створювати в країні «АЦ нового типу з китайською специфікою», які сприятимуть не лише виробленню державної політики, а й «зростанню КНР». На 18-му з'їзді КПК, у листопаді того року, було оголошено плани щодо створення якісної системи консультування партійно-державних структур при ухваленні рішень [1].

Оскільки АЦ мали стати важливою складовою формування «м'якої сили» КНР, то на 6-му засіданні головної керівної групи ЦК КПК з питань всебічного поглиблення реформ (жовтень 2014 р.) було розглянуто й затверджено плановий документ «Думки щодо створення АЦ нового типу з китайською специфікою» [2].

Створення АЦ із китайською специфікою було проголошено головним і невідкладним завданням. Вони мали стати професійними консультативними агентствами, які в основному вивчають державну політику та пропонують консалтингові послуги для КПК та уряду «в науковому та демократичному прийнятті рішень». Їхня провідна роль мала полягати в тому, що вони: 1) надають пропозиції щодо державної політики, аби допомогти відповідальним посадовим особам, які приймають рішення; 2) розробляють високоякісний інтелектуальний продукт, що служить

джерелом політики та теоретичних інновацій; 3) поширюють та популяризують державну політику, зміцнюють консолідовану громадську думку та консенсус щодо політики КПК та Державної Ради (ДР) в суспільстві; 4) здійснюють моніторинг думок людей із усіх верств суспільства, а потім об'єктивно й чесно висловлюють свою точку зору; 5) поширюють основні «соціалістичні цінності та політику» за допомогою публічної дипломатії та культурного обміну, посилюють вплив КНР та роблять її голос виразнішим на міжнародній арені [5].

Було визначено мету – до 2020 р. створити до 100 нових АЦ «зі специфікою» [2]. Провідним координатором цього процесу став голова одного з найбільш авторитетних китайських АЦ – Дослідницького центру розвитку Державної ради (DRC) – професор Лі Вей, автор багатьох статей, книг і промов з проблематики реалізації проекту ОПОШ [4].

Станом на початок просування проекту ОПОШ в КНР вже існувало близько 1900 інститутів політичних досліджень. Однак, за визнанням того ж таки Лі Вей, окрім кількох десятків якісних, особливо всесвітньо впливових і відомих, серед них було небагато. Відтак, нові АЦ «з китайською специфікою» повинні були почати відповідати низці «високих стандартів» [5].

У квітні 2016 р. Сі Цзіньпін проголосив, що КНР повинен запровадити механізм «обертових дверей», поширений серед аналітичних центрів у багатьох зарубіжних країнах, за допомогою якого політичні та інтелектуальні еліти плавно переміщуються між позиціями в АЦ і уряді [1]. Цю тезу було виконано, й нині CASS підтримує прямий канал, через який вона може подавати звіти для поширення серед приблизно 40 лідерів найвищого рангу в країні – членів Політбюро КПК, Секретаріату і Виконавчого комітет ДР. Частина з них – колишні науковці АЦ, що постали як окрема елітна група в партійно-державному керівництві сучасного КНР [1].

У контексті діяльності китайських АЦ щодо реалізації глобалізаційної стратегії ОПОШ, слід сказати що саме вони стали очільниками процесу консолідації інтелектуальних зусиль. Постійною практикою стали ініційовані та фінансовані КНР щорічні зустрічі представників мережі аналітичних центрів Шовкового шляху (SiLKS) – Стамбул (2014), Мадрид (2015) та Варшава (2016) та ін. Станом на 2017 р. до SiLKS вже входило 43 аналітичних центрів, 12 міжнародних організацій і понад 20 транснаціональних компаній з усього світу. Від того ж року її вищим органом став керівний комітет. Матеріали виступів, озвучені на щорічних зустрічах передавались керівникам КНР та відповідним департаментам, в якості пропозицій та аналітичних зведень [4].

Станом на початок 2020-х років у КНР вже діє більше 2000 аналітичних центрів, 90 % з яких керуються КПК й державою. Більшість

аналітичних центрів високого рівня знаходилися в Пекіні. Найбільшим мозковим центром у КНР була й є Китайська Академія суспільних наук (CASS), яка складається з 31 дослідницького інституту та 45 дослідницьких центрів і може похвалитися 4200 співробітниками, включаючи 2200 наукових співробітників. Завдяки потужному та комплексному дослідницькому потенціалу, CASS є провідним АЦ країни практично в усіх сферах, особливо в соціально-економічних та демографічних дослідженнях [1; 3, с. 67–70].

Серед партійно-державних аналітичних центрів близько 40 мають статус національних, близько 160 розташовано під управлінням провінційного рівня (наприклад, дослідницькі відділи провінційних партійних комітетів, провінційні академії суспільних наук), а 1300 діють на рівні префектури та міста (наприклад, муніципальні урядові дослідницькі офіси та муніципальні партійні школи). Загалом у цих аналітичних центрах працює приблизно 35 000 дослідників і 270 000 допоміжного персоналу [1].

Нижче наведено 10 найвпливовіших аналітичних центрів Китаю згідно з рейтингом Академії суспільних наук Китаю (CASS) [8]:

№	Назва (ENG)	Назва (CHN)	Посилання на вебсайт (ENG)
1.	The Development Research Center of the State Council	国务院发展研究中心	http://www.drc.gov.cn/english/
2.	Chinese Academy of Social Sciences	中国社会科学院	http://english.cssn.cn/
3.	Peking University	北京大学	http://english.pku.edu.cn/
4.	Tsinghua University	清华大学	http://www.tsinghua.edu.cn/publish/then/index.html
5.	China Center for International Economic Exchanges	中国国际经济交流中心	http://english.cciee.org.cn/index.aspx
6.	Party School of the Central Committee of CPC	中共中央党校	http://www.ccps.gov.cn/ccps_overview/201207/t20120720_18914_1.html
7.	Academy of Macroeconomic Research, NDRC	国家发改委宏观经济研究院	http://en.amr.gov.cn/en/
8.	Fudan University	复旦大学	http://www.fudan.edu.cn/englishnew/
9.	Shanghai Academy of Social Sciences	上海社会科学院	http://english.sass.org.cn:8012/index.jhtml
10.	China Institute for Reform and Development	中国(海南)改革发展研究院	http://www.chinareform.org/

(Для ознайомлення із більш повним переліком нині діючих АЦ КНР адресуємо до праці італійської вченої-китаїста С. Менегаззі [7, с. 173–178).

Крім цього, існує різноманітний спектр АЦ, які формують чи підтримують погляди та стратегію КПК та НОАК у військових питаннях. Серед найвидатніших: Академія військових наук (AMS), Китайський інститут міжнародних стратегічних досліджень (CIISS), Центр досліджень проблем миру та розвитку (CPDS), Фонд міжнародних стратегічних досліджень (FISS), Інститут Дослідження національної безпеки – Університет національної оборони (INSS/NDU) та Китайський інформаційний центр оборонних наукових технологій (CDSTIC). Ці аналітичні центри зазвичай взаємодіють з вищими керівниками через закриті зустрічі та внутрішні звіти [6, с. 14-16].

Таким чином, АЦ є важливим елементом політичної системи, яке має представляти державі та суспільству альтернативні точки зору у виробленні аспектів політики КНР, особливо ж у реалізації стратегії «м'якої сили».

Література:

1. Cheng, Li. A Ladder to Power and Influence: China's Official Think Tanks to Watch // *China-US Focus*. Oct 14, 2022. URL: <https://www.chinausfocus.com/2022-CPC-congress/a-ladder-to-power-and-influence-chinas-official-think-tanks-to-watch> 10.11.2022

2. China to Let 100 Think-Tanks Bloom // *Financial Times*, May 4, 2015. URL: <https://www.ft.com/content/115be32a-f234-11e4-b914-00144feab7de> 09.11.2022

3. Lan, Xue; Xufeng, Zhu; Wanqu, Han. Embracing Scientific Decision Making: The Rise of Think-Tank Policies in China // *Pacific Affairs*, Vol. 91, No. 1 March 2018. Pp. 49–71.

4. Li, Wei. Adhere to the Principle of Co-Construction of Silk Road Think Tank Network // *Opening Address Made at the Annual Meeting of Silk Road Think Tank Network*. 2017, May 17, 2017. URL: https://www.chinadaily.com.cn/m/drc/2017-06/12/content_29715953.htm 10.11.2022

5. Li, Wei. To Build High-quality Think Tanks with Chinese Characteristics by Deepening Institutional Mechanism Reform // *Guangming Daily*. Jan 22, 2015. URL: https://www.chinadaily.com.cn/m/drc/2015-02/05/content_19496964.htm 09.11.2022

6. Menegazzi, Silvia. Chinese military think tanks: “Chinese characteristics” and the “Revolving door” // *China Brief (journal of analysis and information)*. Vol. XV, Issue 8, April 17, 2015. Pp. 14–16. URL: <https://www.academia.edu/12043002/> 10.11.2022

7. Menegazzi, Silvia. Rethinking Think Tanks in Contemporary China, New York : Palgrave Mcmillan, 2017. Pp. 173–178. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/bbm:978-3-319-57300-7/1.pdf> (10.11.2022).

8. Xu, Lin. Top 10 most influential think tanks in China // *China.org.cn*. February 3, 2014. URL: http://www.china.org.cn/top10/2014-02/03/content_31341799.htm (09.11.2022).

УДК 327:316.32

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-30>

Palyonova H. S.

ORCID: 0000-0002-3013-5227

*Lecturer at the Department of Social Communications
and Regional Studies*

*Odesa I. I. Mechnikov National University
Odesa, Ukraine*

THE LATIN AMERICAN VECTOR OF CHINA IN THE 21ST CENTURY

Key words: soft power, inter-party solidarity, win-win strategy, international cooperation, strategic partnership.

With the coming to power of "leftist regimes" in the early 2000s in a number of Latin American countries, China saw a particular interest in this region and beneficial prospects for collaboration. It was the rulers of the left-wing countries who "opened the doors" for the PRC and began cooperation within the framework of inter-party solidarity [6, p. 41; 9, p. 29].

Exploring China's policy through the prism of the theory of neoliberalism, it is necessary to note the dominant role of the use of "soft power", which is manifested in the spread of the Chinese language and culture of China through the "Confucius Institute", as well as in the influence of the Chinese diaspora in the LA countries. Also, the application of such a policy is expressed in humanitarian aid to the countries of the region and in billions of dollars in investments. Thus, the "soft power" of the Celestial Empire is able to influence the behaviour of another state in the direction desired for China, thereby establishing various forms of dependence of one or another state without coercion.

In its foreign policy, the PRC uses the tactics of economic expansion. A striking example of "soft power" is the cheap Chinese loans provided to the countries of the region during the economic crises in 2008 and 2011, after which the countries became dependent on China. The ambitious Latin American vector of the Celestial Empire and its dominance in the region over the past 20 years have led to the crowding out of US interests.

In the course of the development of relations, its economic activity in Latin America, the PRC took first place in terms of trade with the countries of the region. China is chasing natural resources, and Latin America is known to be a region rich in metals. Bolivia contains lithium, which is needed to create batteries, Chile has 50% of the world's copper reserves, and Venezuela has oil deposits [8]. In connection with the latter fact, China initiated the idea of building the Nicaraguan Canal to transport oil across the Pacific Ocean. Thus, having its own interests in the region, the PRC proposes the construction of strategically important facilities on a global scale, which have no analogues in the whole world [8].

China's foreign policy strategy in Latin America is documented in a number of government documents, namely in China's National Defense in 2008, China's Policy Paper on Latin America and The Caribbean (2009), China's Military Strategy (2015), Plan of cooperation of China with the Latin American and Caribbean states for 2015–2019. To maintain mutually beneficial collaboration and promote common development with Latin American states, China has proposed a "1 + 3 + 6" cooperation formula.

After China adopted the Belt and Road Initiative in 2013, Latin America has taken a leading place in the foreign policy priorities of the Celestial Empire, resulting in significant investments in the region from the PRC [5]. With regard to the LA countries, China's foreign policy distinguishes between two types of strategic partnership. The first type is at the level of associations or alliance (for example, China-CELAC cooperation), and the second type is all-encompassing, which manifests itself in cooperation with Brazil, Venezuela and Argentina. Furthermore, history shows how an alternative to the new world order was proposed with the creation of the BRICS organization, another way of developing the world economy, to which China joined.

With Venezuela, China has military-political cooperation. Moreover, the PRC financially supports the regime of President Nicolas Maduro in exchange for oil through barter. As for the bilateral relations between China and Brazil, it is not only cooperation within the BRICS since 2006, but also a comprehensive strategic partnership, relations that are based on the concept of "win-win" with a balance of trade and economic exchange. Additionally, the Chinese side supports Brazil in its permanent membership with the UN Security Council [7].

The main forms of cooperation between China and Argentina are founded on an ideological basis and on the Strategic Partnership Agreement (2014). In addition to the fact that the countries are trading partners, bilateral relations are actively developing in the field of hydropower.

Thus, over the past decades, a number of Latin American countries have undergone political and economic changes, which led to their acquisition of a strategic partner, the PRC. After huge debts on loans from Latin American countries, China began to apply its strategic nature in the region, not only of an economic plan. With its active policy, the Celestial Empire strengthened its position in the region, crowding out the presence of other influential international actors. It can be argued that China will continue to increase its influence, having huge interests in the LA region, such as the extraction of natural resources, the construction of strategic facilities, multi-billion dollar trade, as well as development in the military-political and space spheres.

Bibliography:

1. Прес-конференція у офіційного представника МЗС КНР Хун Ляя. *Офіційний сайт Міністерства закордонних справ КНР*, 15.05.2013. URL: <http://www.fmprc.gov.cn/rus/xwfw/fyrth/t1041068.shtml>
2. *China's Military Strategy*, 2015. URL: <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2016/07/China's-Military-Strategy-2015.pdf>
3. *China's National Defense*, 2008. URL: http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7060059.htm
4. *Declaración de Santiago: II Reunión Ministerial del Foro Celac-China*, 23.01.2018. (in Spanish). URL: <https://www.cancilleria.gov.co/newsroom/news/declaracion-santiago-ii-reunion-ministerial-foro-celac-china-celac-china-trabajando>
5. Ibold, S. Cooperation agreements and MoUs under the Belt and Road Initiative // Belt and Road initiative, 18.11.2018. URL: <https://www.beltroad-initiative.com/memorandum-of-understanding-belt-and-road-initiative/>.
6. Ivanova, A. Chinese Foreign Policy in Latin America // Topical issues of contemporary international relations, 2016. С. 41–46.
7. Maduro en Beijing: Presidente Chávez fue el arquitecto de la relación estratégica entre China y Venezuela // PDVSA. El sitio oficial de Petroleos de Venezuela. S.A. (in Spanish), 2013. URL: http://www.pdvsa.com/index.php?tpl=interface.sp/design/readsearch.tpl.html&newsid_obj_id=11307&newsid_temas=0
8. The dragon in the backyard. *The Economist*, 13.08.2009. URL: <http://www.economist.com/node/14209932>

9. Vakarchuk, K. China's Strategic Partnership with Latin America Countries: Brazil, Argentina, and Venezuela // Міжнародні та політичні дослідження, (32), 2019. С. 27–35.

УДК 327. 8(510:519)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-31>

Погорєлова І. С.

ORCID: 0000-0002-6560-242X

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних технологій

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКО-КОРЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Ключові слова: Китай, Республіка Корея, двосторонні відносини.

Китайська Народна Республіка (КНР) володіє міжнародним авторитетом, її зовнішньополітична стратегія спрямована на досягнення лідерства КНР на світовій арені, шляхом нарощування військово-політичної й економічної могутності. Пекін прагне розвивати відносини з країнами на основі 5 принципів мирного співіснування: взаємної поваги територіальної цілісності й суверенітету; взаємного ненападу; невтручання у внутрішні справи; рівності й взаємної вигоди; мирного співіснування. Китай є однією з небагатьох держав світу, яка активно підтримує відносини з двома протилежними за економічною і політичною системами державами Корейського півострова: Корейською Народною Демократичною Республікою (КНДР) та Республікою Кореєю (РК). У серпні 2022 р. КНР і РК відзначили 30 річчя встановлення дипломатичних відносин; КНДР є давнім союзником Китаю, держави пов'язані двостороннім військово-політичним договором від 1961 р. РК належить до нових індустріальних країн, де відбулося економічне диво – «диво на річці Хан», її економіка за короткий час здійснила трансформацію від відсталої до високорозвиненої. Республіка Корея входить до 20 провідних країн світу за розмірами ВВП і є однією із найрозвиненіших економік світу з високим рівнем розвитку науки й технологій. Зазначимо, що для Китаю і РК велике значення

має мирна і стабільна ситуація у регіоні, що є важливою умовою їх успішного подальшого розвитку. Основою зовнішньої політики РК є стратегічне співробітництво зі США у всіх сферах, держави пов'язані Договором про взаємну оборону від 1953 р. КНДР є країною-ізолюєм, з тоталітарним режимом, відсталою економікою, має ядерну зброю і здійснює ядерний шантаж.

У період біполярності Китай визнавав лише КНДР, а РК визнавала уряд Тайваню єдиним урядом Китаю. Контакти Китаю та РК почалися з непрямой торгівлі і саме торгово-економічні й інвестиційні зв'язки між країнами стали рушійним фактором двосторонніх відносин. 24 серпня 1992 р. було підписано Договір про встановлення дипломатичних відносин між КНР і РК. Південна Корея розірвала офіційні відносини з Тайванем, визнавши принцип одного Китаю (з 1993 р. країни мають недипломатичні відносини). У 2008 р. китайсько-південнокорейські відносини перейшли на рівень стратегічного партнерства. В економічній сфері партнерство країн дійсно є стратегічним (з 2004 р. товарообіг РК та КНР перевищив 100 млрд дол., з 2011 р. – 200 млрд дол.). У 2021 р. РК зайняла 4 місце у експортному напрямі Китаю і є другим імпорнтним ринком, а Китай для РК є першим торговим партнером, експортним і імпорнтним ринком. Ринок Китаю має величезне значення для РК. Водночас, держави є економічними конкурентами і ця тенденція посилюється. Довгий час США були лідируючим торговим партнером РК, з 2004 р. Китай почав випереджати США. Договір про вільну торгівлю між РК та КНР став важливим досягненням держав: для Китаю і РК ця угода стала найбільшою за обсягом двосторонньої торгівлі. Переговори тривали майже 10 років (з 2004 р., а підписали договір 1 червня 2015 р.).

Для КНДР Китай також є найважливішим торговим партнером у той час, як КНДР не займає важливого значення у списку торгових партнерів Китаю. КНР надає фінансову підтримку північнокорейському режиму, залишається ідеологічним союзником, економічним донором. Був період, коли Китай через ядерно-ракетну програму КНДР підтримував жорсткі міжнародні санкції проти неї (2017 р.) і запроваджували власні торгові санкції (з 2013 р.). Рік потому корейська політика КНР стала традиційною, вони пом'якшили позицію і вже не голосували за жорсткі санкції в РБ ООН. У 2018-2019 рр. погравались відносини між Китаєм і КНДР: Кім Чен Ин здійснив кілька візитів до Китаю та зустрівся з китайський лідером Сі Цзіньпінем. У 2019 р. відбувся перший візит Сі Цзіньпіня до КНДР, під час якого він оголосив ініціативу зі створення «нової стратегічної лінії економічного розвитку» між державами, також сторони запевнили один одного у непохитній дружбі [1]. Пекін ще у 90-ті рр. ХХ ст. дав зрозуміти Пхеньяну,

що КНДР не повинна розраховувати на військову підтримку Китаю у випадку, якщо вона розпочне військовий конфлікт у Кореї. Проте, якщо РК і США почнуть агресію або спробують насильно змінити північнокорейський режим, Китай цього не дозволить. КНР прагне зберегти свою зону впливу на півострові й надалі буде підтримувати відносини з Пхеньяном, не допускаючи його колапсу.

Між РК і КНР є низка ускладнюючих факторів, таких як стратегічне партнерство РК і США; військово-політичний союз КНР-КНДР; розбіжності у вирішенні ядерної проблеми КНДР; проблеми історії, різні позиції щодо світових і регіональних проблем й цінностей. Неодноразово порушувалися питання, пов'язані з проблемою північнокорейських біженців, присутністю близько 100 тис. нелегальних китайських робітників у РК. Актуальною є історична суперечка про коріння держави Когуре. Територіальна суперечка навколо рифу Йодо (у кит. версії підводної скелі Суен) у Східно-Китайському морі. РК і КНР виступили за включення цієї скелі до своїх економічних зон. На сьогодні продовжується обговорення демаркаційних морських кордонів. Між країнами є екологічна проблема мікропилу. Китай цього не визнає, проте вчені РК вважають, що вони мають докази того, що з Китаю у РК потрапляє 30–50% мікропилу, що призводить до забруднення повітря. Північнокорейська ядерна програма є фактором, що зближує та розділяє Пекін і Сеул. З одного боку дві країни зацікавлені у мирному вирішенні ядерної проблеми. Проте Китай закликає до переговорів і компромісів щодо Пхеньяну, а Сеул прагне домогтися від Китаю жорсткої політики щодо ядерної програми та закликає Китай натиснути на свого союзника. Окрім того, агресивна політика КНДР призводить до посилення і зміцнення союзу між США і РК, через північнокорейську загрозу країни інтенсивно проводять військові навчання, нарощують війську міць, що посилює американський вплив у регіоні, це викликає невдоволення Китаю.

І все ж, політичні протиріччя не позначалися на головній сфері стратегічного партнерства РК і КНР – торговельно-економічних відносинах. Проте, з 2016 р. ситуація змінилася. Через північнокорейську загрозу, РК погодилася на розміщення (у 2017 р.) на своїй території американської протиракетної оборони ТНААД (Terminal High Altitude Area Defense), що негативно сприйняв Китай. Сеул і Вашингтон підкреслювали, що ці системи призначені для захисту від Пхеньяну, проте Пекін сприйняв ТНААД як загрозу своєму впливу і стратегічній безпеці та ввів економічні санкції проти РК. Влада Китаю обмежила діяльність компаній (Lotte, Samsung ін.), контент індустрії розваг (продукція Халлю – це південнокорейський кінематограф та попмузи-

ка, що приносить РК вагомий дохід), відбулося скорочення кількості туристів з Китаю до РК [2].

В жовтні 2017 р. країни розпочали нормалізацію відносин. РК надала гарантії не розміщувати додаткові компоненти ТНААД окрім тих, що вже є; не нарощувати протиракетне угруповання, не інтегрувати власну ПРО в американську військову структуру. Відбувся між китайсько-південнокорейський саміт у грудні 2017 р. Зазначимо, що ці вищезгадані події вплинули на громадську думку південних корейців: їх прихильність до Китаю впала з 50% у 2015 р. до 20,4% у 2020 р. [3].

Сеул намагався проводити збалансовану дипломатію. Так, РК офіційно не коментувала ситуацію з правами людини у Китаї й тайванське питання, щоб уникнути конфлікту з Пекіном. У травні 2022 р. новим президентом РК став Юн Сок Йоль. Слід зазначити, що консерватори традиційно виступають за тісний союз із США, що впливає на китайсько-корейські відносини. У травні 2022 р. відбулися переговори президентів Юн Сок Йоля і Джо Байдена. РК підтвердила намір активно співпрацювати з Вашингтоном, особливо у сфері економічної безпеки, технологій та брати участь у американських регіональних політичних і економічних структурах. Окрім того, РК приєдналася як перша азійська країна до Центру передових технологій з кібероборони НАТО. Водночас, влітку 2022 р. Юн Сок Йоль не зустрівся з Н.Пелосі (перша поїздка високопосадовця США такого рангу до Тайваню за останні 25 років) і під час турне Н.Пелосі обмежився телефонною розмовою. Сеул і наразі намагається балансувати, що доволі складно, зокрема, через погіршення відносин між головним економічним партнером Республіки Корея – КНР і стратегічним союзником РК – США.

Економічне співробітництво між КНР-РК продовжує розвивається і країни стали учасниками договору Регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP) від 2022 р. і надало їм широкі можливості для поглиблення економічного, торговельного та інвестиційного співробітництва.

Отже, Китай залишатися впливовим актором у врегулюванні комплексу проблем, пов'язаних з Корейським півостровом та підтримує відносини і з РК, і з КНДР. Попри протиріччя Китай і РК намагалися вирішувати суперечки дипломатичними методами. Для країн велике значення має стабільність у регіоні, країни зацікавлені у розвитку економічного співробітництва. В цілому їх відносини зберігають позитивну тенденцію. Південнокорейські адміністрації балансують між США та Китаєм, проте американський фактор впливає на китайсько-південнокорейські відносини. В економічній сфері китайсько-південнокорейські відносини набули стратегічного характеру, щодо політичній сфері партнерство країн охарактеризувати як стратегічне

складніше. Політичні суперечності у 2017 р. позначились на економічних відносинах, хоча в цілому вони розвивалася і розвиваються не дивлячись на багато політичних проблем.

Література:

1. Kim Jong-un has hailed North Korea's "invincible" ties with China, during a state visit by President Xi Jinping. Retrieved from: https://www.bbc.com/news/world-asia-48714872?ocid=socialflow_twitter
2. Does THAAD really pose a threat to China? Retrieved from: http://www.geopolitika.hu/en/2017/10/09/does-thaad-really-pose-a-threat-to-china/#_ftnref35
3. South Korean Perception of the United States and China: Retrieved from: http://www.eai.or.kr/main/english/program_view.asp?intSeq=19850&code=86&gubun=program

UDC 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-32>

Popkov V. V.

ORCID: 0000-0002-4284-6747

*Dr. (Philosophical Sciences), Professor,
Head of the Department of Political Science
Odesa I. I. Mechnikov National University
Odesa, Ukraine*

Fuad Hamid

ORCID: 0000-0002-0728-3635

*Postgraduate Student at the Department of Political Science
Odesa I. I. Mechnikov National University
Odesa, Ukraine*

CHINA, WORLD-SYSTEM AND WAR SITUATION

Key words: China, Ukraine, USA, world order, world-system, Russian aggression.

With the W. Churchill speech in Fulton (March 1945), the "Cold" World War had begun. After 45 years, it ends with the collapse of the USSR and the destruction of the World Socialist System European part. There remains a group of socialist-oriented Far Eastern countries without a core uniting them (China, Vietnam, North Korea). Socialist Cuba has become an

abandoned island in the Atlantic Ocean. At the same time, China of the Deng Xiaoping era was developing for some time in a “built-in” (into the American trade and economic system) mode, secretly using this situation for large-scale socio-economic modernization and transition to a leading role.

Since the beginning of the XX century 90s, after the collapse of the USSR, the 500-year-old capitalist world-system receives a surge of fresh strength, rises to a new level and, thanks to its global leader (USA), modernizes its structure. Four levels of the Global hegemon “escort” are being formed – the “inner circle” (Great Britain, Western European countries, Australia, New Zealand and Japan), the “middle circle” (countries recently admitted to the EU and NATO), the “far circle” (dependent countries seeking the favor of the United States) and, finally, “outcasts” (those who, for one reason or another, have lost the “high trust of the Master”). In addition, there is one more circle in the zone of American-centric world system constant monitoring – the zone of “existential threats”. They are alternative world systems which capable to overturn the current one. Today it is primarily China, which seeks to gather around itself a multi-vector set of non-Western countries.

It should be noted that since the end of the twentieth century, the activity of the states included in this group of non-Western countries has been increasing. Even S. Huntington emphasized: “The balance of influence between civilizations is shifting. The relative influence of the West is declining. The economic, political and military power of Asian civilizations is growing. The demographic explosion of Islamic countries has destabilizing consequences both for the Muslim states themselves and for their neighbors. Non-Western civilizations confirm the value of their cultures” [1, p. 15].

It is in this set of states belonging to non-Western civilizations, the “center of gravity” is gradually crystallizing. We are talking about the Chinese geo-economic and geopolitical point, seeking to acquire the status of a new world-system core. All this inevitably leads to growing mutual tension between the two world-system cores – the existing US-centric and the emerging China-centric.

Once the Soviet-Chinese alliance did not take place due to USSR (in the 60s) desire to dominate and impose its political and economic system on China. This ultimately ended in a bloody clash on Damansky Island in March 1969. At present, the modernized China is in the status of a leading part. It behaves itself strategically very competently, to strengthen its “field of attraction”.

Unlike post-Soviet Russia, which lost a significant part of its territories, resources and abandoned its former ideological principles, China managed to maintain its territorial integrity and, most importantly, its strategic

ideology. While post-Yeltsin Russia hesitated in search of new ideological meanings for its continued existence, communist China (with all its tactical maneuvers and assumptions) confidently continued to follow the strategic course chosen once and for all. Here, perhaps, had an effect the centuries-old Chinese "culture of Tao" – the culture and philosophy of the Way as the sense of human existence.

In modern China, an opinion is being formed that the established Anglo-Saxon world-system is becoming a "suffocating factor" and a clear existential threat. In China, they study the forecasts of well-known analysts, like the American futurist D. Friedman, that Russia, and then China, can be destroyed in the 21st century [See 2]. Therefore, China has some reason to believe that reforming of the existing world order is possible not only with the help of "soft power", but also in a "hard" way. At the same time, references are made to the history of the Western world-system with a lot of evidences that the history of the West is full of big and small wars, two of which were global.

That is, in the general historical context, China, from the Chinese elite point of view, fits perfectly into the logic of world development. Today, China faces three paths for further development: a) to become the new core of a new world-system that will completely replace the old, American-centric one, b) to establish a new bipolar system, where China and the USA will become the main poles c) to agree with the monopolar model that the USA is striving to keep for itself at any cost.

The apparent failure of the Russian aggression against Ukraine and the active consolidation of the West around the comprehensive assistance program to the Ukrainian people have made Russia a very problematic and "toxic" partner of China. Moreover, in Chinese-Russian relations, the ambiguity over who is the "master in the Eurasian home" has ended. On the background of a discredited, discouraged and bewildered Russia, China has emerged as a confident and authoritative world leader. Moreover, in the current geopolitical situation, Russia is turning into a profitable resource base for China, which it can dispose of as a monopolist.

Soberly assessing this situation, China is leaning towards the second strategic path – the formation of a bipolar (Chinese-American) world order. This idea was proclaimed at the 20th Congress of the CPC and was again voiced at the G-20 summit in Bali. That is, apparently, a situation, which will develop regarding the peaceful (but sharply competitive) coexistence of the two world-systems. This may remotely resemble the era of USSR-USA competitive relations with the only difference: that the Chinese economic, scientific and technical base meets much more advanced standards of the 21st century, than USSR in 20s.

It is clear that the Russian-Ukrainian war is still fraught with many surprises. But the main options for global change are already being looked at:

First, it is the restoration of the dominance of the US-oriented world system in full.

Secondly, the global establishment of a world-system oriented towards China.

Thirdly, the establishment of a global parity between the two megacenters China and the United States, surrounded by the corresponding groups of satellites and sympathizers.

However, there is one more possibility on the agenda: a mental revolution leading to the establishment of equal global responsibility of world leaders for the fate of all peoples inhabiting our planet [See: 3]

And here the key role is played by Ukraine, its political will and faith in the future.

Bibliography:

1. Khantington S. *Stolknoveniye tsivilizatsiy* / S. Khantington. per. s angl. M. : AST : 2003. 604 s.

2. Fridman, D. (2010). *The Next 100 Years: A Forecast of the Events of the 21st Century*. Moscow : EKSMO [in Russian]. [Фридман Д. *Следующие 100 лет: прогноз событий XXI века*. Пер с англ. М. : ЭКСМО, 2010. 336 с.].

3. Grof, S., Laszlo, E. & Russell, P. (2004). *The Revolution of Consciousness. Transatlantic dialogue*. M.: AST [in Russian]. [Гроф С., Ласло Э., Рассел П. Революция сознания. Трансатлантический диалог. М. : АСТ, 2004. 248 с.].

Сергієнко Т. І.

ORCID: 0000-0002-4654-9248

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин

та соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ІМІДЖ КИТАЮ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ключові слова: Китай, міжнародні арена, зовнішня політика, міжнародне середовище, зовнішньополітична стратегія, українське суспільство.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що російське вторгнення на територію України підірвало систему міжнародних відносин та основи регіональної та глобальної безпеки у світі, спровокувало хаос на континенті та нікому не принесло прибутку, включаючи Китай.

Двосторонні відносини між Україною та Китайською Народною Республікою мають давню історію і почалися ще в скіфську добу завдяки Великому шовковому шляху. До повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України українсько-китайські відносини базувалися на економіці й не зачіпали політичних інтересів [1, с. 36]. Події, що сталися 24 лютого 2022 року, поставили під сумнів можливість подальшого сталого розвитку на європейському континенті та порушили військовий баланс сил у регіоні та вплинули на зміну конфігурацій, що відбулася після закінчення холодної війни.

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію України завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Зменшилися обсяги виробництва основних видів продукції, зокрема, що є основою експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти і тим самим більша частка зовнішньої торгівлі [7, с. 80]. Зруйновано транспортно-логістичну, соціальну, маркетингову та інженерну інфраструктуру цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон і часткове переміщення їх на захід країни, що тимчасово виключає сотні тисяч людей з активного економічного життя [2].

Однак під час зустрічі в Нью-Йорку 24 березня 2022 року Китай не визнав російське вторгнення агресією та утримався при голосуванні за резолюцію ООН «Гуманітарні наслідки агресії проти України».

Як зазначає голова правління Української асоціації китаєзнавців В. Холод: «Українські експерти покладали надії, що заяви лідера КНР щодо її активної ролі у припиненні війни та недопущення ескалації конфлікту будуть мати практичні кроки» [5].

Навіть після жакливиx злочинів в Ірпені та Бучі, коли Київська область стала епіцентром подій для провідних світових засобів масової інформації, Китай не змінив своєї нейтральної позиції. Натомість Китай закликає сторони конфлікту вирішити проблему дипломатичним шляхом, і Пекін, готовий зіграти в цьому конструктивну роль. Так, у квітні офіційний Київ вирішив скористатися готовністю Китаю відігравати конструктивну роль у врегулюванні військового конфлікту. Як повідомив глава МЗС України Д.Кулеба, "Українська держава зробила пропозицію Китаю стати одним із гарантів безпеки". Також, Д. Кулеба заявив про сподівання, що Китай закликатиме Російську Федерацію до припинення вогню з погляду недопущення ескалації [3].

На сьогодні чіткої відповіді Пекіну досі немає, але обережні заяви китайської сторони свідчать про те, що він не готовий бути гарантом у тому вигляді, який пропонує Україна. Крім того, ми неодноразово були свідками того, як Китай намагався заступитися за Російську Федерацію і перекладав всю відповідальність за війну на Україну. Але він розуміє, що якщо він однозначно підтримує Росію, то вторинні санкції завдають дуже сильного удару по економічному потенціалу Китаю, тому балансує.

Маючи сьогодні величезний економічний потенціал, Китай не бере активної участі в гонці озброєнь, не вкладає величезні кошти в модернізацію і виробництво нової ядерної зброї, щоб наздогнати і перегнати Росію, США та інші країни, віддаючи перевагу більш мирним засобам реалізації своєї зовнішньої та оборонної політики [6, с. 199]. Керівництво Китаю своєю ініціативою створити співтовариство зі спільною долею людства вигідно відрізняється від інших країн, які інакше бачать світоустрій. На сучасному етапі Китайська Народна Республіка реалізує свою зовнішньополітичну стратегію, яка базується на уявленнях про бачення світового порядку, ролі Китаю в сучасних міжнародних відносинах і ролі США в майбутній світовій архітектурі та взаємодії з Вашингтоном як головним конкурентом за світову гегемонію. Пекін бачить новий світовий порядок як багатополярний і плюралістичний зі зростаючим впливом Китаю в ньому. Пекін підкреслює історичну відповідальність КНР на сучасному етапі різких змін у міжнародному середовищі та його відносної анархії [4, с. 6].

Тож, ми бачимо, що Китай займає не чийсь позицію, а позицію, яка відповідає його інтересам. Хороші відносини з Росією, безумовно, є пріоритетом для Китаю, тому він не підтримує режим санкцій проти

Росії і висловлюється проти них. Але попри це китайські компанії дотримуються режиму санкцій. Оскільки вони перебувають у глобальному середовищі, чії структури працюють у США, що може мати фінансовий вплив на добробут цих компаній.

Отже, усі перераховані факти разом із проголошеним нейтралітетом щодо війни, яку веде Російська Федерація проти України, порушуючи її територіальну цілісність, формують сьогодні негативний образ Китаю в українському суспільстві.

Література:

1. Арабаджиев Д. Ю., Сергієнко Т. І. Теоретико-методологічні засади моніторингу соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України (на прикладі Запорізької області). *Регіональні студії*, 2022. № 30. С. 35–39.

2. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. URL: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya> (дата звернення 23.09.22).

3. Кулеба: Пропозиція Китаю стати одним із гарантів безпеки України – це знак поваги. URL: https://www.ua-football.com/ua/ukrainian/news/1651345981-kuleba-propoziciya-kitayu-stati-odnim-iz-garantiv-bezpeki-ukrayini-ce-znak-povagi.html?utm_source=ukrnet&utm_medium=cpc&utm_campaign=uaneWSukrnet (дата звернення 11.11.2022).

4. Левитська-Доба Є. О. Політика США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Левитська-Доба Євгенія Олегівна ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2021. 18 с.

5. Погляд на майбутнє українсько-китайських відносин у короткостроковій перспективі. URL: https://lb.ua/blog/vita_golod/524361_poglyad_maybutnie.html (дата звернення 11.11.2022).

6. Сергієнко Т.І. Ключові характеристики зовнішньополітичних цілей Китаю на сучасному етапі. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : матеріали міжнародної наукової конференції, 24 листопада 2021 р. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 198–200.

7. Сергієнко Т. І., Куріс Ю. В. Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. *HUMANITIES STUDIES* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11(88). С. 79–86.

Сорокін А. А.

ORCID: 0000-0002-3008-3711

аспірант кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОБРАТИМСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ М. КИЄВОМ ТА МІСТАМИ КНР НА ЗЛАМІ 1980–1990 РР.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, КНР, Київ, Ухань, Пекін.

Для кращого розуміння історії українсько-китайських відносин доречно вивчати досвід взаємодії між адміністративно-територіальними одиницями України та КНР, для чого необхідно проаналізувати розвиток та поточний стан історіографії означеної взаємодії.

Висвітлення особливостей вітчизняної історіографії сучасного співробітництва України та КНР частково наявне у праці В. Кіктенка [6] із характеристикою доробку українських китаєзнавців Л. Лещенка [6, с. 177–178] та В. Величка [6, с. 167, 170, 243–244], проте наразі практично відсутні праці, безпосередньо присвячені дослідженню вітчизняної історіографії контактів між адміністративно-територіальними одиницями України та КНР, зокрема історіографії формування побратимських зв'язків між Києвом та містами КНР.

Мета доповіді – висвітлити розвиток та особливості української історіографії становлення побратимських зв'язків Києва із містами КНР на межі 1980–1990-х рр.

У дисертаційному дослідженні Менг Хіна про розвиток відносин між Україною та КНР зв'язки між адміністративно-територіальними одиницями двох держав названі в якості окремого напрямку політичного співробітництва [9, с. 9] причому в якості прикладу наведено співпрацю між Київською областю та провінцією Хубей [9, с. 10]. Втім, у праці відсутні згадки про контакти м. Києва з містами КНР [9, с. 10], що пов'язано із неусталеністю поточних джерел в архівах України та використанням документів із узагальненим змістом [9, с. 7].

Вже згаданий раніше Л. Лещенко у науковій статті 2002 р. вказав на побратимські зв'язки м. Києва з Уханем та Пекіном [8, с. 212], проте без наведення конкретно-історичних джерел.

Цікавими в аспекті дослідження співпраці адміністративно-територіальних одиниць України і КНР є праці В. Величка [2; 3; 4]. У статті про початковий етап формування правових умов сучасної економічної співпраці України та КНР [3] В. Величко згадав про підписання угод між органами влади та самоврядування низки адміністративно-територіальних одиниць обох держав, зокрема м. Києва і Пекіна [3, с. 188], проте також без цитування відповідних джерел [3, с. 188–189]. У статті 2007 р. про історію та поточний стан двосторонньої українсько-китайської міжрегіональної співпраці В. Величко прискіпливіше звернувся до зв'язків Києва з містами КНР, висунувши тезу про відновлення двосторонніх контактів на місцевому рівні напр. 1980-х рр. [2, с. 182]. Цікаво, що дослідник приділив увагу й власне київській міській специфіці, зокрема згадав проведення у Києві в 1988 р. виставки провінції Хубей [2, с. 182], укладення угоди про співробітництво 1993 р. між м. Києвом і Пекіном [2, с. 183], зацікавленість представників міст КНР у застосуванні науково-технічного потенціалу Києва в аспектах метробудування, авіабудування, металургії [2, с. 184], сільськогосподарської та видобувної промисловості [2, с. 185]. Окрім того, В. Величко відзначив роль Києва у двосторонній торгівлі [2, с. 185] та інституційному оформленні двосторонніх контактів [2, с. 187].

У дослідженні 2009 р. [4] В. Величко повторив твердження про відновлення двосторонніх міжрегіональних зв'язків з кін. 1980-х рр. [4, с. 17], співпраці м. Києва і Уханя [4, с. 17–18], поріднення м. Києва і Пекіну у 1993 р. [4, с. 19].

Серед китайських праць межі 2000–2010-х рр. важливою у контексті двостороннього українсько-китайського міжрегіонального та міжміського співробітництва була стаття І. Погорелової [10], де йшлося про встановлення побратимських зв'язків між низкою регіонів України та КНР [10, с. 82], а також про високу активність в українсько-китайських зв'язках Київської міської державної адміністрації (КМДА) [10, с. 82].

У контексті встановлення зв'язків м. Києва з містами КНР важливими є дослідження зовнішніх зв'язків першого загалом. У статті В. Ялового [12] було наголошено на розгалуженості міжнародних контактів Києва як столиці України [12, с. 30] й згадано Китай (КНР) як провідного азійського партнера Києва без конкретизації на рівні міст КНР [12, с. 30]. Останнє було частково виправлено у статті М. Кулінича [7] зі згадкою про партнерство м. Києва з м. Пекіном [7, с. 42], проте без висвітлення контактів м. Києва і Уханя [7].

Певні зрушення відбулися вже на зламі 2010–2020-х рр. Знаковою у вказаному контексті виявилася наукова стаття про співробітництво

між Україною та провінцією Хубей [11], авторами якої були Тянь Юань і Т. Андреева [11]. В ній із посиланням на китайські джерела було розкрито передумови розгортання двосторонніх контактів, зокрема відновлення в Уханському університеті в 1985 р. дослідницької українознавчої групи [11, с. 42], прийняття у провінції Хубей урядових делегацій з СРСР [11, с. 43], виступ в Ухані напр. 1986 р. танцювального ансамблю ім. П. Вірського [11, с. 43], відновлення у 1987 р. контактів між українськими та китайськими представниками товариств дружби із зарубіжними країнами зі здійсненням двосторонніх візитів [11, с. 44], підписання угоди про співпрацю між Українською РСР та провінцією Хубей 26 лютого 1990 р. [11, с. 44]. У статті було згадано й поріднення м. Києва і Уханя 19 жовтня 1990 р. [11, с. 45].

Втім, згадана праця є поки що єдиною, безпосередньо присвяченою становленню зв'язків м. Києва з містами КНР на межі 1980–1990-х рр., натомість інші є лише дотичними. Так, Ван І згадав про фінансову допомогу Києву від Уханя у 2010-х рр. [1, с. 60], а у новітньому вітчизняному довіднику про сучасні українсько-китайські відносини співробітництво м. Києва з містами КНР висвітлено вже щодо ХХІ ст. [5, с. 50, 53, 147].

Отже, наразі історіографія становлення побратимських зв'язків м. Києва з містами КНР протягом межі 1980–1990-х рр. в цілому є фрагментарною, із браком джерельної бази й тяжінням до загальноукраїнського контексту. Надалі ж актуальним є дослідження зв'язків м. Києва із містами КНР на основі ширшого залучення конкретно-історичних джерел.

Література:

1. Ван І. Концертно-педагогічна діяльність українських співаків у Китаї ХХ – початку ХХІ століття в контексті міжнародних зв'язків : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. URL: <https://lnma.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/diss-van-i.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).

2. Величко В. В. Міжрегіональна співпраця України з Китаєм: історичний спадок і актуальне сьогодення. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2007. Вип. 13. С. 180–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_31 (дата звернення: 14.11.2022).

3. Величко В. В. Формування правових основ економічного співробітництва України і КНР: початковий етап. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 1999. Вип. 2. С. 184–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_1999_2_31 (дата звернення: 14.11.2022).

4. Величко В. Концептуальні засади міжрегіонального співробітництва між Україною та Китаєм. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : зб. ст. 2009. С. 14–19. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31313/02-Velichko-NEW.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).

5. Головка В. (відп. ред.), Жигир І., Мостова В., Суворов К. Українсько-китайські відносини у 1991–2020 рр. Науково-довідкове видання. Київ : Інститут історії України НАН України, 2021. 463 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016165.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

6. Кіктенко В. О. Історія українського китаєзнавства (XVIII–початок XXI століття). Київ, 2018. 388 с. URL: https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/Kiktenko_2018_web.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

7. Кулінич М. Дипломатія України в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. *Україна дипломатична*. 2004. Вип. 4. С. 34–59. URL: http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/diplomatic_ukraine_4.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

8. Лещенко Л. О. Політична взаємодія України й КНР – погляд у XXI століття. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2002. Вип. 7. С. 210–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2002_7_24 (дата звернення: 14.11.2022).

9. Менг Хін. Українсько-китайські відносини наприкінці XX–початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2005. 16 с.

10. Погорелова І. С. Сучасні українсько-китайські відносини: історія становлення та розвитку. С. 78–87. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*. 2010. № 19. С. 80–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlui_2010_19_10 (дата звернення: 14.11.2022).

11. Тянь Юань, Андреева Т. Ю. Политический, экономический и культурный обмен между провинцией Хубэй и Украиной: 1950–1990-е годы. *Китаєзнавчі дослідження*. 2020. № 2. С. 39–56. URL: <https://chinese-studies.com.ua/en/Archive/2020/2/4> (дата звернення: 14.11.2022).

12. Яловий В. На рубежі Європи та Азії: київські сюжети міжнародних відносин. *Україна дипломатична*. 2004. Вип. 4. С. 20–32. URL: http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/diplomatic_ukraine_4.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

Igor Soroceanu

ORCID: 0000-0002-8719-0454

Postgraduate Student

Academy “Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs

of the Republic of Moldova

Chisinau, Moldova

CHINESE MERCENARIES ON THE INTERNATIONAL ARENA: ILLUSION OR REALITY

Key words: mercenary, a citizen of China, armed conflict, international security, illegal activity, criminal liability, etc.

Introduction. A private military company also called a private military and security company or security and defense services company is one that provides security and defense services to governments, international organizations, NGOs, or private companies [6].

These entities began to be established between the end of the 20th century and the beginning of the 21st century; before, the phenomena of private fighters were similar to the mercenary figure, sometimes acting on their own, often in the pay of national sovereigns, such as *Italian condottiere*, Swiss mercenaries, and *lansquenets*, phenomena widespread during the Middle Ages. The most famous cases relate to the use in various conflicts since the end of the 20th century, such as the Yugoslav wars, the war in Afghanistan and the war in Iraq, the Syrian civil war, and the war in eastern Ukraine. Since the beginning of the 21st century, the US has progressively increased its use of these entities; in 2003 it was estimated that the turnover of private military companies exceeded 100 billion dollars annually.

Legally, the status of personnel employed in these enterprises, following the Geneva Conventions, is different from that of military personnel who regularly serve in the armed forces, being subject to neither the obligations nor the rights provided for regular militias. Contractors may also not act under the laws of war and international humanitarian law and, if captured, are not necessarily recognized as prisoners of war. Personnel employed by such entities that use offensive force in a conflict zone could be considered „illegitimate combatants” regarding the Geneva Conventions [7] and [3].

Materials used and methods applied. In the process of developing the scientific article, we were guided by several various scientific research methods that made it possible to properly investigate the respective subject,

among which we can list: the analysis method, the synthesis method, the deduction method, the systemic method, the historical method, as well as the comparative method.

The theoretical-legal basis of the scientific approach includes the defining material from the Internet that directly or indirectly addresses the essence and content of the subject under research, in the online environment.

The results were obtained based on the scientific analyzes carried out. Under the terms of art. 47 of Additional Protocol No. 1 of June 10, 1977, to the Geneva Conventions of August 12, 1949, regarding the protection of victims of international armed conflicts, the concept of „mercenary” means any person [1]:

a) who is specially recruited in the country or abroad to fight in an armed conflict;

b) who takes part in the hostilities;

c) who takes part in hostilities, especially intending to obtain a personal advantage and who is effectively promised, by a party to the conflict or on its behalf, a higher remuneration than that promised or paid to combatants having a similar rank and position in the forces armies of this party;

d) who is neither a national of a party to the conflict nor a resident of the territory controlled by a party to the conflict;

e) who is not a member of the armed forces of a party to the conflict;

f) who was not sent by a state, other than a party to the conflict, on an official mission as a member of the armed forces of that state.

At the same time, a mercenary does not have the right to the status of combatant or prisoner of war.

Additional Protocol I also establishes that, in case of doubt, a presumption of combatant status for persons who take part in hostilities and fall into the hands of the opposing party and who claim the status of prisoners of war, with a competent tribunal to determine their actual status. Illegal combatants (spies, saboteurs, mercenaries) and those who have committed war crimes do not enjoy the status of prisoners of war after a competent court has pronounced a sentence against them [2].

The missions of the private military and security companies (CMSP) are dependent on the nature of the interests of those who employ them. CMSP works for a fee, on a contract basis, and that is why they are called contractors. They fall into the categories of *security contractors* or *private military contractors*. When they participate in combat operations, they are considered to be mercenaries. Beneficiaries can be governments, private companies, international organizations, etc. The purposes of using these companies differ from country to country, depending on the contractors and the interests of the employers.

The largest number of CMSPs ensures the physical security of private and state companies, which work in low or medium-risk environments, within the national territory. Some states use such companies to ensure the physical protection of some state security institutions. For example, the Pentagon has its physical security provided by private companies. In other countries, such a solution is unthinkable. These private companies have varying levels of professionalism, from weak to average.

Other companies, mostly belonging to the USA and Russia, participate, integrated or not, with the regular military forces, in missions outside the national territory. These various missions include the training of foreign military forces, the protection of dignitaries, the protection of convoys, the carrying out of prisoner releases, the carrying out of kidnappings, and assassinations, the clandestine gathering of information for their missions as well as those of other beneficiaries, the protection of military or industrial objectives in hostile environments, even participating, in small groups, in high-intensity military operations. These involve the use of highly professional forces, usually made up of former members of special forces or intelligence structures. When participating in offensive combat operations, contractors, according to the Geneva Convention, are outside the law. They cannot be taken prisoner even in case of capture and, depending on the law of the state against which they acted, they can be executed or exchanged for prisoners of the opposing camp. They have the status of spies and are treated as such following the mentioned Convention. That is why the governments that, indirectly, contracted their mission, never admit that they use mercenaries.

With a large number of investments outside the national territory, China could not rely, for reasons of information protection or physical security of the objectives, only on the participation of private companies belonging to other states, quite rarely friends of China. Investments under the *Belt and Road Initiative* (BRI) program require a large number of missions to ensure the security of objectives and personnel. This huge project started in 2013, bears the signature of Chinese President Xi Jinping, and is China's biggest investment of all time. *Belt*, includes road and rail transport corridors as well as energy supply from and to the European Union. *Road* refers to sea transport and implicitly the construction of ports in Asia, Africa, the Middle East, and Europe. Chinese investments from this project are carried out in 65 countries of the world, among which there are also some in a state of political and, hence, economic and financial instability. In these countries, it is difficult to draw a line between political and commercial factors.

Ensuring the security of a large and varied number of objectives also requires a wide diversity of means and methods for ensuring the physical security of the infrastructure and personnel, as well as a high level of

professionalism. At the beginning of the project, China was not fully concerned with its provision, with security information and political and economic forecasts of the states included in the project. After several stage failures due to political risks and criminal violence, the issue of ensuring physical security, personnel, IT, and security systems as well as gathering information from local and regional environments was seriously raised.

During the first missions to combat the violence of local criminal gangs, the companies participating in the investments turned to the People's Liberation Army of China. The Chinese military intervened in the release of Chinese workers from Libya and Yemen, and the Chinese People's Police in several minor incidents. Acting in support of some private companies, they were on the periphery of the law.

Considering the fact that in China the differences between commercial and political aspects are not as well highlighted as in a democracy and in the case of CMSP their delimitation from the Chinese army is quite confusing. This explains the November 2015 killing of three Chinese officials by local terrorists in Bamako, Mali, as well as the beheading of two Chinese teachers in 2017 by ISIS forces in Quetta, Pakistan, where Beijing did not want to engage the Chinese army.

The Chinese government has begun to encourage the private sector in hiring CMSP-type companies. Currently, there are over 5,000 such companies in China with over 3 million employees. Less than 20 such companies are able, however, to act outside the national territory. According to Chinese law, these companies are not allowed to possess lethal weapons, hence the impossibility of intervening in high-risk operations. This is the reason why they act mainly on the national territory, for the physical security of objectives and people. In this way, their activity is, rather, guarding than security.

CMSPs are supported politically and, above all, financially by the large private companies that contract both their missions and the training process. To train the employees of these companies as well as to expand their missions at the beginning of 2019, with the advice of Erik Prince, former founder of the well-known private military company Blackwater, the company Frontier Services Group was established in China. It is currently building a \$500,000 training center where approximately 8,000 fighters will be trained per year [5].

Erik Prince, the legendary patron and founder of Black water, the world's most powerful private army until 2009, is currently at the helm of Frontier Services Group (FSG), his Hong Kong-based enterprise in charge of logistics in Africa for numerous multinationals Chinese. Logistics insurance is the facade, but behind the scenes, it is about the defense of China's investments in African countries, the Chinese economic octopus being frightened by the rise of terrorism, which threatens its interests.

The terrorist risk is explicitly evoked by Beijing, which declares itself concerned for the security of the two million expatriates in Africa. In reality, terrorism poses a risk to Chinese economic interests in Africa. China's Ministry of State Security, Guoanbu, recently issued an alarm after identifying a series of threats on the mainland. After the kidnapping in May 2014 by the extremist group Boko Haram of 10 Chinese who were working on the construction site of a hydroelectric dam in Nigeria, alert statements of this type followed one another. Dozens of Chinese have been kidnapped or killed in recent years and just last week a Chinese was kidnapped in Mozambique. In Beijing, the issue of military involvement in Africa is becoming more and more open and the debate is wreaking havoc at the top of power, says academic Anthony Ross, from the Center for Chinese Studies at the University of Stellenbosch in South Africa. The problem would be to protect Chinese economic interests without renouncing to distinguish themselves from the Americans and Europeans on the strategy „see that we are peaceful, we only do business!“.

Erik Prince claims to have turned the page on his military activities and declares: „I am on a mission for the Chinese economy in Africa“. The most famous American mercenary, who with Blackwater obtained contracts with the US government in Iraq and Afghanistan, now heads the Frontier Services Group, which works for important Chinese clients in Africa. Prince claims that they are activities different from the previous ones; FSG does not provide security services and has no armed personnel. But news from different places contradicts him. FSG's role is to ensure logistics and smooth operations for clients on the African continent. It ensures the transport of people and materials, evacuation in case of emergency, and the construction of infrastructures such as bridges or roads to allow the transport of raw materials from the extraction points to the main ports in Kenya or South Africa. In Africa, logistical issues are important. For example, in Congo the transport of cargo from the mines in Katanga is very difficult, borders have to be crossed, and the routes are dangerous. In Sudan, the smooth functioning of the oil industry is secured. FS Group has very important Chinese clients, especially in the field of gas and oil.

Chinese enterprises tend to import from China everything they can use in their operations in Africa, which means personnel, massive material, and even food. But for that, they do not have logistics enterprises in China. The material arrives directly in African ports and Prince's company brings it from the ship to the work sites. These are oil fields, pipelines, or raw material extraction sites. Chinese investments in Africa are very large and businesses want everything to work without risk.

The former CIA man states that today China and Africa are inseparable. China needs African raw materials and Africa needs Chinese investors.

Looked more closely, and the data says something more. FS Group is based in Hong Kong and the main shareholder is Citic, a Chinese public investment fund, which means that Prince is „closer” to the Chinese government.

The fight against terrorism is not just the prerogative of men in uniform. The Chinese secret services are also mobilized. Until now, Chinese spies mainly dealt with economic information and controlled relations between African countries and Taiwan. China's secret services have several agencies with well-defined roles. The most active in Africa is Guoanbu, run by the Ministry of State Security. Guoanbu already has six regional coordination centers on the African continent – in Egypt, Jordan, South Sudan, Nigeria, Angola, and South Africa. Less important agencies are located in Kenya and Mozambique. The base in Djibouti will have the main mission of coordinating the operations of secret service centers in Africa. This placement was not due to chance – the chosen countries are at the center of Chinese economic activities and host many Chinese expatriates and diplomats.

The large state oil groups are also implanted – China National Petroleum Corporation, China National Offshore Oil Corporation, Sinopec, or Petro-China. Ports and facilities of the shipping carrier Cosco are also closely watched by Guoanbu agents, as are telecommunications. ZTE and Huawei are very active in Africa, where they have obtained important contracts for telecom, fiber optic, and 3G networks. Beijing has the ability to mobilize all of its expatriates. Under the cover of the Ministry of Commerce and patriotic fronts that bring together Chinese students, volunteers, and NGOs, professional spies have set up a shadow army to obtain information on potential terrorist targets.

China has military cooperation with 11 countries on the continent – Algeria, Angola, Egypt, Ghana, Nigeria, South Africa, South Sudan, Tanzania, Uganda, Zambia, and Zimbabwe and its blue helmets are deployed in Côte d'Ivoire, in Darfour, DRC, Liberia, and Western Sahara. But two countries are particularly targeted – Mali, where 500 Chinese soldiers are on a UN mission, and South Sudan, where another 184 have arrived this month as part of a UNMISS mission. It is the first time Beijing has deployed a full infantry battalion outside its borders.

Will China stop being just an economic partner and engage in a political and military field? Officially no. However, news from the official New China News Agency stated that „China's precious aid to Africa has won the security bet... By supporting the economic emergence of the continent, China is making the most effective contribution to Africa against extremism that leads to terrorism, therefore to insecurity”. The Chinese authorities are content, for now, to send warships to some ports to protect container ships and oil tankers against pirates [4].

As we observed in the present scientific approach, the participation of Chinese mercenaries in armed conflicts is not an exception. This position is not the author's but was inferred from the media sources that made this data public. Thus, the participation of Chinese mercenaries in armed conflicts was mentioned by several journalists, as was possible to observe in the descriptions above.

Bibliography:

1. Additional Protocol No. 1 of June 10, 1977, to the Geneva Conventions of August 12, 1949, regarding the protection of victims of international armed conflicts.

2. Bulgac Anatolie and Sîrbu Sergiu, International humanitarian law. Guide, Chisinau, Publishing House, „Centrul Editorial-Poligrafic Medicina”, 2019, the total number of pages: 88.

3. Soroceanu Igor, New challenges to international security in the context of the activity of private military and security companies. In: Materials of the national scientific-practical conference „*The evolution of the European Union in the context of the new political-institutional challenges*” of May 12, 2022, dedicated to Europe Day and the 10-year jubilee of the Faculty of Political Sciences and International Relations, University of European Studies of Moldova, organized in the context of the implementation of the Jean Monnet Chair project „Theoretical and empirical cognition of the European Union” (EUTEC), Editura SRL „Adrilang”, 2022, p.101-102, the total number of pages: 112, ISBN 978-9975-3508-4-6

4. Anghel Gabriela, Who are China's mercenaries in Africa . It can be accessed at the following link: <https://romanalibera.ro/lifestyle/food/mercenarii-chinei-402876/>, viewed on October 27, 2022.

5. Medar Sergiu, A new appearance: China's mercenaries. It can be accessed at the following link: <https://monitorulapararii.ro/o-noua-aparitie-mercenarii-chinei-1-32754>, viewed on October 27, 2022.

6. Private military company. It can be accessed at the following link: https://ro.frwiki.wiki/wiki/Soci%C3%A9t%C3%A9_militaire_priv%C3%A9e, viewed on October 26, 2022.

7. Private military company. It can be accessed at the following link: https://koaha.org/wiki/Compagnie_militari_private#cite_note-Soldiers_of_Good_Fortune-2, viewed on October 26, 2022.

Тесленко С. С.

ORCID: 0000-0003-3131-1533

аспірант кафедри політології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ТА КРАЇНИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Ключові слова: Китай, АСЕАН, Азійсько-Тихоокеанський регіон.

Південно-Східна Азія – регіон Азії, що складається з одинадцяти країн: В'єтнам, Лаос, Камбоджа, Таїланд, М'янма, Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Філіппіни, Східний Тимор та Бруней. Південно-Східна Азія з населенням у 650 мільйонів чоловік, інтегрованим ринком та національними економіками, що динамічно розвиваються, відіграє величезну роль у міжнародних відносинах.

Країни Південно-Східної Азії (крім Східного Тимору) об'єднує Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), створена 1967 року, яка є найрозвиненішою міжурядовою регіональною організацією на азійському континенті.

В останні роки розвиток Китаю став швидшим, ніж навіть очікувала китайська еліта. Як держава, що розвивається в Східній Азії, КНР є головною рушійною силою геополітичної та економічної реконфігурації, що відбувається на азійському континенті. У цих обставинах Південно-Східна Азія є територією, яка зазнає найбільшого впливу від піднесення Китаю. З іншого боку, становище АСЕАН в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні продовжує покращуватись завдяки прискоренню зростання її економіки. З 2009 року Китай став найбільшим торговим партнером АСЕАН і залишається ним. Так, наприклад, у 2018 році обсяг торгівлі досяг 514,82 млрд. доларів США [1].

Що ще більш важливо, Китай та АСЕАН доповнюють один одного. У процесі підйому Китайської Народної Республіки брак ресурсів є величезною проблемою, яка змушує її шукати ресурси за кордоном, деякі з яких знаходяться у Південно-Східній Азії. З іншого боку, Китай швидко модернізується і може вплинути на модернізацію країн Південно-Східної Азії.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон дедалі більше стає світовим економічним, політичним та військовим центром. Будучи ключовим

двигуном світової економіки, він також є незамінним ринком США. Більше того, у регіоні вже створено одні з найбільших у світі збройних сил та оборонних баз, особливо у районі Південно-Китайського моря. Тому збереження безпеки у цьому регіоні є пріоритетом для США [2].

Крім того, баланс сил в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні різко змінився після закінчення холодної війни. Сполучені Штати почали втручатися у суперечки у Південно-Китайському морі та коригувати стратегічні відносини з країнами Південно-Східної Азії з метою стримування морської військової стратегії Китаю. У 2009 році адміністрація Обами оприлюднила стратегію «Азіатсько-Тихоокеанського балансу». Для того, щоб протистояти США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, Китаю дійсно необхідно розробити власну стратегію через ініціативу «Один пояс, один шлях» у Південно-Східній Азії.

Зрозуміло, що Південно-Східна Азія стає дедалі важливішою як для геополітичних, так і економічних інтересів міжнародних акторів. Тому розумно, що Китай хотів би активніше брати участь у цьому регіоні, просуваючи «Один пояс, один шлях» [3].

Південно-Східна Азія є незамінним стратегічним партнером для ініціативи, особливо Морського шовкового шляху. Успіх «Одного поясу, одного шляху» залежить від участі сусідніх країн.

Швидко економічне зростання Китаю призводить до величезного попиту на енергію. В даний час країна дуже залежить від нафти Африки та Близького Сходу. Таким чином, КНР залежить від Малаккської протоки більше, ніж раніше. Через неї проходить майже 77% китайського імпорту нафти. Малаккська протока має стратегічне та економічне значення для економічної та енергетичної безпеки Китаю, оскільки через неї проходить більша частина імпорту сирої нафти з Близького Сходу та Африки.

Нині Малаккська протока контролюється трьома країнами Південно-Східної Азії: Сінгапуром, Індонезією та Малайзією. Згідно з Ши Хонгтао, без перебільшення той, хто контролює Малаккську протоку, також контролюватиме енергетичний маршрут до Китаю [4].

Таким чином, якщо Китай зможе контролювати Малаккську протоку через Морський шовковий шлях, Китай зможе забезпечити свою економічну та енергетичну безпеку від загроз з боку інших країн та врятувати себе від пастки «малаккської дилеми» [5].

Література:

1. China Remains ASEAN's Largest Trade Partner for Ninth Year". 2018. Chinadaily.com.cn. <http://www.chinadaily.com.cn/a/201807/18/WS5b4eb49ea310796df4df72d8.html>

2. Yu, Hong. 2017. “Infrastructure Connectivity and Regional Economic Integration in East Asia: Progress and Challenges”. *Journal of Infrastructure, Policy and Development* 1 (1): 44. doi:10.24294/jipd.v1i1.21

3. Liu, Hong, and Guanlie Lim. 2019. “The Political Economy of a Rising China in Southeast Asia: Malaysia’s Response to the Belt and Road Initiative”. *Journal of Contemporary China* 28 (116): 216–231

4. Shi, Hongtao. 2004. “China’s ‘Malacca Dilemma’ ”. *China Youth Daily*. http://zqb.cYol.com/content/2004-06/15/content_888233.htm

5. Zhang, Zhong Xiang. 2011. “China’s Energy Security, The Malacca Dilemma and Responses”. *Energy Policy* 39 (12): 7612–7615. doi:10.1016/j.enpol.2011.09.033

УДК 327:94(510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-37>

Циватий В. Г.

ORCID: 0000-0003-1505-7483,

кандидат історичних наук, доцент,

Заслужений працівник освіти України,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

член правління Наукового товариства історії дипломатії

та міжнародних відносин

м. Київ, Україна

ГЕОІСТОРІЯ ТА ГЕОПОЛІТИКА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (КНР) У РЕГІОНІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ, ТЕМПОРАЛЬНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішня політика, дипломатія, міжнародно-політична регіоналістика, інституціоналізація, Центральна Азія, Китай.

Наукове обґрунтування і концептуалізація таких соціальних та інституціональних регуляторів сучасного світоустрою, як міжнародні відносини, дипломатичні системи і моделі дипломатії в історичній ретроспективі та перспективі – це новий перспективний напрям досліджень у сфері інституціональної історії та сучасних моделей міжнародних відносин, міжнародно-політичної регіоналістики, геоісторії, геополітики, міжкультурної комунікації, філософії зовнішньої

політики та дипломатії, міжнародного права в умовах поліцентричного світоустрою, особливостей міжнародно-політичної регіоналістики та геополітики XXI століття [1].

Мета наукової розвідки – проаналізувати особливості азійської політики Китайської Народної Республіки (КНР) у контексті реалізації концепту «м’яка сила» і модель дипломатії та регіональної зовнішньої політики КНР в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття.

На сьогодні більшість акторів міжнародних відносин уже не спроможні конкурувати з Китаєм і Туреччиною в регіоні Центральної Азії. Одним із таких факторів – є інтеграційний фактор – інституціоналізація моделей і процеси тюркської інтеграції в цьому регіоні. Щодо геоісторичних витоків і геополітичного пасьянсу в регіоні, то можна передбачити, що в середньостроковій та в довгостроковій перспективі ситуація може розвиватися за наступним сценарієм. Сполучені Штати Америки і надалі намагатимуться усунути Іран з політичної арени в регіоні, але при цьому їх кінцевою метою є росія. З послабленням Ірану, як одного з основних партнерів Москви в регіоні, Вашингтон більш вільно зможе впливати на міжнародно-політичну ситуацію та інституціональні процеси як на всьому Близькому Сході, так і в регіонах Центральної Азії та Південного Кавказу, де Азербайджан, Вірменія та Грузія втрачатимуть підтримку з боку Ірану [2, с. 42–44; 3, с. 190–194].

Згодом, в умовах «слабкого Ірану», питання Нагорного Карабаху відійде на другий план і зросте вірогідність його розв’язання військовим шляхом за участі Туреччини на боці Азербайджану. Успішне розв’язання карабахської проблеми остаточно зведе нанівець роль Росії на Близькому Сході і в регіоні Центральної Азії та Кавказу і дозволить Сполученим Штатам Америки (США) укотре подолати незрозумілості з Анкарою та певною мірою контролювати ситуацію в цих регіонах. Підвищення ролі та посилення впливу Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії може поновити його колишні протиріччя з Росією та загострити їх. Також можна очікувати, що в середньостроковій перспективі економічні та геополітичні інтереси Китаю змусять його на пряме воєнно-політичне втручання в Центральній Азії [4].

Протягом 2018–2022 років в засобах масової інформації (ЗМІ) регіону Центральної Азії кілька разів порушувалось питання про створення «Об’єднаної тюркської армії» («Євразійських воєнних сил») за участі Туреччини, Азербайджану, Киргизії та Монголії. Це щось таке на кшталт азійського НАТО з базовим суб’єктом у вигляді турецької жандармерії. На сьогодні не тільки регіон Близького Сходу переживає досить важкі часи, але і Центральна Азія, і Південний Кавказ стоять на порозі досить великих міжнародно-політичних, політико-дипломатичних, геополітичних і регіональних змін XXI століття.

Політика Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії ХХ-ХХІ століття, азійський вектор китайської моделі зовнішньої політики і моделі дипломатії КНР базується на історичних пластах політико-дипломатичних традицій і сучасних дипломатичних практик. Компаративний аналіз і узагальнення інструментів дипломатії надають сучасним дослідникам можливість визначити обумовленість і спрямованість векторів зовнішньої політики Китайської Народної Республіки (КНР) в умовах поліцентричного світоустрою і глобалізаційних впливів сучасності [5].

На сьогодні політики та експерти в КНР розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію, включаючи діаспору, як важливий засіб завоювання провідних позицій у світовій політиці, дипломатії, економіці, культурі, освіті та спорті. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» дозволяють Китаю домагатися істотних успіхів у цій сфері. При цьому, як й інші держави Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Китай значне місце у своїй політиці віддає реалізації програм економічного співробітництва, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції «м'якої сили» [6, с. 48–53].

В умовах поліцентричного світу ХХІ століття особливого значення набувають світові події та міжнародні проєкти між центрами світових впливів і політико-дипломатичної сили. Актуальність даної теми підтверджується значною кількістю наукових публікацій щодо зовнішньої політики і міждержавних відносин Китайської Народної Республіки.

Оцінюючи стан наукового вивчення позицій і концептуальних підходів КНР щодо регіоналізації та особливостей інституціоналізації політико-дипломатичних відносин у поліцентричному світі ХХІ століття маємо констатувати недостатній рівень поглибленого їх вивчення та аналізу. При цьому варто підкреслити, що недостатньо приділяється уваги саме з боку представників академічних кіл. Цей аспект в останні десятиліття набув особливої актуальності й для вітчизняної наукової думки (В. Гамянін, Є. Гובה, В. Голод, Б. Гуменюк, В. Кіктенко, О. Коппель, Ю. Костенко, М. Кулініч, О. Машевський, Н. Городня, О. Олійник, О. Пархомчук, С. Пронь, М. Таран, В. Урусов, О. Федічев, В. Цватий, С. Шергін та інші. Зарубіжні дослідники у своїх наукових розвідках віддають перевагу економічній проблематиці, регіональним особливостям, військово-технічному співробітництву, міжнародно-політичній діяльності КНР. Невід'ємним елементом дискусій та обговорень є питання практичної реалізації концепту «м'якої сили», а також мета і характер її використання.

Геоісторія та концептуальні підходи КНР у сфері зовнішньої політики у регіонах світу, концепти зовнішньої політики і дипломатії КНР

також історично традиційно базуються на Стратагемах. Стратагеми можна порівняти зі зброєю, якою китайці уміло користуються вже кілька тисячоліть. [6]. Китай має необхідність здійснити ще величезну роботу із розробки стратегії зовнішньої політики держави, яка враховувала б ці недоліки або контраверсійні підходи, і яка б у підсумку дозволила досягти однієї із пріоритетних зовнішньополітичних цілей КНР – створити образ Китаю як відповідального члена світової спільноти, надійного партнера з багатою культурою, здатного внести важливий вклад у формування гармонійного світу [7].

Важливою складовою зовнішньополітичної стратегії КНР на сьогодні – є реалізація інтеграційно-інституціонального міжнародного проекту «Один пояс, один шлях» [8]. КНР в останні десятиліття впевнено посилює своє регіональне лідерство і статус центру політико-дипломатичної сили. Так, відзначимо, що Китай на сьогодні є другою економікою світу, утримує постійне членство в Раді Безпеки ООН та є членом ядерного клубу. Відповідно до посилення свого міжнародно-політичного лідерства, КНР ставить і нові завдання перед практичною дипломатією: формування нового політико-дипломатичного інструментарію та політично структурованих уявлень про особливості аналізу, механізмів прийняття й реалізації зовнішньополітичних рішень у Китаї. На сьогодні КНР формує свою власну інституціональну модель, яка в культурному, світоглядному, ментально-цивілізаційному вимірі значно відрізняється як від України, так і від інших міжнародно-політичних регіонів – Європи, Центральної Азії та ін. Характеризуючи сучасні стратегічні плани КНР, маємо відзначити їх історично-традиційну детермінанту. Китайська Народна Республіка посідає одне із лідируючих місць у політичному світовому бомонді держав-лідерів поліцентричного світу XXI століття: перше місце у світі по чисельності населення, друге місце у світі (після США) за економічним потенціалом і третє місце за площею території.

Основні завдання дипломатії КНР на сьогодні: по-перше, створення умов у зовнішньополітичному середовищі для інституціонального збереження внутрішньої стабільності, сталого економічного розвитку і науково-технічного прогресу в державі; по-друге, вирішення інституціональних питань із Тайванем і забезпечення конструктивного партнерства із державами-сусідами; по-третє, стратегічне партнерство, продуктивна співпраця і ефективний діалог з провідними державами світу; по-четверте, ефективна діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія [9]. Для реалізації головних пріоритетів моделі китайської дипломатії, КНР активно використовує інструментарій публічної дипломатії («soft power»). При цьому, важливим аспектом її втілення є залучення до себе в союзники значної кількості держав, насамперед,

Азійсько-Тихоокеанського регіону, регіону Центральної Азії, та країн, що розвиваються [10].

КНР працює також і на випередження: китайська держава прагне змодельовати розвиток міжнародно-політичних подій і знизити ризики від нових викликів і загроз глобалізації своїм національним інтересам. Одним із таких тактичних ходів є – поглиблення співпраці з міжнародними акторами, що потенційно мали б можливість представляти загрозу для Китаю в нових реаліях сьогодення. У цих умовах Китай майже ніколи не поєднує в одному міжнародно-політичному фокусі – політичне, економічне та безпекове співробітництво (як виняток, інколи економічні фактори впливу використовує в політико-дипломатичних цілях). Китай на сьогодні у системі міжнародно-політичних координат віддає перевагу поліцентричній концепції світоустрою та у відносинах із провідними державами Заходу і США продовжує слідувати моделі партнерства із «центрами сили», а не протидіяти їм. Задекларований новий курс зовнішньої політики КНР зорієнтований на забезпечення відповідних умов, що сприяють реалізації політики реформ і відкритості Китаю, а також формуванню справедливого політичного та економічного світоустрою на основі п'яти принципів мирного співіснування (рівність та взаємна вигода, взаємна повага державного суверенітету та територіальної цілісності, взаємний ненапад, невтручання у внутрішні справи один одного, а також мирне співіснування) [11, с. 215–220; 12].

Отже, в умовах сучасного поліцентричного світоустрою XXI ст. КНР створює свою особливу модель дипломатії та визначає головні завдання зовнішньої політики в контексті національних безпекових та економічних пріоритетів. «М'яка сила» Китаю на сьогодні характеризується стратегічним плануванням та регіонально-національною специфікою, особливостями концепції «м'якої сили» Китаю. КНР володіє й використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили» серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР).

Цілі зовнішньої політики КНР полягають в забезпеченні національної безпеки і зміцненні позицій Китаю на міжнародній арені. Китай зорієнтований на розширення співпраці з ключовими гравцями Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Китай в умовах сучасного світоустрою не тільки зазнає фундаментальних змін, але й створює абсолютно нову соціальну, економічну і політико-дипломатичну моделі, що інституціонально змінюють правила глобальної торгівлі та міжнародної економічної системи.

У цілому, китайська дипломатія своєчасно відгукується на нові загрози і виклики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, залишаючи

пріоритетними принципами «м'якої сили» при реалізації головних завдань зовнішньої політики КНР в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття. Підвищення ролі, геополітичних інтересів та посилення впливу Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії у XXI столітті може поновити його колишні протиріччя з росією та загострити їх у темпоральному, інституціональному та політико-дипломатичному аспектах.

Література:

1. Кіктенко В. О. Розвиток українського китаєзнавства: до питання необхідності створення мозкового центру з досліджень сучасного Китаю / Українська асоціація китаєзнавців. *Україна – Китай*. 2017. № 3(9). URL: <https://sinologist.com.ua/kiktenko-v-o-rozvytok-ukrayinskogo-kytayeznavstva-pytannya-neobhidnosti-stvorenniya-mozkovogo-tsentru-z-doslidzhen-suchasnogo-kytayu/> (дата звернення: 06.11.2022).

2. Ціватий В. Г. Україна та Грузія в сучасному поліцентричному просторі XXI століття: особливості історичних, політико-дипломатичних та інституціональних моделей їх стратегічного позиціонування. *Стратегічне позиціонування України в сучасному міжнародному просторі* : збірник наукових статей. К. : ІМВ, 2018. С. 42–44.

3. Ціватий В. Г. Історичний, зовнішньополітичний, дипломатичний та інституціональний вимір двосторонніх відносин США – КНР XXI століття: концепт і стратегія конгейджменту / Рецензія на монографію : Вишневська-Черкас І. Г. США – КНР: стратегія конгейджменту. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23 : Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Ч. I. Серія «Історичні науки». С. 190–194.

4. Naisbitt J. and Naisbitt D. *China's Megatrends: the 8 Pillars of a New Society*. NY: HarperCollins Publishers, 2010. 272 p.

5. Вишневська-Черкас І. Г. США – КНР: стратегія конгейджменту : монографія. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с.

6. Ціватий В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект. *Зовнішні справи*. 2012. № 09. С. 48–53.

7. 三重内涵：注入中国和世界发展新动力 [Три важливих сутності: Надати новий імпульс розвитку Китаю і світу]. *Цайцзін гуаньдянь*. 2014. № 10.

8. 黃日涵 丛培影“一带一路”开拓中国外交新思路 [Хуан Жіхань, Цун Пейін. «Один пояс, Один шлях» відкриває дорогу до нового мислення китайської дипломатії]. *Шіші баогао*. 2014. № 11.

9. Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics. Second Edition Corneliu Bjola and Markus Kornprobst. First edition published by Routledge 2013. Second edition published 2018. 305 p.

10. Modern Diplomacy in Practice. Written and Edited by Robert Hutchings, Jeremi Suri. Springer Nature Switzerland AG, 2020. 260 p.

11. Ціватий В. Г. Діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія КНР в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття (освітньо-інтелектуальний потенціал та інституціональні особливості китайської діаспори в Японії). *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: збірник наукових статей*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 15. С. 215–220.

12. Китай очима Азії : колективна монографія / Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України ; Українська асоціація китаєзнавців. К., 2017. 316 с.

УДК 328.18(477):328.18(510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-38>

Шамрасва В. М.

ORCID: 0000-0002-7140-3742

доктор політичних наук, доцент,

професор кафедри міжнародного і європейського права

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КНР

Ключові слова: міжнародні відносини, Україна, КНР, двостороннє співробітництво, стратегічне партнерство.

В умовах сьогодення позиція Китайської Народної Республіки, як впливового актора світової та регіональної політичної арени привертає увагу і зацікавлення багатьох науковців та широкого кола міжнародних та внутрішньо національних суб'єктів. КНР стабільно демонструє високі темпи зростання економічного потенціалу, що відкриває широкі можливості для відстоювання своїх національних інтересів та розвитку політичного потенціалу. Успіхи офіційного Пекіна у сфері міжнародних відносин багато в чому є наслідком його зваженої міжнародної позиції та активної регіональної політики. Всі ці фактори були проде-

монстровані і в умовах розгортання сучасної «української кризи», неспровокованої агресивної політики РФ щодо України.

Дослідження еволюції розвитку українсько-китайських відносин від встановлення дипломатичних відносин і до проголошення стратегічного партнерства, аналіз позиції КРН і бачення завершення українсько-російського конфлікту значно розширює можливості використання Україною китайського чинника в сучасних складних умовах та при подальшому постконфліктному врегулюванні.

Україна є впливовим регіональним актором, привабливим ринком збуту та володіє значним потенціалом для розвитку співробітництва у багатьох галузях, що і обумовлює зацікавленість Пекіна у розвитку активного та глибокого співробітництва з Києвом. А геополітичне становище та економічна структура Києва роблять його особливо привабливим напрямком зовнішньополітичної діяльності Пекіна [1]. 4 січня 1992 р. між КНР та Україною було встановлено дипломатичні відносини [2]. Договірною базою партнерства між державами стали і такі документи як комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР [2], Спільні українсько-китайські комюніке (1992 та 1995 рр.), Спільна (київська) декларація між Україною та КНР (1994), Спільна (пекінська) декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби та співробітництва (1995 р.), Спільна (київська) декларація про зміцнення дружби та всебічного співробітництва у XXI ст. (2001 р.), Спільна (пекінська) декларація України та КНР (2002 р.), Спільна (київська) декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства (2011 р.) та ін. [3-4].

Для держав-партнерів завжди важливо було і спільно співпрацювати в рамках міжнародних організацій, насамперед в ООН. Передусім, це наступні питання: реформа системи ООН, протидія гегемонізму та з політиці сили у міжнародних відносинах, ядерне роззброєння, боротьба з тероризмом, міжнародною злочинністю тощо. Україна підтримує позицію КНР щодо Тайваню, Тибету та інших актуальних проблем китайської зовнішньої політики, також поділяє відданість принципу «одного Китаю»,

З загостренням українсько-російських відносин взимку 2013–2014 рр. і виникненням кризи Китай, як один із впливових гравців на світовій арені, не міг залишитися осторонь. Події лютого 2014 р. у Києві, змусили лідерів КНР переглядати стратегію зовнішньополітичної діяльності і особливо її аспекти у сфері співробітництва із РФ та Україною, свого позиціонування у регіональних та глобальних відносинах. Ускладнилися перспективи розвитку економічного співробітництва КНР та України, оскільки південно-східні регіони, в які передбачалося вкладати найбільші китайські інвестиції, або були

епіцентром ведення бойових дій (Донецька, Луганська, Харківська області), або були близькими до цієї зони (Дніпропетровська та Одеська області) [5], також загальмувалося і співробітництво між Пекіном та Києвом [6].

В той же час кризові явища не перешкодили розвитку партнерства, лише дещо пригальмувавши його інтенсивність. Про це дозволяли судити зустріч голови КНР Сі Цзіньпіна та Президента України П. Порошенка на Світовому економічному форумі у Давосі. До цього лідери двох держав зустрічалися в кулуарах Саміту з ядерної безпеки у Вашингтоні у квітні 2016 р. Зустріч глав двох держав у Давосі демонструвала пожвавлення політичного діалогу на найвищому рівні між КНР та Україною.

Але, нажалює початок 2022 р. знову загострив міжнародні відносини як регіонального так і глобального рівня. І на позицію офіційного Пекіна у конфлікті впливає ціла низка факторів. Важливими для КНР залишаються відносини з РФ і це необхідно враховувати. Росія і Китай – країни з різним потенціалом. Між ними стосунки симбіозу, але асиметричні. Китай – потужніша країна, тоді як Росія стає через війну слабшою економічно та демографічно. Тому Китай отримує більшу вагу, і залежність Росії від Китаю внаслідок цієї війни ростиме дуже швидко.

Необхідно розуміти, що Китай не займає нейтральної позиції. Китай займає позицію, що відповідає його національним інтересам. Китай прагне, щоб у Росії зберігався скептичний щодо Заходу режим. З іншого боку, Китай зацікавлений у тому, щоб отримати російські ресурси, новітні збройові технології. І у такому контексті КНР робить багато кроків, щоб зберегти відносини з РФ.

У той же час Китай дуже залежить від західних ринків, технологій, доступу до капіталу. І він розуміє, що якщо він однозначно підтримуватиме Росію, то вторинні санкції завдадуть сильного удару по китайському економічному потенціалу. Реагуючи на ці загрози офіційний Пекін займає зважену позицію і робить заяви, що для нього важливим є суверенітет України, що Крим – це Україна, що не визнає референдуми проведені РФ на захоплених територіях.

Підбиваючи підсумки, важливо зазначити: хоча Україна і не є одним із провідних торговельно-економічних партнерів КНР, Пекін надає їй важливого значення з погляду економіки, стратегії та геополітики. Розвиток відносин з Україною перспективний для Пекіна, оскільки країна має сучасні технології, особливо в аерокосмічній і військовій сферах, також Україна цікава з погляду вкладення китайських інвестицій. Більше того, Україна займає важливе геополітичне становище на

Євразійському континенті, це означає, що розвиток ситуації в цій країні впливатиме на стратегічні інтереси багатьох держав.

Тому Китай наполягає сьогодні на «принциповому нейтралітеті» з метою мирного вирішення конфлікту. Цю позицію можна узагальнити у чотирьох пунктах:

1. Непорушність суверенітету та територіальної цілісності всіх країн, включаючи Україну. Китай виступає проти війни, закликає і робить все задля сприяння мирному врегулюванню російсько-українського конфлікту.

2. Менталітет холодної війни і конфронтаційна поведінка стали першопричиною конфлікту. Тому відмова від менталітету та поведінки часів холодної війни є основним виходом із глухого кута якщо ми хочемо врегулювати конфлікт мирним шляхом.

3. Китай готовий активно співпрацювати з європейськими країнами, підтримуючи їхні зусилля щодо пошуку мирного врегулювання. З цією метою голова КНР Сі Цзіньпін провів низку телефонних переговорів та онлайн-зустріч з лідерами Німеччини та Франції. Китай підтримує нормандський формат – тобто чотиристоронні переговори за участю Франції, Німеччини, Росії та України.

4. Китай підтримуватиме нормальні та дружні відносини з Україною, надаючи їй гуманітарну допомогу.

Якщо підсумовувати все сказане вище, можна констатувати, що Китай не бере участі в конфлікті між Росією та Україною, але готовий брати участь у пошуку мирного рішення.

Література:

1. Andrijauskas K. China's Economic Penetration into Post-Soviet Central Asia and Eastern Europe // Lithuanian Foreign Policy Review. 2013. No 30. P. 113–131. URL: <http://lfpr.lt/wp-content/uploads/2015/09/LFPR-30-Andrijauskas.pdf>

2. Общее Коммюнике об установлении дипломатических отношений между Китайской Народной Республикой и Украиной. Режим доступа: <http://cons.parus.ua/map/doc/010JL6B3CD/Obschee-Kommyunike-ob-ustanovloenii-diplomaticheskikh-otnoshenii-mezhdu-Kitaiskoi-Narodnoi-Respublikoi-i-Ukrainoi.html>

3. Украина и Китай подписали Декларацию о стратегическом партнерстве. URL: <http://mignews.com.ua/politics/inukraine/1391615.html>

4. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України : підручник. К. : Либідь, 2006. 712 с.

5. Rousseau R. China's Growing Economic Presence in Ukraine and Belarus // Strategic Analysis. 2012. Vol. 36. No 1. P. 18–22. URL:

<https://www.yumpu.com/en/document/view/34439686/chinas-growing-economic-presence-in-ukraine-khazar-university>

6. Oleksii O. The Ukraine and China international trade cooperation: impact on the Ukraine trade deficit // Journal of life economics. 2014. No 2. URL: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/104825>

УДК 94(510.2)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-39>

Ямпольська Л. М.

ORCID: 0000-0001-7884-8050

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

«ТАЙВАНСЬКЕ ПИТАННЯ» В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УНІТАРНОСТІ КНР У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Ключові слова: «тайванське питання», «Великий Китай», унітарність, суверенітет, «автономна федерація», міжнародні відносини.

Проблема «двох Китаїв» є дестабілізуючим фактором у розвитку державності КНР. Від її вирішення залежить розвиток геополітичної ситуації та стабільність макроекономічних процесів у Південно-Східній Азії. Інтенсифікація «тайванського питання» та його еволюція залежать від детермінант його виникнення в ході історичного розвитку та сучасних міжнародних відносин.

Обидві держави – КНР і Республіка Китай (РК) – на сьогодні виступають за «Великий Китай», маючи принципово різне розуміння термінологічного контенту. Керівництво КНР пропонує формулу «одна країна – два лади», за якою влада на Тайвані має перетворитися в місцевий автономний уряд. Формула «одна країна – дві системи» як спосіб мирного об'єднання Китаю, була проголошена Ден Сяопіном у 1984 р. і відразу ж привернула увагу міжнародної спільноти. Однак прообразом цього принципу стала концепція Чжоу Еньлая, яка поширилася на початку 70-х рр. ХХ ст. – «одна основна ланка, чотири допоміжних» [6, р. 112]. Основною ланкою в підході до вирішення «тайванської проблеми» мало стати розуміння безумовної необхідності

повернення острова до батьківщини. Допоміжні ланки означали наступне: 1) після повернення Тайваню адміністрація острова самостійно мала вирішувати питання, пов'язані з кадровими призначеннями та армією; до центрального уряду переходили повноваження представляти Китай за кордоном; 2) якщо у тайванського уряду виникнуть проблеми з фінансуванням сфери оборони, економіки або функціонування адміністративного апарату, центральний уряд готовий надати допомогу у вирішенні цих питань; 3) соціальна реформа можлива лише тоді, коли будуть створені відповідні умови; 4) дві сторони домовлялися не вести конфронтаційну діяльність, не робити кроків, спрямованих проти возз'єднання [6, р. 115–116].

Після того, як КПК висунула формулу «одна країна – дві системи», відносини між берегами Тайванської протоки набули нового імпульсу: почастишали економічні, торговельні, культурні контакти. Це стало важливим кроком до політичного діалогу. 27 квітня 1993 р. Ван Даохань, президент Асоціації розвитку зв'язків через Тайванську протоку (ARATS) материкового Китаю, і Гу Чженьфу, голова тайванського Фонду розвитку зв'язків між двома сторонами Тайванської протоки (SEF) провели першу зустріч у Сінгапурі [5].

Формула «одна країна – дві системи» стала проявом творчого підходу керівництва КНР до проблеми Тайваню. Історії поки ще не відомі факти, щоб одна країна, її лідери виявили готовність до експерименту – збереження в межах однієї держави анклаву з іншим політичним устроєм і матеріальними цінностями. Ця концепція є не просто теоретичним політичним винаходом, вона пропонує реальний спосіб вирішення міжнародних спірних питань. Розумінням сутності внутрішнього змісту цієї формули слід вважати визнання політичних реалій.

На основі ретельного вивчення економічної і політичної ситуації на острові в КНР була розроблена система аргументів на користь возз'єднання. Фахівці вказують, що відновлення на Тайвані суверенітету КНР забезпечить стабільний розвиток економіки острова, оскільки тісні господарські зв'язки з материком дозволяють пом'якшувати вплив несприятливої кон'юнктури на міжнародному ринку. Саме таким шляхом Тайвань зможе «побудувати самостійну економіку і навіть перетворитися на міжнародний торгово-фінансовий центр» [5]. Це створить для Тайваню гарантію безпеки, оскільки в нинішній ситуації «тайванський народ все ще позбавлений спокою». Не слід забувати, що між США і Тайванем є досить серйозні економічні та ідеологічні суперечності, під впливом яких дистанція між ними зростає. Надійна безпека дозволить Тайваню скоротити військові витрати, а також покращити процес демократизації політичної системи на острові. Об'єднання за формулою «одна держава – дві системи» підвищить

національну самоповагу тайванців і повагу до них у світовому співтоваристві, оскільки еміграція з острова зростає [1, с. 34]. Отже, ці докази не залишаються без уваги на острові, впливаючи на його політичний клімат. Тайбей, який не погоджується з такою позицією, пропонує інші варіанти вирішення проблеми. Пропозиції, що надходять від тайванських політиків, вчених, надають два можливих варіанти об'єднання: на основі «федерації» або «конфедерації».

Розглянемо деякі концепції возз'єднання Китаю в інтерпретації тайванської сторони. Тайванський вчений У Жуйго пропонує варіант «одна федерація – різні формації» [5]. На його думку, загальне поняття «Китай» не повинне складатися з таких категорій як КНР і РК, а є «Великим Китаєм» в історичному, культурному, географічному сенсі. Причому це поняття може бути федерацією, конфедерацією або унітарною державою. Відомий тайванський політик Лінь Янга пропонує скористатися терміном «автономна федерація». Назва держави має бути «Китай», в рамках якої Тайвань не вважатиметься провінцією, а матиме статус автономної території нарівні з усіма суб'єктами держави [5]. При цьому на острові зберігатиметься колишній режим і армія. Що стосується партійних позицій щодо проблеми двосторонніх відносин, перспектив острова, його зв'язків з материком, то й тут спостерігається значний плюралізм думок.

У цілому на Тайвані розглядають два варіанти об'єднання: на основі федеративного або конфедеративного устрою. Федеративний устрій має на увазі союзну державу, що складається з державних утворень, які володіють певною юридичною і політичною самостійністю. Суб'єкт федерації, як правило, наділяється установчою владою, тобто йому надається право прийняття власної конституції. В межах встановленої компетенції він володіє правом видання законодавчих актів, володіє власною правовою і судовою системами [2, с. 111]. Така форма державного устрою неприйнятна для КНР, її основний недолік полягає в тому, що Тайвань розглядає себе як державне утворення. Між тим він не володіє відповідним міжнародним авторитетом, не є членом ООН, не визнаний більшістю країн світу. Все це ніяк не співвідноситься з принципом «один Китай».

Конфедеративний устрій передбачає об'єднання незалежних держав для координації будь-якого виду державної діяльності. Як федерація, так і конфедерація – обидві формули припускають, що Тайвань є самостійною державою, володіє паритетом політичного статусу з КНР [4, с. 193]. Природно, що керівники КНР категорично відкидають подібні пропозиції, що надходять від тайванської сторони. Сучасна позиція Пекіна виглядає досить чіткою і недвозначною. Тайванська влада не врахувала міжнародну ситуацію, що змінювалася в зв'язку

з підвищенням за останні роки авторитету КНР. Кожна з держав прагне виходити в своїх діях із принципів реалізму, однак Тайвань не володіє належною міццю та авторитетом, щоб претендувати на вираження інтересів усіх китайців – і континентальних, і острівних.

Вирішальним політичним фактором «тайванської проблеми» виступають США, їх прагнення слідувати концепції захисту національних інтересів, претендуючи на чільне місце в світі. У цьому контексті зовнішня політика КНР, її принципова позиція щодо Тайваню, посилення національної могутності країни не відповідає інтересам США в цьому регіоні світу, створює додаткові труднощі сьогодні і формує реальні виклики і загрози на завтра [7]. Тому головний напрямок американської політики в «тайванському питанні» – це використання особливих відносин із владою острова для чинення тиску на КНР, стримування континентального Китаю в його економічному і політичному розвитку [3, с. 152].

Політичному тиску США материковий Китай повинен протиставити такі аргументи, які б послабили можливість США впливати на відносини між сторонами Тайванської протоки. Такими переконливими діями з боку Пекіна стали кроки з активізації економічної інтеграції двох сторін протоки, розширення і поглиблення культурних зв'язків, заснованих на етнічній спільності жителів материка і острова. Не випадково і влада Тайваню поступово рухається від політики «вичікування» в бік «інтеграції» [2, с. 112]. Кожна із сторін, виходячи з концепції політичного реалізму, прагне втілити в життя свої ідеї щодо вирішення проблеми Тайваню. Разом з тим об'єктивно розвивається тенденція пом'якшення протиріч заради позитивних комерційних результатів, небажання обох сторін порушити поки що крихкі гуманітарні зв'язки, сприяє відходу від жорсткої конфронтації до мирного досягнення своїх цілей.

Отже, і континентальний Китай, і Тайвань мають у своєму дипломатичному арсеналі достатній набір методик і підходів до вирішення проблеми взаємовідносин. У загальному вигляді обидві сторони виступають за об'єднання Китаю. Однак у Пекіна і Тайбея принципово різне розуміння змісту цього процесу. Найбільш прийнятним варіантом, на основі якого може бути здійснено об'єднання країни, є запропонована КНР формула «одна країна – два лади», що дає досить широкі права Тайваню в майбутньому «Великому Китаї». Ця концепція є не просто теоретично-політичним винаходом, вона вже працює в відношенні Сянгану (Гонконг) і Аоминю (Макао) і може стати способом вирішення інших спірних міжнародних питань.

Література:

1. Зиновьев Г. В. Отношения в треугольнике Вашингтон – Пекин – Тайбэй: политические аспекты (2000–2003 гг.). *Проблемы Дальнего Востока*. 2004. № 2. С. 30–48.
2. Таран М. А. Китайсько-тайванські відносини: економічне взаємодіяння та політико-ідеологічні суперечності. *Східний світ*. 2003. № 2. С. 103–113.
3. Таран М. А. «Тайванська проблема» в зовнішній політиці США в 1990-і рр. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 210 с.
4. Шевчук О. В. «Тайванська проблема» в системі міжнародних відносин Азіатсько-Тихоокеанського регіону на сучасному етапі політичного розвитку. *Наукові дослідження в контексті історичних проблем*. Т. 1. Сер. «Історія та українознавство». Миколаїв : ТОВ Від, 2003. С. 190–200.
5. Emerson M. S. Niou. A Strategic Analysis of the Taiwan Independence Issue. URL: <https://people.duke.edu/~dcross/Niou3.pdf>
6. Gabe T. Wang China and the Taiwan Issue: Impending War at Taiwan Strait. New York – Toronto – Oxford : University Press of America, 2006. 250 p.
7. Lasater Martin L. The Taiwan Issue in Sino-American Relations. URL: <https://www.heritage.org/asia/report/the-taiwan-issue-sino-american-relations>

УДК 141.1

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-40>

吴大辉

清华大学国际关系学系长聘教授 清华大学欧亚战略研究中心主任

中国在俄乌冲突上的立场始终如一

俄乌冲突没有改变中俄关系的性质。自2月24日俄乌冲突爆发以来，中国始终站在和平的一边，劝和促谈；始终尊重各国主权和领土完整，反对没有安理会授权的单边制裁和长臂管辖。

其一，中国始终恪守中俄不结盟的原则。

2022年2月4日，中俄两国发表的《关于新时代国际关系和全球可持续发展的联合声明》（以下简称《联合声明》）旗帜鲜明地指出，双方反对北约继续扩张，呼吁北约摒弃冷战时期意识形态；双方敦促美

国积极回应俄方倡议，放弃在亚太和欧洲部署陆基中程和中短程导弹计划；不允许毫无限制地发展全球反导系统；中方理解并支持俄方提出的构建有法律约束力的欧洲长期安全保障的相关建议；反对颜色革命。上述宣示被西方世界认为是中俄两国从战略协作伙伴关系走向中俄同盟关系的开始。俄罗斯特别军事行动开始之初，西方世界充斥着“中国知情”论，进入3月后又开始喧嚣“中俄同谋”论和“中俄轴心”论，再到4月热炒的“中国军援俄罗斯”论，以及当前的“中国弱化西方对俄制裁效力”论，无不彰显着西方对中俄走向结盟的猜忌。

事实上，中俄战略协作伙伴关系建立在两国对当今世界相同或相似的基本认知以及双方国家利益的基础之上。但是中俄战略协作伙伴关系从建立到今天不断攀升新台阶，始终摒弃冷战式的同盟思维。正如《联合声明》中所言，“双方倡导并推动建设相互尊重、和平共处、合作共赢的新型大国关系，中俄新型国家间关系超越冷战时期的军事政治同盟关系模式。两国友好没有止境，合作没有禁区，加强战略协作不针对第三国，也不受第三国和国际形势变幻影响”。3月30日，外交部发言人汪文斌进一步阐释了“中俄元首所言的双方合作没有上限”：中俄合作争取和平无上限，维护安全无上限，反对霸权无上限。中俄关系不结盟，不对抗，不针对第三方。俄乌冲突没有改变中俄战略协作伙伴关系的性质。

其二，中国始终站在和平一边。

2月25日和6月15日，中俄两国元首两次通话，习近平主席指出，中方根据乌克兰问题本身的是非曲直决定中方立场。要摒弃冷战思维，重视和尊重各国合理安全关切，通过谈判形成均衡、有效、可持续的欧洲安全机制。中方支持俄方同乌方通过谈判解决问题。中方关于尊重各国主权和领土完整、遵守联合国宪章宗旨和原则的基本立场是一贯的。中方愿同国际社会各方一道，倡导共同、综合、合作、可持续的安全观，坚定维护以联合国为核心的国际体系和以国际法为基础的国际秩序。中方始终独立自主作出判断，积极促进世界和平，促进全球经济秩序稳定。各方应该以负责任方式推动乌克兰危机得到妥善解决。中方愿继续为此发挥应有作用。3月19日，中美两国领导人通话时，谈及乌克兰问题，习近平主席指出，乌克兰局势发展到这个地步，是中方不愿看到的。有关事态再次表明，国家关系不能走到兵戎相向这一步，冲突对抗不符合任何人的利益，和平安全才是国际社会最应珍惜的财富。他强调，中国有两句老话，一句是“一个巴掌拍不响”，另一句是“解铃还须系铃人”。关键是当事方要展现政治意愿，着眼当下，面向未来，找到妥善解决办法，其他方面可以也应当为此创造条件。当务之急是继续对话谈判，避免平民伤亡，防止出现人道主义危机，早日停火止战。长久之道在于大国

相互尊重、摒弃冷战思维、不搞阵营对抗，逐步构建均衡、有效、可持续的全球和地区安全架构。

在俄乌冲突爆发的第二天，国务委员兼外长王毅应约分别与英国外交大臣特拉斯、欧盟外交高级代表博雷利和法国总统顾问博纳纳电话中指出，当务之急是各方保持必要克制，避免乌克兰现地事态继续恶化甚至走向失控。平民的生命财产安全应当得到有效保障，尤其要防止出现大规模人道主义危机。中方支持和鼓励一切有利于和平解决乌克兰危机的外交努力。中方欢迎俄罗斯和乌克兰尽快举行直接对话谈判。乌克兰应当成为东西方沟通的桥梁，而不应沦为大国对抗的前沿。中方也支持欧方与俄罗斯就欧洲安全问题进行平等对话，秉持安全不可分割理念，最终形成平衡、有效、可持续的欧洲安全机制。中方认为联合国安理会应当为解决乌克兰问题发挥建设性作用，要以地区和平稳定为重，以各国普遍安全为重。4月18日，中国驻美大使秦刚在美国《国家利益》杂志发表题为《乌克兰危机之后》的署名文章指出，中国过去是、将来也是独立自主的大国，始终坚持从事情的是非曲直出发作出判断、决定立场，不受任何外来压力干扰。所谓中方事先知情俄方对乌军事行动以及中方向俄方提供军事援助都是虚假信息。类似俄乌冲突的事件如果发生在其他地方、其他国家之间，中国也会持今天这样的立场。

其三，中国始终坚决反对单边制裁。

俄乌冲突爆发后，西方国家对俄罗斯施加的制裁多达数千个，中方一向坚决反对任何非法单边制裁，始终认为制裁从来不是解决问题的根本有效途径，只会给相关国家的经济和民生带来严重困难，进一步加剧分裂和对抗。正如王毅在5月19日主持金砖国家外长视频会晤时所言“制裁施压解不开欧洲安全困境”。中方坚决反对缺乏国际法依据、没有安理会授权的单边制裁和长臂管辖，这是中方在公开和内部场合一贯秉持的立场。中国要求有关方面在处理乌克兰问题和对俄制裁时，不得损害中方和其他方面的正当权益。王毅多次强调，包括中国和发展中国家在内的大多数国家都认为，处理国际地区热点问题并不是只有战争和制裁两种选择，各国人民并没有责任为地缘冲突和大国博弈买单。

汪文斌在3月28日的记者会上指出，联合国190多个成员国当中，有140多个国家没有参与对俄制裁，这表明世界上绝大多数国家都是以审慎和负责任的态度对待制裁问题。现在的问题不是谁要帮助俄罗斯绕过制裁，而是包括中国在内各国同俄的正常经贸往来已受到不必要的损害。”汪文斌说，我们敦促美方在处理乌克兰问题和对俄关系时，严肃认真对待中方关切，不得以任何方式损害中方正当权益。

СЕКЦІЯ ІІІ. СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

UDC 330.101.541(510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-41>

Alekseyenko L. M.

ORCID: 0000-0003-4840-0188

Doctor of Economics, Professor,

Head of the Department of Management and Administration

Ivano-Frankivsk Research and Development Institute of Management

of the Western Ukrainian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Tulai O. I.

ORCID: 0000-0002-5588-7046

Doctor of Economics, Professor,

Head of the Department of International Relations and Diplomacy

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

FINANCIAL POLICY OF CHINA IN THE CONDITIONS OF “DOUBLE CIRCULATION” MODEL

Key words: financial policy, culture of open innovation, reforms, budget incentives, real estate market, gross domestic product, globalization.

In the 21st century, China's position in the development of the world economy significantly strengthened. Economic reforms are being carried out consistently and gradually, the country has achieved obvious successes in various areas, including the adaptation of the huge national economy to the processes of globalization and the implementation of the culture of open innovation [1, pp. 514–527]. Jurzyk, M Emilia, Cian Ruane (2021) believe that there has been a qualitative change in management approaches at state-owned enterprises [2]. In addition, it affected qualitative changes in the labor market, although problems of labor migration arise. Imbert Clement, Marlon Seror, Yifan Zhang and Yanos Zylberberg (2022) recognize that when immigration increases, industrial production becomes more labor-intensive and productivity falls [3].

According to the forecast of the World Bank, the GDP of the countries of East Asia and the Pacific, excluding China, will grow by 5.3% in 2022. The growth rate will more than double from 2.6% in 2021 and outpace China's GDP growth for the first time since 1990. The Asian Development Bank in its report predicted that China's quarantine measures will cause its economy to grow more slowly than in other developing countries in Asia. The forecast of the World Bank for 2023 foresees growth of the region's economy by 5%.

In its financial policy, China adheres to Eastern wisdom: "He who is not sailing anywhere has no tailwind". China's GDP at the end of 2021, despite problems in the real estate market and the energy crisis, grew by 8.1% compared to 2020, which turned out to be higher than the official forecast of 6%.

According to the UN forecast, China's economy will grow by 4.5% in 2022, not by 5.2% as previously predicted. Standard&Poor's agency lowered expectations for China's GDP growth in 2022 to 4.2% from 4.9% previously, and Goldman Sachs analysts – to 4% from the previously expected 4.5% [4]. The Financial Times acknowledges that in the long term, China is unlikely to resume the rapid growth rates it has enjoyed over the past 20 years [5]. We share the point of view that, in view of the realities of globalization, the revision of the existing models of the economic development of the People's Republic of China is ongoing [6, 2013].

The World Bank predicts that China's GDP will increase by 2.8% in 2022 and by 4.5% in 2023. In 2021, the Chinese economy grew by 8.1%.

The following trends persist in the financial sector:

First, the World Bank downgraded China's economic growth forecast for 2022 and 2023 due to the crisis in the real estate market and the strict policies of the Chinese authorities to contain the spread of COVID-19.

In China, the supply of living space has exceeded 30 square meters. m per capita; in many provincial cities (in the central and western provinces) of China, thanks to the construction boom, the supply of residential and office real estate exceeded the demand; the volumes of sales on the primary and secondary real estate markets have converged; stock market quotations show a decrease in the profitability of developer companies; migration flows to the cities of the "third level" have slowed down, which alleviates housing problems. All these trends permanently affect the real estate market.

The economy is under pressure from the real estate crisis, as home construction and sales fall, consumer confidence in the market declines, and developers leave projects unfinished. In the real estate market, the speculative boom led to the formation of a price tag and structural imbalances. The situation in the real estate market tends to cyclical changes and constant price fluctuations.

These cyclical trends are combined with the restrictive policy of the authorities, which not only strengthened the regulation of mortgage and other lendings in this sector but also introduced administrative restrictions on the purchase of second and third homes for investment purposes, not for consumer purposes.

Second, China's economic slowdown has been linked to a "zero tolerance" policy that has undermined Chinese consumer confidence, caused supply chain problems, and affected other economies in the East Asia Pacific region.

Third, Bloomberg reports that economic stimulus measures announced by the Chinese government will inject about 35.5 trillion yuan (\$5.3 trillion) into the country's economy in 2022. Bloomberg Economics financial analyst David Qu admits that in 2022, economic policy is focused on budget spending and public investment, while the central bank plays only a supporting role [4]. That is, a strict fiscal and budgetary policy will be implemented to support economic growth.

The report of the State Statistics Service of China stated that the recovery of the economy in the third quarter went significantly better than in the second – production demand improved, employment and prices generally remained stable. China's GDP grew by 3.9% in the third quarter of 2022, but this is significantly lower than the target figure set by the Chinese Government for 2022 at the level of about 5.5% [5].

Fourth, the bulk of measures to support the Chinese economy in 2022 will be budget incentives. The Chinese government budgets 26.7 trillion yuan for spending (2 trillion yuan more than in 2021); 3.65 trillion yuan of incentives include tax incentives and the issuance of special infrastructure bonds by local governments.

In the financial sector, China's central bank is implementing programs to provide low-cost loans to commercial banks for targeted lending to small businesses and sectors of the economy most affected by COVID-19. According to Bloomberg, within the framework of these programs, infusions into the economy in 2022 will amount to 520.6 billion yuan [4]. Monetary policy support contains hundreds of billions of yuan of liquidity.

The Chinese government implements a financial policy directed at adaptive measures: "political acceptability" of commercialization of the banking sector and the use of alternative form factors (contactless cards) [7, pp. 35–37]; develops a specialized asset management company (Asset Management Companies, AMC); supports development banks. In the structure of the Chinese banking sector, the leading position is occupied by four large state-owned banks: Bank of China (BC), China Construction Bank (CSV), Industrial & Commercial Bank of China (ICBC) and Agricultural Bank of China (ABS). These banks with a total share serve about 70–80%

of all deposits and loans. About 200 foreign banks are present in the Chinese financial market, which are concentrated in large cities and coastal regions.

Summarizing, we note that the competitiveness of the financial system depends on the quality of management decisions made by state regulators and agents of financial processes. Making effective management decisions requires expanding the analytical capabilities of the information system to create effective decision support systems at all levels of financial management.

Bibliography:

1. Heng Zhenli. On certain areas of improvement of the law of the people's Republic of China "On the people's Bank". *China Economic Review*. 2018. Vol. 21. № 2. P. 514–527.

2. Jurzyk, M Emilia, Cian Ruane. Resource Misallocation Among Listed Firms in China: The Evolving Role of State-Owned Enterprises. *Working Paper*. No. 2021/075, March 12.

3. Imbert Clement, Marlon Seror, Yifan Zhang, and Yanos Zylberberg. 2022. Migrants and Firms: Evidence from China. *American Economic Review*, 112 (6): 1885–1914. DOI: 10.1257/aer.20191234.

4. Економічні стимули в Китаї у 2022 році перевищать 5 трлн дол. URL: <https://gmk.center.ua/news/ekonomicheskie-stimuly-v-kitae-v-2022-godu-prevysyat-5-trln-2/> (дата звернення 13.11.2022).

5. Економіка Китаю показала найнижчі темпи зростання за останні 30 років. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/10/24/94429122/> (дата звернення 13.11.2022).

6. Король М. М., Посипанко О. А Аналіз динаміки макроекономічних показників Китаю. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 3 (15). С. 12–18.

7. Alekseyenko Lyudmyla, Tulai Oksana. Banks of China: the Choice of Development Strategy in the Conditions of “Double Circulation” Model. *Економіка, фінанси, банківська справа та освіта: актуальні питання розвитку, досягнення та інновації* : матеріали VI Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 15–16 квіт. 2021 р.) / за ред. д-ра екон. наук, доц. Д. В. Завадської. Одеса : ОНЕУ, 2021. С. 35–37.

Андрощук Г. О.

ORCID: 0000-0003-0781-9740

кандидат економічних наук, доцент,

головний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України

м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КИТАЮ

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, комерційна таємниця, економічна безпека, промислове шпигунство, фінансова компенсація.

Китай – це зростаюча супердержава, яка впливає на всі економіки світу. Економіка КНР – друга (після США) економіка світу за номінальним ВВП і перша за ВВП за паритетом купівельної спроможності. Китай став найпривабливішою для іноземних інвестицій країною серед країн, що розвиваються, і багато років поспіль зберігає лідируюче місце за обсягом залучених іноземних інвестицій. Водночас, китайський бізнес нерідко звинувачують у розкраданні інтелектуальної власності (ІВ) іноземних компаній. Промислове та економічне шпигунство, зокрема, є одним із ключових протиріч у торгових відносинах між США та Китаєм [1]. Урядова комісія США з інтелектуальної власності (IP Comission) опублікувала звіт, згідно з висновками якого Китай відповідальний за 80% випадків розкрадання американської ІВ. Сумарні збитки від нехтування правом на її захист фахівці оцінили у \$300 млрд. На початку 2020 р. уряди США та КНР підписали угоду про співпрацю у сфері економіки та торгівлі. За її умовами, зокрема, Китай мав ініціювати «структурні зміни» в країні, які б дозволили ефективно боротися з контрафактом та крадіжкою ІВ.

В умовах цифровізації підвищується значимість економічної безпеки країни. Під національною економічною безпекою насамперед розуміється сукупність умов та факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та вдосконалення. Відповідно, в умовах глобалізації світової економіки, зростання ризиків, загроз та небезпек виникає необхідність створення системи економічної безпеки, здатної адекватно реагувати на всі несприятливі для діяльності національних економік

і підприємств та їх економічної безпеки внутрішні та зовнішні фактори. Під системою економічної безпеки автор розуміє сукупність об'єкта, засобів захисту, нормативної бази та організаційних структур здійснення, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, регіону, держави від внутрішніх і зовнішніх ризиків, загроз та небезпек [2].

Захищаючи комерційну таємницю спеціальними процедурами поводження з нею, технологічними та юридичними заходами безпеки та юридичним захистом, включаючи угоди про нерозголошення (Non-disclosure Agreement- (NDA), а також положення про найм на роботу та не конкуренцію, і т. п., щоб гарантувати, що правовласники ІВ можуть переглянути стратегію, щоб отримати максимальну вигоду від покращеного захисту комерційної таємниці відповідно до переглянутого Закону про недобросовісну конкуренцію КНР (Law of September 2, 1993, of the People's Republic of China Against Unfair Competition – (AUCL). Варто зазначити, що у питаннях ІВ, зокрема комерційної таємниці, цей закон посідає особливе місце. В судових спорах з іноземними компаніями, що діють на ринку Китаю, він є основним знаряддям, що обґрунтовує законність копіювання тієї чи іншої технології китайським бізнесом, з посиланням на необхідну конкурентну складову ринку. **Визначення комерційної таємниці.** Ст. 9 Закону про боротьбу з недобросовісною конкуренцією (далі Закон – (AUCL) проголошує: «[а] бізнес-оператор не повинен брати участь у жодному з наступних порушень комерційної таємниці:

Для цілей цього Закону під комерційною таємницею розуміється будь-яка технічна інформація, оперативна інформація або комерційна інформація, яка не є загальновідомою та має комерційну цінність, і щодо якої її уповноважена особа вжила заходів для забезпечення її конфіденційності». **Комп'ютерне програмне забезпечення та технології.** Крім вимог щодо захисту відповідно до Закону про авторське право або положень ліцензійної угоди, власники комп'ютерного програмного забезпечення можуть також захищати свою інформацію відповідно до AUCL. Суди ухвалили, що комп'ютерні програми і пов'язані з ними документи можуть являти собою комерційну таємницю, що охороняється, при дотриманні певних вимог. Подібно до інших видів інформації, при визначенні доступності захисту комерційної таємниці основна увага приділятиметься трьом складовим елементам: «невідомо громадськості», «має комерційну цінність» та «вжиті заходи конфіденційності». Нове законодавство про боротьбу з недобросовісною конкуренцією перекладає частину тягаря доказування в цивільних суперечках щодо комерційної таємниці на передбачуваного порушника. Власник комерційної таємниці повинен лише надати докази prima

facie (з першого погляду) про те, що він вжив заходів щодо збереження конфіденційності заявленої комерційної таємниці, а також доказ того, що комерційна таємниця була порушена, а підозрюваний порушник повинен довести, що право власника позову не є комерційною таємницею, і підозрюваний несе відповідальність за відсутність доказів. Це значно зменшує тягар доказування і є доброю новиною для власників прав на комерційну таємницю.

Китайський уряд активно виконує зобов'язання, підписані в американсько-китайській економічній та торговій угоді, підвищує захист прав ІВ (включаючи комерційну таємницю) та прагне створити кращі умови для ведення бізнесу, що є позитивним сигналом для іноземних інвесторів. Тому майбутні умови для захисту комерційної таємниці в Китаї, безумовно, будуть більш сприятливими та справедливими.

Головне для Китаю – захистити свої інновації, наголос передбачається зробити на охороні ІВ. Так у 3-му номері журналу "Цюші" за 2021 р. опубліковано статтю голови КНР Сі Цзіньпіна "Всебічно посилити роботу із захисту прав інтелектуальної власності, надати інноваціям життєві сили, стимулювати побудову нової моделі розвитку". У вступній частині статті сказано: "Інновації – це головна рушійна сила розвитку, захист прав інтелектуальної власності – це захист інновацій. Захист прав інтелектуальної власності має безпосереднє відношення до національної безпеки. Тільки за умови суворого захисту прав інтелектуальної власності, можливий ефективний захист власних досліджень та розробок у галузі критично важливих ключових технологій, запобігання та нейтралізації величезних ризиків" [2]. **Загрози національній безпеці США з боку Китаю. Китай має низку національних планів, які включають Made in China 2025 та їх 14-й п'ятирічний план, в якому перераховано близько 10 технологій, у яких вони прагнуть домінувати. До них належать технології, від яких залежать галузі та генератори багатства майбутнього, такі як штучний інтелект, квантові інформаційні системи, біотехнології, напівпровідники та автономні системи.** Китайський уряд використовує всі інструменти національної влади, від шпигунства до легальних придбань та спільних підприємств для придбання конкретних технологій, щоб вони могли бути світовими лідерами у цих технологіях.

Китай розглядає національну безпеку та економічну безпеку як одне й те саме, зазначає Анна Пуглісі- директор біотехнологічних програм та старший науковий співробітник Центру безпеки та нових технологій Джорджтаунського університету. "Китай дійсно дивиться на розвиток науки і техніки як на нульову суму", – сказала вона. «Це справді рушійна сила багатьох заходів, які ми бачимо». У доповіді Національної комісії з розвитку та реформ від 2017 р. «[президент

Китаю Сі Цзіньпін] описує науку та техніку як національну зброю, що якщо Китай хоче бути сильним, він повинен мати потужну науку та технології», – зазначила вона [3]. Сі Цзіньпін повторив аналогічні формулювання у нещодавній промові, де він назвав науку та техніку «*гострою зброєю для розвитку*» і сказав, що «*якщо наука та техніка сильні, країна буде сильною*».

Дослідження свідчать, що крадіжка комерційної таємниці з країн ОЕСР становить від 1% до 3% ВВП. І незалежно від того, як ви це вимірюєте, і типу крадіжки ІВ від крадіжки комерційної таємниці, підробки, копіювання програмного забезпечення, Китай завдає від 60% до 80% збитків [3]. Китай несе основну відповідальність за крадіжку ІВ США і що внутрішня загроза стає дедалі серйознішою проблемою: Понад 80% усіх справ, обвинувачених в економічному шпигунстві (тобто справ, пов'язаних з крадіжкою комерційної таємниці китайським урядом або від його імені, його інструментів чи агентів), пов'язані з Китаєм, а 60% усіх справ, пов'язаних із комерційною таємницею, пов'язані з Китаєм. [4]. Останніми роками спецслужби Китаю стали більш активні у крадіжці ІВ: з 2014 р. відповідальність за крадіжку американської ІВ перемістилася з кібероперацій, які проводяться Народно-визвольною армією (НДАК), на операції, орієнтовані на інсайдерів, що проводяться Міністерством державної безпеки (MSS), агентством розвідки та безпеки Китаю, яке відповідає за контррозвідку, зовнішню розвідку та політичну безпеку. MSS успішно розвиває відносини зі співробітниками американських компаній, які мають доступ до ІВ, і багато судових переслідувань Міністерства юстиції у зв'язку з порушенням комерційної таємниці наразі є наслідком внутрішніх загроз. **Небезпечний Китай: мінімізація ризиків у співпраці України.** За результатами 2020 р. за товарообігом Китай посідає перше місце серед усіх торговельних партнерів України. Китай – це глобальний гравець, який для реалізації своїх інтересів готовий здійснювати кроки, які можуть нести загрозу національній безпеці нашої держави. Інтереси Китаю – виграти у стратегічній конкуренції з США, і Китай намагається використати Україну в т. ч. як джерело військових технологій, які можуть змінити баланс сил на його користь. В умовах посилення стратегічної конкуренції з США Китай зацікавлений у стабільних, дружніх та передбачуваних відносинах із Росією. Тому Пекін навряд чи робитиме кроки, які поставлять під сумнів російські інтереси, в т. ч. й щодо України. Це підтвердилось під час вторгнення Росії до України. Напередодні китайські урядові хакери провели низку кібератак на українські військові та енергетичні об'єкти. Пекін діє лише у своїх прагматичних інтересах. Навіть більше, Китай готовий і здійснює дії, які загрожують інтересам України. Так, Офіс Генераль-

ного прокурора України 28.08.2020 р. повідомив, що Верховний Суд визнав справедливими рішення судів попередніх інстанцій стосовно шпигунської діяльності громадянина КНР, якого було засуджено до 10 років позбавлення волі. В суді доведено, що громадянин КНР Шу Юаньцзе, професор Сіанського НДІ сучасної хімії проводив шпигунську діяльність на Дніпропетровщині. Маючи ступінь д.т.н., він здійснював розвідувальну діяльність під прикриттям офіційного науково-технічного співробітництва між КНР та Україною, організував на території області збір науково-технічної та технологічної документації в галузі бойового ракетобудування з метою передачі до іноземної організації інформації, яка становить державну таємницю України. Вирок для шпигуна набув законної сили [5], **Виклики та ризики, пов'язані зі співпрацею з Китаєм** [6]: спроби встановлення контролю над українськими стратегічними підприємствами та заволодіння чутливими військовими технологіями; технологічна експансія в критичні галузі України, такі як атомна енергетика, ІТ-сфера, кібербезпека; намагання створити критичну залежність від китайського ринку, фінансування та технологій; формування в політичному, академічному та експертному середовищі прокитайського лобі тощо. Китайський уряд прискорює військовий розвиток, зокрема, за рахунок своєї агресивної політики здобуття і відтворення чутливих технологій, необхідних для подальшої мілітаризації країни. Водночас Китаю бракує досвіду в деяких критичних технологіях, особливо в авіаційній, космічній, суднобудівній та військовій галузях. КНР намагається купувати не тільки продукцію, а й технології, на яких вона базується. У рамках експортних контрактів у сфері високих технологій Китай часто намагається включити у контракт пункт **про передачу ІВ**. Проте, якщо такі положення не передбачаються, китайські компанії намагаються провести зворотній інжиніринг та самостійно сконструювати пристрій / машину / транспортний засіб. Китай не готовий брати на себе ризики від укладення економічних угод з Україною, вдається лише до тактичних інвестицій і не береться розвивати свої проекти в Україні без створення для них спеціальних комфортних умов. Таких висновків дійшли автори дослідження Центру економічної стратегії (ЦЕС) за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (СІРЕ) [7].

22 вересня 2021 р. ЦК компартії Китаю та Державна рада видали «Керівні принципи побудови могутньої країни з правами інтелектуальної власності (2021–2035 pp.)» ("Guidelines for building a powerful country with intellectual property rights (2021–2035)" [8]. У документі викладено грандіозний план Китаю щодо прискорення будівництва держави, яка має силу ІВ. Китай перетворився з великої країни, що імпортує права на ІВ, у велику країну творчості, і трансформація

роботи в галузі ІВ від гонитви за кількістю до покращення якості прискорилося в усіх відношеннях. Генеральний секретар Сі Цзіньпін наголосив, що захист інтелектуальної власності пов'язаний із модернізацією національної системи управління та можливостей управління, якісним розвитком, щастям життя людей, загальною ситуацією відкритості країни та національною безпекою [9].

Водночас США вбачають загрози національній безпеці з боку Китаю, тому застосовують нові законодавчі механізми захисту ІВ і комерційної таємниці, уважно стежать за тим, як Китай виконує свої зобов'язання в рамках Економічної і торгової угоди між США та Китаєм (Угода про перший етап). У 2020 р. Китай опублікував кілька проєктів правових і нормативних заходів, пов'язаних з ІВ, і завершив роботу над більш ніж десятком заходів. Примітно, що Китай вніс поправки в патентний закон, закон про авторське право і кримінальний кодекс. Однак ці кроки до реформи вимагають ефективної реалізації і не відповідають всьому спектру фундаментальних змін, необхідних для поліпшення ландшафту ІВ у Китаї **Вплив на національну безпеку. Крадіжка ІВ щорічно висмоктує з економіки США від 200 до 250 млрд доларів.** Екстраполяція цих даних про крадіжку ІВ у Китаї дає приблизну оцінку від 3,8 до 4,8 млн робочих місць у США, втрачених внаслідок крадіжки ІВ у всьому світі [10]. Існує також зовнішньополітичний аспект крадіжки ІВ. Щорічно Торговий представник США (USTR) публікує Спеціальний звіт 301 про глобальне забезпечення дотримання прав ІВ. В опублікованому 27.04.22 р. USTR Спеціальному звіті (2022 Special 301 Report) Китаю приділяється більша увага, ніж будь-якій іншій країні. USTR вважає, що, попри внесення змін до свого законодавства, спрямованих на покращення охорони та захисту прав ІВ, Китаю ще належить вирішити більш фундаментальні проблеми, які переслідують власників ІВ, такі як «слабкі канали» захисту і відсутність прозорості та незалежності судових органів» [11].

Література:

1. Андрощук Г. О. Економічне шпигунство: зростання масштабів і агресивності: (Ч. I) // Наука, технології, інновації. 2018. № 3(7). С. 39–49, № 4(8). С. 21–26.
2. Андрощук Г.О. Комерційна таємниця, як фактор забезпечення національної економічної безпеки: практика Китаю (Ч.1) // Наука, технології, інновації. 2022. № 2(22). С. 10–21.
3. Sabri Ben-Achour China's state-sponsored industrial espionage is part of a larger system. URL:<https://www.marketplace.org/2021/12/09/chinas-state-sponsored-industrial-espionage-is-part-of-a-larger-system/>

4. The Department of Justice's National Security Division Chief Addresses China's Campaign to Steal U.S. Intellectual Property. URL: <https://www.wiggin.com/publication/the-department-of-justices-national-security-division-chief-addresses-chinas-campaign-to-steal-u-s-intellectual-property/>

5. Геннадій Андрощук. Вирок Верховного Суду України китайському шпигуну-науковцю: 10 років позбавлення волі. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/virok-verhovnogo-sudu-ukrayini-kitayskomu-shpigununaukovcsyu-10-rokiv-pozbavlennya-voli.html>

6. Юрій Пойта Небезпечний Китай: як Україні мінімізувати ризики у співпраці зі "стратегічним партнером". URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/12/6/7131099/>

7. Китайський економічний слід в Україні // Центр економічної стратегії. Аналітична записка. Д. Горюнов, Б. Прохоров, Г. Сахно. 24 вересня 2021 р. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-1.pdf>

8. Essentials of the “Guidelines for Building a Powerful Country with Intellectual Property Rights (2021–2035)”. URL: <http://www.lungtin.com/Content/2021/09-30/1106495335.html>

9. Comprehensively strengthen the protection of intellectual property rights and accelerate the construction of a strong country. URL: <http://www.kinhalo.com/index.php?m=content&c=index&a=show&catid=62&id=30>

10. Protecting Intellectual Property and the Nation's Economic Security. URL: https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/landslide/2013-14/may-june/protecting-intellectual-property-nations-economic-security/

11. Eileen McDermott USTR Suspends Review of Ukraine, Remains Concerned with China in Latest Special 301 Report. URL: <https://www.ipwatchdog.com/news/2021/09/01/eileen-mcdermott-ustr-suspends-review-of-ukraine-remains-concerned-with-china-in-latest-special-301-report/>

UDC 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-43>

António dos Santos Queirós

ORCID: 0000-0002-1241-5831

Doctor of Philosophy, Professor,

Researcher of Environmental Philosophy and Ethics

Center of Philosophy of University of Lisbon

School of Arts and Humanities of the University of Lisbon

Lisbon, Portugal

CHINA, FROM NEW DEMOCRACY TOWARD ECOLOGICAL SOCIALISM AND ECOCIVILIZATION

Key words: Philosophy of Nature, Political Philosophy, Environmental crisis, New Era.

If the People's Republic of China represents a new historical experience of democracy and socialism, the Western conceptual framework of political hermeneutics is not adequate to understand Peoples Republic of China PRC.

This research analyses the political philosophy of Socialism with Chinese Characteristics New Democracy, Ecological Socialism and Ecocivilization, from their classical roots. Ecological Socialism and Ecological Civilization are two new concepts of political philosophy, associated with the concept of New Era, that remain insufficiently studied around the world. Western model of industrial modernization (in the West and in the USSR) historically resulted in serious conflicts with the environment and natural resources. In this sense, the ecological wisdom heritage of Chinese civilization is an important component of the project of ecological civilization. The environmental crisis led PRC to a new process of reform, Ecological Socialism, spread by the slogans Beautiful China and the Chinese Dream.

This essay wants to characterize the environmental transformation of PRC in the 20th/ 21st centuries, considering four periods:

1949–1976. The period of agrarian reform. extension and industrialization of agriculture and the construction of infrastructure and basic industries.

1976–2005. The reform and opening up period, giving priority to economic and urban growth and energy and technological development, based on coal, relocation, from the West to China, many the polluting industries and the expansion of economy without sustainability.

2005–2015. The period of the transition to an ecological economy, to the ecological socialist society and to the Beautiful China.

2016—...The pilot regions of Eco Civilization. The case-study of Autonomous Region of Xinjiang.

This research intends to characterize the theoretical contributions from the domain of political philosophy of CPC and National People's Congress to overcoming the environmental crisis in China:

Sustainable development was recognized as the scientific concept of development at the 16th CPC National Congress in 2003. President Hu Jintao declared the goal of building Ecological Civilization at the 17th CPC National Congress in 2007. It then became the guiding thought for the economic and social development of PRC, understood as a balanced development between urban and rural areas, between man and nature, and between different generations...

The concept of "building ecological civilization" was added to the statutes during the 18th CPC Congress in 2012, at the initiative of President Xi Jinping. In 2013, President Xi said: "We will never seek economic growth again at the expense of the environment."

In the 13th Five-Year Plan (2016–2020) Ecological Development became one of the five principles of development after the Central Committee and the Council of State published guidelines to accelerate the construction of ecological civilization.

Fujian Province has been chosen as a pilot zone for the demonstration of ecological civilization at the province level, with other pilot projects in Jiangxi Province, Yunnan Province, Guangxi Province, Guizhou Province, Xinjiang Autonomous Region.

In the historical moment when the wars and the economic crises, are the pretext of governs to forget the political and ethical imperative of fight against the environmental crises, as says the Secretary General of United Nations: Fossil fuel companies and the banks that finance them "have humanity by the throat", pulling in record profits amid energy prices. When António Guterres also criticized governments that are failing to rein in fossil fuels, and in many cases seeking increased production of gas, oil and even coal, the dirtiest fossil fuel and nuclear energy, the most dangerous. PRC represents one of the most promises world's hope to demonstrate that there are an alternative, the ecological, democratic, and socialist innovation, the path of peace and multilateral cooperation.

From this framework, Ecological Civilization represents a new humanism, without the domination of nature. Having transcended industrial civilization, the ecological civilization will represent a more advanced state of human civilization.

Bibliography:

1. Confucius (2009). *The Analects*. Lun YÜ. Translated with and introduction by D.C. Lau, Preface by A.C. Grayling, London: The Folio Society. Languages Press.
2. Enlai, Z. (1989) *Five Principle for Peaceful Coexistence* (December 31, 1953). *Selected Works of Zhou Enlai, Vol. II* page 128, published by Foreign Languages Press, Pekin <http://en.theorychina.org/ldbook/> Accessed 19.02.2017.
3. Mao, (1960) *Selected Works of Mao Tse-tung, Vol. I (1924–1937)* published by the People’s Publishing House, Peking, in April 1960. Pages 295–342.
4. Jinping, X. (2018). *Governance of China, I and II*. Foreign Languages Press, Beijing
5. Lao Zi, (2019). *Tao Te Ching* (Translate, Preface and Notes, António Graça Abreu, bilingual edition, Nova Vega, Lisbon. Pages 101, 105, 111, 119.
6. Queirós, A. (2017). Soong Ching-ling. The woman who arrived the President of the People’s Republic of China. *Faces of Even* N° 38, Magazine (December). New University of Lisbon.
7. Queirós, A. (2021). *Understand the Chinese Way to a New Era. Ecological Socialism and Eco civilization*. Confucius Institute. ED. University of León, Spain, Tianjin Normal University, China.
8. Sun Yat-sen (1927). *San Min Chu I: The Three Principles of the People*, trans. Frank W. Price, ed. L. T. Chen (Shanghai, China: China Committee, Institute of Pacific Relations, Pages 4,7,8,47, 71. 189–92, 201–2, 210–11, 262–63, 273, 278.
9. Xiaoping, D. (2012) *Selected Works of Deng Xiaoping, Vol. II (1975-1982)* published by People’s Daily Online. <http://english.cpcnews.cn/206216/7999713.html> Realize the four modernizations and never seek hegemony Accessed 19.02.2017.
10. Yue, P. (2006). The rich consume, and the poor suffer the pollution, and The environment needs public participation, in 文章 Articles, chinadialogue <https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/493--The-rich-consume-and-the-poor-suffer-the-pollution-> Accessed 19.02.2017.
11. Yue, P. (2006). *Evolution of an Ecological Civilization*, in *Beijing Review*, 27.10.2006.

Гонтар Д. А.

ORCID: 0000-0003-4000-6186

*вчитель історії, правознавства, громадянської освіти та географії
Криворізький ліцей № 129
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Мантуленко С. В.

ORCID: 0000-0001-5673-0174

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри географії та методики її навчання
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

КИТАЙСЬКА СТРАТЕГІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: Китай, вільні економічні зони, регіональна політика, регіональний розвиток, регіональна безпека.

Китай – найбільша країна Азії. Це – величезний географічний простір, який межує з усіма азійськими регіонами, окрім близькосхідного. Саме від зовнішньої політики Китаю залежить стабільність Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Водночас, «Китай є прикладом успішної імплементації країною, що розвивається, спеціальних економічних зон у свою економічну систему. Завдяки вдалій політиці із залучення іноземного капіталу саме в межах СЕЗ КНР вдалося досягти стрімкого економічного зростання та якісної трансформації економіки» [3, с. 82]. Подібний досвід успішної регіональної політики є перспективним і вимагає його практичної реалізації у багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні.

Проблематика регіонального розвитку сучасного Китаю, незважаючи на актуальність цієї теми як для України, так і для багатьох розвинених країн світу в цілому, не є широко дослідженою у науковій літературі з питань китайстики.

Доктор економічних наук Го Шухун [1] у своїх дослідженнях звертає увагу на те, що початку свого існування вільні економічні зони у Китаї мали експериментальний соціальний характер, а сам «перехід за принципом «шокової терапії» від адміністративної системи до ринкової в Китаї було визнано неприйнятним механізмом розвитку»

[1, с. 191]. Дослідник також звертає увагу громадськості на те, що сама система вільних економічних зон бере свій початок у 1979 р., а саме її експериментальне впровадження мало відбуватися за рахунок іноземних інвестицій з метою виходу Китаю на зовнішні експортні ринки з конкурентоспроможною національною продукцією.

Кандидат історичних наук В. А. Чжен у своєму дисертаційному дослідженні [4] виокремлює етапи трансформації зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної стратегії Китаю. Зокрема, дослідниця акцентує увагу на тому, що з 2013 р. і по сьогодні у політиці вказаної держави «спостерігається курс на цілеспрямовану культурну наступальну експансію Китаю, розширення неформальних кордонів китайського суспільства за рахунок ціннісно-культурної китаїзації світу та формування транснаціонального китайського «соціокультурного простору» [4, с. 4–5]. Окрема увагу звертається на роль конфуціанства у процесах економічної трансформації китайського суспільства, в тому числі й у контексті його суспільно-географічної регіоналізації.

Представники Інституту міжнародних відносин Н. В. Кузнецова та О. А. Бабиц у своїх наукових працях [3] виокремлюють ключові елементи політики спеціальних економічних зон Китаю для ефективності у залученні іноземного капіталу, нарощенні експорту та переорієнтації економіки на виробництва високотехнологічної продукції.

Миколаївський дослідник В. О. Шевчук у своїй статті [5] здійснює ґрунтовний аналіз стану і перспектив розвитку українсько-китайських відносин з урахуванням сучасних тенденцій міжнародного політичного процесу у контексті можливих варіантів розв'язання проблеми створення системи безпеки Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Вільні економічні зони в Шанхаї та в районі дельти річки Янцзи беруть свій початок з 80-х рр. ХХ ст. Однією з цілей їх створення було формування системи капіталістичних відносин в Макао, Гонконзі та Тайвані. Переважна більшість продукції, що виготовлялася у вказаних регіонах, була орієнтована на експорт, однак насправді потрапляла на внутрішні китайські ринки. Серед причин цього модна вважати застарілі підприємства тогочасного Китаю, які не могли конкурувати з технологічними новаціями виробництв вільних економічних зон, а також їхній близькості до морських торговельних шляхів. Водночас, як зазначає П. М. Ігнат'єв, «внутрішні райони КНР мають кілька переваг над прибережними провінціями, головна цінність яких для закордонних інвесторів визначається вигідним географічним положенням. Це насамперед їх краща забезпеченість корисними копалинами, дешевша робоча сила та велика кількість туристичних принад» [2, с. 19].

При цьому важливим аспектом дійсно дієвого функціонування вільних економічних зон Китаю як складових регіональної політики

є трансформація в них моделі адміністративного управління, коли формується певна система керівних груп, до складу яких входять керівники провінційних або міських економічних структур. До цього також варто додати специфічну модель, що поєднує адміністративні та ринкові елементи регулювання, що включає в себе компанії з освоєння зони (наприклад, підприємство, ринкове регулювання) та адміністрацію як загальний комітет управління.

Регіональна політика Китаю зумовлює необхідність аналізу взаємопов'язаності внутрішнього розвитку та регіональної безпеки. Зокрема, варто розглянути територію Тибету, який фактично між Індією і Китаєм є буферною зоною та є найбільш важкодоступним як для самих китайців, так і для іноземців районів країни. Взагалі, важка проблема дорожньої інфраструктури – історико-географічна «пляма» Китаю, більше половини якого займає гориста місцевість, а весь захід вкритий пустелями. Регіональна політика у даному контексті має бути спрямована на модернізацію системи транспортних комунікацій на Тибетському плато та, як перспектива, – формування тут туристичної зони.

Іншим стратегічно важливим регіоном можна вважати Внутрішню Монголію, яка в географічному плані є близькою до китайської столиці. Серед особливостей вказаного регіону: рівень життя китайських монголів значно вищий, ніж у мешканців Монгольської республіки; більшість населення в окрузі – китайці; в 1988 р. остаточно вирішено питання делімітації кордонів; розвиток торгівлі у регіоні за участю китайських кредитів.

Водночас подібна регіональна політика не може не викликати занепокоєнь з боку США, для яких Китай виступає у ролі одного зі стратегічних суперників. Також ж конкурента Китай вбачає і в США, тому й намагається зробити усе, аби прикордонні з ним країни не сильно зближувалися з американським континентом, що змушує шукати нових альтернативних партнерів в азіатському регіоні, де США мають вагомий вплив (за підрахунками П. М. Ігнат'єва, 40% зовнішньої торгівлі в Азії припадає на США [2, с. 16]). Це породжує пропаганду США політику санкцій проти КНР за економічний шпідіаж, індустріальне піратство тощо.

Успіхи Китаю у напрямку регіональної політики створення вільних економічних зон у прибережних провінціях – не лише позитивна практика, але й ризик, який вносить певний дисбаланс у розвитку окремих регіонів країни. З іншого боку, дана політика сприяє суттєвому збільшенню зайнятості населення, що в умовах стрімкого демографічного зростання є питанням напрочуд актуальним.

У майбутньому можна буде спостерігати Китай як глобальну державу, як одну із найбільших країн, що розвиваються, як зону вільної торгівлі, що сприятиме залученню у регіон нових інвестицій та сприятиме їхньому динамічному розвитку. Китай може стати своєрідною «серединною імперією» посеред залежних і слабких країн периферії.

Література:

1. Го Шухун. Еволюція розвитку вільних економічних зон у Китаї. *Журнал європейської економіки*. 2012. № 2. С. 190–198. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/548/529> (дата звернення 10.11.2022).
2. Ігнат'єв П. М. Країнознавство. Країни Азії : навчальний посібник. Чернівці, 2004. 384 с.
3. Кузнєцова Н. В., Бабич О. А. Спеціальні економічні зони як механізм залучення ПП в Китай. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 33. С. 82–86. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/33_1_2020ua/17.pdf (дата звернення 10.11.2022).
4. Чжен В. А. Конфуціанський складник трансформації китайського суспільства в період «реформ та відкритості (1978–2013 pp.)» : дисертація. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FChzhen_Vira%2FKonfutsianskyi_skladnyk_transformatsii_kytaiskoho_suspilstva_v_period_reform_ta_vidkrytosti_1978-201.pdf (дата звернення 10.11.2022).
5. Шевчук О. В. Українсько-китайські взаємовідносини у контексті творення системи безпеки Азіатсько-Тихоокеанського регіону. *Наукові праці*. Випуск 20. *Політичні науки*. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2004/33-20-21.pdf> (дата звернення 10.11.2022).

Дружкова І. С.

ORCID: 0000-0002-7934-5057

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

Ключові слова: інновація, розвиток, Китай, університети, патенти.

Майбутнє світової економіки полягає у зростанні інновацій. До недавнього часу Китай приділяв основну увагу виробництву інновацій інших країн. Ці зусилля дозволили країні, засвоїти найсучасніші світові виробничі досягнення лише за останні декілька десятиліть. Тому, країна мала репутацію глобального копіїста. Ситуація змінюється. Китай більше не може покладатися на копіювання, натомість активно орієнтується на інновації [1].

Згідно Глобальному індексу інновацій за 2020 рік країна посідала 14 місце [2], за 2022 – 11 місце. Щось явно просунуло ці китайські компанії на вершину, але показники, які ми використовуємо для оцінки інновацій, цього не врахували. Ми зазвичай зосереджуємося на людях і компаніях, які генерують великі нові ідеї – харизматичних героїв. За цим показником інноваційна екосистема США стоїть окремо. Але за останні п'ять років, коли між світовими державами виникла «інноваційна холодна війна», Китай досяг свого роду паритету зі Сполученими Штатами. Крім великих компаній, значну роль грають університети.

Однак, потужне виробництво дослідницьких публікацій у Китаї не призвело напряму до інновацій. Це виявилось в торговельній війні між США та Китаєм, яка показала, що Китай страждає від серйозної нестачі контролю над ключовими технологіями та інтелектуальною власністю.

21 травня 2021 року, вище керівництво Комуністичної партії Китаю оприлюднило керівний принцип, спрямований на виправлення механізму оцінювання науково-технічних результатів. Документ вказує на проблеми спрощення індикаторів, кількісного визначення критеріїв і сліпого слідування за тенденціями, а також на утилітаризм у поточній практиці оцінки. Це вимагає багатоваріантної системи оцінки з ринковою оцінкою та середньостроковою та довгостроковою оцінкою, а також аналізом результатів [4].

Саме цей аспект інноваційної екосистеми Китаю – людські ресурси. Інновації та вектори продуктивності – людські ресурси, цифрова трансформація та сталість. Інновації мають вирішальне значення для підвищення продуктивності в країнах з економікою, що розвивається, які зазнають труднощі як Україна, тому досвід Китаю вкрай важливий для нас. Для нас важливим є розвиток інноваційної культури, пропонує політику, спрямовану на збільшення фінансування та модернізацію нормативно-правової бази для науки, технологій та інновацій.

Економічне зростання значною мірою є результатом зростання продуктивності праці. У період з 2011 по 2019 рік ВВП на одного зайнятого працівника зріс у Китаї 4,5 %, Європейському Союзі – 1,1% та Сполучених Штатах Америки – 0,6 % [3].

Хороша освіта та інвестиції є життєво важливими для того, щоб уникнути пастки низького зростання та забезпечити кваліфіковану робочу силу, щоб задовольнити прогнозовану нестачу кваліфікованих спеціалістів у сфері інформаційних технологій та зв'язку.

Можливості, які пропонує стійка економіка, можуть стати поштовхом для інноваційної діяльності, що призведе до зростання продуктивності. Результати рейтингу Global Innovation Index 2022 – Китай піднявся на 11 місце, обігнавши Францію; на даний момент вона твердо залишається єдиною економікою із середнім рівнем доходу в топ-30 ГПІ. Ніяких змін у винятковій позиції Китаю серед економік із середнім рівнем доходу наразі не очікується, якщо Туреччина не продовжить швидкий прогрес [3].

Найкращі китайські університети зараз є активними учасниками подачі заявок на патенти згідно РСТ. Китай зараз має таку саму кількість провідних науково-технічних кластерів, що й Сполучені Штати. Вперше Китай має стільки ж 100 найкращих науково-технічних кластерів, скільки Сполучені Штати.

У 2020 році три з п'яти країн, які найбільше витрачають на НДДКР, спостерігали значне зростання обсягів НДДКР: Сполучені Штати +5%, за ними йдуть Китай +9,6%, і Республіка Корея +3,2% [3].

Загалом компанії, які могли отримати вигоду від зміни попиту, спричиненої пандемією, збільшили свої зусилля з досліджень і розробок у 2021 році. До них належать виробники напівпровідникових мікросхем, такі як Nvidia, Qualcomm, SK Hynix і Intel, інтернет-компанії, такі як Facebook, Baidu, Salesforce і Netflix. Примітно, що в будівництві та металургійній промисловості більшість із 15 провідних фірм є китайськими, що свідчить про те, що пандемія в Китаї практично не вплинула на розвиток капіталомістких проєктів [2].

Що стосується патентів, то під час кризи 2020 року спостерігався спад, під час яких кількість міжнародних патентних заявок фактично

скоротилася. Міжнародні патентні заявки зросли на 0,9 відсотка у 2021 році, досягнувши приблизно 278 мільйонів міжнародних патентних заявок і встановивши новий рекорд, але все ж нижче зростання в 3,6 відсотка в 2020 році, як зазначено в щорічному огляді Договору про патентну кооперацію ВОІВ (РСТ). Спостерігалось помітне уповільнення зростання в Китаї – найбільшому місці подання міжнародних патентних заявок. Однак це не було пов'язано з кризою; навпаки, уряд Китаю поступово скасував субсидії на подачу патентних заявок протягом 2021 року.

У контексті китайської вищої освіти держава протягом останніх двох десятиліть інвестувала в кілька програм передового досвіду з метою створення університетів світового класу (тобто проекти 211, 985 і «Подвійний перший клас») або винагородження таланти високого рівня (такі як план тисячі талантів і нагорода Cheung Kong Scholar Award) [4].

Серед 50 університетів які є лідерами патентування згідно РСТ 16 припадає на Китай. Першими є Шеньчженьський університет (в 2020 – 252 заявки), Університет Цінхуа університет (в 2020 – 231 заявка), Чжецзянський університет університет (в 2020 – 209 заявки), останній зробив карколомні зміни за останні три роки, та інші університети [5, 35].

В окремих напрямках Китай лідирує. Серед основних ринків промислових робіт та штучного інтелекту на Китай припадає понад 44%. Сьогодні загальна автоматизація все ще відносно низька в менш технологічних секторах і в країнах із середнім і низьким рівнем доходу, за винятком Китаю. Це стосується не лише фізичної автоматизації за допомогою фізичних робіт, але й автоматизації за допомогою програмних робіт, таких як штучний інтелект.

Література:

1. Dychtwald Z. China's New Innovation Advantage // <https://hbr.org/2021/05/chinas-new-innovation-advantage>
2. Global Innovation Index 2022: Who Will Finance Innovation? // https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
3. Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>
4. Qiang Zha Why is China falling behind on breakthrough innovation? // <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20210716111646690>
5. Patent Cooperation Treaty Yearly Review 2021 https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_901_2021.pdf

Жданова Л. Л.

ORCID: 0000-0003-0007-7529

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри загальної економічної теорії

та економічної політики

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИЙ СЕКТОР КНР У ГЛОБАЛЬНІЙ КОНКУРЕНЦІЇ

Ключові слова: Китай, високотехнологічний сектор, інтелектуальна власність, конкуренція, експорт.

Програма модернізації економіки, яка висунута ХХ з'їздом КПК, передбачає подальший розвиток сектору високих технологій та розширення його взаємодії із зовнішніми ринками [1]. У світлі такої перспективи науковий інтерес представляє дослідження специфіки конкуренції в секторі високотехнологічних товарів та динаміка цього сектору економіки КНР.

Дослідження економіки, яка вбудована у світову економічну систему цілком раціонально вести на основі світ-системної методології. Застосовність цієї методології в плані розуміння історичної ролі Китаю в ХХІ столітті була відмічена на XIV конференції Китайська цивілізація: традиції та сучасність [2, с. 230]. Світ-системне трактування сучасної світової економіки уявляє її як симбіоз країн Центру, полупериферії та периферії. Таке розуміння світової економіки деякою мірою знайшло своє віддзеркалення у статистичних показниках ООН, Світового валютного фонду, світового банку. Названі організації поділяють всі країни світу за критерієм ВВП на одну особу на три групи: країни з високим рівнем доходу, з середнім рівнем доходу, з низьким рівнем доходу. Китай, незважаючи на обсяг його ВВП, який за офіційним обмінним курсом валют є другим у світі, за рівнем ВВП на одну особу відноситься до країн середнього рівня розвитку. Відтак, саме такий підхід і покладено у розрахунки динаміки частин високотехнологічного сектору, які зроблені у даній доповіді.

Дослідження високотехнологічного сектору може спиратися на міжнародні рейтинги – Глобальний індекс інновацій, Індекс глобальної конкурентоспроможності [3, с. 142–144]. Ці індекси побудовані не

лише на статистичній інформації, але і на опитуваннях суб'єктів підприємницької діяльності. Такий метод побудови індексів не завжди віддзеркалює реальний стан об'єкту, бо вносить у розрахунки елементи суб'єктивізму.

Дослідження високотехнологічного сектору можна вести і відволікаючись від опитувань, концентруючись лише на статистичній інформації.

Розуміння структури високотехнологічного сектору і виявлення тенденцій його розвитку потребує розділення продуктів високотехнологічного сектору за критерієм об'єкта продажу. За цим критерієм у високотехнологічному секторі чітко виокремлюються два підрозділи. Один з них, назвемо його підрозділ А, уявляє собою вироблення науково-технічної інформації і втілення її у юридичні документи (патенти), які закріплюють право інтелектуальної власності фізичної або юридичної особи на цю інформацію. Саме на основі купівлі патентів можливо легально організувати виробництво товарів, які матеріалізують інтелектуальні досягнення НТР. А таке виробництво – це вже другий підрозділ високотехнологічного сектору. Назвемо його підрозділ Б. Функціонування цих двох підрозділів побудовано порізному. У сучасних умовах підрозділ А, тобто вироблення науково-технічної інформації, потребує розвинутої матеріальної бази, необхідної для здійснення науково-дослідних і досвідно конструкторських робіт, тобто лабораторій, технопарків, технополісів і т. ін.; фахівців та науковців високого рівня підготовки; відповідної освіти. Інвестиції у цей підрозділ дуже масштабні і характеризуються високим ступенем невизначеності і ризику. Коли науково-технічна інформація розроблена і поступає на ринок у якості товару (патенту), виникають питання: хто купить цей товар та за яку ціну; чи будуть існувати у продавця такого товару конкуренти; чи будуть існувати у покупця такого товару конкуренти? В різних галузях сектору створення науково-технічної інформації у товарній формі ситуації з конкуренцією і ціноутворенням можуть розрізнятися, але самі умови виробництва роблять виробників науково-технічної інформації монополістами.

Інакше функціонує підрозділ Б, тобто та частина високотехнологічного сектору, де здійснюється виробництво товарів, які матеріалізують інформацію з патентів у фізичну, предметну форму. У цьому підрозділі виробництво розгортає промисловий капітал, причому лише тоді, коли зрозуміло обсяг попиту і ємність відповідного ринку. Як мають формуватися ринкові ціни на такі товари: як на інтелектуальні унікальні товари, чи як на звичайні товари масового індустріального виробництва? Суто теоретичні відповіді на ці питання базуються на фундаментальних теоріях – трудової вартості, граничної корисності. І в одній парадигмі, і в іншій інтелектуальна рента є частиною ціни лише унікального товару, яка може існувати

лише за умов монополії. Конкуренція знижує цю частину ціни товару, а в тенденції може звести до суспільно необхідних витрат праці. Практика підтверджує саме таке розуміння конкуренції у високотехнологічному секторі. Як видно з даних таблиці 1, країни з високим рівнем доходу мають розвинутий ринок науково-технічної інформації: вони продають інформації приблизно на таку ж суму грошей, як і купують. Інакше виглядає ситуація на цьому ринку США: вони продають інформації на значно більшу суму, ніж купують. Так, у 2021 році вони продали патентів на 124,8 млрд. дол., а купили на 46,9 млрд. дол. Протилежним чином виглядає ситуація на ринку науково-технічної інформації країн з середнім рівнем доходу.

Таблиця 1

Надходження/Платежі за використання інтелектуальної власності, загальний обсяг, млрд. дол. США*

	Надходження					Платежі				
	Світ	Країни з високим рівнем доходу		Країни з середнім рівнем доходу		Світ	Країни з високим рівнем доходу		Країни з середнім рівнем доходу	
		усього	у т.ч. США	усього	у т.ч. КНР		усього	у т.ч. США	усього	у т.ч. КНР
2010	237,5	235,0	95,0	2,5	0,8	270,2	231,4	31,1	38,3	13,0
2015	330,5	326,3	111,2	4,2	1,1	396,1	338,3	35,2	57,3	22,0
2016	333,0	328,8	113,0	4,2	1,2	373,3	313,7	42,0	59,1	24,0
2017	363,7	355,0	118,2	8,7	4,8	402,0	334,3	44,4	67,6	28,8
2018	395,6	385,4	114,8	10,1	5,6	435,0	357,2	42,7	77,7	35,8
2019	400,4	389,2	115,5	11,2	6,6	443,2	365,9	41,7	77,2	34,4
2020	393,4	379,8	113,8	13,6	8,6	452,7	375,9	43,0	76,8	37,9
2021	444,5	427,5	124,8	17,0	11,7	515,3	424,5	46,9	90,7	46,9

*<https://data.worldbank.org/indicator/BM.GSR.ROYL.CD?view=chart>

Ці країни переважно купують патенти і зовсім мало їх продають. Так, у 2021 році вони купили патентів на суму 90,7 млрд. дол., а продали всього на 17,0 млрд. дол. Ринок науково-технічної інформації Китаю по цьому показнику є типовим для країн середнього рівня розвитку. У 2021 році Китай купив інформації на 46,9 млрд. дол., а продав на 11,7 млрд. дол. Проте, якщо проаналізувати динаміку ринку патентів, ринок Китаю демонструє істотну відміну не лише від країн з середнім рівнем доходу, але і від країн з високим рівнем доходу. Так, за період 2010-2021 рр. витрати Китаю на купівлю патентів зросли

з 13,0 млрд. дол. до 46,9 млрд., тобто на 360,8%, а надходження від продажу патентів зросли з 0,8 млрд. дол. до 11,7 млрд дол., тобто на 1 462,5%. За цей же період витрати розвинутих країн на купівлю патентів зросли з 231,4 млрд. дол. до 424,5 млрд, тобто на 183,4%, а надходження від продажу – з 235,0 млрд. до 427,5 млрд., тобто на 181,9%. Для США динаміка виглядає наступним чином. З 2010 до 2021 рр. витрати на купівлю патентів зросли з 31,3 млрд. дол. до 46,9, тобто на 149,8%, а надходження від продажу – з 95,0 млрд. дол. до 124,8 млрд. дол., тобто на 131,4%.

Таким чином за темпами зростання виробництва науково-технічної інформації Китай суттєво, у рази випереджає розвинуті країни і США у тому числі. Така тенденція відповідно до завдань, які висунуті ХХ з'їздом КПК збережеться у майбутньому.

Аналіз динаміки підрозділу Б високотехнологічного сектору свідчить про постійне зростання обсягів продажу високотехнологічних товарів на світовому ринку. Як видно з даних таблиці 2 експорт Китаєм високотехнологічної продукції зріс з 593,9 млрд. дол. у 2012 році до 942,3 млрд. дол. у 2021 р, тобто на 158,7%, тоді як аналогічні показники США склали відповідно 169,07 млрд. дол. та 169,22 млрд. дол.

Таблиця 2

Експорт високотехнологічної продукції*

	Експорт високотехнологічної продукції (платіжний баланс, поточні долари США, млрд. дол.)					Експорт високотехнологічної продукції (% експорту промислової продукції)				
	Світ	Країни з високим рівнем доходу		Країни з середнім рівнем доходу		Світ	Країни з високим рівнем доходу		Країни з середнім рівнем доходу	
		усього	у т.ч. США	усього	у т.ч. КНР		усього	у т.ч. США	усього	у т.ч. КНР
2012	2 210	1 290	169,07	836,6	593,9	19	19	20	19	31
2015	2 280	1 350	175,24	926,3	652,2	20	19	21	21	30
2016	2 230	1 360	173,92	875,3	594,5	20	20	22	20	30
2017	2 660	1 650	154,55	1 010	654,2	23	24	19	21	31
2018	2 910	1 780	153,81	1 130	731,3	20	20	18	21	32
2019	2 850	1 740	153,92	1 110	715,3	21	20	19	21	31
2020	н.д.	1 690	141,54	1 160	757,6	22	21	19	23	31
2021		н.д.	169,22	н.д.	942,3	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.

*<https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?view=chart>

Таким чином, Китаєм створений потужний і постійно зростаючий високотехнологічний сектор. Його високі якісні характеристики знаходять своє віддзеркалення у частці високотехнологічної продукції у експорті промислової продукції. Як видно з даних таблиці 2, цей показник за аналізовані роки утримується на рівні 30–31%, тоді як у розвинутих країнах і у США – на рівні 19–21%.

Висновок. У високотехнологічному секторі КНР у теперішній період часу домінує підрозділ Б. Проте стрімке зростання підрозділу А свідчить про зміну парадигми високотехнологічного розвитку КНР.

Література:

1. Сі Цзіньпін. Доповідь на XX Всекитайському з'їзді КПК 16 жовтня 2022. Р. IV, ч. 5; р V., ч. 3.
https://www.fmprc.gov.cn/rus/zxxx/202210/t20221026_10792071.html
2. Попков В. В. Китай в контексті світ-системної теорії І. Валлерстайна // Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції 5 листопада 2020 р. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 230–233.
3. Чалюк Ю. О. Глобальна конкурентоспроможність Китаю // Китаєзнавчі дослідження 2021. № 1. С. 137–149.

UDC 339.5 (510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-47>

Zhmai O. V.

ORCID: 0000-0001-5276-3462

Member of the Board

Non-governmental Organization «Enactus»

Odesa Mechnikov National University

Odesa, Ukraine

ANALYSIS OF CHINA'S INTERNATIONAL TRADE IN THE FIRST 9 MONTHS OF 2022

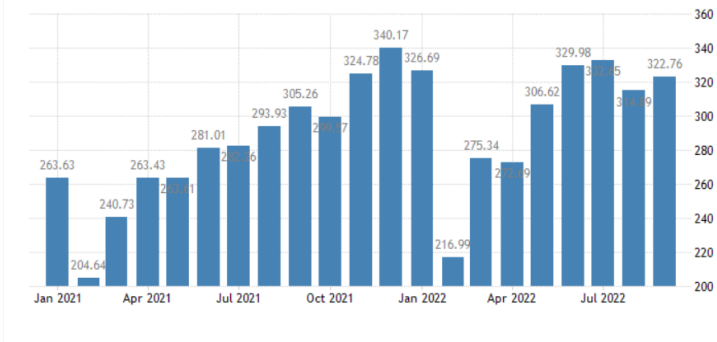
Key words: international trade, China, trading partners, economy, export, import.

The current year has become one of the most difficult and unpredictable in the XXI century. Even 2020, when the world was quarantined from the coronavirus pandemic, apparently did not change the national economies and foreign trade relations of countries around the world so dramatically. In this regard, it is

of interest to analyze the foreign economic activity of China, whose economy, according to some estimates, is the largest in the world today.

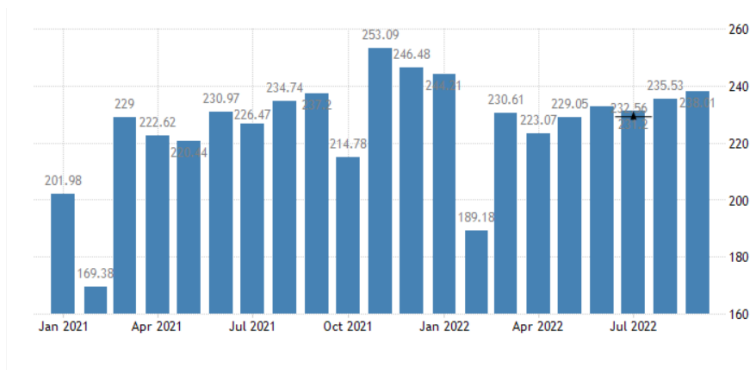
In February 2022, exports from China fell sharply by more than \$100 billion, but in just six months, by June 2022, the figures were again at record highs, ahead of November 2021 and January 2022.

In 2021, a similar pattern was seen, with exports reaching record levels by the end of the year, after a sharp drop (by almost \$60 billion) in February (picture 1).

Pic. 1 Export from China (Jan 2021 – Sep 2022) [1]

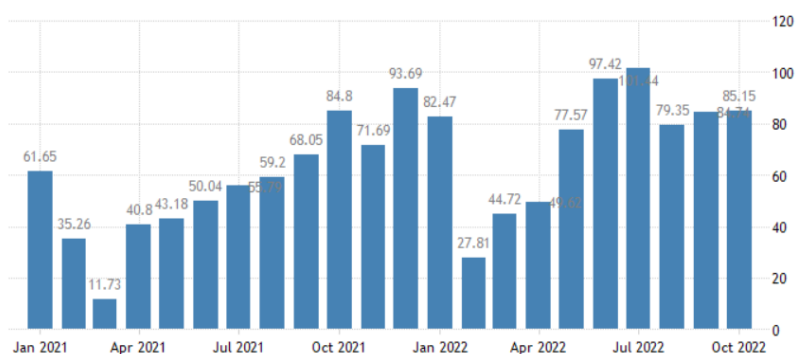
A similar picture can be seen when looking at China's imports over this period. In February of this year, it decreased by \$55 billion, but the very next month it almost regained its positions, having increased by \$40 billion. Approximately at this level, it remained until September. At the same time, the monthly figures for 2022, although slightly, exceed the figures obtained last year (picture 2).

Pic. 2 Import from China (Jan 2021 – Sep 2022) [1]

In general, in January-September 2022, compared to the same period last year, China's exports increased by 13.8%, or \$2.46 billion, while imports increased by 5.2%, or \$1.87 billion [2].

If we talk about the foreign trade balance, the situation here is similar. After a sharp drop in February (by three times compared to January 2022), the situation began to gradually stabilize, and already in June-July new records were broken (picture 3).

Pic. 3 China's foreign trade balance (Jan 2021 – Oct 2022) [1]

In October, exports fell 0.3% year-on-year, the first fall since May 2020, while imports contracted faster by 0.7%, the first decline since August 2020 [3].

The main trading partners during this period were the ASEAN countries (the volume of trade increased by 15.2% compared to the same period last year), the EU (9%), the USA (8%) and South Korea (7.1%) [4].

The volume of trade with countries along the Belt and Road Initiative grew by more than 20% during the study period and amounted to approximately 1.4 billion US dollars [5]. The volume of trade with Russia also increased significantly (by 32.5% compared to 9 months of 2021) [6], while with Ukraine in the first six months the volume of trade almost halved (by 46.6%), to 5.79 billion US dollars [7]. Despite this, China remains one of the main trading partners of Ukraine, along with Poland and Romania [8].

At the same time, China, apparently, has taken a course towards the substitution of imported energy carriers. Thus, over the first 9 months of 2022, the volume of imports of oil, natural gas and coal decreased by 4.3%, 0.5% and 12.7% (in physical terms), respectively. At the same time, over the analyzed period, the volume of China's own production (in physical terms) increased: by 5.1%, natural gas – by 5.4%, coal – by 11.2%. However, these volumes are not enough to cover domestic demand in the country [9].

Thus, we see that, despite the sharp drop in international trade in February, in the future, China not only restored its positions, but also broke new records both in the export-import direction and in the foreign trade balance as a whole.

However, if the quantitative indicators have not changed significantly, then the qualitative ones, apparently, are beginning to change. This is evidenced by both the change in the export-import of individual commodity items, and the volume of trade with certain countries.

Bibliography:

1. Trading economics. Retrieved from <https://tradingeconomics.com>
2. Ekonomika Kitaya po itogam 9 mesyacev demonstriruet uverennyj rost [China's economy shows strong growth in 9 months]. Retrieved from <https://eadaaily.com/ru/news/2022/10/24/ekonomika-kitaya-po-itogam-9-mesyacev-demonstriruet-uverennyj-rost> [in Russian].
3. General Administration of Customs People's Republic of China. Retrieved from <http://english.customs.gov.cn>
4. Za devyat' mesyacev 2022 goda ob'em vneshnej trgovli tovarami Kitaya vyros na 9,9 procenta [China's foreign trade in goods grew by 9.9 percent in nine months of 2022]. Retrieved from <https://rg.ru/2022/10/24/za-devyat-mesyacev-2022-goda-obem-vneshnej-torgovli-tovarami-kitaia-vyros-na-99-procenta.html> [in Russian].
5. China's foreign trade rises by 9.9%. Vanguard. Retrieved from <https://www.vanguardngr.com/2022/10/chinas-foreign-trade-rises-by-9-9/>
6. China's Foreign Trade Up 8.3% In September: Analysis. Silk Road Briefing. Retrieved from <https://www.silkroadbriefing.com/news/2022/10/26/chinas-foreign-trade-up-8-3-in-september-analysis/>.
7. Import i eksport Kitaya [China import and export]. Retrieved from https://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Импорт_и_эксспорт_Китая#2022:_D0.A1.D0.BF.D0.B0.D0.B4_.D1.82.D0.BE.D1.80.D0.B3.D0.BE.D0.B2.D0.BB.D0.B8_.D1.81_.D0.A3.D0.BA.D1.80.D0.B0.D0.B8.D0.BD.D0.BE.D0.B9_.D0.B2.D0.B4.D0.B2.D0.BE.D0.B5 [in Russian].
8. Za prohnzom – 30. Yak viina vplyvaie na obsiahy importu ta eksportu [According to the forecast -30. How the war affects the volume of imports and exports]. Delo.ua. Retrieved from <https://delo.ua/economy/za-prognozom-30-yak-viina-vplyvaje-na-obsyagi-importu-ta-eksportu-402820/> [in Ukrainian].
9. Kitaj po itogam 9 mesyacev 2022 g. sokratil import uglevodorodov [China reduced imports of hydrocarbons in the first 9 months of 2022]. Neftegaz.ru. Retrieved from <https://neftegaz.ru/news/finance/755731-kitaj-po-itogam-9-mesyatsev-2022-g-sokratil-import-uglevodorodov/> [in Russian].

Кириченко А. В.

ORCID: 0000-0002-5647-7698

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ В КИТАЇ

Ключові слова: електронна комерція, громадське харчування, організація торгівлі, Китай.

Електронна комерція в усьому світі почала розвиватися відносно недавно, проте досить динамічно чому сприяла поява інтернету та збільшення з кожним роком інтернет-користувачів [1]. Пришвидшила її розвиток пандемія COVID-19 витіснивши велику кількість покупців в онлайн середовище. Найсуттєвіше підвищення обсягів електронної комерції спостерігалось у сфері громадського харчування, а у розрізі держав лідером з великим відривом став Китай.

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що лідером у сфері громадського харчування в 2021 р. був китайський ринок. Так, глобальний ринок склав 2 221 млрд євро, а китайський – 658 млрд євро (579,07 млрд доларів США) та посів перше місце серед держав світу. В розрізі типу ресторану китайський ринок має свою специфіку у порівнянні з глобальним ринком громадського харчування (рис. 1). Глобальний ринок ресторанів із повним набором послуг найрозповсюдженіший вид громадського харчування в Китаї та займає 44% світового ринку (1 060 млрд євро світовий та 468 млрд євро китайський) [2; 3].

Китай має найшвидше зростаючий ринок громадського харчування в Азії. Протягом багатьох років, завдяки швидкому економічному зростанню та постійному підвищенню рівня доходів китайців, індустрія громадського харчування швидко розвивалася. Так, згідно прогнозів, китайський ринок громадського харчування досягне 914,09 млрд доларів США до 2027 р.

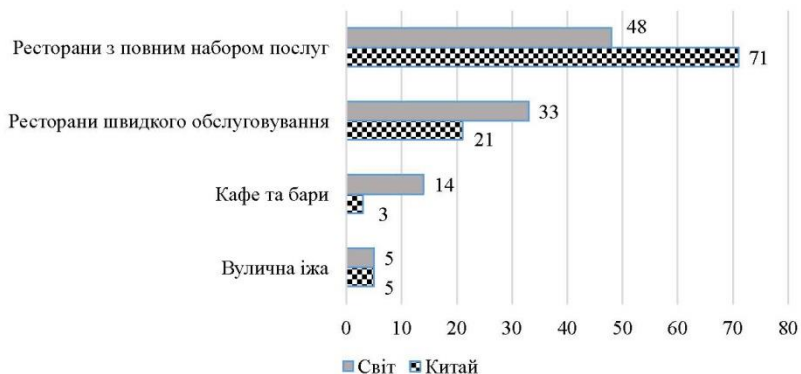

Рис. 1. Глобальний та китайський ринок громадського харчування за типом ресторану в 2021 р., %

Джерело: побудовано автором за [2].

Офлайн сегмент громадського харчування у 2020 р. постійно скорочувався через пандемію [3]. Так, порівняно з 2019 р., дохід 78% підприємств громадського харчування зменшився на 100%, 9% компаній зменшилися понад 90%, 7% – на 70–90% і лише 5% компаній повідомили, що їх зниження складає менше 70% [4].

В цей самий час спостерігалось зростання доставки їжі додому. Додатки для доставки харчових продуктів, такі як MissFresh і Meituan, вибухнули під час карантину, оскільки китайські споживачі, які застрягли вдома, мали мало альтернатив отримати харчові продукти [5]. У 2020 р. рівень проникнення серед китайських користувачів мережі становив 42,3%, а пандемія COVID-19 пришвидшила проникнення додатків для онлайн-доставки – до грудня 2021 р. цей показник зріс до 52,7% [6]. Продажі онлайн-кейтерингу в 2021 р. зросли на 30,1% у річному обчисленні, що на 27,9% більше, ніж у попередньому році [7].

Пандемія стала чудовим уроком, який навчив індустрію громадського харчування Китаю важливості постійного пристосування та інновацій при організації торгівлі. Ті заклади громадського харчування, що змогли пристосуватись до ситуації, що склалась змогли отримувати більше прибутку, охоплюючи два сценарії споживання, як у закладі харчування, так і поза ним. Це спонукало величезний прогрес для індустрії громадського харчування та полегшило життя споживачів в Китаї.

Література:

1. Кириченко А. В., Березовська Л. О. Розвиток електронної комерції та торговельної логістики Китаю. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 3. С. 97–108.
2. Food service Market Monitor 2022. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/it/Documents/consumer-business/FoodserviceMarketMonitor2022_Deloitte.pdf
3. China Food Service Market, Share, Size, Forecast 2022-2027, Industry Trends, Growth, Impact of COVID-19, Opportunity Company Analysis. URL: <https://www.prnewswire.com/news-releases/china-food-service-market-analysis-report-2022-light-meal-fast-food-snack-and-japanese-cuisine-gaining-momentum-in-the-industry-301536127.html>
4. Bodi Zhang. The Impacts of COVID-19 on China's Food-Service Industry: Based on the Case Study of Haidilao Hot Pot. URL: https://www.researchgate.net/publication/352404450_The_Impacts_of_COVID-19_on_China's_Food-Service_Industry_Based_on_the_Case_Study_of_Haidilao_Hot_Pot
5. As life in China returns to normal, food delivery platforms face a slowdown. URL: <https://www.insiderintelligence.com/content/life-opens-back-up-china-food-delivery-platforms-face-slowdown>
6. China's duopoly food delivery market. URL: <https://daxueconsulting.com/o2o-food-delivery-market-in-china/>
7. Online retail sales of physical goods tops 10 trillion yuan. URL: http://www.china.org.cn/business/2022-01/28/content_78016027.htm

UDC 339.93:330.32

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-49>

Klus V. V.

ORCID: 0000-0002-4808-9206

Student of the Master's Program in International Economic Relations

Odesa National University named after I. I. Mechnikov

Odesa, Ukraine

Yakubovsky S. O.

ORCID: 0000-0002-1193-0241

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Head of the Department of World Economy and International Economic Relations

Odesa National University named after I. I. Mechnikov

Odesa, Ukraine

THE IMPACT OF THE FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Key words: China, Foreign Direct Investments, Economic Development.

China has established itself on the world geopolitical and geoeconomic arena as a powerful and balanced player that has long-term goals and takes systematic tactical steps to achieve them. China's success in attracting foreign investments is one of the key factors that determined the country's rapid economic growth.

Moving on to the geographical structure of the distribution of foreign direct investments through the territory of the PRC, it is worth emphasizing that almost every city in China attracts a foreign investor. Nevertheless, the overwhelming amount of accumulated FDI falls on the three coastal provinces – Guangdong, Fujian and Jiangsu as well as on the largest cities – Beijing, Tianjin and Shanghai [1]. The cumulative share of accumulated foreign direct investment in the above-mentioned zones reaches almost 90% of all FDI in China. Among the main advantages of the coastal areas of the PRC in comparison with the internal territory, it can highlight directly the location near the ocean, which opens up broad prospects for entering the markets of third countries; a highly qualified workforce of its residents and a developed transport infrastructure.

The offshore zone of Hong Kong plays a leading role in the introduction of FDI. The main investor countries here are China, the United Kingdom and

Japan [4]. However, as the researchers point out, a significant part of the investment flowing into China through Hong Kong is illegally exported Chinese capital to obtain certain benefits from foreign investors. Hong Kong also acts as an intermediary for investment from Taiwan to mainland China, given Hong Kong's greater experience with the Chinese market and the restrictions imposed on direct investment for Taiwanese companies in the PRC. The vast majority of investments are directed on financial activities: holding, real estate, finance, insurance, banking, etc [2].

Asian countries making direct investment in China are targeting export-oriented industries because of the cheapness of labor in the secondary sector. Thus, they seek to maintain their positions in competitiveness due to the transfer of labor-intensive industries to China, which helps foreign direct investors achieve a reduction in the cost of finished goods. When investing, American and European direct investors are more guided by the breadth of the domestic market of the PRC, investing mainly in capital-intensive industries. Their primary goal is to consolidate their position in the promising Chinese market.

In the industry of the People's Republic of China, there is a direct connection between the level of complexity of production technology and the role of organizations involving foreign capital: the higher the stage of product processing, the more important role foreign capital plays. This factor is crucial for attracting high technology and closing China's gap with a number of advanced economies.

In the PRC, there is an industry principle for the distribution of FDI flows (encouragement or reduction) in industries which development is impossible without the experience of foreign investors: the use of modern technologies, modern equipment, management skills, knowledge of international markets, training of highly qualified personnel, and others [3]. This takes into account that the intervention of foreign capital in the industry should not harm the national security of China's economy.

In general, there is a significant increase in FDI from South Korea, the USA and Germany [1]. In addition, the data showed a significant increase in the inflow of FDI into high-tech industries.

Among the main reasons for the rapid growth of the Chinese economy today, in addition to the inflow of foreign direct investments, we can single out the active policy of expansion of Chinese capital to foreign markets. As one of the largest recipients of FDI, the Chinese government has been able to competently transform foreign capital for independent outward investment.

Table 1

FDI Stock of China, in million US dollars

	2017	2018	2019	2020	2021
Inward	1 489 956	1 628 261	1 769 486	1 918 828	2 064 018
Outward	1 809 037	1 982 266	2 198 881	2 580 658	2 581 800

Source: UNCTAD World Investment Report 2022. Available at: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir_fs_cn_en.pdf (accessed 15 November 2022).

World Investment Report 2022 data in table 1 shows that despite the Covid-19 pandemic, the assets of direct investors in China and Chinese investors abroad have constantly grown in value, while at the end of 2021, the assets of Chinese investors exceeded the value of foreign direct investors in China by 25% at the end of 2021.

Like many other states, the PRC mainly invests in countries with stable economies. According to this principle, the Chinese government chooses industries for capital investment that can bring the most benefits to the donor country and help increase prosperity. Another important factor that pushes Chinese enterprises to invest abroad is narrow domestic demand. The PRC is characterized by a high rate of capital savings, which limits the channels for the sale of products within the country, which, in conditions of overproduction, is a signal for companies to go abroad.

The insufficient development of the technological potential of mainland China can be counted among the microeconomic reasons for the intensification of investment abroad.

The Export-Import Bank of the People's Republic of China has identified key areas for investment [3]: extraction of natural resources to reduce the country's deficit; projects that stimulate the export of Chinese products, labor force, and technologies; opening of foreign research and development centers for the purpose of borrowing management experience and advanced technologies; intensification of mergers and acquisitions to improve the position of Chinese corporations on the world stage and facilitate their access to new markets.

The largest share of FDI goes to APR countries due to geographical and cultural proximity. Of these, about 85% of Chinese investment in Asia Pacific is concentrated in Hong Kong, which has been used as an offshore zone since the opening reform period. Latin America ranks second in terms of attractiveness for the Chinese investor. Only 6% of FDI from China goes to Europe. The US also has Chinese capital – 2%. Africa accounts for 4% of Chinese FDI, thanks to cheap labor and rich, untapped natural resources [1].

In the sectoral structure of the export of Chinese investments abroad, the business services sector prevails. As a rule, this refers to the leasing of construction and mining equipment, as well as aircraft and ships. Thus, the export of capital from the PRC is due to a number of objective reasons, such

as the search for new technologies, the shortage of natural resources, access to new markets, the increase in the cost of production factors in the country, and the strengthening of the yuan exchange rate. The intensification of capital outflow from China is due to the active participation of Chinese investors in projects related to energy and mineral development, trade, forestry, construction, infrastructure projects and the service sector.

Sustained growth in FDI has been observed despite increasing domestic and external uncertainty caused by a number of factors, including the outbreak of COVID-19. The slight slowdown in growth in 2022 is due to the impact of measures to contain the spread of COVID-19 introduced in several areas of the country, but this impact is likely to be short-term.

Over a decade of reform and opening up, China has accumulated many advantages as a destination for foreign investment. A huge domestic market, significant rates of economic growth, integrated industrial system, efficient infrastructure, highly educated personnel, as well as the application of new technologies are all part of China's investment attractiveness.

It can be noted that the main advantages of the investment climate of the PRC are: the largest domestic market in the world, the availability of natural resources and low production costs, relatively low wages, developed infrastructure, growing economy, stability of the exchange rate, benefits and preferences for foreign investors. However, despite China's significant investment attractiveness, there are many investment risks, including lack of transparency and corruption, weak protection of intellectual property, difficult environmental situation in many cities, neglect of human rights and cultural differences in business practices, which creates difficulties for foreigners entering the Chinese market.

However, the experience of previous years clearly shows the willingness of the Chinese government to develop the investment activities of companies in the country and abroad, continuing various reforms aimed at improving the state's investment climate.

Bibliography:

1. China: foreign investment. (2022) Santandertrade. Available at: Foreign investment in China – Santandertrade.com (accessed 15 November 2022).

2. Foreign direct investment (FDI) in Hong Kong SAR, China. (2022) Lloydsbanktrade. Available at: Foreign direct investment (FDI) in Hong Kong SAR, China (accessed 15 November 2022).

3. Mehmood F. (2021) Infrastructure and sectoral FDI in China: an empirical analysis. Insights into Regional Development, Entrepreneurship and Sustainability Center, pp.160 – 175. Available at: Infrastructure and sectoral FDI in China: an empirical analysis (accessed 15 November 2022).

4. Textor C. (2022) Annual inflow of foreign direct investment (FDI) to China from 2011 to 2021. Statista. Available at: China: inward FDI flows 2021 | Statista (accessed 15 November 2022).

УДК 332.1:338

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-50>

Меліхова Т. Л.

ORCID: 0000-0003-4416-3066

кандидат географічних наук, доцент, викладач

ВСП «Оптико-механічний фаховий коледж

Київського національного університету імені Тараса Шевченка»

м. Київ, Україна

УРБАНІЗАЦІЯ КИТАЮ: ФЕНОМЕН ЧИ ЗАКОНОМІРНІСТЬ?

Ключові слова: урбанізація, розвиток, економіка, агломерація, місто.

Сутність урбанізації полягає в розвитку трансформацій в економічній, соціальній та просторовій структурах країни [3, с. 97]. Зростає роль міст, які все більше притягують людину, бо значно краще за сільські населенні пункти мають можливість задовольнити її потреби. Тому закономірним вважається те, що ріст міст все більше відбувається за рахунок міграції, чим природного приросту населення [2, 6]. Адже нерівномірність соціально-економічного розвитку різних регіонів країни обумовила відтік населення з менш розвинених регіонів у більш розвинені регіони. Спочатку даний процес не позначається настільки негативно на розвитку того чи іншого регіону в межах країни. Це відбувається до тих пір, поки еміграція не набуває масового характеру. Урбанізація в Китаї обумовила дані зміни та розвиток агломерацій, посиливши їхні функції, перетворивши дані міста в глобальні міста, регіональні та національні центри, обумовивши депопуляцію та старіння трудових ресурсів у сільських населених пунктах [7]. Проблема депопуляції в сільських населених пунктах ставить під сумнів стійкість урбанізації в Китаї [4].

Ще однією особливістю урбанізації Китаю є швидкість, з якою відбувається урбанізація країни. Лише за період 1978–2021 рр. міське населення Китаю зросло з 172,45 млн. осіб у 1978 р. до 892,98 млн. осіб у 2021 р. з середньорічним приростом на 16,76 млн. осіб. Як наслідок, рівень урбанізації країни зріс з 17,9% до 62,5 %, із середньорічним

зростанням на 1,04 %. Китай перетворився зі слабоурбанізованої аграрної країни у високоурбанізовану розвинуту країну. Найбільш урбанізованим залишається приморський східний регіон. Тут розміщуються найбільші агломерації країни: Пекін, Шанхай, Гуанчжоу, Шеньчжень, Тяньцзін та інші.

Таблиця 1

Розподіл міського населення за основними групами міст

Групи міст за чисельністю населення	Населення, осіб		Частка, %		Абсолютний приріст населення, осіб
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	
Більше 10 млн. осіб	102640698	105096442	11,73	11,77	2455744
Від 1млн. до 10 млн. осіб	317467895	334313152	36,28	37,44	16845257
Від 500 тис. до 1 млн. осіб	118400738	117440784	13,53	13,15	-959954
Від 300 тис. до 500 тис. осіб	47435325	45181282	5,42	5,06	-2254043
Менше 300 тис. осіб	289131263	290945634	33,04	32,58	1814371
Все міське населення	875075919	892977294	100,00	100,00	17901375

Джерело інформації: Population of Cities in China <https://statisticstimes.com/demographics/country/china-cities-population.php>

Як бачимо, темпи урбанізації нині залишаються високими (табл. 1), абсолютний приріст населення за 2020–2021 роки перевищує середньорічний приріст за 1978–2021 роки і становить 17,9 млн. осіб. Значним приростом характеризуються міста-мільйонери, частка населення яких в структурі міського населення Китаю залишається найвищою. Кількість міст-мільйонерів лише за 2020–2021 роки збільшилася на 8 міст, які розташовані на сході країни та частково в центральній частині. Група великих міст з населенням менше 1 млн. характеризується від’ємним приростом населення за 2020–2021 роки. Зростає населення малих та середніх міст, які займають другу позицію після міст-мільйонерів. Якщо великі міста беруть під контроль національну економіку з очевидним збільшенням їх масштабів та економічної сили,

то малі та середні міста вважаються генераторами розвитку сільської місцевості [3, с. 97]. Це реформи 1978 року в Китаї обумовили, можливо найбільше переселення людей у світі, спричинене міграційним потоком із села в місто після того, як контрольована державою міграційна політика послабилася. Ріст урбанізації в Китаї супроводжувався трансформацією країни від централізованої планової економіки до ринково-орієнтованої економіки, від закритого традиційного сільсько-господарського суспільства до відкритого та модернізованого промислового і урбанізованого суспільства. Дану швидку урбанізацію в Китаї називають прискореною урбанізацією [1, 8].

Для трансформації з такою безпрецедентною швидкістю та масштабом урбанізація Китаю спиралася на такі три взаємопов'язані рушійні сили:

- великомасштабну індустріалізацію, зосереджену переважно в містах східних прибережних регіонів, що сприяло концентрації капіталу, праці, землі та ресурсів в даних містах, центрах;

- перехід від централізованої планової економіки до ринкової економіки, яка розблокувала попит і потенціал, а міста виступили центрами зростання внутрішньої торгівлі;

- поступовий розвиток міжнародної співпраці та торгівлі, що забезпечило доступ до капіталу, технологій та експортних ринків, необхідних для стимулювання зростання міст і промисловості [8, с. 9].

Все це забезпечило стрімкий ріст міст, але не забезпечило якість розвитку даних міст. Прискорена урбанізація обумовила, поряд з розвитком різних галузей економіки, низку проблем, а саме: погіршення навколишнього середовища, житлові проблеми, нерівність між містом і селом тощо, вплинула на продовольчу безпеку країни [7]. Не вдалося прискореній урбанізації подолати нерівномірність розвитку різних регіонів країни.

Китайський уряд прагне регулювати процес урбанізації, бо бачить стали урбанізацію як двигун модернізації та економічного зростання. У 2014 урядом оприлюднюється і реалізовується нова модель урбанізації «Національний план урбанізації нового типу (2014–2020)», яка орієнтована на людину. Але й даний план не вирішив вищезазначені проблеми. Темпи урбанізації не відповідають темпам розвитку підсистем міст, загострюючи наявні проблеми та породжуючи нові. Основна інфраструктура та послуги не встигають за швидким зростанням міського населення Китаю, що підживлюється міграцією із села в міста [5].

Отже, рушійною силою урбанізації Китаю можна вважати послідовні дії уряду з урахуванням тенденцій розвитку провідних країн світу. Прагнення уряду Китаю зробити країну однією з найбільш економічно розвинутих, високоурбанізованих країн світу завдяки

реформам забезпечило прискорену урбанізацію країни, ріст міст, але не забезпечили рівномірність їхнього розвитку в різних провінціях країни. Першість за чисельністю населення та розвитком залишається за агломераціями, які були сформовані та розвинуті в індустріальну епоху.

Література:

1. Chen J. Rapid urbanization in China: A real challenge to soil protection and food security. *Catena*. 2007. № 69. P. 1–15.
2. ЕС, 2016, The State of European Cities 2016: Cities leading the way to a better future. UN-Habitat – 2016. 216. P. 39–45.
3. Guana X., Weib H., Luc S., Daid Q., Sub H. Assessment on the urbanization strategy in China: Achievements, challenges and reflections. *Habitat International*. 2018. № 71. P. 97–109.
4. Li Y., L. Jia L., W. Wu W., Yan J., Liu Y. Urbanization for rural sustainability – Rethinking China's urbanization strategy. *Journal of Cleaner Production*. 2018. Vol. 178. P. 580–586.
5. Liang L., Chen M. and Lu D. Revisiting the Relationship Between Urbanization and Economic Development in China Since the Reform and Opening-up. *Chinese Geographical Science* 2022. Vol. 32. P. 1–15.
6. Lopes A. Population growth and re-urbanization in Spanish inner cities: The role of internal migration and residential mobility. *Quetelet journal*. Vol. 1. № 2. 2014. P. 67–92.
7. Ye Q., Qijiao S., Xiaofan Z., Shiyong Q. and Lindsay T. China's New Urbanisation Opportunity: A Vision for the 14th Five-Year Plan. 2020. 60 p.
8. Wang Y. The Challenges and Strategies of Food Security under Rapid Urbanization in China. *Sustainability*. 2019. 11(2). P. 542.

UDC 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-51>

Natsvlishvili T. M.

ORCID: 0000-0003-1686-8296

Postgraduate Student

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

THE PREREQUISITES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE GLOBAL ENVIRONMENT

Key words: economy, global level, development, potential.

The rapid development of the People's Republic of China (PRC) as a new global power is gradually turning into one of the leading trends in the modern development of the world economy [1]. As a result of the redistribution of the international balance of power with the participation of the PRC, the existing integration blocs are being modified, additional opportunities for creating new configurations of international partnership are emerging. In this context, the efforts of the Ukrainian authorities to deepen Ukrainian-Chinese economic relations are a timely and adequate response to the transformations in the international environment. The economy of the People's Republic of China is the second largest economy in the world after the United States. The country is the largest country in the world by population (more than 1,38 billion people).

The People's Republic of China is a powerful agrarian-industrial country. Traditional industries are being developed – textile, coal, ferrous metallurgy, phosphorus and earthenware production, as well as new industries – oil refining, gas, chemical, aviation, space, electronic, mechanical engineering, instrumentation. China is a world leader in the production of coal, cement, mineral fertilizers, steel, electricity. Companies in China are classified by ownership and size.

State-owned companies are fully or partially owned by the state. Equity capital can be in the form of investment at the local government level or full ownership by the central government. Private enterprises are created by individuals and do not receive state funding. Small, medium and micro enterprises in the PRC are generally private enterprises that are subject to a government-imposed limit on the number of employees, revenue and total assets.

Amid a broader economic recovery in China in 2021, SMEs are struggling with rising production costs. SMEs in the manufacturing industry have faced high raw material costs, which have risen sharply as industrial production has recovered. Prices for raw materials such as iron ore and copper rose to record highs as the global economy recovered from the coronavirus.

Power outages and rising electricity prices have also led to reduced production at SMEs. More than half of China's provinces have imposed strict electricity rationing since September 2021, forcing many factories to cut production capacity, putting jobs at risk. The Global Investment Trends Monitor report published by the United Nations Conference on Trade and Development in January 2021 stated that in 2020, China became the world leader in foreign investment inflows, overtaking the United States [2].

First, China responded decisively to the epidemic, which allowed the resumption of production. Secondly, in terms of medium and long-term factors, China's economic policy is stable, and the potential for economic growth is huge. Thirdly, China continues to expand its openness. In recent years, restrictions on access to the Chinese market have been constantly eased, the level of openness has been steadily increasing, and the business environment has been improving. For example, the new version of the Catalogue of Industries to Promote Foreign Investment at the Wayback Machine, which officially came into force in January 2021, has further promoted foreign investment.

According to Ernst&Young (EY), one-fifth of the 2020 IPOs (180 offerings) were made on the Shanghai Stock Exchange [2]. For comparison, 119 placements were made on the Nasdaq stock exchange for the same period of time. In total, in the first three quarters of 2020, Chinese stock exchanges, according to EY, conducted 45% of global IPOs.

Business influences government policies through lobbying, and generally expects and eventually receives support from the government. But, on the other hand, business demands non-interference. This leads to a much more market-oriented behavior of Western multinational enterprises, but also to a decrease in their competitiveness in relation to Chinese companies. On the other hand, the market creation of conditions for innovation involves reaching ever larger scales. And although the American giants create such opportunities for themselves by capturing the consumer market (B2C) as much as possible, while being criticized and punished by governments, they do not have the ability to scale as much as the Chinese in the application of digital technologies throughout the economy, especially in industry (B2B).

On March 4, 2021, the sessions of the National People's Congress were held. The work of the sessions is not limited to meetings to approve the

government's report, budget, development plan for the 14th Five-Year Plan, etc. The most interesting product of the sessions is the Long-Term Development Goals of China until 2035[1].

The initiatives are positive and vague: post-covid recovery and GDP growth of 6%, 11 million new jobs in cities and unemployment at 5.5%, low annual inflation (up to 3%) and exchange rate stability. China aims to improve the overall standard of living of its citizens, provide them with quality healthcare (Healthy Nation 2020 Initiative), restore the birth rate (two-child policy) and improve the environmental situation by reducing the energy intensity of GDP (by 13,5%) and carbon dioxide emissions (by 18% per unit of GDP). The planned actions should help to overcome the current difficulties, "bring the Chinese economy to new heights" and ensure a doubling of GDP by 2035.

The main goal of the Chinese state for the nearest future is a «new philosophy of development» based on the «high-tech transformation of China in 2025» [1]. The agenda includes not only further technological developments, but above all their practical application in infrastructure and industry. In the course of overcoming the crisis of 2008–2009, Chinese technocrats were convinced that investment in infrastructure is the best solution, because it not only guarantees to restore aggregate demand, but also creates a spillover effect for entrepreneurs in the form of improved business conditions.

When multinational technology companies Apple Inc., Google and others began to move production from China and rebuild global supply chains, China proclaimed the rejection of credit and financial corporate capitalism and the transition to a closed system of the state economy with incorporated fragments of the private sector. The channels of concentration of investments in targeted sectors have become the funds for the management of the transformation of scientific and technological achievements of the PRC.

New institutions (spreading since 2018) arise mainly under the specialized departments of regional ministries and agencies and operate on the principles of investment management. The funds enjoy fiscal preferences from the government, but behave independently in their specific sectors and areas. 60% of them work only with innovations [3].

During the 2020 crisis, the proven means of overcoming the crisis was creatively rethought: the object of investment was not physical, but digital infrastructure. Money was spent on improving communication networks, 5G base stations, the introduction of AI in the basic infrastructure, new computing and processing centers, blockchain and satellite communications. This approach is in sharp contrast to the "Rescue Plan" of the US economy, where about \$ 1 trillion is proposed to be distributed to the population in the form of direct transfers or unemployment benefits.

In general, according to the data announced by the Chinese Prime Minister, by 2020, China has brought the volume of direct investment in R&D to 350 billion US dollars. In 2021, the country will make a confident first step towards the formation of a new concept of development (double circulation economy), in which the domestic and foreign markets will strengthen each other with the support of the development of the domestic market [4].

Currently, the Chinese economy is facing the need to change its development model. The current model has demonstrated (and still continues to demonstrate) unprecedented growth rates, mainly due to foreign investment and rapidly growing exports. Although such a model, given its role and scale (the second economy after the United States in the world and the first – in terms of world exports), cannot be quickly modernized, the Chinese authorities seek to minimize the risks of external shocks as soon as possible, the threat of which, given the growing problems of China's economic development, is increasing.

Restructuring of the Chinese economy; changing the quality of economic growth, transition from extensive development to increasing the level of technological production. At the moment, many Chinese enterprises, especially in the public sector, still remain uncompetitive and will have to face serious financial difficulties if the government cancels subsidies, which now include both land and energy aid. For bilateral cooperation, the change in the emphasis of China's national development will be marked by increased competition between enterprises with similar competitive advantages, equally interested in building technological capacity and entering new markets.

Bibliography:

1. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States. URL: https://www.everycrsreport.com/files/20190625_RL33534_088c5467dd11365dd4ab5f72133db289fa10030f.pdf
2. Xiao Geng, Xiuke Yang, and Anna Janus. State-owned Enterprises in China, Reform Dynamics and Impacts. 2019. P. 155.
3. The Economist, State Capitalism's Global Reach, New Masters of the Universe, How State Enterprise is Spreading. January 21. 2020.
4. V. N. Kozka. Evolutionary processes in Chinese economy and necessity for further transformation of development model. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48193/04-Kozka.pdf?sequence=1>

Олійник О. М.

ORCID: 0000-0002-0083-9960

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник відділу історії країн Азії та Африки

ДУ «Інститут всесвітньої історії

Національної академії наук України»

м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЯ ПІСЛЯ 20-ГО З'ЇЗДУ КПК

Ключові слова: освіта, наука, кадри, інновації, зелений розвиток, зростання, якість життя.

З початком 21-го сторіччя Китай не перестає привертати увагу міжнародної спільноти, змінюються тільки її акценти, з огляду на ті події, які відбуваються всередині цієї країни та міжнародній ситуації. Якщо на початку 21-го століття про Китай говорили, як країну, що вдало здійснило ринкові економічні реформи, створюючи соціалістичну ринкову економіку, де ринку надається важлива роль як регулятора ціноутворення та розподілу ресурсів, то вже через 20 років світова спільнота розглядає Пекін як впливового гравця на світовій політичній мапі та країну до позиції якої прислухаються. Особливої уваги набув 20-й з'їзд КПК, який проходив в Пекіні з 15 по 22 жовтня, оскільки прийняті на з'їзді рішення значною мірою визначатимуть курс розвитку Китаю на наступні 5 років, а відтак і його зовнішню політику, що не менш важливо для світового розвитку [1].

Центральною подією з'їзду було переобрання Сі Цзіньпіна на третій строк на посаду генерального секретаря ЦК КПК та голови КНР, і таким чином була порушена традиція перебування на зазначених посадах не більше двох термінів, яку започаткував Ден Сяопін. Цей зсув у політичній традиції країни оцінили засоби масової інформації, які майже одностайно заявили про несприйняття такої зміни. Зокрема Дойче веле в розділі «Точка зору» визначила резолюцію: «...як документ, що зміцнює владу людини, яка, згідно з попередніми партійними правилами, повинна була б піти з політики наступного року після двох термінів перебування на посаді генерального секретаря» [2]. В статті Крістіана Шеферда «Китай ухвалив історичну резолюцію, щоб закріпити безстрокове правління Сі Цзіньпіна», яка опублікована

в «Вашингтон Пост», автор статті повідомляє про таке: «...закріплення статусу Сі Цзіньпіна як ядра ЦК і ядра всієї партії. . . має вирішальне значення для просування до великого відновлення китайської нації», «Сі Цзіньпін є архітектором «нової епохи», «Сі Цзіньпін став третім лідером країни після Мао Цзедуна та Ден Сяопіна, що дає оцінку минулому» та ін. [3]. В статті «Лідери правлячої партії Китаю ухвалили історичну резолюцію Сі», яку опублікувала газета «Джапен Таймз» повідомляється, що перебування Сі Цзіньпіна на посаді ознаменувалося широкими антикорупційними репресіями, репресивною політикою в таких регіонах, як Сінцзян, Тибет і Гонконг, і все більш наполегливим підходом до зовнішніх відносин. Він також створив культ лідерства, який придушив критику, придушив конкурентів і інакомислення, а також представив свою власну політичну теорію, яку назвали «ідеї Сі Цзіньпіна» [4].

Аналізуючи висновки світових інформаційних агентств можна зробити висновок, що світова спільнота несхвально ставиться до прийнятих рішень і неоднозначно ставиться до закріплення за Сі Цзіньпіном статусу ядра КПК, а також висловлює певне занепокоєння з приводу майбутнього Китаю. Таке ставлення зумовлено історичним досвідом інших країн, коли концентрація влади в «одних руках» протягом тривалого періоду часто призводила до суспільного загострення та напруги, що зрештою негативно впливало на суспільний розвиток в цілому.

В контексті прийнятих на з'їзді рішень виникає інтерес щодо майбутнього Китаю, зокрема його соціально-економічного розвитку в найближчу перспективу, оскільки стабільність країни розглядається в якості стабілізуючого фактора світової економіки в цілому. В цьому контексті доцільно розглянути результати правління переобраного лідера і оцінити потенційні пріоритети його політики.

За час перебування Сі Цзіньпіна на посаді керманіча країни суттєво зросла її міць та ринкова конкурентоздатність. Китай посів перше місце в світі за обсягом торгівлі товарами, друге місце – за обсягом торгівлі послугами. За період з 2012 р. по 2020 р. ВВП Китаю зріс на 72,9 %, тоді як США тільки на 28,9 %, доход на людину перебільшив 10 тис. дол. США відповідно зріс на 65,6 %, тоді як в США лише на 8,4 %. Рівень розриву між ВВП Китаю та США зменшився за відповідний період на 42,2 % з 90,6 % до 48,4 %. За умови збереження нинішніх темпів економічного розвитку Китай має шанси перетворитись на найбільшу в світі економіку [5]. Однак самі китайці вважають, що найбільшим успіхом суспільства стало те, що у 2021 р. на 100 річницю з дня утворення КПК у країні було побудовано середньозаможне суспільство.

Економічні здобутки країни значною мірою пояснюються вдалою зовнішньоекономічною політикою країни та сприятливою зовнішньою кон'юктурою, що дозволило Пекіну ефективно інтегруватися в світову економіку, опанувати зовнішні ринки та перетворитися на одного з провідного інвестора в світі. Зокрема за підсумками 2021 р. загальний обсяг прямих закордонних інвестицій китайських підприємств збільшився на 16,3 % в річних показниках і становив 178, 82 млрд дол. США. Сукупний обсяг податків та зборів, сплачених китайськими підприємствами за кордоном, досяг 368,2 млрд дол. США. Крім того закордонні компанії за участю китайського капіталу щорічно створювали більше 2 млн нових робочих місць для мешканців країн, де працюють ці підприємства. За цим показником Китай впродовж 10 років входить до трійки провідних світових країн. В цілому починаючи з 2012 р. Китай вклав в економіки іноземних країн 1,34 трлн долл. США [6].

Однак попри всі здобутки в економічному зростанні в Китаї, як зрештою в усьому світі спостерігається уповільнене темпів економічного росту. Стало очевидним, що світова кон'юктура змінюється, в наслідок чого змінюється світовий економічний устрій, що об'єктивно вимагає перегляду економічних політик та моделей розвитку окремих країн. Таку тенденцію китайські економісти помітили відразу після світової фінансової кризи 2008–2009 рр.

Після тривалого обговорення щодо пошуку нових механізмів розвитку країни, китайські економісти запропонували модель «нової нормальності» та якісного росту. З приходом до влади Сі Цзіньпіна, ця модель розвитку країни стала провідною і отримала широкомасштабну підтримку з боку уряду. Таким чином були визначені нові критерії економічного розвитку, які відображали не тільки кількісні показники економічного зростання, а також і якісні, зокрема показники соціального розвитку суспільства через розширення та вдосконалення соціальних послуг населенню, а саме – медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, соціальне страхування та ін., і головне – подолання бідності в країні. Свого часу архітектор китайських реформ Ден Сяопін заявив, що при соціалізмі не може бути бідних, інакше навіщо тоді взагалі будувати соціалізм. Ця настанова архітектора китайських реформ стала спрямовуючою силою китайських реформаторів. Вона стала лейтмотивом і спрямовуючим вектором політичного курсу Сі Цзіньпіна. Китайський лідер доклав багатьох зусиль задля подолання бідності та зростання добробуту населення країни. Значною мірою йому це вдалося зробити. У 2021 р. Китай заявив, що за вісім років напруженої роботи з кінця 2012 по 2020 рр. країна вивела з бідності останні 98,99 млн сільських мешканців, а також 832 повіти та 128 тис. сіл. Наразі в країні мешкає найбільша в світі група людей з середнім

доходом – 400 млн чоловік, що є потужним потенціалом для споживання та економічного розвитку [7].

Успіхи Сі Цзіньпіна в соціально-економічному розвитку країни сформували концептуальне бачення керівництва країни на найближчі п'ять років. Це бачення напрямків соціально-економічного розвитку країни голова КНР представив у своїй доповіді на 20-му з'їзді. До таких напрямків він відніс такі: формувати нову архітектуру росту через сприяння високоякісному росту; здійснювати стратегію підйому країни силами науки та освіти; покращувати заможність населення та підвищувати якість життя народу; сприяти зеленому розвитку та гармонійному співіснуванню людини та природи; сприяти розвитку та миру на планеті.

Лідер КНР окреслив низку задач, які потрібно вирішувати на найближчі п'ять років. Зокрема він повідомив, що потрібно формувати систему ринкової економіки високого рівня та сучасну виробничу систему, всебічно стимулювати підйом села, сприяти скоординованому розвитку регіонів, та розширювати відкритість зовнішньому світу на високому рівні.

Аналізуючи доповідь можна припустити, що керівництво країни надає першочерговій ролі науки та техніки вважаючи, що вони є первинною виробничою силою і мають стимулювати інноваційну активність, а від так забезпечити підйом країни. Лідер країни покладає великі надії на інновації, що на його думку дозволить відкривати нові сфери та напрямки розвитку. Інновації мають забезпечити нові драйвери та переваги в галузі розвитку. В цьому контексті голова КНР надав настанови майбутньому уряду країни. Зокрема він повідомив, що потрібно непохитно триматися курсу на пріоритетний розвиток освіти, зміцнювати власний потенціал в галузі науки та техніки. Ще на початку реформ в 1978 р. Ден Сяопін виокремив освіту, науку та техніку в якості базисних факторів успішного реформування країни. Він постійно наголошував, що без розвитку освіти, науки та техніки не можливо модернізувати країну. Показники розвитку країни засвідчили, що чим наполегливіше уряд Китаю підтримує освіту та науку, тим кращі результати країна отримує від реформ.

Лідер КНР розглядає розвиток освіти та науки у якості важливих умов та чинників для розвитку людського потенціалу, з якого формується кадровий потенціал системи управління країни. Він вважає, що кадри це найважливіший ресурс у справі модернізації країни. І це не випадково, Китай вимушений розвивати науку, а від так і людський потенціал оскільки саме вони мають сформувати нову стратегію розвитку країни, основу якої становитимуть інновації. Без інновацій Пекін не зможе зробити прорив у технологічному рівні, в першу чергу

у галузі виробництва мікročіпів та високотехнологічного обладнання, лідерство у виробництві яких зберігають США. Саме конкуренція у цій сфері переросла у технологічну війну між США та КНР, що найбільш ярко відображає методи боротьби за глобальне лідерство. Уряд США ввів достатньо серйозні обмежувальні санкції проти Китаю, позбавивши фактично Пекін можливості експортувати американські сучасні технології. В таких умовах Китай може розраховувати в першу чергу лише на власні людські ресурси. Тому уряд країни буде дотримуватися курсу країни на пріоритетний розвиток освіти, зміцнювати потенціал в галузі науки та техніки, посилювати роль кадрів, що дозволить перетворити Китай в одну з провідних держав світу.

Література:

1. «Модернизация по-китайски» привлекает всеобщее внимание. URL: <http://russian.people.com.cn/n3/2022/1018/c95181-10160472.html>
2. Opinion: Xi Jinping, China's eternal president. *Deutsche Welle*, 11.11.2021. URL: <https://www.dw.com/en/opinion-xi-jinping-chinas-eternal-president/a-59797130>
3. China passes history resolution to enshrine open-ended rule of Xi Jinping. *Washington Post*, 11.11.2021. URL: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/china-plenum-xi-history/2021/11/11/4d7909ea-3e05-11ec-bd6f-da376f47304e_story.html
4. China ruling party leaders pass historic Xi resolution. *Japan Times*, 11.11.2021. URL: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/china-plenum-xi-history/2021/11/11/4d7909ea-3e05-11ec-bd6f-da376f47304e_story.html
5. National Bureau of Statistics of China. URL: <http://www.stats.gov.cn/enGLISH/understanding/>
6. «Жэньминь жибао». Пекін, 23 листопада. URL: <http://russian.people.com.cn/n3/2020/1123/c31518-9786309.html>
7. Специальный репортаж: Что означает 20-й съезд КПК для мировой экономики? URL: <http://www.stats.gov.cn/enGLISH/understanding/>

UDC 911.374/.375-044.964:332.12.45:005.336.4(510)
DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-53>

Pavlov O. I.

ORCID: 0000-0001-6431-5210
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Industrial Economics
Odesa National Technological University
Odesa, Ukraine

Pavlova I. O.

ORCID: 0000-0002-3656-5447
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Tourism Business and Recreation
Odesa National Technological University
Odesa, Ukraine

Pavlov O. I.- junior

ORCID: 0000-0001-7939-4345
Student at the Faculty of Economics and Law
Odesa I. I. Mechnykov National University
Odesa, Ukraine

CHINA'S EXPERIENCE IN MANAGING THE INCLUSIVE DEVELOPMENT OF RURAL-URBAN AGGLOMERATION FORMATIONS

Key words: China, united territorial communities, rural-urban agglomeration formations, districts, management of inclusive development.

The problem of managing urban and rural development on the basis of inclusiveness has recently gained significant scientific relevance and practical significance.

It is especially important for Ukraine, where in recent years, as a result of the reform of the territorial organization, prerequisites for the joint development of these entities have been created. We are talking about the formation of united territorial communities (UTC) and the creation of new districts that have acquired the characteristics of rural-urban agglomerations.

Corresponding changes, with their own specificity, are also taking place in other countries. Currently, a common feature of the modern development of the world community is the appearance of villages within the city limits,

which acquire the characteristics of urbanity and at the same time bring manifestations of rurality to the city.

Rural-urban cohesion contains elements of sustainable development due to the provision of common space with land, water and other natural resources possessed by villages.

At the same time, «urban selfishness» appears as an obstacle to the integration of cities and villages, which manifests itself in neglecting the interests of small rural communities.

This contradiction is most successfully overcome in Asian countries, which is largely due to the Eastern mentality inclined to social harmony (table 1).

Table 1

Scientific foundations and practice of rural-urban inclusion formation in Asian countries*

Countries	Scientific and political discourse of inclusion	The practice of molding inclusion
Of Asia	<ul style="list-style-type: none"> • The policy of joint governance of the village and the city, which provides for the relaxation of tensions between them, the achievement of positive interaction with the aim of their integration • Proclamation of the goal of the reconstruction of villages regarding the complete adaptation of the rural population to the urban way of life through the diversification of the use of agricultural land • The Chinese government's promotion for national strategies such as «rural revitalization», «rural-urban integration» and «targeted poverty alleviation» • The aspiration of the governments of India for inclusive growth, China – a «harmonious» society», Thailand – the «philosophy of sufficiency», Vietnam – justice 	<ul style="list-style-type: none"> • Competition and conflict of interest of urban and of rural areas in terms of talents, resources and funds in conditions of uneven development • Paying the main attention in the process of relations between the village and the city to the transformation of rural areas into urban areas through the creation of urban villages • Interstate and regional uneven development of rural-urban socio-spatial formations • Measurement of regional differentiation and assessment of the degree of inclusion of cities and villages based on the developed integration indices

* Source: developed by the authors according to [1–2].

The Chinese practice of managing the inclusive development of cities and villages, which is based on the national concept of «harmonious society», five-year and long-term strategies until 2030 and 2050, is indicative in this regard.

A characteristic feature of the inclusive development of Chinese society is its dependence on the pace of urbanization and the role of cities in this process.

Policies to promote rural development emphasize the formation of an urbanization mode for the coordinated development of large, medium, and small cities as the driving force for rural development, but the policies do not specify the spatial organization relationship between cities in a given region [3].

Constructing an index system is the basis for study of the rural-urban integration (URI) level, based mainly on population integration, economic integration, social integration, spatial fusion, life integration, ecological integration, and other aspects. Per capita income and consumption of residents between cities and countryside are used sometimes to calculate. Relevant scholars used 12 indicators to calculate the urban-rural integration index of Beijing, with the maximum, minimum and average values of 0.7325, 0.5324 and 0.6158 respectively [4].

Urban and rural areas are complex territorial systems with spatial intersection, complementation constructs, and interactions. The urban-rural relations reflect a basic relationship of the dual socio-economic structure of the city and the countryside. Therefore, it is critical for the sustainable development of the region when urban and rural areas integrate and coordinate development. Not only does the level of development of the country itself determine the level of URI, but the influence of the central city also should be considered. Meanwhile, it is associated with the convenience of the connection between cities and countryside [4].

The main factors affecting the level of URI included rural self-development level, the influence of central cities, and connection between cities and countryside. The proportion of rural population with high school or secondary specialized school or above, urban construction land area, and secondary and tertiary industrial GDP were critical factors, influencing the urban-rural integrated level in Shandong. The explanatory power of these three factors to the spatial differentiation of urban-rural integration is 73.58%, 62.08% and 58.66% respectively [4].

In foreign scientific literature, a classification has been made regarding the management regime of rural and urban socio-spatial entities. One of them is purely self-oriented or strongly egocentric in the way of management (China) [5, p. 1230].

Chinese researchers identify four pillars of rural-urban integration: the administrative system, the household registration system, the land management system, and the social security system [1, p. 779].

In China, in 2017, the «Rural Revitalization Strategy» was developed, aimed at solving the key problems of rural development and increasing the capacity and competitiveness of sustainable development by realizing industrial prosperity, environmental improvement, rural civilization, effective management and prosperous life on the village. The basis of this document was the idea that rural areas give rise to cities, and the relationship between the village and the city should be considered as the relationship between a mother and a child [2].

Since Ukraine has not yet formed a national model for managing the inclusive development of rural-urban agglomerations, the Chinese experience in this matter should be useful both for government structures of various levels and for self-governing organizations.

Bibliography:

1. Chao Ye, Zhimin Liu (2020) Rural-urban co-governance: multi-scale practice. *Science Bulletin*. Volume 65, issue 10. P. 778–780. <https://doi.org/10.1016/j.scib.2020.02.021>

2. Yuanyuan Yang, Wenkai Bao, Yongsheng Wang, Yansui Liu (2021) Measurement of urban-rural integration level and its spatial differentiation in China in the new century. *Habitat International*. Volume 117. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102420>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397521001090>

3. Dongmei Huang and Qingchang Zheng. Analysis of regional differences in the influence of China's urbanization modes on rural sustainable development. 05 August 2022. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2022.938897/full>
<https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.938897> (accessed 14 October 2022).

4. Meimei Wang, Yongchun Yang and Tao Guo. Measurement of Urban–Rural Integration Level in Suburbs and Exurbs of Big Cities Based on Land-Use Change in Inland China: Chengdu. 2022 August 22. URL: <https://www.mdpi.com/2073-445X/10/5/474/doi:10.1038/s41598-022-18424-0> (accessed 12 October 2022).

5. Chao Ye, Jiawei Pan, Zhimin Liu (2022) The historical logics and geographical patterns of rural-urban governance in China. *Journal of Geographical Sciences*. Volume 32(7). P. 1225–1240 DOI: <https://doi.org/10.1007/s11442-022-1994-5>

Рябініна Н. О.

ORCID: 0000-0001-8378-4485

*аспірантка кафедри економіки, підприємництва
та економічної безпеки*

*Державний податковий університет
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ КИТАЙСЬКОЇ СУЧАСНОСТІ

Ключові слова: соціально-економічний розвиток Китаю, якість життя, кредитний рейтинг, якість медицини, індекс довіри споживачів.

Ми стаємо свідками уповільнення розвитку світової економічної ситуації, яка завдяки ситуаційним збоям виробничих ланцюгів підприємства та транспортування, наслідків пандемії, напруженості американо-китайських економічних відносин, спроби подолати та вибудувати економічні транскордонні зв'язки («френд-шопінг»), україно-російські військові дії, багатовекторну глобалізацію змушує рухатися назад. Головним сучасним бенефіціаром глобалізації, займаючи вагомі позиції світової економіки є Китай. Китайська економіка, в останній час, небезпечно починає сповільнювати темп розвитку. Одним із показником нестабільності, є зниження фінансування глобального проекту «Один пояс, один шлях» та програми проти пандемії Zero Covid, карантинні дії якої привели до імовірності стану рецесії.

«Ми хочемо побудувати довіру, повагу, знизити ймовірність нерозуміння та помилок у розрахунках» [1]. Хоча китайська економіка, за висновками Bloomberg, до кінця 2022 року збільшиться на 3,5 %, хоча планувалося 5,5%, і починаючи з березня, показники поступово зніжувалися в останні пів року, економічні аналітики та представники світових банків дають стабільний прогноз. На початку 2022 року «близько 85% центральних банків заявили, що інвестують або розглядають можливість інвестувати в китайський юань. Це на 81% більше, ніж роком раніше» [2].

За даними опитування 22 розвинутих та розвиваючих країн, можна зробити висновок, що світове економічне суспільство в більшій мірі (78,34%) довіряє перспективам розвитку китайської економіки (76,2%), який є двигуном глобалізації та вважає інвестування, як гарант подальших вигідних вкладів. Показники економічної китайської впевненості демонструють: Африка (91,46%), Європа (81,6%), Північна Америка (78%).

Звичайно, Китаю є чим пишатися: гнучний прорив мережевого мобільного зв'язку п'ятого покоління (5G), досягнення в сфері штучного інтелекту і «смаколик» є зачароване дійство – високошвидкісні потяги. І все це є потужним наочним прикладом перспективного інвестування в розвиток китайської економіки. На перше півріччі 2022 року «обсяг освоєних у КНР іноінвестицій підскочив на 17,4% у річному обчисленні – до 723 з лишком мільярда юанів (близько \$107,5 млрд). Найвище зростання показало приплив капіталу з Республіки Корея (37,2%), США (26,1%) та Німеччини (13,9%). Найпривабливішими для інокапіталу секторами китайської економіки виявилися високотехнологічне виробництво» [3].

«Китай набагато менш вразливий до підвищення ставок і США завдяки своїй великій економіці зі стійким внутрішнім попитом. Незважаючи на короткочасне уповільнення, довгострокові перспективи розвитку китайської економіки досить оптимістичні..., необхідно належним чином вирішити такі проблеми. Як негативні наслідки пандемії Совід-19, відновлення довіри бізнесу та розширення внутрішнього попиту» [4].

Таблиця 1

Статистика соціально-економічних рейтингів країн на 2022 рік

Країна/ рейтинг	Україна	Китай	Тайвань	Польща	Німеччина	Індія
Рейтинг за вартістю життя	25,98	44,56	65.42	45.20	74.35	26,88
Якість життя	95,96	99.43	163,28	146,58	190,04	122,09
Кредитний рейтинг	15	80	82	67	100	48
Купівельна спроможність	30,24	72.28	106,38	74,42	125,01	79,27
Рівень безпеки	50.61	60,56	79.26	63,27	63,35	55.84
Якість медицини	50,11	62,88	82,00	62,08	75,44	67,39

Таблиця 2

Загальні статистичні рейтинги країн на 2022 рік

Країна/напрямок	Україна	Китай	Білорусь	США	Німеччина	Велика Британія
Кредитний рейтинг	105	31	99	13	4	17
Індекс рівня життя	58	55	н/в	9	6	17
Ранг корупції	109	78	63	22	12	11
Легкість ведення бізнесу	70	46	37	8	24	9

Таблиці 1–2 створені автором за джерелом [5]

За даними порівняльної статистики Take-profit. Біржовий портал № 1. Рейтинг Форекс Брокерів 2022 ми можемо зробити аналіз

соціально-економічного розвитку країн: рейтинг за вартості життя високий ми спостерігаємо в розвинених країнах США та Європи (Німеччина – 74,35), Китай (44,56) та Польща (45,20) має майже рівні позиції і низький рейтинг, Україна (25,98) та Індія (26,88). Індекс рівня життя в розвинених країнах досить високий, Німеччина займає 6 місце в світі (статистика якості життя 190,04), США стоїть на 9 місці, Велика Британія – 17, Китай має 55 місце у загально-статистичному рейтингу (якість життя 99,43) і Україна – 58 місце (якість життя 95,96). Високий рівень кредитної стабільності: Німеччина (4 місце), США (13), Велика Британія (17), Китай (31 місце) і, на жаль, Україна має нестабільну кредитну історію і посідає 105 місце у світовій економічній Ми бачимо і паралельно-тотожні зміни у рейтингах по рівню безпеки, якості медицини та купівельної спроможності.

Таблиця 3

Індекс довіри споживачів Китаю 2021–2022 рік

2021–2022	10.21	11.21	12.21	01.22	02.22	03.22	04.22	05.22	06.22	07.22	08.22
Довіра споживачів	121,2	120,2	119,5	121,5	120,5	113,2	86,7	86,8	88,9	87,9	87

Створена автором. Джерело [6]

За останні пів року, починаючи з квітня 2022 року, ми спостерігаємо різке падіння індексу довіри споживачів Китаю. За період жовтень 2021 рік по вересень 2022 року зменшення показників (з 121,2 до 87) болуче відчувається, але китайська промисловість демонструє позитивні перспективи відновлення, незважаючи на прибутковий спад. «У січні-вересні сукупний прибуток провідних промислових підприємств Китаю, річний дохід від основної господарської діяльності кожного з яких становить не менше 29 млн. юанів (близько 2,79 млн. доларів США), досяг 6,24 трлн. юанів, що на 2.3% менше у річному обчисленні. У вересні темпи зниження цього показника виявилися на 6 в.п. нижче, ніж у серпні. За звітний період доходи вищезгаданих підприємств збільшилися на 8.2% в річному вираженні до 100, 17 трлн. Юанів, продемонструвавши досить швидке зростання. У січні-вересні 19 з 41 основних галузей промисловості спостерігалось збільшення прибутку в річному вираженні. У галузі виробництва обладнання прибуток зріс на 0,6%, зокрема прибуток в секторі електрообладнання зріс на 25,3%, в галузі автомобілебудування збільшився на 47,4% у річному обчисленні, що пояснює відновлення ланцюжків виробництва та постачання» [7].

Прибутки та вигоди Китаю за кілька десятиліть від глобалізації промисловості та торгівлі неймовірні, не зупиняючись ні на мить,

накатуючи кулю прогресивності, інноваційності та цифровізації. Головні стратегічні плани та перспективи розвитку висловив Голова КНР Сі Цзіньпін: «Соціалізм з китайською специфікою нової епохи є продовженням та розвитком марксизму-ленінізму, ідей Мао Цзедун та інших колишніх керівників Компартії Китаю. Ця ідея представляє собою марксизм сучасного Китаю, марксизм XXI століття, вона відображає квінтесенцію китайської культури та китайського духу в сучасну епоху, а також квінтесенцію практичного досвіду та колективної мудрості партії та народу. Також ця ідея служить керівництвом до дії у боротьбі партії та народу за велике відродження китайської нації» [8].

Література:

1. Цінь Ган. Китайський посол у США. Форум з безпеки Аспенського інституту. Колорадо. 20.07.2022. <https://news.ru/world/posol-kitayazayavil-chto-pekin-ishet-doveriya-i-uvazheniya-v-otnosheniyah-s-ssha/>
2. UBS Asset Management. Китайський юань стає глобальною резервною валютою 2022 року. Опитування керуючих резервами UBS Asset Management 2022. Profinance.ru.
3. Мінкомерція КНР (Аналітичний центр CGTN Медіакорпорації Китаю), Інститут державного правління та громадського думки при китайському народному університеті. Соціопитування. 11.08.2022. <https://russian.cri.cn/2022/08/12/ART11Xansv0FcYHbfT35ZGKh220812.shtml>
4. Тан Конг Ям. Китайська економіка буде набирати обертів, незважаючи на несприятливі фактори. 01.09.2022. Наньянський технологічний університет. Професор економіки. Сінгапур. /Сінхуа/ <https://russian.news.cn/20220901/1bdb07dee57349f9963c6483cb3aab69/c.html>
5. Take-profit. Біржовий портал № 1. Рейтинг Форекс Брокерів 2022. Статистика по країнам. <https://take-profit.org/>
6. Індекс довіри споживачів Китаю на 2021-2022 роки. Створена автором Джерело.2022. <https://ua.tradingeconomics.com/china/consumer-confidence>
7. Чжу Хун Відновлення промисловості Китаю набирає обертів, незважаючи на зменшення прибутку. На основі Державне статистичне управління (ДСУ) КНР. 27.10.2022. <https://russian.news.cn/20221027/c84a2c4c84e24fc7b6f1535df7c5d71c/c.html>
8. Сі Цзіньпін. Голова КНР. Статут Компартії Китаю . 20-й з'їзд КПК. Документ складається з 11 розділів та 55-ти статей. 2022. <https://russian.cri.cn/2022/10/Puw6Th2VUt6n.ERTv1nBaLQAY.1>

UDC 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-55>

Sun Wei

ORCID: 0000-0002-0984-6219

Postgraduate Student

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Kharkiv, Ukraine

DIGITAL EDUCATION IN CHINA: A SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Key words: Education, Society, Digital education, Chinese digital education, Traditional education system, Digital education system, Intelligent education, Digital divide.

Today, philosophers are actively discussing and analyzing the content and nature of high science intensive technology and its impact on social development, because high technology is becoming a major determinant of significantly changing all areas of social life, especially human life. More and more, we see the emergence of some studies by philosophers, sociologists, and social change analysts. The central topic is high science intensive technology, which is related to basic science and social needs.

In China, many scholars have also studied this. Zhou Lu and Peng Gao believed that: "The development of biotechnology, artificial intelligence, information technology, etc. has profoundly changed human life and the trend of future civilization, and people's ability to control technology and serve production and life will be significantly enhanced" [1]. Social demand has a guiding role in the development of science and technology, which is reflected in the support, support and encouragement of society for certain development directions of science and technology, and the development of science and technology, In essence, it is a response to social needs [2]. Although the development of high technologies such as the Internet and information and communication technology has brought many benefits to social change and social progress, the social contradictions and inequality caused by them have become increasingly prominent, and the seriousness of the digital divide has become more prominent. Social hot issues such as "digital poverty" and even "digital refugees" have not only brought some psychological impact and social disengagement to individuals, but also triggered new social differentiation and inequality, laying a certain hidden

danger for the stable development of society as a whole [3]. Based on the above background, China's digital education has three problems that need to be solved: the mismatch between the macro level strategic planning and regional implementation, the digital divide at the meso level, and the conflict between technology application and people in micro level education.

Objective: This paper will analyze the extent to which the development of local (provincial, municipal and rural areas) digital education conforms to the provisions of government documents, as well as the differences in the possession of digital education resources in different regions. Based on the analysis of social philosophy, it points out the problems and analyzes the methods to solve them.

Novelty: Demonstrate the conflict between the traditional education system and the new digital education system. Based on philosophical analysis, the possible methods to "ease" this conflict are proposed.

China's digital education has the following three characteristics:

First, the promotion of macro planning and top-level design has a good continuity. China has successively issued a series of important strategic documents to promote education development at the national level. Since 1998, when the Ministry of Education formulated the Action Plan for Revitalizing Education in the 21st Century, it has successively issued the Outline of the National Medium and Long term Education Reform and Development Plan (2010-2020), the Action Plan for Education Informatization 2.0 China Education Modernization 2035 and other strategic plans [4]. The 20th Congress of the CPC clearly put forward: implement the strategy of rejuvenating the country through science and education, and adhere to the priority development of education. These policies issued at the national level have promoted the development of e-education in China from the perspective of education strategy.

Second, the concept of openness, freedom and service. Since China launched the "Internet plus" action plan in 2015, "Internet plus education" has quickly become a new focus in China's education field and the main direction of education investment [5]. "Internet plus Education" adheres to the concept of open education, emphasizing the freedom and openness of education, conforming to the natural laws of education, integrating technology, innovative development and serving society.

Third, it has obvious technical enabling characteristics. China's education informatization has achieved full coverage of the network, basic coverage of smart teaching hardware, and full coverage of the education cloud platform. It has realized the co construction and sharing of high-quality digital education resources, emphasized the integration of education technology into the teaching process, increased the frequency of use of education software and hardware, and enabled education and teaching with technology,

so as to teach students in accordance with their aptitude and personalized learning.

Through the analysis of the characteristics of China's e-education, we believe that the problems mentioned above can be improved from the following three aspects:

First, through the understanding of the implementation of national policies in different regions such as provinces, cities and rural areas, explore the convergence of national, provincial and municipal digital education policies with rural areas, find out the education coordinates in the implementation of the national regional coordinated development strategy, optimize the regional education policy system, and solve the problems of overlapping resources and independent evaluation between regions.

Second, enhance information awareness and give full play to government functions to reasonably avoid the digital divide. Give play to the leading function of the government, expand the coverage of information education, increase the construction of information infrastructure, and promote the common development and progress of society. Reducing or exempting taxes on information industry investment, providing preferential loans for enterprises to carry out information business in poor areas, and covering remote rural areas with information education and information infrastructure construction will help bridge the digital divide.

Third, avoid the conflict between technology and people through the integration and symbiosis of technology and people. For example, in the educational application of artificial intelligence, people give full play to the mediation role of technology, guide learners' learning behavior, form a "person technology" relationship of two-way promotion and coordinated development, form a coordinated unity of people and technology, make artificial intelligence and human intelligence learn from each other, form a community of action, maximize educational benefits, and form a balanced and ethical self consistent educational activity [6].

Bibliography:

1. Zhou Lu&Peng Gao. (2022). Marx's philosophical thinking on the new relationship between man and technology in the future society *Journal of Henan University (Social Science Edition)* (05), 12–19. doi: 10.15991/j.cnki.411028.2022.05.011

2. Yang Min. (2016) National Governance and Grass roots Governance from the Perspective of "State society" Interaction – Also on the historical changes and contemporary trends of governance technology *Journal of Guangxi University for Nationalities (Philosophy and Social Sciences Edition)* (02), 2–11.

3. Li Mei, Chen Youhua. Some Thoughts on the Digital Divide [J]. *Population and Society*, 2022, 38 (01): 9–17.

4. China Central Committee for Network Security and Informatization. "The 14th Five-Year Plan for National Informatization [EB/OL]. [2021-12-21]. http://www.cac.gov.cn/2021-12/27/c_1642205314518676.htm

5. Chen Li. (2016). The innovative nature and change trend of "Internet plus education". *Distance Education Journal* (04), 3-8. doi: 10.15881/j.cnki.cn33-1304/g4.2016.04.001

6. Sun Tian Linzi. (2021). On the Possibility of Technology for Good – The Logical Starting Point of Artificial Intelligence Education Ethics Exploration of Higher Education (05), 34–38.

УДК 331.526

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-56>

Яценко Л. Д.

ORCID: 0000-0001-7686-3812

головний консультант відділу соціальної стратегії

центру економічних і соціальних досліджень

Національний інститут стратегічних досліджень

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ В КНР: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: ринок праці, безробіття, робочі місця, державна політика.

В системі координат епохи глобалізації та сучасних світових процесів Китайська Народна Республіка (КНР), формуючи конкурентні переваги і використовуючи передовий міжнародний досвід на користь розвитку економіки країни, забезпечила вражаюче зростання. Важливим елементом економічної системи є ринок праці, що є відображенням стану економічної системи країни та від його ефективності і стабільності залежить добробут та якість життя населення, міцність фундаменту відтворення робочої сили.

Сучасній моделі ринку праці КНР притаманні характерні риси, якими є: трьохсекторність, представлена державними, приватними і сільськогосподарськими підприємствами; унікальність системи реєстрації домогосподарств; відсутність профспілок у державному секторі і повна відсутність правового регулювання у приватному

секторі; чітке планування, встановлення чітких цілей та контролю за їх виконанням. При цьому у трьох секторах відсутній єдиний підхід до оплати праці, соціального забезпечення, забезпечення умов праці, відбору персоналу та перенавчання [1, 2, 3].

За чисельністю робочої сили, як і за кількістю населення, КНР залишається світовим лідером, у 2020 році кількість робочої сили країни склала 778 млн осіб (довідково: в Індії – 442 млн осіб, США – 145 млн осіб, Індонезії – 102 млн осіб) [4]. В останні десятиріччя в країні активно реалізуються заходи державної політики, спрямовані на вирішення проблем на вітчизняному ринку праці. Зокрема, в 2002 році в країні була офіційно затверджена активна національна політика зайнятості. В окремі роки в цей період державна політика була зосереджена на підтримці підготовки та перепідготовки працівників, сприяттні молодіжної зайнятості, протидії негативного впливу на ринок праці наслідків світової фінансової кризи та кризи, пов'язаної з поширенням пандемії коронавірусу, розвитку підприємництва, нових пріоритетів у сфері зайнятості, що передбачало реалізацію нових стратегій навчання, розвитку в майбутніх робітників «soft-skills», та на створення робочих місць нової якості.

В державному плані на 2021–2025 рр. задекларовано основними цілями постійне розширення можливості працевлаштування та покращення якості зайнятості, сприяння розвитку ринкової системи людських ресурсів, підвищення трудових доходів, удосконалення інституту державної служби зайнятості.

Офіційна статистика свідчить про дієвість політики зайнятості в КНР. Уповодж останнього десятиліття ринок праці КНР характеризується невисоким рівнем безробіття, значним рівнем зайнятості, зростанням трудових доходів та продуктивності праці, зміною структури та якості зайнятості. Зокрема, рівень безробіття тривалий період утримується на рівні біля 4%. Навіть у роки світової фінансової кризи рівень безробіття в країні зростав не більше, ніж на 0,3% та після спадної тенденції показника в період 2014–2019 рр., внаслідок чого було досягнуто рівень 3,62%, в період розгортання корона кризи на ринку праці збереглась відносна стабільність.

Політика розширення та стабілізації зайнятості, що реалізувалась в КНР до початку коронакризи, шляхом сприяння професійному навчанню, субсидування підприємництва, стимулювання створення робочих місць тощо, в період розгортання пандемії стала пріоритетною. З огляду на погіршення ситуації у сфері зайнятості у першому кварталі 2020 року в державі була задекларована ціль щодо створення 9 мільйонів робочих місць протягом року [5]. Варто відзначити, що про результативність державної політики в частині досягнення поставлених

цілей свідчать наступні результати: у 2020 році КНР було створено 11,86 мільйона нових робочих місць, що значно перевищило заплановані 9 мільйонів місць, тобто, план був виконаний на 131,8%.

В КНР, як і в більшості країн світу нагальною залишається проблема молодіжного безробіття. Зокрема, рівень безробіття в цій країні у віковій категорії 16–24 роки в останнє десятиріччя становить більше 10%, тоді, коли цей показник серед осіб 25–59 років, що складає вагомішу частину ринку праці, був близьким до 4% [6].

Зі збільшенням кількості випускників вищих навчальних закладів в КНР після прийнятого у 1999 році державного рішення щодо щорічного збільшення кількості студентів на 10%, чого потребувала стрімко прогресуюча економіка, політика зайнятості молоді, особливо випускників вищих навчальних закладів, в країні набула пріоритетності. Головні заходи такої політики спрямовані на стимулювання працевлаштування шляхом формування державного замовлення на підготовку висококваліфікованих спеціалістів; розширення каналів працевлаштування за допомогою застосування податкових та кредитних пільгових механізмів для роботодавців, які надають робочі місця випускникам вищих навчальних закладів; запровадження для молодих спеціалістів спрощених умов започаткування власної справи та надання пільг для ведення малого бізнесу. В результаті активної реалізації комплексу таких заходів в країні демонструються в останнє десятиріччя високі показники працевлаштування випускників вищих навчальних закладів.

В КНР серйозною проблемою на ринку праці, у значній мірі пов'язаною з швидкими темпами технічного та технологічного прогресу, залишається дисбаланс між затребуваними та реальними професійними навиками та компетенціями. Це загострює проблему працевлаштування при наявності значного числа працездатного населення, що знаходяться в стані пошуку роботи. Тому, значну увагу в політиці зайнятості в КНР в найближчі роки планується приділяти подальшому розвитку та підвищенню якості вищої освіти, яка виступає головним джерелом зміцнення трудового потенціалу. В плані на 14-ту п'ятирічку (2021–2025рр.) визначено також завдання щодо підвищення рівня кваліфікації потенційних співробітників, в першу чергу шляхом професійного навчання. Середня тривалість навчання населення працездатного віку буде збільшена з 10,8 до 11,3 років. Ця ціль названа єдиною обов'язковою з усіх 10, включених в документ, і свідчать про стремління країни на шляху модернізації виробничого сектору та збільшення кількості і покращення якості робочих місць. Згідно з планом, до 2025 року в містах заплановане створення 55 мільйонів нових робочих місць [7].

В руслі глобальних тенденцій в останні десятки років структура зайнятості КНР перетерпіла істотні зміни, що проявилися у зменшенні частки зайнятих саме у первинному та вторинному секторах економіки на користь третинного сектору – сфери послуг. Ці зміни, як і більшості країн, де спостерігаються позитивні економічні зрушення, відбувалися, насамперед, завдяки перетіканню робочої сили із первинного та вторинного сектора в результаті випереджального зростання продуктивності праці та більш високої еластичності попиту щодо доходу на послуги, ніж на товари на внутрішньому та на зовнішніх ринках. Статистичні дані показують, що за період з 2010 до 2020 року питома вага населення КНР, зайнятого в сільськогосподарському секторі скоротилась на 13,1 в.п. та становила 23,6 % робочої сили, в промисловому секторі після незначних коливань залишилась на рівні 28,7, а в сфері послуг зросла з 36,4% до 47,7%.

Рух країни в глобальному тренді цифрофізації та діджиталізації, що змінює світ праці та соціально-трудові відносини, сприяє поширенню нових форм зайнятості, зокрема, дистанційного навчання. Застосування дистанційних форм зайнятості в КНР дозволили пом'якшувати проблеми безробіття і низьких трудових доходів населення, в тому числі значної частини сільських мешканців. Разом з цим нові «віддалені» робочі місця фактично перекривають дефіцит працівників у певних секторах економіки (сфера обслуговування, легка промисловість, фінансовий сектор і т.п.). Особлива користь від поширення дистанційної зайнятості була відчутна за переходом у 2015 р. на нову орієнтацію ринку праці, сутність якої полягає у наданні переваги використання в КНР вітчизняної економічно вигідної робочої сили, як на внутрішньому ринку, так і в транснаціональних компаніях, та активному сприянні якісній трансформації трудових ресурсів.

Таким чином, політика зайнятості в КНР відрізняється плануванням, встановленням чітких цілей та контролем за їх виконанням, її реалізація є послідовною, комплексною та результативною. Механізми, що запроваджувались в КНР у сфері регулювання ринку праці та соціально-трудова відносин, демонструють позитивний ефект. Аналіз досвіду цієї країни щодо сприяння розвитку та використання робочої сили та регулювання ринку праці дає змогу встановити можливість його використання та адаптації до соціально-економічної ситуації в Україні.

Література:

1. Зуб М. Я. Особливості сучасної китайської моделі ринку праці та його інфраструктури. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 187–191.
2. Мікловда В. П. Ринок праці в системі фундаментальних інститутів ринкової економіки. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Економіка*. 2015. № 1(3). С. 161–165.
3. Швець В. Я., Єфремова Н. Ф., Галаганов В. О. Аналіз моделей ринку праці: теоретичне та практичне значення. *Економіката держава*. 2015. № 2. С. 70–74.
4. Рейтинги Топ 10 мира. URL: <http://desyatka.info/10-stran-gde-samaya-bolshaya-chislennost-rabochej-sily/>
5. How China Can Avert an Employment Crisis. URL: <https://thediplomat.com/2020/06/how-china-can-avert-an-employment-crisis/>
6. Trading economics. URL: <https://tradingeconomics.com/united-states/youth-unemployment-rate-for-china-fed-data.html>
7. ЦКЕМИ. Китайские эксперты о новом пятилетнем плане КНР. *Аналитическая записка*. 25 с.

СЕКЦІЯ ІV. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.581(4/9):323.15(=581)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-57>

Вечоринська Т. В.

ORCID: 0000-0002-6942-4237

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії*

Навчально-науковий інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ЕТАПИ ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ СТУДІЙ ВСЕСВІТНЬОЇ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: література китайської діаспори, література Тайваню та Гонконгу, китайськомовна література Тайваню, Гонконгу, Макао та закордонном, всесвітня китайськомовна література.

Критика китайськомовної літератури (华文文学批评) – наразі це нова область літературної критики – стосується досліджень, дискусій та оцінки літературного доробку, що створюється й видається китайською ієрогліфічною писемністю у Тайвані, Гонконзі, Макао та у всьому світі за межами материкового Китаю. Починаючи з кінця 1970-х років, із впровадженням політики реформ і відкритості, культурними обмінами з іноземними країнами, і публікацією у періодичних виданнях материкового Китаю закордонних китайськомовних творів, і до сьогодні у цієї літературознавчої дисципліни сформувався об'єкт дослідження – китайськомовні письменники, їх твори та асоціації за межами Китаю, а також своєрідна естетика – адже це не літературна критика окремої країни чи регіону, а ґрунтовні дослідження того, як китайськомовна література поширюється, приймається, вкорінюється, як підтримується її традиція за межами материкового Китаю, і у яких зв'язках вона перебуває із власне китайською літературою. Наукове оформлення дисципліни відбувалося у декілька етапів, кожний з яких відбивав стан

вивчення та географію китайськомовної літератури у певний момент історії.

Етап перший. Література Тайваню та Гонконгу (台港文学). Починаючи з 1979 р. авторитетні видання материкового Китаю – «Шанхай веньсюе» (上海文学), «Хуа чен» (花城), «Дан дай» (当代) – починають друкувати на своїх сторінках китайськомовні твори китайсько-американського письменника Ні Хуаліна (聂华苓), гонконгського письменника Жуаня Лана (阮朗), тайванських письменників Бая Сяньюна (白先勇), Яна Цінчу (杨青矗) та багатьох інших. Написані зрозумілою читачам мовою, різноманітні і цікаві, ці твори відкривали читачам багатий і барвистий світ китайської літератури за кордоном, що був закритий для них протягом десятиліть. Вступні та оглядові статті до відповідних рубрик журналів, власне, і становили початкові розвідки на ниві нової дисципліни. Через складність і множинність ідентичностей письменників, що перебували в іншому літературному просторі, цій предметній області була привласнена узагальнена назва «літератури Тайваню та Гонконгу» – таку назву зазвичай мали рубрики літературних журналів із творами письменників. Починаючи з 1980-х років багато провідних університетів Китаю започаткували відповідні дисципліни, створювалися асоціації та дослідні центри тайванської та гонконгської літератур [4]. У 1982 році відбулася «Перша наукова конференція з літератур Тайваню та Гонконгу» (首届台湾香港文学学术讨论会), яка засвідчила відправну точку та постійне поглиблення й розширення загального статусу досліджень у цій сфері. Зокрема, на конференції висувалися твердження, що ««літератури Тайваню та Гонконгу є невід’ємною частиною китайської літератури, і існує нерозривна пуповина між ними та їх материнською культурою» [5, с. 268]. Відтак на ранній стадії твердження «чи є/відсутня любов до країни» (“爱不爱国”) стало певним критерієм для оцінки літературних творів Тайваню та Гонконгу та їхніх авторів [3]. Разом з цим було започатковано й наукові дискусії, на кшталт, як розцінювати автентичну літературу Тайваню, чи існує літературна критика у Гонконзі, чи слід визначати письменників, що переїхали з Тайваню до Америки як «закордонних» (海外) тощо. У 1984 р. відбулася «Друга загальнонаціональна наукова конференція з літератур Тайваню та Гонконгу» (全国第二次台湾香港文学学术讨论会), яка засвідчила нову якість досліджень китайськомовної літератури поза материковим Китаєм. Спостерігалася тенденція переходу від загальних коментарів і описових досліджень до студій тем, жанрів, художніх особливостей та ідей конкретних письменників. Між тим, поза увагою лишалися поезія й драма Тайваню, дослідження тайванської літератури у контексті історії літератури,

та й загалом провідною вбачалася думка, що тайванська та гонконгська «регіональні» літератури доповнюють китайську літературу.

*Етап другий. Китайськомовна література Тайваню, Гонконгу, Макао та закордоном (台港澳及海外华文文学)*¹. З поглибленням наукових досліджень, посиленням зв'язків з іншими країнами і збільшенням об'єктів дослідження вчені в материковому Китаї поступово усвідомили, що термін «тайванська і гонконгська література», не охоплює твори багатьох «зарубіжних письменників», які народилися за кордоном чи то набули громадянства інших країн, проте у своїй творчості лишаються відданими саме китайській мові, виявляючи так звану «китайську свідомість» [1, с. 196]. У 1986 р. відбулася «Третя загальнонаціональна наукова конференція з китайськомовної літератури Тайваню, Гонконгу та закордону» (第三届全国台港及海外华文文学研讨会), що відзначила розширення сфери та фокусу досліджень до «зарубіжної китайськомовної літератури». Наступні «Четверта наукова конференція з китайськомовної літератури Тайваню, Гонконгу, Макао та закордону» (第四届台港澳暨海外华文文学学术研讨会) і «П'ята міжнародна наукова конференція з китайськомовної літератури Тайваню, Гонконгу, Макао та закордону» (第五届台港澳暨海外华文文学国际学术研讨会) чітко вказували територіальні обмеження, охопленої цією тематичною областю, яка з того часу більш повно висвітлювалися в науковому просторі. Починаючи з 1990-х років авторитетні видавництва Китаю друкували серії творів китайськомовної літератури за редакцією китайських чи закордонних учених [4]. Так само було започатковано нові дискусії, адже терміни «літератур Тайваню, Гонконгу та Макао» і «зарубіжної китайськомовної літератури» хоч і позначають загалом літературні твори за межами материка, що створюються китайською писемністю, та нівелюють їх локальні особливості. Зазначалося, що «розвиток китайськомовної літератури за межами Китаю неминуче породжує характер ‘подвійної традиції’ (Double Tradition), [відтак] ми повинні започаткувати концепцію ‘множинних літературних центрів’ (Multiple Literary Centers), щоб спіткати важливість китайськомовної літератури за межами Китаю» [3, с. 5]. Із зростанням і бурхливим розвитком доробку вчені поступово прийняли концепцію «плю-

¹ В українській мові визначення «синофону» (华文) ще не є поширеним, на відміну, скажімо, від англійської, де термін «Sinophone literature» дедалі частіше застосовується у студиях всесвітньої китайськомовної літератури [2]. Тому виникають певні труднощі із перекладом назви нової дисципліни українською мовою. «Всесвітня китайськомовна література», звичайно, не повністю передає весь сенс поняття 华文, тому потребує подальших наукових уточнень.

ралістичних літературних центрів» (多元文学中心) закордонної китайськомовної літератури. Такий перехід від концепції «китайськомовної літератури Тайваню, Гонконгу, Макао та закордону», що з'явилася в середині 1980-х років, до «плюралістичних літературних центрів» на початку 1990-х років, на перший погляд, позначав зміну в науковій термінології, але насправді відобразив зміну академічних концепцій і дослідницьких горизонтів, підкресливши значення спадковості китайської культури за кордоном, де етнічні китайці всього світу наполегливо вдаються до рідної мови для створення літературних творів.

Етап третій. Всесвітня китайськомовна література. На «Шостій міжнародній конференції зі всесвітньої китайськомовної літератури» (第六届世界华文文学国际研讨会), у серпні 1993 р. було в основному визначено сферу і зміст нової дисципліни – дослідження китайськомовної літератури, створеної, написаної та виданої китайськими ієрогліфами в країнах і регіонах всього світу за межами материкового Китаю. У листопаді 1994 р. на «Сьомій міжнародній конференції зі всесвітньої китайськомовної літератури» (第七届世界华文文学国际研讨会), було оголошено про створення «Оргкомітету Китайського наукового товариства всесвітньої китайськомовної літератури» (中国世界华文文学学会筹委会). Таким чином, назва дисципліни змінювалася декілька разів, та, зрештою, це відбило безперервне поглиблення і розширення дослідницького поля та дедалі чіткіші її конотації. У 2002р. було офіційно створено «Китайське наукове товариство всесвітньої китайськомовної літератури» (中国世界华文文学学会), державне наукове товариство першого ступеню, що засвідчило найвище наукове визнання цієї предметної області, яка покликана відкривати та досліджувати китайськомовні твори, що створюються по всьому світу. Ця нова дисципліна має багато зв'язків із всесвітньою літературою, китайською літературою та порівняльним літературознавством, відтак пропонує вивчення великої кількості нових голосів, ідей, творчих методів із застосуванням міждисциплінарних теорій і методів дослідження.

Література:

1. Вечоринська, Т. В. (2021). Дискусійні аспекти вивчення літератури китайської діаспори. *Китаєзнавчі дослідження*, (1), 194–202. <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.01.194>

2. Shih S. Against diaspora: The Sinophone as Places of Cultural Production. *Global Chinese Literature: Critical Essays* / edited by J. Tsu and D.D. Wang. Brill Press, 2010, 29–48. https://doi.org/10.1163/9789004186910_004

3. 东南亚华文文学/王润华等编. 新加坡: Goethe-Institut Singapore, 1989. 399页.

4. 钱虹. 华文文学批评与理论建构的本土化历程. 华语文学网. 2017. URL: <http://www.myhuayu.com/newss/newsshow/1148> (дата звернення: 12.10.2022).

5. 台湾香港文学论文选: 首届台湾香港文学学术讨论会专辑. 福州: 福建人民出版社, 1983. 282页.

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-58>

Гаврилюк Н. А.

ORCID: 0000-0002-3566-9180

викладач кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеський національний університет імені І. І. Мечникова м. Одеса, Україна

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Ключові слова: фразеологізми, переклад, ідіома.

Ідіоми – це суть мови. Мови розкривають свої найкращі прояви барвистості, сили, лаконічності і багатства в ідіомах. Тому ознайомлення та розуміння ідіом широко розглядається як основний стандарт перевірки мовних здібностей. Однак ті, хто вивчає мову, стикаються не лише з великою кількістю ідіом, але також з величезною складністю, як правильно використовувати ідіоми.

Фразеологізм – це властиве тільки цій мові стійке поєднання слів, значення якого не визначається значенням вхідних в нього слів, взятих по окремості [4, с. 13].

У своїй роботі авторитетний китайський лінгвіст Ма Гофань (马国凡) [6, с. 35] впроваджує загальну класифікацію фразеологізмів і виділяє 5 основних розрядів фразеологізмів військової сфери китайської мови:

1. «Чен'юй» (成语) – це стійке фразеологічне словосполучення, побудоване за нормами старокитайської мови, семантично монолітне, з узагальнено переносним значенням, що носить експресивний харак-

тер [6, с. 56]. Ця група китайських фразеологізмів є найбільш живаю. У чен'юй можна виділити ряд характерних ознак:

– архаїчність лексики (будується згідно з граматичними та лексичними нормами давньокитайської мови);

– семантична єдність (виразність має переносне значення, його компоненти мають звичайні значення і виступають як семантично і граматично цільна одиниця);

– наявність додаткового експресивного значення [3, с. 78].

Прикладом даного типу фразеологізмів, що відноситься до військової сфери, може бути, наприклад, 突然袭击 – неочікуваний наступ, юрати на абордаж.

2. «Ян'юй» (颜语) (прислів'я) – мала форма народної поетичної творчості, в формі короткого виразу, що несе узагальнену думку, висновок, з дидактичним уклоном [5, с. 438]. Прислів'я широко використовуються як в усній, так і в письмовій мові. Ян'юй є відображенням думок і світогляду, культури і традицій китайського народу. Китайські прислів'я складаються з чотирьох і більше ієрогліфів, які представляють собою закінчені вирази. В якості прикладу можна розглянути вираз 爱哀兵必胜, 骄兵必败 – військо, що тужить – отримає перемогу, військо, що занадто пишається – програє.

3. «Сехоуой» (歇后语) (недомовка-алегорія) – двочленні висловлювання, в яких перша частина – алегорія, друга – його розкриття.

Сехоуой можуть використовуватися як в повній формі, так і в короткій (тільки перша частина). Саме перша частина сехоуой створює гру слів і створює враження недомовки, а друга – демонструє фразеологічну одиницю. Наприклад, 韩信将兵 —— 多多益善 як говорив Хань Синь про своїх воїнів, чим більше, тим краще, обр. більше – краще (Хань Синь – військовий генерал Лю Бана, першого імператора династії Хань. На питання Лю Бана якою кількістю воїнів він може командувати, Хань Синь відповів: "Чим більше, тим краще").

4. «Гуан'юной» (惯用语) – трьохморфемне словосполучення, яке характеризується такими ж властивостями, як і інші фразеологічні одиниці китайської мови, а саме експресивністю, образністю, яскравою стилістичною забарвленістю. Наприклад, 打游击

1) прям., перен. партизанити, вести партизанську боротьбу;

2) розм. перебиватися (заробляти на життя) випадковими заробітками; не мати постійного місця роботи.

5. «Суюй» (俗语) – це стійке поєднання слів, що характеризується метафоричністю та експресивністю. У потоці мови цей вид китайських ідіом визначається відносно легко (порівняно з чен'юями і сехоуями). Однак із-за нестійкості структури китайських суюй їх переклад

представляє собою особливу складність для лінгвістів-перекладачів, оскільки вони є дуже образними фразеологічними одиницями. Наприклад, 按甲寢兵 («відкласти лати і дати віддих зброї»), що відповідає вираженню «закопати сокиру війни».

Наведені приклади наглядно показують, що в китайській мові існує процес «демлітаризації» військової лексики, який може бути використаний і в інших ситуаціях мовленнєвого спілкування, не пов'язаних з військовою сферою. Такий процес є ілюстрацією того, як змінюється сенс професійної термінології в результаті її переносного використання. Відповідно, час виникнення і внутрішню мотиви багатьох військових фразеологізмів розгадати досить просто.

Таким чином, дослідження показало, що фразеологізми військової тематики присутні в сучасній китайській мові і роблять мову виразнішою. Проведений аналіз підходів китайських лінгвістів до розуміння фразеології дозволив нам з єдиних позицій привести класифікацію фразеологізмів військової тематики, саме продемонструвавши їх різноманітність. Крім того, розбір конкретних прикладів фразеологізмів військової тематики дозволяє зробити обґрунтований висновок, що вони в результаті переносного використання можуть бути використані і в інших ситуаціях, які не мають відношення до військової сфери.

Література:

1. Абдрахімов Л. Г., Радус Л. А., Ткачук В. В. Військова тематика в китайських прислів'ях та приказках. Китайсько-китайський тематичний словник. М. : Східна книга, 2014. 120 с.
2. Барчукова К. В. Фразеологія у китайській мові // Молодий учений. 2015. № 18. С. 514–517.
3. Вітров П. П. Фразеологія сучасної китайської мови: синтаксис та стилістика. М. : Східна книга, 2007. 368 с.
4. Войцехович І. В. Практична фразеологія сучасної китайської мови: підручник. М. : АСТ; Схід Захід, 2007. 509 с.
5. Кленін І. Д., Щічко В. Ф. Лексикологія китайської мови: курс лекцій. М. : Східна книга, 2013. 120 с.
6. 马国凡. 成语, 呼和浩特: 内蒙古人民出版社, 1978. 260 页 (Ма Гофань. Чен'юй. Хух-Хото : Народне видавництво «Внутрішня Монголія», 1978. 260 с.).

Дащенко Г. В.

ORCID: 0000-0003-3432-3679

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ТАНСЬКОЇ ПОЕТЕСИ ЛЮ ЦАЙЧУНЬ (劉采春, IX СТ.)

Ключові слова: Лю Цайчунь, династія Тан, поезія, жанр *ши*, біографія.

Метою цієї розвідки є зібрати та упорядкувати фрагментовану інформацію щодо життя та творчості танської поетеси Лю Цайчунь (劉采春, IX ст.), а також проаналізувати єдиний поетичний цикл її авторства, що дійшов до наших часів. Поетичний талент Лю Цайчунь високо поцінювали сучасники, коментатори та поети минулого, поставивши її ім'я поруч із Лі Є (李冶, 732?–784), Сюе Тао (薛濤, 768–832) та Юй Сюаньцзі (魚玄機, 844–871) та назвавши їх «Чотирма великими поетесами династії Тан в жанрі *ши*» («唐代四大女詩人»).

На відміну від трьох інших поетес інформація про життя Лю Цайчунь майже відсутня, а згадки про неї фрагментарні. Вперше її ім'я зустрічається у танській збірці авторства Фаня Шу (範攄, IX ст.) під назвою «Дружні судження з Юньсі» («雲溪友議»). Там вказано, що «[коли] Юань Чжень був з інспекцією на сході Чже[цзяну], актори Чжоу Цзінань, [Чжоу] Цзічун та його дружина Лю Цайчунь приїхали з району [ріки] Хуай. [Вони так] майстерно грали [у виставі] *цаньцзюнь[сі]*, [що їх] спів сягав хмар» («元稹廉問浙東,有俳優周季南、季崇及妻劉采春,自淮甸而來,善弄陸參軍,歌聲徹雲») [7, с. 35]. Саме через цю згадку Лю Цайчунь за соціальним статусом можна віднести до рангу *шицзі* або «міської співачки» (市妓): вони жили у міських будинках розпусти [6, с. 79] й саме цій групі співачок дозволялося виступати у вуличних трупах як акторкам разом зі своїми чоловіками [6, с. 135].

Тому у сучасних виданнях Лю Цайчунь згадують передусім як «танську актрису, що майстерно грала у популярних в той час п'єсах *цаньцзюньсі*» («唐女伶,擅長演當時流行的參軍戲») [10, с. 512], або як

«співачку, що вийшла заміж за актора на ім'я Чжоу Цзінань¹» [2, с. 190]. Проте найчастіше ім'я Лю Цайчунь пов'язується з видатним танським поетом Юанем Чженем (元稹, 779–831). Вважається, що, побачивши Лю Цайчунь, він миттю забув про свою кохану Сюе Тао, теж одну з «Чотирьох великих поетес династії Тан в жанрі *ши*», попри те, що мав з нею стосунки протягом декількох років² [1, с. 188].

Видатний літератор династії Мін Фен Менлун (馮夢龍, 1574–1646) в збірці «Історія кохання» («情史») зібрав понад 870 любовних історій, де, зокрема, розповів про кохання Юаня Чженя та Лю Цайчунь [3, с. 2010]. Він вказує, що вона була «відомою співачкою з Чже[цзяну]» («浙中名妓也»). За версією Фена Менлуна минуло 10 років після розставання Юаня Чженя з Сюе Тао й він як раз збирався повернути її («別薛濤逾十載, 方擬馳使往蜀取濤»). В той час в місто приїхала Лю Цайчунь, яка «хоч й поступалася [Сюе] Тао у віршах [та] римах, проте була неповторно красивою» («篇韻雖不及濤, 而容華絕勝»). Юань Чжень захопився нею та присвятив їй вірш, в якому оспівував її красу. Потім він зблизився з нею, й через це залишився у місті на сім років [3, с. 2011].

Це всі історичні згадки про життя Лю Цайчунь, які дійшли до нашого часу. Протягом багатьох століть коментатори та дослідники, якщо надавали якусь інформацію про поетесу, посилалися лише на вищезгадані джерела.

До нашого часу залишилося лише шість поетичних творів Лю Цайчунь у жанрі *ши*, які утворюють цикл під назвою «Мелодія з вежі Лохун» («羅噴曲») ³. Попри те, що усі твори є чотиривіршами, вони написані в різних стилях: п'ять з них є *цзиньтіши* або “поезією нового стилю” (近體詩), а один представляє *гутіши* або “поезію стародавнього стилю” (古體詩).

¹ Тут сталася помилка в наведенні імені чоловіка, оскільки згідно зі збіркою Фаня Шу його звали [Чжоу] Цзічун.

² Це ствердження викликає сумніви у сучасних дослідників. Перш за все, вказується на те, що період стосунків між Юанем Чженем та Сюе Тао обмежується лише декількома місяцями. Зазначається, що він міг зустрітись з поетесою не раніше сьомого місяця четвертого року правління під гаслом Юаньхе (809 р.), коли його направили з інспекцією в місто Лоян, а потім в східну частину провінції Сичуань [9, с. 18]. Юань Чжень в той час займав високу посаду державного цензора (監察御史) та знаходився у місті Ченду лише протягом чотирьох місяців, розглядав безліч офіційних справ щодо зловживання владою й тому просто не мав би достатньо часу на серйозні, довготривалі стосунки з Сюе Тао.

³ Також зустрічається під назвою «Пісня про очікування чоловіка» («望夫歌»).

Попри те, що ці поезії написані згідно з правилами написання творів у жанрі *ши*, назва циклу, а саме згадка по «мелодію» (曲), викликає ряд питань у сучасних дослідників. У деяких випадках вказується, що ці вірші написані в жанрі *ци*, оскільки вказана назва відноситься не до назви циклу, а до назви мелодії для *ци* [4, с. 1286]. Крім того, у вірші Юаня Чженя – покровителя та коханця поетеси – під назвою «Підношу Лю Цайчунь» («贈刘采春») йдеться про те, що ці поезії треба було співати:

更有恼人肠断处, *Ще більш дратує [мене] бути з розбитим серцем,*

选词能唱望夫歌。 [*Коли ти*] *підбираєш слова,*

[*щоб*] *заспівати «Пісню про про очікування чоловіка».*

На мою думку, ці вірші відносяться до жанру *ши*. По-перше, цей цикл включений до «Повного зібрання танських *ши*» («全唐詩», 1705 р.) [5, с. 9120]. По-друге, п'ять із шести віршів написані у повній відповідності до правил написання *цзиньтіши* – найважчої та найвибагливішої форми класичної поезії. По-третє, чотиривірші *цзюецзюй* (одна з трьох типів *цзиньтіши*) могли виконуватися під музику, і тоді це не суперечить словам Юаня Чженя.

Основною темою циклу є нарікання жінки на відсутність поряд її чоловіка: він поїхав багато років тому та досі не повернувся. Ріка є наскрізним образом, що пов'язує чотири з шести віршів циклу. Так, у першому вірші поетеса пише:

不喜秦淮水, *Не подобаються [мені] води [ріки] Цінхуай,*

生憎江上船。 *Дуже ненавиджу по річці [пливти у] човні.*

Причини цієї ненависті ліричної героїні до ріки можна знайти в діях її чоловіка, які наведені протягом циклу. Так, в першому *цзюецзюй* вона вказує, що, посадивши сина у човен, чоловік поїхав («載兒夫壻去»). В третьому зазначається, що чоловік є торговцем й кожного ранку вона виглядає його на річці («朝朝江口望»), але помиляється, приймаючи інших за нього («錯認幾人船»). В п'ятому говориться, що жінка посивіла, чекаючи на чоловіка. За цей час води ріки стали прозорими, а ось її волосся вже ніколи не буде темним («黃河清有日, 白髮黑無緣»). В шостому зображено, з якими труднощами вона стикається за відсутності чоловіка: під час припливу розірвалися канати й їй буде дуже важко йти на веслах («潮來打纜斷, 搖櫓始知難»).

За стилем мови перший *цзюецзюй* нагадує манеру розмови маленької дівчини: «не подобається» (不喜), «дуже ненавиджу» (生憎), «цілий рік» (經年) тощо. Проте в усіх інших віршах циклу розмова ведеться від імені дорослої жінки, яка нарікає своєму чоловікові за те, що він лишив її одну розбиратися з усіма труднощами [8, с. 155].

Особливістю циклу в цілому та п'ятого *цзюецзюй* зокрема стає майстерне використання дуже рідковживаного прийому протиставлення *шуннідуй* (雙擬對): у парних рядках вживаються два однакові ієрогліфи, але між ними стоять інші ієрогліфи. Крім того, ієрогліфи, що повторюються, є частинами слів, котрі за змістом є протилежними. До того ж перший рядок пари повинен протиставлятися другому рядку.

昨日勝今日, *Вчора день був кращим, [ніж] сьогодні день,*

今年老去年。Цього року постарішала [більше, ніж] минулого року.

Як бачимо, Лю Цайчунь у першому рядку повторює ієрогліф 日 (день), який є частиною слів 昨日 (вчора) та 今日 (сьогодні), що є протилежними за значенням. У другому рядку повторюється ієрогліф 年 (рік), що входить до слів 今年 (цей рік) та 去年 (минулий рік). Обидва рядки протиставлені один одному як за змістом, так й за частинами мови.

Брак джерел попередніх століть дуже ускладнює дослідження особистості Лю Цайчунь та аналіз її поетичних творів, а також викликає ряд додаткових питань щодо співвіднесення традиції та новаторства в її творчості. Саме цьому й будуть присвячені мої наступні публікації.

Література:

1. Idema Wilt L., Grant Beata. *The red brush: writing women of imperial China*. Harvard: Harvard University Press, 2004. 931 p.
2. *The anchor book of Chinese poetry: from ancient to contemporary, the full 3000-year tradition*; (eds.) Tony Barnstone, Chou Ping. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 2005. 512p.
3. 冯梦龙. 情史. 北京: 学苑音像出版社, 2005. 2038页。
4. 汉语大词典. 第06卷. 上海: 汉语大词典出版社, 1990. 1619页。
5. 全唐詩. 卷八百零二. 囉噴曲六首. 劉采春著. 14.11.2022
<https://ctext.org/text.pl?node=261093&searchu=%E4%BB%8A%E5%B9%B4%E8%80%81%E5%8E%BB%E5%B9%B4&searchmode=showall&if=gb#result>
6. 武舟. 中国妓女文化史. 上海: 东方出版中心, 2006. 491页。
7. 徐慕云. 中国戏剧史. 长沙: 湖南大学出版社, 2014. 368页。
8. 嚴紀華. 碧玉紅牋寫自隨: 綜論唐代婦女詩歌. 臺北: 秀威出版, 2004. 332页。
9. 张篷舟. 薛涛诗笺. 北京: 人民文学出版社, 1983. 194页。
10. 中国妇女大百科全书. 长春: 北方妇女儿童出版社, 1995. 1308页。

Ісаєва Н. С.

ORCID: 0000-0002-8458-4650

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії*

Навчально-науковий інститут філології

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У ДЗЕРКАЛІ ЖИВОПИСУ ЛІ ЦЯНА

Ключові слова: російсько-українська війна, китайський живопис, Лі Цян, монтаж.

Офіційна позиція Китаю щодо російсько-української війни є предметом запеклих дискусій і взаємовиключних прогнозів світових мас-медіа. В Україні заяви і дії китайських високопосадовців у міжнародних організаціях викликають великий спектр реакцій – від обурення і розчарування до надій і сподівань. Разом з тим, вкрай невисвітленим у медійному просторі залишається сприйняття цього «воєнного конфлікту» китайською інтелігенцією (найперше – творчою), котра завжди являла собою найбільш критично мислячий прошарок суспільства і здатна була впливати на формування думок певної частини пересічних громадян своєї країни. Тож, дослідження цієї проблеми є актуальним і своєчасним у межах окреслення перспектив подальших українсько-китайських відносин (зокрема в гуманітарних галузях).

На сайті Української асоціації китаєзнавців з'явилась рубрика «Китайські митці підтримують Україну», де серед інших вартує уваги постать сучасного художника і графіка, члена Асоціації художників Циндао Лі Цяна (李强) [1]. Він давно і щиро переймається долею України – ще в 2019 році митець написав картину «Україна відзначає 86-ті роковини Голодомору», відображаючи велику трагедію українського народу. Згодом героїчний спротив українців російській навалі, що почалась 24 лютого 2022 року, зворушив Лі Цяна і надихнув на створення серії малюнків [1], які можна назвати хроніками війни в Україні. Перший побіжний погляд на ці малюнки створює враження, що автор бачить війну як велику трагедію «маленьких» людей та

непоправну гуманітарну катастрофу. Однак, при ретельному аналізі художніх сюжетів і особливо – каліграфічних написів на цих малюнках, виокремлюються додаткові міркування і оцінки, які роблять позицію автора досить неоднозначною.

Варто зазначити, що Лі Цян володіє унікальною технікою «малювання чорнильним пером». Після навчання в США він майстерно поєднав у своїй техніці прийоми китайського традиційного живопису і західного контурного малюнка. Танський поет і фундатор монохромного живопису Ван Вей (699–759) зазначав: «Серед шляхів живописця найперший – це туш. Початкову сутність природного [вона] втілює в людському творінні...» [5]. Чіткі графічні зображення об'єктів природи художник за допомогою туші поглиблював відтінками чорного і сірого. Таким чином створювався ефект кількох символічних планів, які збуджували емоційну реакцію та низку асоціацій. Все це трансформується в малюнках Лі Цяна у соціальні замальовки з акцентом на психологічні стани зображуваних персонажів (через вирази обличчя, пози, рухи, тло тощо), характерне для західного живопису.

Важливою смислотворчою складовою малюнків Лі Цяна є монтажна композиція, яка поєднує зображення із текстом. Вона була властива давньому китайському живопису, в якому часто-густо зображення поєднувалось із поетичними рядками. С. Соколовська влучно зазначила, що «крізь призму монтажного мислення все... розкладалось на частини і з'єднувалось знову, що давало новий художній ефект» [2, 163]. У китайському живописі образотворча і поетична частини з'єднувались за принципом взаємовідображення і взаємодоповнення. В такий спосіб посилювалося і увиразнювалося єдине асоціативне поле. Натомість монтажна композиція в малюнках Лі Цяна ґрунтується на принципі контрасту, який створює низку суперечливих асоціацій, а зрештою – неоднозначних оцінок.

Сюжети малюнків Лі Цяна поділяються на три тематичні групи – «заяви політиків» (6 малюнків), «гуманітарна ситуація» (9 малюнків), «образи військових» (5 малюнків). Важливо, що автор не зобразив жодної батальної сцени або українського військового як символ незламності духу і військової міцї України. Натомість, він зображає жінок-військових (зокрема, сланозвісню Залізну Пташку) в ситуації відпочинку, що апелює до ідеї слабкості й миролюбності. Серед іншого автор малює сцену підготовки до спротиву бійців житомирської тероборони, які тренуються китади пляшки із займистою сумішшю. Малюнок супроводжується написом про те, що «з 25 лютого Міністерство оборони України... закликала українців виготовляти «коктейлі Молотова», аби вражати ними російських військових. Натомість Міністерство оборони Росії висловило думку, що Росії не вдасться

захопити всю територію України, якщо остання отримає західне озброєння, однак росіяни продовжать виконання завдань СВО у повному обсязі». Риторика російських мас-медіа у поєднанні з зображенням цивільних громадян, які вправляються із «коктейлями Молотова» – такий монтаж створює відчуття безпорадності і приреченості України, залежної від військової допомоги Заходу. Далі – малюнок від 3 травня, який зображає підготовку боєприпасів на військовій базі США для доставки в Україну, що повідомляється і в текстовому фрагменті. Однак, далі в цьому ж фрагменті наводиться звіт Міністерства оборони Росії про знищені високоточними ракетами 36 військових об'єктів на території України, серед яких військовий склад в Одеській області, де зберігалась зброя і боєприпаси західного виробництва. Таким чином, монтаж створює ілюзію непереможності російського війська і марнування західної допомоги в Україні.

Риторика російських ЗМІ простежується і в текстовій частині малюнків із сюжетами про гуманітарну ситуацію в Україні – потоки біженців, цивільні в укриттях, рятувальні роботи тощо. До прикладу, малюнок від 25 лютого, де зображені цивільні люди, які ховаються на станції київського метрополітену, супроводжується знов-таки інформацією із заяв Міністерства оборони Росії про те, що у цей день на території України було знищено 118 базових об'єктів військової інфраструктури з подальшою конкретизацією, що саме. Далі автор наводить вирвані з контексту слова Президента України про те, що він звертався до лідерів 27 європейських країн з питанням вступу України в НАТО, «однак всі були налякані й ніхто не пристав до цієї пропозиції» [1]. Монтажна композиція малюнку і тексту, посилена внутрішньо-текстовим монтажем, створює образ України-жертви, котра залишилась сам-на-сам із надпотужним ворогом.

Отже, маємо підстави зробити висновок:

1) Лі Цян глибоко переймається долею України, вбачаючи в ній слабку жертву, яка опинилась у смертельній небезпеці;

2) емоційне сприйняття художником подій в Україні домінує над можливістю аналізувати й співставляти інформаційні повідомлення, тому його малюнки контрастують з текстовою частиною;

3) Лі Цян перебуває в інформаційному просторі китайських ЗМІ, які не квапляться руйнувати міф про непереможність «другої армії світу» (при цьому називаючи Росію «кораблем, що тоне»), тому у щирі та емоційно наповнені малюнки художника вмонтовується домінантна риторика про протистояння Заходу й Росії (як різних полюсів світової політики), в якому Україна є жертвою;

4) Лі Цян вірогідно відображає сприйняття російсько-української війни (послідовно означуваної як «російсько-український конфлікт») в колективній свідомості китайського суспільства.

Література:

1. Китайські митці підтримують Україну. Лі Цян [Електронний ресурс]. Сайт Української асоціації китаєзнавців. URL: <https://sinologist.com.ua/li-tsyang/>

2. Соколовська С.Ф. Драматургія Б.Брехта і «монтажне мислення» ХХ сторіччя. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. № 30. С. 163–166.

3. Чжуан Цзяи, Не Чжуанчжэн Китайская живопись – отражение истории. Пекин: Изд-во Учжоу Чуаньбо. 2001. 171 с.

4. 公益书画家-李强[电子材料]. 山东健康咨询网, 2017. URL: <http://www.sdjkzxw.com/index/book/show/id/24.html>

5. 王维.画学秘诀[电子材料]. URL: http://www.duzazhi.com/book/59_59831/1463165.html

УДК 811.581'366.587 (045)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-61>

Мерзлюк Д. О.

ORCID: 0000-0002-8501-7914

старший викладач кафедри китайської філології

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЗУЛЬТАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Ключові слова: результативні конструкції, граматикалізація, аспект, перфективність.

Граматична категорія аспекту в сучасній китайській мові базується на протиставленні категорій перфективності та імперфективності. Категорія перфективності розглядає певну подію або ситуацію як граничну єдину подію, в якій не можна визначити окремі фази перебігу ситуації. В структурі категорії перфективності виокремлюється аспект реалізації ситуації, граматичним показником якого є аспектуальна частка 了 le; експерієнтивний аспект, що реалізується за допомогою

аспектуальної частки 过 guo; результативний аспект, семантика якого реалізується через синтаксичну категорію модифікаторів; делімітативний аспект, значення якого реалізується шляхом редуплікації дієслова [4, с. 25].

Результативність може бути визначена як певний стан, що був спричинений певною подією, яка відбулася у минулому; такий стан, відповідно, є результатом цієї події, існування цього стану зберігається на момент певного референтного часу. Оскільки значення результативності пов'язується із існуванням певного стану, тож вираження такої семантики пов'язано з предикатами зміни стану, або ж предикатами, що призводять до зміни стану [1, с. 63].

Таким чином, в структурі категорії результативності ми можемо говорити про два компоненти – певна подія, що спричиняє появу змін або зміну ситуації; та стан, що виникає як результат таких змін. Ці компоненти відображаються і у синтаксичних структурах, що реалізують семантику результативності: результативні конструкції складаються з двох елементів, перший з яких є основним предикатом, що вводить дію; другий елемент – додатковий предикат, який відображає стан, що настає для деяких учасників ситуації як результат дії, що описується основним предикатом [2, с. 908].

В сучасній китайській мові категорія результативного аспекту реалізується через результативні конструкції, структура яких включає два компоненти. Перший компонент такої результативної конструкції – неграничне дієслово, що відноситься до акціонального класу діяльності або виконання, другий елемент – дієслово стану або прикметник, що відображає стан як результат події. Другий елемент за своєю семантикою може виражати фізичний стан, психічний стан, якісний стан або ж оцінку дії. З точки зору синтаксичної структури, другий елемент результативної конструкції розглядається як модифікатор (补语 bǔyǔ).

В нашому дослідженні ми хотіли би розглянути процес формування результативних конструкцій сучасної китайської мови. Поява та формування результативних конструкцій в китайській мові – це етап, що передував появі повністю граматикалізованих аспектуальних показників перфективності 了 le, 过 guo та імперфективності 着 zhe, при цьому ці показники і на сучасному етапі розвитку китайської мови зберігають певний зв'язок з результативними конструкціями. Крім того, в сучасній китайській мові другий елемент результативної конструкції виражається модифікаторами різного ступеню граматикалізованості. Таким чином, вивчення процесу формування результативних конструкцій сучасної китайської мови дає нам можливість більш повно

зрозуміти та визначити їх семантичні та функціональні особливості як засобу реалізації результативного аспекту.

Джерелами появи результативних конструкції є синтаксичні структури давньокитайської мови, в яких два дієслова були поєднані сурядним зв'язком, відповідно, такі дієслова зберігали своє лексичне та граматичне значення [5, с. 30]. Часто такі структури з'являлися в результаті опущення сурядного сполучника предикатів 而 ér.

1. 是何异於刺人而杀之。 Shì hé yì yú cì rén ér shā zhī. – Чим це відрізняється від того, щоб заколотися людину та вбити її.

2. 孔甲不能修其心意，杀而埋之外野。 Kǒng Jiǎ bù néng xiū qí xīn yì, shā ér mái zhī wàiyě. – Кун Цзя не міг виправити свої бажання, вбивав та ховав (вбитих) у віддалених полях.

Оскільки кожне дієслово в таких конструкціях зберігає своє лексичне та граматичне значення, то позиція об'єкту визначалася граматичними властивостями дієслів – елементів такої конструкції. Об'єкт з'являвся у структурах з перехідними дієсловами або ж структурах, до складу яких входили неперехідні дієслова або прикметники у каузативній функції. Якщо об'єкт був спільним для обох предикатів, він займав позицію після всіх дієслів, що були елементами синтаксичної структури [4, с. 31].

1. Vt1 + Vt2 + O

3. 至之罘，见巨鱼，射杀一鱼。 Zhì zhī fú, jiàn jù yú, shè shā yī yú. – Дійшов до сітки, побачив велику риби, застрелив (випустив стрілу та вбив) одну рибину.

Якщо синтаксична структура була утворена шляхом поєднання перехідного та неперехідного дієслів, то в такій структурі об'єкт або був відсутнім, або він займав позицію після перехідного дієслова.

2. Vt + (O) + Vi.

4. 管叔鲜作乱诛死，无后。 Guǎnshū Xiān zuòluàn zhū sǐ, wú hòu. – Гуаньшу Сянь почав заколот, був покараний смертю, нащадків в нього не було.

5. 瞽叟爱后妻子，常欲杀舜，舜避逃。 Gǔ Sǒu ài hòu qīzi, cháng yù shā Shùn, Shùn bì táo. – Гу Соу любив сина від другої дружини, постійно хотів вбити Шуня, але Шунь уникав смерті

Такі синтаксичні структури Лі Гуанцзе розглядає як послідовно-зв'язані конструкції (兼语句 jiānyǔjù), в яких другий елемент – неперехідне дієслово, вказує на результат дії [5, с. 313].

Обмеження позиції об'єкта в обох структурах давньокитайської мови можуть бути пояснені тим, що об'єкт має семантичні та граматичні зв'язки з перехідними дієсловами, і саме тому позиція об'єкта – лише після Vt, в таких структурах не допускається поява інших елементів між дієсловом та об'єктом [4, с. 31–32].

Вище було зазначено, що в структурах з двома перехідними дієсловами об'єкт знаходився у постпозиції до обох дієслів, але після епохи Хань (III ст. до н. е. – III ст. н. е.) відбувається трансформація граматичного значення деяких дієслів у позиції Vt2, які демонструють тенденцію до неперехідності, що призводить, у свою чергу, до змін у семантиці та функціях Vt2 [4, с. 32]. Подібні трансформації можна розглянути на прикладі дієслова 得 dé, що в давньокитайській мові виступало як перехідне дієслово зі значенням "отримувати", це дієслово доволі часто використовувалося в дієслівних структурах епох Цінь та Хань в якості Vt2. Але, в деяких структурах типу Vt1 + Vt2(得) + O об'єкт, що займав позицію після дієслова 得 як другого елементу конструкції, не проявляв семантичних або граматичних зв'язків з дієсловом 得.

6. 夺得旗旛、金鼓、马匹极多。 Duó dé qí fān, jīn gǔ, mǎpǐ jí duō. – Захопив надзвичайно багато прапорів, гонгів та барабанів, а також коней.

7. 当时闻得贼兵将至。 Dāng shí wén dé zéi bīng jiāng zhì. – В той час почув, що наближається армія заколотників.

Це є свідченням того, що в таких структурах дієслово 得 dé "отримувати" починає втрачати свою семантику (граматикалізуватися), перетворюючись на показник завершення або реалізації дії, що вводиться Vt1. Аналогічну тенденцію граматикалізації демонстрували дієслова 却 què "припинити", 取 qǔ "брати" тощо. Завдяки подібним процесам граматикалізації в період середньокитайської мови відбувається і поступова трансформація структури, коли конструкція Vt1 + Vt2 + O, в якій об'єкт займає позицію після двох перехідних дієслів, трансформується у конструкцію Vt + Vti + O, де об'єкт займає позицію вже після граматикалізованого дієслова. І в такій структурі, коли друге перехідне дієслово трансформується в неперехідне, властивості самої структури визначаються дієсловом Vt, тоді як Vti перетворюється на підрядний елемент, функція якого полягає в поясненні першого елементу – перехідного дієслова Vt, або ж опису стану об'єкта, до появи якого призвела дія Vt. За аналогією, а також завдяки розвитку в середньокитайській мові явища інверсії об'єкту, відбувається поступова трансформація структури Vt + (O) + Vi, в якій об'єкт переміщується в позицію після Vi [4, с. 34]. І в період нової китайської мови дієслівні структури з об'єктом між двома дієсловами поступово зникає. Фактично, така трансформація другого дієслова призвела до появи такого елементу синтаксису сучасної китайської мови як модифікатора.

Література:

1. Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. The Evolution of Grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the world. The University of Chicago Press. 1994. 398 p.
2. Beavers J. Resultative Constructions. *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Oxford University Press. 2012. P. 908–933.
3. Loar, Jian Kang. Chinese syntactic grammar: functional and conceptual principles. Peter Lang Publishing, Inc. 2011. 493 p.
4. McEnery Tony, Xiao Robert. Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study. John Benjamins Publishing Company, 2004. 303 p.
5. 曹广顺. 试论汉语动态助词的形成过程. *汉语时体的历时研究*. 语文出版社. 2009年. 30 – 40页.
6. 李光杰. 汉语发展史研究. 黑龙江大学出版社. 2013年. 325 页.

УДК 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-62>

Рецензук Т. М.

ORCID: 0000-0003-1111-6888

аспірантка кафедри української літератури

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

АЛЮЗІЇ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ КАЗЦІ «СОРОМ'ЯЗЛИВА КВІТКА» (“含羞草花语与传说故事”)

Ключові слова: китайська казка, українська казка, фольклор.

Індоєвропейський канон мисливської, скотарської, рільницької казки має певний набір елементів, знаючи особливості поєднання яких, легко передбачити загальний набір сюжетних колізій і навіть цілісний сюжет.

Китайська народна казка «Сором'язлива квітка» позбавлена таких закономірностей побудови сюжету, однак окремі елементи її сюжету добре пізнавані з індоєвропейський казок, перелік яких для європейців містить покажчик Аарне-Томпсона. Зачин казки, в якій дід ловить рибу, промовляючи магічну формулу «ловися, рибко, велика, а не маленька» (“钓! 钓! 钓! 小鱼莫来大鱼到。”), посутньо нагадує сюжетний елемент української казки про Лисичку-сестричку і Вовчика-

братика. Єдина разюча відмінність, що в українській казці чоловічий персонаж виявляється нікчемним рибалкою, який не має поняття навіть про інструмент улову. Китайський же персонаж мало того, що користується вудкою, то ще й вважає це своє вміння езотеричним, тобто вибраним, а не загальним. Саме тому відмовляється ділитися ним. Водночас він відправляє хлопця наче в іншу цивілізаційну епоху, де юнак повинен пройти обряд ініціації. В умовний езотеричний простір, який виявляється незбагненим з езотеричного погляду.

В китайській казці роль чарівної помічниці виконує дівчина Лотосяна (荷花女), яка в індоевропейських сюжетах постає як нагорода за пройдені випробування, бо роль чарівних помічників в них часто виконують люди старшого віку.

Феєричні перетворення чарівної жінки мало що мають спільного з аналогічними сюжетами індоевропейських казок. Радше вони нагадують легендарні сюжети з мотивом метаморфози. Зрештою, і весь подальший сюжет переходить у площину легенди. На шляху героя-ініціанта трапляється відьма-звabниця, яка легко виманює в нього чарівний фетиш, що надалі призводить його до фатального кінця.

Легендарне й закінчення цієї казки: після своєї смерті герой реінкарнується в кущик мімози сором'язливої.

По суті, це етіологічний сюжет на тему, звідки взялася мімоза, що в українській традиції властивий міфологічним легендам. Але легенда відображає значно вищий рівень суспільної свідомості, ніж казка. Тому в індоевропейських легендарних сюжетах також трапляється симбіоз обох жанрів. Проте в них казкові елементи видаються за пережитки давнішої утраченої традиції.

В китайській казці всі ті елементи перебувають в рівноправних стосунках. Фрагментарність, яка спостерігається в її сюжеті, може вважатись свідченням механістичних запозичень з індоевропейської казкової епіки, а відтак це можна вважати ознакою її пізнішого походження.

Література:

1. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору. Луцьк : Твердиня, 2010. 448 с.
2. Китайські народні казки/ упоряд., вступне слово І. К. Чирка ; мал. О. М. Михайлової-Родіної. Київ : Веселка, 1985. 159 с.

Семеніст І. В.

ORCID: 0000-0002-0847-8856

доктор філологічних наук,

декан факультету східних мов

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Федюк В. Ю.

ORCID: 0000-0001-6055-8477

студентка

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРЕСУ ЛУ СІНЯ ДО ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ)

Ключові слова: Китай, літературознавство, українсько-китайські культурні відносини, Лу Сінь, порівняльне літературознавство.

Культурне надбання України виступало натхненником для авторів з усього світу. Кажучи про Європу, взяти лише до уваги таку постать як І. Мазепа, особистість якого підштовхнула до написання творів В. Гюго, Дж. Байрона, Г. Штебіна, Г. Асакі, І. Фріча та ін. Проте питання історичних постатей, а особливо творчість українських класиків – як натхненників авторів країн Далекого Сходу – є мало дослідженою та потребує детальнішого висвітлення.

Ці тези доповіді присвячені аналізу творчого та наукового доробку Лу Сіня (鲁迅, 25 вересня 1881 – 9 жовтня 1936 р.), справжнє ім'я якого було Чжоу Шужень (周树人), як прояву китайсько-українських мовно-літературних зв'язків першої половини ХХ ст..

Підкреслимо, що вище зазначений письменник першочергово був публіцистом та літературознавцем. Водночас, Лу Сінь вважається одним з основоположників сучасної китайської літератури. Крім того, спершу опановував лікарське ремесло, однак, на другому курсі училища, після російсько-японської війни, сказав Сюй Шоушану (许寿裳), що дурнів здатна вилікувати не медицина, а лише література.

У процесі роботи над своєю працею в галузі порівняльного літературознавства «Про силу сатанинської поезії» («摩罗诗力说» – 1907 р.),

він зупинився на доробку слов'янських авторів у зв'язку з їх суспільною діяльністю та участю в національно-визвольних рухах [3, с. 5]. Проте, чи не найбільшу цікавість викликає твір «Записки божевільного» («狂人日记»), який абсолютно точно копіює назву М. Гоголя. Таким чином, Лу Сінь поклав початок новому напрямку реалізму в китайській літературі свого часу. Його популяризації, в тому числі, сприяло широко відоме «Літературне товариство» 1921 р. [4]. В свою чергу, була створена Ліга лівих письменників (*中国左翼作家联盟 – 1930–1936 pp.*), яку власне й очолював даний автор. Їх метою була популяризація марксизму-ленінізму, а переписані радянськими чиновниками твори Гоголя сприяли їх просуванню. Проте, підвищений інтерес Лу Сіня до української літератури був повторно спровокований Чжоу Цзоженем (周作人), його молодшим братом, після виходу його статті у журналі «Мінсінь жибяо» про життя та творчість Т. Шевченка, з доданим перекладом вірша «Ой три шляхи широкі», мовою веньянь. Зауважимо, що перекладали, в переважній більшості, саме тих українських авторів, твори яких були зграйними щодо ідей китайської літератури того часу [1, с. 209].

Варто додати, що цілком імовірним першим знайомством Лу Сіня з творчістю українських класиків відбулося під час вивчення німецької літератури в молодому віці, де він, власне, і натрапив на їх переклади. Подальше поглиблене вивчення спадщини Східної Європи свідчить про беззаперечний вплив української літератури на китайського літературознавця. Слід виділити, що українська література для Китаю була значною мірою закрита, позаяк, вона розглядалася як частина російської. Разом з тим, і китаєзнавчі дослідження в нашій державі перебували на рівні брошури. Кількісно переважало агітаційне спрямування, а згодом і репресії остаточно урізали розвиток обопільного вивчення [2, с. 140].

Продовжуючи тему інтересу до літератури в цілому, як зазначають сучасні українські дослідники, нові публікації творів Кобзаря з'явилися на початку 1920-х рр. у журналі «Сяошо юебао», а в 1956 р. у Китаї навіть відзначили 100-річчя від дня народження І. Франка – виданням збірки перекладів його поезій [6].

Варто наголосити на тому, що в українську літературу, значною мірою, Лу Сіня залучав В. Єрошенко, познайомивши його з творчістю філософа Г. Сковороди та багатьох інших українських класиків, що своєю чергою, прослідковується в новелі «Качина комедія» («鸭的喜剧»). Скажімо, Ю. Патлань зазначає, що саме В. Єрошенко мав ключовий вплив на його творчий доробок, проте, сам Лу Сінь визнавав роль літераторів України у своїй творчості як одну з провідних. Найбільші складнощі, в проблемі визначення українських класиків як

натхненників письменників Китаю – полягає в тому, що дані автори вивчалися як російські. Через пропагування постулатом єдності народів спершу Російською Імперією, а потім Радянським Союзом.

Як зазначав сам Лу Сінь, він перебував у постійному натхненному пошуку гучних бунтарських творів, які віднайшов саме у літературній спадщині Східної Європи [7, с. 525].

Відомо, що письменник прагнув створити нові підходи до літератури Китаю, злити її з світовою, при цьому, не втрачаючи суто китайської ідеї національного духу. Після років плідної праці, віднайшов необхідні риси в творчості М. Гоголя, він створив свої унікальні «Записки божевільного» («狂人日记»), при цьому зберігши навіть назву твору, проте взявши за основу ідею українського класика. Підкреслимо, що навіть китайські дослідники зазначають даного письменника, як батька української літератури, який, своєю чергою, мав значний вплив на творчість Лу Сіня [8].

Варто додати, що існує переклад «Заповіту» Т. Шевченка за Лу Сінем, з доданими коментарями 1921 р., про що, мало згадується в його біографії, українсько-китайському перекладознавстві. Достеменно відомо, що він працював щонайменше над п'ятьма україномовними виданнями, що знайшло безпосередній відбиток на його літературному доробку [8].

Як зазначають дослідники В. Івашко та Г. Івашко, більшість українських творів Лу Сінь перекладав з російської мови, що значною мірою розмиває розуміння оригіналу. Саме тому, прийнятим до вивчення в Китаї є саме переклад Ге Баоцюаня [3, с. 1120].

Щодо «Записок Божевільного», то сама особистість М. Гоголя була для зазначеного китайського письменника натхненною. Він аж ніяк не був за своєю природою спокійний, холодний спостерігач, або той, хто спрямовує і контролює свої інтенсивні бажання за допомогою критичного інтелекту і фантазії. Але його місія полягала в тому, щоб внести поезію в чистий настрій реалістичного і спокійного зображення природи людського життя. Це спотикання, таким чином, визначає весь трагізм його життя. Саме ці ідеї, на нашу думку, і відіграли ключову роль в творчості одного з найбільш шанованих китайських авторів. Гоголівські засади «божевілья» як наскрізної у світовому письменстві втілилась і в дослідженні «Передмова до другої збірки прозових творів «Генеалогія нової китайської літератури» («中国新文学大系小说二集序»), а також окремо зупинився на «Мертвих душах», проаналізувавши твір з точки зору природи сміху в літературі, що вилилось в праці «Майже безпідставна трагедія» («几乎无事的悲剧») [4, с. 6].

Таким чином, роль української літератури як ланки натхнення для письменників Китаю на прикладі Лу Сіня. Головною перешкодою на

цьому шляху постає тогочасне усвідомлення українських письменників як російських, на тлі пропагування ідей єдності Російською Імперією та СРСР. Крім того, Лу Сінь приділив провідне місце в науковій діяльності дослідженню феномену наскрізного письменництва й «божевілля» в літературі. Також, працював над перекладами українських класиків, зокрема Т. Шевченка. Однак, здійснення перекладів з російської, спровокували втрату суті оригінальної інтерпретації творів. Подальшого висвітлення потребує роль впливів М. Коцюбинського, П. Мирного, М. Стельмаха, Лесі Українки, І. Франка та інших українських авторів, як явище міжкультурного діалогу.

Література:

1. В. О. Кіктенко. Історія українського китаєзнавства (XVIII – початок XXI століття). Київ, 2018. С. 209.
2. Кіктенко В. О. Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII – перша половина XX ст.: дослідження, матеріали, документи. Київ. 2002. С. 140.
3. Івашків В., Івашків Г. Щоденник дослідника. Із китайського щоденника: Нотатки про україністику, освіту та культуру. Київ, 2017. С. 1208–1220.
4. Ісаєва Н. Українська література в Китаї: проблеми рецепції : автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук (10.01.05 – порівняльне літературознавство). Київ, 2002. С. 5–6.
5. Патлянь Ю. Про роль перекладів ЛуСіня у вивченні та виданні творів Василя Єрошенка в СРСР та на пострадянському просторі (до 125-річчя від дня народження В. Єрошенка. 2021. С. 149.
6. Українська Літературна Енциклопедія : сайт. URL: <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/u1e67.htm>
7. 鲁迅。我怎么做起小说来。鲁迅全集。第4卷。С. 525。
8. 战火纷飞的乌克兰，曾孕育世界级的文学艺术瑰宝，影响几代中国人：сайт URL:<https://new.qq.com/rain/a/20220405A03MMG00>

Цао Цзін

аспірант

Навчально-науковий інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ІДЕЙНО-ХОУДОЖНЯ ЦІННІСТЬ НАРОДИХ ПІСЕНЬ ПІВНІЧНОЇ ШЕНЬСІ У РОМАНІ ЛУ ЯО «ЗВИЧАЙНИЙ СВІТ»

Ключові слова: Китай, Північна Шеньсі, народні пісні.

Лу Яо (路遥, справжнє ім'я Ван Вейго 王卫国, 1949–1992) – яскравий представник плеяди китайських письменників, творчість яких розвивалася в руслі «літератури реформ». Його основні твори – оповідання «Трагічна сцена» («惊心动魄的一幕», 1980), повісті «Доля» («人生», 1982) і «Тяжкі часи» («在困难的日子里», 1982), роман «Звичайний світ» («平凡的世界», 1986–1989) та ін. присвячені опису життя сільських жителів гірського району Шеньсі в період економічних реформ 1970-х–1980-х рр. Автор не прагне запропонувати свій «сценарій реформ» на селі, як це намагалися зробити інші письменники, натомість Лу Яо репрезентує реформи як складний період сумнівів, заперечень, втрат і одночасно – віри молодого покоління у краще майбутнє. В основі усіх творів Лу Яо лежать складні психологічні та соціальні конфлікти, розв'язання яких намагаються знайти герої. У рамках такої творчої концепції Лу Яо майстерно залучає місцевий фольклор (зокрема народні пісні Північних регіонів провінції Шеньсі 陕北民歌) аби відтворити духовний стан персонажів.

Метою запропонованого дослідження є визначення ідейно-художньої цінності народних пісень Північної Шеньсі у романі Лу Яо «Звичайний світ», а також виявлення ролі народного мистецтва у розвитку сюжетної лінії, висвітлення духовного світу письменника та створення яскравих персонажів.

Актуальність нашого дослідження полягає у необхідності здійснення аналізу народних пісень Північної Шеньсі у творчості Лу Яо як елемента розвитку сюжетної лінії та відображення психологічних станів персонажів. Це уможливить з'ясування ролі народного мистецтва у сучасній китайській літературі реалістичного напрямку.

Успіх літературного твору невід'ємний від майстерності автора створювати яскравих персонажів. Останні вимагають особливої уваги

до відображення психологічних станів та душевних переживань персонажів, які Лу Яо створює, зокрема, завдяки залученню автентичних народних пісень Північної Шеньсі.

У статті застосовані такі методи дослідження: 1) дефінітивний – задля визначення поняття «народна пісня північної Шеньсі» та з'ясування сутності естетичної системи цінностей; 2) культурно-історичний – задля встановлення етнонаціональної специфіки фольклорних образів та символів у сучасній китайській літературі (зокрема, творчості Лу Яо); 3) метод психоаналізу – з метою виявлення зв'язку між духовним станом персонажів та символізму народно-пісенного мистецтва.

Наше дослідження дало підстави стверджувати, що у романі «Звичайний світ» використання Лу Яо народних пісень Північної частини провінції Шеньсі спрямоване на виконання наступних художніх завдань:

1. Значна кількість цитат з народних пісень Північної Шеньсі мають особливу естетичну цінність, тісно пов'язану зі специфікою місцевого етнічного мистецтва та глибокою зацікавленістю автора в їхньому розкритті.

2. Фрагменти з народних пісень Північної Шеньсі, вжиті у тексті роману «Звичайний світ», уможливило створення динамічних та емоційно насичених портретних характеристик персонажів: уникнення постійної деталізації в описах персонажів компенсується проєкцією їхніх життєвих ситуацій на драматичні конфлікти народних пісень. Таким чином увиразнюються душевні переживання героїв та зміни їхніх психологічних станів.

3. Варто визнати, що залучення досить специфічних текстів народних пісень Північної Шеньсі в літературні твори, може справляти негативний вплив на художню палітру цих творів, а також їх популяризацію. Так, зміст та естетична цінність текстів народного мистецтва може бути незрозумілою читачам, які не володіють місцевим діалектом, а отже не здатні вповні перейнятися змістом твору. Такі тексти також викликають певні труднощі в процесі перекладу іноземними мовами та адекватному сприйнятті іноземними реципієнтами, а отже й мають обмежені можливості щодо поширення серед світової читацької спільноти. Це певною мірою стосується творчості Лу Яо, який активно використовує пісенний фольклор у своїх текстах. Водночас цей прийом безсумнівно оживлює реалістичну нарацію Лу Яо, увиразнює художню специфіку його творів та відіграє роль своєрідного «маркера» авторського ідіостилю.

Література:

1. Введение в литературоведение (теория литературы) : уч.-метод. пособие / автор-сост. Безруков А. Н. Бирск : Изд-во Бирской гос. социально- педагогической академии, 2009. 180 с.
2. Уэллек Р., Уоррен О. Теория литературы. Москва : Прогресс, 1978. 318 с.
3. Фарина Ежи Введение в литературоведение : уч. пособие. СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. 639 с.
4. Цао Цзін Типовий художній образ «юнака, котрий перебуває в пошуку» у повісті Лу Яо «Доля». *Мова і культура*. 2020. Вип. 22. Т. IV(199). С. 108–116.
5. 曹为.试论文学审美的三种境界.*南京理工大学学报*. 2018年. 第31卷, 第5期, 第45-49页.
6. 陈维型. 论艺术的价值取向.*淮北煤师院学报*.1990年.第2期, 第41-47页.
7. 厚夫, 路遥传, 北京, 人民文学出版社, 2014年, 共379页.
8. 刘学明.新时期小说文化叙事的三种形态及其文学意义. *中国现代文学论丛*, 2019年第2期, 第103-111页.
9. 堃耘. 陕北文学与陕北文化. *延安大学学报*. 1997年.第3期, 第76–79页.
- 10.路遥.平凡的世界.北京:十月文艺出版社.2013-5, 共1240页.
- 11.路遥研究资料 / 雷达主编, 李文琴编选. 济南:山东文艺出版社. 2006, 共582页.
- 12.马至融、向怡. 陕北文化的沉积与陕北文学的审美风范.*延安大学学报*.1996年.第3期, 第93-97页.
- 13.文学理论教程/童庆炳主编.修订2版. 北京:高等教育出版社. 2005, 共389页.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
XVI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ:
ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ**

30 листопада 2022 р.

Підписано до друку 01.12.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,11. Тираж 100. Замовлення № 0123-002.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.